تقدیم [illegible] دانشمند محترم جناب آقای [illegible]

مدیر فرهنگ [illegible] بتاریخ ۱۹ آذرماه ۱۳۳۰ (تهران)

مهدی بیانی

فهرست

نمونه خطوط خوش کتابخانه شاهنشاهی ایران

که بنمایش گذاشته شده است

نگارش

مهدی بیانی

مدیر کتابخانه سلطنتی

چاپ تابان

مقدّمه

در ماه فروردین سال ۱۳۲۸، هنگامی که نخستین نمایشگاه خطوط خوش، در کتابخانهٔ ملی در پیشگاه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی گشایش می‌یافت؛ نگارنده، در ضمن عرض گزارش جریان نمایشگاه به پیشگاه همایونی و تأسف از فراموش شدن یکی از لطیف و دقیق‌ترین مظاهر هنرهای زیبای ایران، یعنی خوشنویسی؛ نیز عرض لزوم برومند ساختن این شاخهٔ رعنا از درخت کهن‌سال هنر؛ یکی از وسائل انجام آن خدمت، این را دانستم که هرجا مجموعه‌ای از این آثار هنری باشد، بنمایش گذاشته شود؛ تا چشم باطن بینند گان از راه دیدهٔ ظاهر باز گردد و بلطف این ودیعهٔ آسمانی آشنا شود.

هم در آن مجلس، از پیشگاه مبارک استدعا کردم که اوامر ملوکانه برای ترتیب نمایشی از نسخه‌های خوش‌خط کتابخانهٔ شاهنشاهی شرف صدور یابد. این استدعا مورد توجه ذات اقدس همایونی قرار گرفت و فوراً امر شاهانه برای اقدام صادر گردید.

اندکی بعد، افتخار مأموریت تشکیل نمایشگاه نصیب نگارنده گردید و از طرف وزارت دربار شاهنشاهی دستور ملوکانه بوزارت فرهنگ و ادارهٔ بیوتات سلطنتی ابلاغ شد و بلافاصله، نگارنده تهیهٔ مقدمات آن پرداخت. ابتدا، بامساعدت ادارهٔ بیوتات سلطنتی، نسخه‌های متناسب نمایش را انتخاب کرد و پس از آن بعکس برداری آنها پرداخت و سپس بتدوین فهرست نمایشگاه که اساسی و دشوارترین کار این خدمت است آغاز نهاد و درست یکسال بر سر این کار بود تا تألیف آن انجام پذیرفت و از اول امرداد ماه دست بکار چاپ آن گردید و طبع آن بصورت حاضر، در هفتاد و پنج روز، باهزینهٔ وزارت فرهنگ بپایان رسید.

***

هنگامی که در آغاز کار برای انتخاب نسخه‌ها، در کتابخانه مشغول جستجو و مطالعه بودم؛ با اینکه شمارهٔ نسخ خطی کتابخانه بسیار نیست، خود را در دریائی یافتم که با هر موج آن دامان گوهر بیکرانه می‌ریخت و مدتی در آن وادی سرگردان بودم که چگونه از اینهمه گوهر گرانبها بعضی را برگزینم. تا آنکه باسخت گیری و دشوارپسندی، نزدیک پانصد نسخهٔ مختلف از کتاب و مرقع و قطعه، یعنی قریب یکششم مجموع گنجینه را انتخاب کردم. ولی، تنظیم نمایشگاه با آن کمیت و تألیف فهرست با این کیفیت، لااقل درخور سه سال صرف وقت بود؛

جز معدودی آثار انتخاب نکردم .

۷) ازخوشنویسان گمنام، هرچه اثر رقمدار دیدم، اگر نمونهٔ خط ممتاز بود و اگر نبود، بارغبت بر گزیدم؛ زیرا که این خدمت را برای زنده کردن نام خوشنویسان بی‌نشان و تکمیل تاریخ خط، بسیار سودمند یافتم .

۸) چنانچه از نویسنده‌ای آثار متعدد بود ، کوشیدم که ازمیان کتابها و قطعات و مرقعات، کتابی بر گزینم و با اینکه معمولا خوشنویس درقطعه‌نگاری، بیشتر سعی درخوشنویسی می کند و غالبا بقلمهای جلی و با دقت می‌نگارد ، انتخاب کتاب را که البته باسرعت بیشتر و دقت کمتر کتابت میشود، ترجیح دادم؛ زیرا که غالب، یك کتاب صد قطعه می‌ارزد .

****

اما کیفیت تألیف فهرست .

۱) درتألیف فهرست وهم‌تنظیم نمایشگاه ، اقلام اصلی را درنظر گرفتم وبسه بخش. تعلیق ـ نستعلیق ـ شکسته ویك بخش: ثلث ونسخ ورقاع ، تقسیم کردم واینکه سه‌قلم اخیر را مجزی نساختم، ازآن‌رو بود، که بیشتر خوشنویسان این اقلام ، درهرسه قلم استادند و غالبا در یك کتاب، حتی دریك قطعه، هرسه قلم را باهم می‌نویسند وتفکیك آنها دشوار است .

۲) نظم تاریخی و قدمت وضع خط را حفظ کردم، یعنی به‌ترتیب زمانی: نسخ و ثلث و رقاع ـ تعلیق ـ نستعلیق ـ شکسته را قرار دادم ونیز درهریك از بخشهای چهار گانه، ترتیب قدمت تاریخی خوشنوسان را رعایت کردم .

۳) توصیف هریك از کتابها ومرقعات وقطعات را بحد اشباع کردم ؛ یعنی عموم مشخصات ومميزات، ازقطع وجلد و کاغذ و تزیینات را، ذکر نمودم وعین کلماتی‌را که نسخه بآن تمام میشود و مشتمل‌ برقم و تاریخ وغیره است، نقل کردم. اگر احیانا درمجموعه‌ای، جزخط مورد نمایش، اثری از دیگر خوشنویسان یانقاشان وحتی جلدسازان بود؛ بآنها نیز اشاره کردم.

٤) ازآثار هریك ازخوشنویسان یکی‌را برای نمایش در فهرست، عکس برداری و کلیشه ودر آخر بخشهای چهار گانه درج کردم وبا اینکه معمولا نویسنده، خوشترین خط خود را بادقت ازصفحهٔ اول شروع ودرصفحات آخر خواه‌ناخواه، قلم را رها می کند. کوشش کردم عکس صفحهٔ آخر که دارای رقم و تاریخ کتابت است، انتخاب شود؛ برای آنکه این نمونه‌ها برای اهل آن، شاهد صادق باشد واین ترتیب جز درچند مورد محدود، عمومیست .

٥) درچاپ نمونه‌های خطوط، اگر نمونه باندازهٔ صفحهٔ چاپی کتاب یا کوچکتر بود، باندازهٔ طبیعی واصل خط کلیشه شد؛ واگر بزرگتر بود، تاحد جدول‌بندی کتاب (جزشش نمونه ازخطوط نسخ)، کوچك شد .

درتوصیف قطعاتی که فقط بنمایش گذاشته شده‌است وعکس آن درفهرست نیست. باندازهٔ قطع کتاب یامرقع اکتفا شد ؛ ولی درتوصیف آنها که درفهرست چاپ شده‌است ، علاوه‌بر تعیین قطع، اندازهٔ جدول نوشته‌شده نیز به‌میلیمتر تعیین شد، وهمچنین هرخط باقلام مختلف شش گانه، بمیزان مرتب ازشش دانك تانیم‌دودانك و کتابت جلی و کتابت و کتابت خفی و غبار، مشخص گردید تا اگر عکس کوچکتر از اصل باشد، اندازهٔ طبیعی آن معلوم شود .

گذشته ازاینکه نمایش این‌مایه نسخه‌های نفیس، مستلزم‌دسترسی بده‌ها تالار بزرك و صدها ویترین‌بود که البته فراهم کردن‌آن بزودی بسیار دشوارمی‌نمود .

بنابراین، برآن شدم که ازمیزان نسخه‌های منتخب، انتخابی کنم و کردم؛ ولی‌در پایان دیدم که‌فقط توانسته‌ام، نیمهٔ همه‌را بکنار گذاشته باشم. پس‌ناگزیر، انتخابی‌ازانتخاب دوم کردم ودرنتیجه بهمین‌مقداراندك موجود، یعنی۱٤٦قطعه ازقطعات‌ومرقعات‌و کتابهابرای نمایش‌وتألیف‌فهرست آن‌بس کردم .

اینك‌برای آنکه‌میزانی‌ازنسخ‌موجودهٔ کتابخانه، که‌شایستهٔ‌نمایش‌دراین‌نمایشگاه‌است وهمگی آنها بنمایش گذاشته‌نشده است، بدست‌داده‌شود؛ آثارقلم‌چندتن‌ازمشاهیرخوشنویسان که هریك‌درخط خود، استاد درجهٔ‌اول‌شناخته‌شده‌اند ووجودیکی‌ازآنهادرهر کتابخانه، موجب مباهات‌است؛ بطورنمونه ذکرمیشود :

یاقوت مستعصمی، ۹ جلدقرآن و کتاب و۲٥قطعه :

میرزا احمدنیریزی ، ٦جلدقرآن و٤۰جلد ادعیه ورسالات‌و کتابهای دیگرو۲٥۰ قطعه :

سلطانعلی‌مشهدی، ۹جلد کتاب وازجمله، خمسهٔ‌امیرخسرودهلوی‌ودیوان‌حافظو۱٥ قطعه :

شاه‌محمودنیشابوری، ۷جلد کتاب‌وازجمله، بوستان‌سعدی‌ودیوان‌امیرشاهی‌واسرارنامهٔ شیخ‌عطار و۱۲قطعه :

میرعلی‌هروی، ۷جلد کتاب ورساله وازجمله، هفت اورنگ جامی وبوستان‌سعدی و تیمورنامهٔ هاتفی و۸۱قطعه :

میرعمادقزوینی، ٦جلد کتاب وازجمله، گلستان‌وبوستان‌سعدی ودیوان‌حافظ و۱٦٥ قطعه :

درویش‌عبدالمجیدطالقانی، کلیات‌سعدی‌و۲۰۰قطعه .

***

بادسترسی‌بآن‌چشمهٔ‌سرشار، نکاتی‌را که در ترتیب این‌نمایشگاه کوچك‌رعایت کردم، بدینقرار است :

۱) ازعموم اقلام شش گانهٔ موجود در کتابخانه ، نمونهٔ خوشی‌انتخاب کردم .

۲) اگرخوشنویسی درچند نوع مختلف استاد وآثارمختلف اوموجودبود، ازهمگی انتخاب کردم .

۳) ازآثارمتعددوفراوان‌خوش‌خط، که‌یاکاتب آن‌معلوم‌نبود ویامشکوك‌بود، انتخاب نکردم .

٤) ازبهترین‌خطوط رقم‌دار، بیکی‌وحداکثر سه‌نمونه ، اکتفا کردم .

٥) ازمشاهیرقدمای‌خوشنویسان که‌نام‌آنهادرتذکره‌هاوتواریخ‌ذکرشده‌است، اگرچه آثارقلم‌موجودآنهادردرجهٔ اول‌ودوم‌امتیازنبود، نمونه‌ای‌انتخاب کردم .

٦) ازخوشنویسان‌یکصدسالهٔ‌اخیر، که شمارهٔ‌آنهابسیاروآثارموجودآنهافراوان‌بود،

فهرست مندرجات

مقدمه

فهرست مندرجات

بخش نخستین ، ثلث ـ رقاع ـ نسخ . . . . صفحهٔ ۳

نمونهٔ خطوط خوشنویسان ثلث ـ رقاع ـ نسخ . . . . . . » ۲۹

بخش دوم ، تعلیق . . . . » ۱۰۹

نمونهٔ خطوط خوشنویسان تعلیق . . . . » ۱۱۱

بخش سوم ، نستعلیق . . . . » ۱۲۱

نمونهٔ خطوط خوشنویسان نستعلیق . . . . » ۱۶۱

بخش چهارم ، شکسته . . . . » ۲۸۵

نمونهٔ خطوط خوشنویسان شکسته . . . . » ۲۹۷

اسماء رجال . . . . » ۳۴۱

فهرست کتابها . . . . » ۳۵۱

مصادر . . . . » ۳۵٤

تبصره . . . . » ۳۵۹

تذکر . . . . » ۳۶۰

۶) دراین فهرست لااقل، یك نمونه ازخطوط عموم خوشنویسانی که آثار آنها بنمایش گذاشته شده مندرج است .

۷) برای میزان درجهٔ خوشی خط وتذهیب وتصویر وتجلید هر نسخهٔ منتخب ، سه درجه قائل شدم وآنهارا بترتیب بعنوان: ممتاز ـ عالی ـ خوش، معرفی کردم .

۸) برای هریك ازخوشنویسان که نمونهٔ خط آنان بنمایش گذاشته شده است ، ترجمهٔ احوالی موجز وجامع، بدنبال توصیف هر یك ازقطعات افزودم وا گرکاتب گمنام بود ، بذکر آنچه خوداز شرح حالش استنباط کرده بودم قناعت ورزیدم . ا گرتاریخ تقریبی زندگی خوشنویسی را باا ینکه درمآخذ مراجعهٔ خوداثری از آن نیافته ، ذکر کرده‌ام ؛ باستناد آن بوده‌است که نمونهٔ خط اورا بارقم وتاریخ تحریردریکی ازمجموعه‌های خطوط دیده‌بوده‌ام .

۹) درآخر کتاب، فهرست اعلام رامخصوصا تنظیم کرده‌؛ تانام خوشنویسان دیگر که آثار آنان دراین مجموعه نیست ولی بمناسبت، ذکری از آنها بمیان آمده است، مشخص گردد تا برای اهل فن بکار آید .

۱۰) مراجعی که برای تنظیم فهرست واستخراج ترجمهٔ احوال خوشنویسان، مورد استفادهٔ نگارنده بوده درآخر کتاب یادشده است وباا ینکه این فصل مصادراز چندصفحه تجاوز نمی کند، نباید ازنظر دورداشت که جمع آوری آن برای نگارنده ببهای دوازده سال عمر تمام شده‌است؛ یعنی تمام مطالبی که راجع باحوال خوشنویسان دراین منابع بوده است خوانده و یادداشت برداشته‌ام که برای تألیف تاریخ خوشنویسی وخوشنویسان، که سالهاست درکار مطالعهٔ آنم، از آنها استفاده کنم والبته اینها جز مراجعی است که درتاریخ خوشنویسی بکارمی آید .

(تهران، مهرماه ۱۳۲۹)

مهدی بیانی

فهرست

کتابها و مرقّعات و قطعات خوش‌خطّ برگزیدهٔ
ثلث - رقاع - نسخ - تعلیق - نستعلیق - شکسته
با توصیف آنها
و ذکر خلاصهٔ ترجمهٔ احوال هریك از خوشنویسان

در چهار بخش

بخش نخستین

ثلث ـ رقاع ـ نسخ

(۱) گلستان سعدی

باندازهٔ ۲۲۰×۳۱۵ میلیمتر ـ جدول ۱۳۰×۱۷۵ ـ جلد ضربی مذّهب منقش اندرون سوخت معرّق مذّهب ـ کاغذ بغدادی متن و حاشیه جدول زرین دار حاشیه زرفشان ـ دو صفحهٔ اوّل متن و حاشیه مذّهب مرصّع عالی ـ صفحهٔ آخر تماما مذّهب ـ بعض صفحات متن وصّالی شده و عبارات ساقط، نو نویس و جای خالی تذهیب کاری شده است ـ تذهیب اصل کار نادرالزمان و تذهیب هاحدید و تعمیرات ازقرن اخیر است ـ خطّ متن کتاب، نسخ کتابت عالی و عناوین ثلث دو دانگ جلیّ ممتاز ـ رقم یاقوت ـ تاریخ ۶۶۸ .

پایان نسخه : « کتبه العبد الفقیر الی اللّه الغنیّ یاقوت المستعصمیّ فی اواخر شهر رمضان المبارك من سنة ثمان وستین وستمائة، حامداً علی نعمه ومصلیاً علی نبیه محمد و آله وسلما کثیرا » .

(۲) قرآن

باندازهٔ ۱۷۵×۲۶۳ ـ جلد روغنی ممتاز ـ کاغذ سمرقندی زرفشان متن و حاشیه جدول و کمند زرین دار ـ چهار صفحهٔ اوّل متن و حاشیه مذّهب ـ سر سوره‌ها بقلم زر تحریر یافته، بخطّ ثلث و خطّ متن، نسخ کتابت

پایان : « هذا آخر نثر اللالی من کلام امیر المؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلم وخدم بکتبه العبد الرّاجی الی رحمة الله تعالی الغنیّ احمد بن محمود بن عبدالغفار الصدیقی... فی یوم السبت الرابع من جمادی الاوّل سنة احدی وستین وسبعمائة .»

*

احمد بن محمود بن عبدالغفار صدیقی رومی از استادان ونوادر خوشنویسان قرن هشتم و در خطوط شش گانه بدرجه ای رسیده که بعضی معتقدند که خطوط یا قوتی را صافتر وناز کتر از یاقوت می‌نوشته است .

وفاتش راسپهر، سال ۷۲۹ ضبط کرده است که صواب نیست . چه حیاتش تاسال ۷۶۱ معلوم است .

(٥) قرآن

باندازهٔ ١٦٥ × ٢٤٠ - جدول ١٠٥ × ١٥٥ - جلد میشن ترنج ونیم ترنج و لچکی و حاشیه بند رومی منگنهٔ مذّهب - کاغذ ختائی جدول و کمند زرین دار - دوصفحهٔ اوّل متن و حاشیه مذّهب عالی - اسامی سوره ها بقلم زر نوشته شده وعلائم با ترنجهای مذّهب مرصّع، نموده شده است - خطّ متن ثلث کتابت خفیّ وسر سوره هاوصفحهٔ آخر رقاع کتابت ممتاز - رقم محمود سلطانی - تاریخ ٨٤٦ .

پایان : «نقل من کتابة سید الاصحاب وسند الکتاب واستاد الکلّ فی الکلّ ، مولانا جمال الملة والدین یاقوت المستعصمیّ علیه الرحمة والغفران، علی ید العبد الفقیر الی الله الغنی . محمود السلطانی ، حامداً لله تعالی علی نعمه ومصلیا علی نبیه محمد و آله ، فی اواخر جمادی الاوّل سنة ستّ و اربعین وثمانمائة ، بدار السلطنة هراة حماها الله تعالی عن الآفات .

*

محمود ملقب بقطب مغیثی سلطانی . از معاصرین وشاگردان جعفر بایسنغری وازاقران عبدالله طباخ و اظهر بوده و ویرا در خط ثلث قرین یاقوت گرفته اند . و الحق نسخهٔ حاضر با بهترین خطوط یاقوت برابری میکند

خفیّ ممتاز - رقم یاقوت- تاریخ ۶۳۰.

پایان: « وقع الفراغ من کتابة هذا القرآن المجید فی شهور سنة ثلاثین وستمائة علی ید الضعیف یاقوت المستعصمیّ و قد کتب فی هذا العام مقیماً فی المدینة المشرّفة بعد ما قضیت ما فرض الله سبحانه وتعالی علی من حجّ بیت الله الحرام ومواظباً لکتابة هذا القرآن المجید اطاعة لامر سیدی ومولای السلطان الاعظم و الخاقان الاکرم مالك رقاب الامم خلیفة الله المستعصم بالله ...»

(۳) ادعیهٔ ایّام هفته

باندازهٔ ۱۸۵×۲۰۰ - جدول ۹۰×۱۱۵ - جلد میشن ترنج و نیم‌ترنج منگنهٔ منقش اندرون ترنج سوخت معرّق - کاغذ سمرقندی حاشیه تشعیرسازی مذّهب بین السطور طلا اندازی - یك سرلوح مذّهب مرصّع عالی - خطّ ثلث کتابت ممتاز - رقم یاقوت - تاریخ ۶۹۳.

پایان: « کتبها یاقوت المستعصمیّ فی شهور سنة ثلث و تسعین و ستمائة حامداً لله ...»

*

جمال الدین ابوالمجد یاقوت بن عبدالله مستعصمی ملقب بقبلة الکتاب ، غلام مستعصم خلیفهٔ عباسی وکاتب مخصوص وی بوده و اول کسی است که خط ثلث ونسخ را بدرجهٔ کمال رسانیده و تا زمان وی کسی باستواری قلم وسرعت کتابت او نیامده است . گویند هر ماه دو مصحف کتابت می‌کرده است وسیصد وشصت وچهارمین قرآن بخط ویرا دیده اند .

یاقوت عمر دراز کرده وقریب یکصد سال زیسته است وبسال ۶۹۶ تا ۶۹۷ یا ۶۹۸ در بغداد درگذشته ودر جوار قبر احمد حنبل بخاك سپرده شده است .

(٤) نثر اللالی حضرت علی بن ابیطالب

باندازهٔ ۲۶۵×۴۰۰ - جدول ۱۹۰×۲۹۰ جلد روغنی عالی - کاغذ خانبالغ متن وحاشیه جدول زرین دار - خطّ ثلث جلیّ ونسخ ورقاع کتابت عالی - رقم احمد صدیقی - تاریخ ۷۶۱.

فتح‌الله شیرازی - کاغذ بخارائی جدول زرین دار - دارای یك سرلوح مرصع مذهب عالی - خط ثلث جلی عالی ونسخ خفی ورقاع کتابت خوش - رقم کمال الدین حسین - تاریخ ۹۳۳ .

پایان : « قد تشرف باتمام هذه الکلمات . . . کمال الدین حسین الحافظ الهروی فی المشهد المقدس ... بتاریخ شهر ربیع الاول سنة ثلاث و ثلاثین وتسعمائة ».

*

کمال الدین حسین حافظ هروی ، خطوط شش‌گانه را خوش مینوشت ، قرآن را حفظ بود وخوش می‌خواند . از خراسان بعراق رخت کشید ودر قم بخدمت شاه طهماسب صفوی دعوت شد ومهربانی دید . درویش مشرب بود ، نمد میپوشید وپیاده سفر می کرد . آخر عمر دو باره بخراسان بازگشت وبسال ۹۷٤ در مشهد درگذشت

(۹) صد کلمهٔ حضرت علی بن ابیطالب باترجمهٔ منظوم

باندازهٔ ۱۳۵ × ۲۲۰ - جدول ۷۵ × ۱۳۰ - جلد میشن سرخ ترنج و نیمترنج منگنهٔ مذهب - کاغذ خانبالغ جدول زرین دار حاشیه ابری - دوصفحهٔ اول بین السطور طلا اندازی منقش - دارای یك سرلوح مذهب مرصع عالی - خط ثلث نیم دودانگ جلی عالی ونسخ کتابت خوش - رقم علی قلی - تاریخ ۹۷۷ .

*

علی‌قلی شیرازی ازخوشنویسان گمنام قرن دهم ومعاصر ملا علاء بیگ تبریزی بوده، ثلث و نسخ را بشیوهٔ یاقوت بسیار خوش نوشته است . حیاتش تا سال ۹۷۷، تاریخ کتاب حاضر مشخص و از زندگیش بیش چیزی معلوم نشد

(۱۰) مرقع

باندازهٔ ۱۹۵ × ۳۰۰ - جلد روغنی مرغشی - دارای ۵۰ رقعهٔ حاشیه مذهب منقش که ۲ رقعهٔ آن تصویر آبرنگ وبقیه خطوط ، رقم : میرزا احمد

صاحب تاریخ مطلع‌سعدین، لقب ویرا جلال‌الدین و از خوشنویسان دربار بایسنغر دانسته است وقدر مسلم اینکه درتاریخ ۸۳۶ از کتاب کتابخانهٔ ابراهیم سلطان بن شاهرخ (۸۳۸-۸۱۲) بوده وبمناسبت لقب این پادشاه که مغیث السلطنه والدین بوده معیثی و سلطانی رقم می کرده است .

تاریخ وفاتش را متذکر نشده‌اند وازحیاتش جز تاسال ۸۴۶ بیش معلوم‌نیست .

(٦) بهجةالمباهج ابوسعید حسن قاری سزواری

باندازهٔ ۱۸۰ × ۲۹۰ ـ جدول ۹۰ × ۱۸۰ ـ جلد تیماج سرخ‌ترنج منگنه ـ کاغذ دولت آبادی جدول زرین دار ـ دوصفحهٔ اوّل متن وحاشیه مذّهب مرّصع عالي ـ فهرست مطالب دردوصفحهٔ ما قبل متن،درجدولهای مذّهب بقلم‌زروﻻجورد نوشته شده است ـ خطّ متن نسخ کتابت خفیّ عالی وفهرست، رقاع کتابت‌عالی و آخر ثلث کتابت خفیّ‌ممتاز ـ رقم جمال الدین حسین فخار ـ تاریخ۹۵۱.

پایان : "تمام‌شد کتاب بهجةالمباهج...فی‌یوم‌الاحدبیست‌وهفتم‌شهر جمادی‌الاوّل‌سنهٔ احدی وخمسین وتسعمائة ، علی یدالعبدالضعیف‌المحتاج الی رحمة ربّه الملك‌الغفار، جمال الدین المشهور بحسین‌الفخار ... "

*

جمال‌الدین حسین فخار از خوشنویسان شیراز و از استادان مسلم خط ثلث و نسخ و رقاع قرن دهم وبقول صاحب گلستان هنر، منسوب بابابحان فارس بوده است ... وفاتش معلوم نیست وحیاتش تا سال ۹۷۰ مشخص است

(۷) یك قطعه از مرقّع شمارهٔ۲۵

باندازهٔ ۱۰۰ × ۱۶۰ـ بخطّ ثلث دودانگ جلیّ ونسخ کتابت‌عالي ـ رقم : « مشقه الفقیر کمال الدین حسین الحافظ الهروی ».

(۸) کلمات قصار حضرت علی بن ابیطالب

باندازهٔ ۱۵۰ × ۲۲۰ ـ جدول۹۵ × ۱۵۵ ـ جلد روغنی‌عالی،کارآقا

پایان: «وفق با تمام کتابة هـذا المصحف المجید ... العبدالفقیر علاءِ الدین بن‌شمس‌الدین محمدالقاری التبریزی ، فی‌سنة تسع وثمانین و تسعمائة » .

✻

• علاء الدین محمد بن شمس الدین محمد حافظ تبریزی معروف بملا عـلاء بیك ، از خوشنویسان دورهٔ شاه طهماسب تا زمان شاه عباس اول صفوی است که خط نسخ ومخصوصاً ثلث را بحد کمال رسانیده و شاگردانی چون علیرضای عباسی وعبدالباقی تبریزی وحسن بیك زرین‌قلم تربیت کرده است .

صاحب گلستان‌هنر، بسال ۹۸۸ که ویرا در تبریز دیدار کرده ، گوید بسیار خوش‌محضر است وبسیاری از کتیبه های مساجد وعمارات تبریز بخط اوست . ولی اکنون از آن آثار فقط یکی کتیبهٔ سردر مقام معروف صاحب‌الزمان ودیگری لوحه ای در مسجد جامع تبریز کـه تاریخ ۹۷۲دارد، موجود است .

وفاتش را نقل نکرده اند واز آثار تاریخ داروی ، تاسال۱۰۰۱ که درقزوین نگاشته‌است ، بیش ندیده‌ام .

---

(۱۳) قصیدهٔ بردة

باندازهٔ ۱٤٥×۲۳٥-جدول ۸٥×۱٤۰-جلد ساغری‌مشکی‌جدول مذّهب ــ کاغذ بخارائی متن وحاشیه جدول زرین دار،حاشیه‌کاغذ الوان ــ دارای‌یك‌سرلوح‌مذّهب‌مرّصع . خط ثلث‌دودانگ‌جلیّ ونسخ ورقاع کتابت عالی‌رقم : « کتبه عبدالباقی التبریزی فی۹۹۷».

✻

عبدالباقی تبریزی از معاریف خوشنویسان دورهٔ شاه عباس بزرك صفوی ودر خـط ثلث و نسخ ورقاع از اساتید و از جملهٔ شاگردان ملا علاء بیك تبریزی است . علاوه بر خطوط مزبور، گویند خط نستعلیق را نیز نیکو مینوشته است ونیز جز هنرمندی ، ویرا جزو حکماء و عرفاءِ و شعراء آورده اند وگویند بسیار مهربان وحلیق و درویش مشرب بوده و در شعر«باقی» تخلص می‌کرده‌است . بیشتراوقات زندگانی را دربغداد گذرانیده وهنگامیکه بنای جامع جدید اصفهان بپایان رسید ، شاه عباس ویرابرای نوشتن کتیبهٔ آن‌باصفهان خواند ، عبدالباقی ابتدا از رفتن اباء کرد ،ولی بعد ها باصفهان رفت و کتیبهٔ کمر بزرك وصفهٔ رو بقبله وطاق در مسجد را نوشت کـه هنوز باقی است .

وفاتش بسال ۱۰۳۹ اتفاق افتاده است .

نیریزی ، علاءِ الـدین تبریزی ، محمد ابـراهیم قمی ، محمد حسینی ، محمد محسن اصفهانی ، عبدالله ، واز جمله :

یك قطعه باندازهٔ ۹۵×۱۵۵– بخطّ ثلث جلیّ ونسخ کتابت عالی– رقم :« کتبه‌العبدالمذنب صیرفی۹۹۱».

*

نـام اصل و ترجمهٔ احوال این صیرفی معلوم نشد و آنقدر معلوم است که وی عبدالله صیرفی تبریزی که خود از مشاهیر استادان ثلث ونسخ بوده نمی باشد ، چه عبدالله صیرفی، در حدود سال ۷۵۰ درگذشته است ، واین صیرفی تا تاریخ ۹۹۱ در قید حیات بوده است ودر ردیف استادان ثلث ونسخ .

(۱۱) چهار سوره ازقرآن

باندازهٔ ۱۹۰×۲۹۵- جدول۱۲۰×۲۰۰ - جلد تیماج سرخ‌ترنج ونیمترنج منگنه - کاغذ اصفهانی متن وحاشیه جدول‌زرین دار،حاشیه‌کاغذ آبی فرنگی - صفحات عموماً مـذّهب - دارای یك سرلوح و دو سر سوره مذّهب‌مرّصع‌عالی-خطّ ثلث بقلم کتابت‌جلیّ ممتازونسخ کتابت عالی- رقم علاءِالدین تبریزی .

پایان : « کتبه العبدالفقیر علاء الدین التبریزی غفر ذنوبه » .

(۱۲) قرآن

باندازهٔ ۱۵۵×۲٤٥– جلد ساغری‌مشکی ترنج ونیمترنج‌ولچکی وحاشیه منگنهٔ مذّهب منقش اندرون سوخت تحریر - کاغذ دولت آبادی جدول و کمند زرین دار - پشت‌صفحهٔ اوّل، یك‌ترنج مذّهب‌دارد ودوصفحهٔ بعد متن وحاشیه مذّهب مرّصع ودر میان دوترنج ، روی متن لاجوردسورهٔ فاتحه بخطّ رقاع بقلم زر نوشته شده - دارای یك سر لوح مـذّهب و سر سوره هاوعلائم عموماً مذّهب است - خطّ نسخ کتابت عالی– رقم‌علاءِالدین تبریزی - تاریخ۹۸۹ .

(۱۶) یکقطعه از مرقّع

باندازهٔ ۹۰×۱٤۵ - حواشی منقش و بین السطور طلا اندازی و نیمهٔ صفحه، بزر نوشته شده - خط ّ نسخ کتابت خوش - رقم: «محمدسعیدانصاری . دوازدهم شهر جمادی الاوّل سنه ۱۰۸۰ مرقوم قلم شکسته رقم شد » .

※

محمد سعید انصاری از خوشنویسان خط نسخ ودر طلا نویسی استاد ودر عراق وماوراءالنهر مشهور بوده است . در زمان سلطنت عالمگیر پادشاه بهندوستان رفته و در اوایل جلوس وی بدربار راه یافته و مأمور کتابت مصاحف و کتابها شده وبعداً عزات گزیده است .

محمد سعید از معاصرین بختاور خان، صاحب مرآة العالم (متوفی ۱۰۹٦) بوده است وسال وفاتش معلوم نشد .

(۱۷) صدکلمهٔ حضرت علی بن ابیطالب وترجمد فارسی منظوم

باندازهٔ ۱۷۵×۲۷۰ - جدول ۱۰۰×۱۹۰ - جلد ساغری عنابی ترنج و نیمترنج منگند- کاغذ بخارائی متن وحاشیه، جدول زرین دار، حاشیه کاغذ الوان بین السطور طلااندازی شده - خط ّ ثلث دو دانگ جلیّ ونسخ کتابت خفیّ عالی- رقم «کتبه عبدالحلیم بن مصطفی».

※

عبدالحلیم بن مصطفی، طاهر آوادهٔ سید حسن هاشمی حلبی ، ازمشاهیر خوشنویسان عثمانی متوفی سال ۱۰۹۸ میباشد

تاریخ وفاتش معلوم نشد .

(۱۸) قرآن

باندازهٔ ۱٤۰×۲۲۰ - جدول ۵۵×۱۱۰ - جلد روغنی عالی - کاغذ خانبالغ متن وحاشیه، جدول و کمندزرین دار، حاشیه کاغذ فرنگی آهارومهره کشیده- دوصفحهٔ اوّل و آخر متن وحاشیه مذّهب ودوصفحهٔ افتتاح نیزمتن وحاشیه وسورهٔ فاتحه و آغازسورهٔ بقره ، درمیان نوشته شده، بین السطورطلااندازی-

(١٤) قرآن

باندازهٔ ١١٠×١٨٥- جدول ٧٠×١٣٠ - جلد روغنی عالی- کاغذ دولت آبادی جدول و کمند زرین دار- دوصفحهٔ افتتاح‌متن وحاشیه مذّهب مرّصع‌وسورهٔ فاتحه‌وآغاز سورهٔ بقره، درمیان نوشته شده وبین‌السطور طلا اندازی است - دوصفحهٔ‌بعدودوصفحهٔ آخر دارای حاشیهٔ مذّهب منقش - اسامی‌سوره‌هاوعلائم بخطّ رقاع، روی متن‌لاجورد بوته مذّهب، بزر نوشته شده است- خطّ نسخ کتابت خفیّ وآخر رقاع عالی - رقم محمد رحیم نیشابوری- تاریخ ١٠٧٧.

پایان: « قد شرّفت بتنميق هذا الكلام المبين للحلال والحرام فی يوم الاربعا اربع وعشرين من ذی‌القعدة سنة اربع و سبعين بعد الالف من الهجرة النبوية المصطفوية . العبدالاثيم محمد رحيم النيشابوری » «هذا القرآن السادس عشر».

*

محمد رحیم نیشابوری از خوشنویسان نسخ گمنام قرن یازدهم است - حیاتش تا سال ١٠٧٧ ، تاریخ کتابت قرآن‌حاضر، فقط مشخص وبیش‌چیزی معلوم نشد .

(١٥) یك قطعه ازمرّقع

باندازهٔ١٥٠×٢٢٠- خطّ ثلث ریحان دودانگ جلیّ‌ونسخ کتابت خفیّ وغبار خوش- رقم: « كتبه محمد صادق التبريزی فی سنة ١٠٨٤».

*

محمد صادق تبریزی نیز از خوشنویسان گمنام خط نسخ‌ومخصوصاً ثلث واز پیروان شیوهٔ علاءالدین تبریزی‌است.اززندگیش‌فقط آنقدرمعلوم است که درتاریخ کتابت قطعهٔ‌مزبور(سال ١٠٨٤) می زیسته است .

خوشنویسان خط نسخ هستند، که خط ایشانرا با خطوط میرزای نیریزی تمیز دادن مشکل است ؛ از جمله این استاد اجل است که کلام الله وسایر کتب ادعیه وغیره که نوشته است محکوك و باسم میرزای نیریزی شده ». وفات محمد حسین معلوم نشد و حیاتش تا سال ۱۱۱۰ مسلم است .

(۲۰) مرقّع قصیدۀ کعب بن زهیر وقصیده خاوره

باندازۀ ۲۹۵×۲۰۰؛ ـ جدول ۱۸۰×۲۳۵ ـ جلد مقوای ابره کاغذ ابری ـ تمام دوقصیده در ۲۳ رقعد مذهّب نوشتد شده ـ خطّ ثلث دو دانگ جلیّ ونسخ کتابت خفیّ عالی ـ رقم عبدالله ـ تاریخ ۱۰۹۲.

پایان : « کتبه حامداللہ تعالی ومصلیا علی نبیه ومسلماً. الفقیر الی الله، عبدالله فی ۱۰۹۲».

*

عبدالله بن ابراهیم از اهالی ادرنه است که غالب خطوط را خوش می‌نوشته و درتعلیق، شاگرد سلیمن امدی و در ثلث ونسخ، شاگرد حافظ عثمان بوده وبسال ۱۱۱۶ درگذشته است .

با اینکه اسم وتاریخ حیات این عبدالله به عبدالله بن محمد محسن یزدی ، مذکور در شمارۀ ۱۶ تطبیق می‌کند . نباید ایندو را با یکدیگر اشتباه کرد ، چه، خط این عبدالله ترکی وکاملا بشیوۀ حافظ عثمان و با شیوۀ نسخ ایرانی عبدالله یزدی معایر است .

(۲۱) قرآن

باندازۀ ۱۴۰×۲۱۵ ـ جدول ۷۵×۱۳۵ ـ جلد روغنی اندرون سوخت معرّق مذهّب عالی، عمل آقا محمد باقر ـ کاغذ پوست آهوی لطیف متن وحاشیه، جدول و کمند زرین دار ـ دوصفحۀ اوّل متن وحاشیه مذهّب ومرصّع عالی وسورۀ فاتحه وآغاز سورۀ بقره درمیان و عنوان سوره، بخطّ رقاع، درپیشانی وذیل، روی متن زر، بسفیداب واسامی سوره ها بقلم زرتحریر دار، بخطّ رقاع، روی متن زرساده نگاشته شده است ـ متن قرآن تماماً روی زمینۀ زروترجمۀ فارسی درذیل سطور، بخطّ شکسته نستعلیق خوش، بسرخی نوشته شده که رقم «محمد مهدی ابن محمد مغیث کلید دار شیرازی» دارد،

اسامی سوره ها بزر تحریر یافته نوشته شده ـ خطّ متن نسخ کتابت و اسامی سوره ها و آخر، رقاع کتابت عالی ـ رقم عبدالله یزدی ـ تاریخ ۱۰۷۹.

پایان : «کتبه اقلّ خلق الله ابن محمدمحسن الیزدی، عبدالله، فی سنة تسع وسبعین بعدالالف ۱۰۷۹ من الهجرة».

*

عبدالله بن محمد محسن یزدی نیز از خوشنویسان گمنام قرن یازدهم ودوازدهم وما اینکه آثار نفیس بسیاری از خطوط وی بجای مانده است، ترجمه احوالش را متذکر نشده‌اند. وفاتش معلوم نیست وحیاتش تا سال ۱۱۰۲ مشخص است.

(۱۹) قرآن

باندازهٔ ۲۰۶×۳۰۶ ـ جدول ۱۱۵×۱۸۰ ـ جلد روغنی عالی ـ کاغذ کشمیری جدول و کمند زرین دار زرفشان ـ دوصفحهٔ افتتاح، متن و حاشیه مذهب مرصع عالی و درمیان اینده صفحه‌ها ورق دو رو متن و حاشیه‌مذهب، نهاده شده که درترنج ونیمترنجها وحاشیه، خواص سورهٔ فاتحه وبقره، بخطّ شکسته نستعلیق کتابت خوش نوشته شده و خواص سور در حواشی، همه‌جا بهمین خطّ است ـ اسامی سوره ها وعلائم بخطّ رقاع، بقلم زر، وترجمهٔ فارسی در ذیل سطور، بخطّ نستعلیق کتابت متوسط، بشنگرف نوشته شده است ـ خطّ متن نسخ کتابت وسر سوره ها و آخر، رقاع کتابت عالی ـ رقم محمد حسین کازرونی ـ تاریخ ۱۱۰۵.

پایان : «کتبه اقلّ عبادالله واضعف خلق الله محمد حسین الکازرونی فی حجة سنة خمس ومائة بعدالالف من الهجرة ...»

*

از شرح احوال محمد حسین کازرونی، در هیچیک از مآخذی که در دست بود ذکری نشده است : فقط در حاشیهٔ یکی از کتابها بخط وی، حاج میرزا ابوالفضل ساوجی خوشنویس و دانشمند معروف قرن اخیر، چند سطری دربخصوص نوشته است که عیناً نقل میشود : «محمد حسین از خوشنویسان اوائل مائهٔ دوازدهم هجری است، معاصر با میرزا احمد نیریزی، جماعتی از

پایان . «کتبه العبدالمذنب محمد ابراهیم القمی فی سنة احدی عشر [ومائة] بعدالالف من الهجرة النبویة المصطفویة ».

*

محمد ابراهیم بن محمد نصیر قمی از معاصرین میرزا احمد نیریزی بوده و این استاد، خط نسخ را نزد آقاابراهیم تعلیم گرفته است .

آقا ابراهیم خوشنویس دوران سلطنت شاه سلیمان (۱۱۰۵ ۱۰۷۷) وشاه سلطان حسین صفوی (۱۱۳۵ ۱۱۰۵) و ازاستادان خط نسخ و ثلث و رقاع و تعلیق و شکسته وستعلیق بوده و ازاین جمله، فقط در خط نسخ شهرت یافته وسرعت کتابت معروف شده است . گویند، سالی سه قرآن در مدت کمی کتابت و از حق الکتابهٔ گراف آن زندگانی آسوده ای می کرده وتمام عمر را مجرد ، بادست باز و سخاوت گذرانیده است .

حیاتش تا سال ۱۱۱۵ مشخص و وفاتش معلوم نشد .

(۲٤) یك رقعه از مرقّع شمارهٔ ۹

اندازهٔ جدول ۹۰×۱۷۵ ـ بخطّ نسخ کتابت عالی ـ رقم: « العبد الخاطی محمد هادی الاصفهانی . فی ۱۱۲۸ ».

*

محمد هادی اصفهانی فرزند ملا محمد صالح مازندرانی ودر زمرهٔ علماء وزهاد و در خط نسخ بخوشنویسی معروف و از معاصرین وپیروان شیوهٔ آقا ابراهیم قمی بوده است . زندگانی وی در اصفهان بوده و همچنان می زیسته است ، تا در فتنهٔ افغان (سال ۱۱۳۵) در آنجا جان سپرده است .

(۲۵) مرقّع

باندازهٔ ۲۱۰ × ۳۵۰ ـ جلد روغنی ـ دارای ۲٤ رقعه غالباً بخطّ ثلث ونسخ ویکی بخطّ تعلیق رقم عبدالله سلطانی، بقیه رقم : کمال الدین حسین هروی ، علاءالدین تبریزی ، عبدالغفار ، احمد نیریزی واز جمله :

یك قطعه باندازهٔ ۱۷۵ × ۳۲۰ ـ بخطّ ثلث چهاردانگ جلیّ عالی ورقاع ونسخ نیمدودانگ خوش ـ رقم «مشقة العبد ، حسنعلی ۱۱۳۹ ».

وخواص سوره ها نیز بهمان قلم می باشد - خطّ متن نسخ کتابت خفی عالی - رقم قاسم شیرازی - تاریخ ۱۱۱۷.

پایان : «قد فرغ من تسوید هذا القرآن المجید فی یوم الخمیس رابع والعشرون شهر رجب سنة سبع وعشرة ومائة بعد الالف ۱۱۱۷ . عن ید العبد الاثم ابن محمد ، قاسم الشیرازی غفر الله لهما ذنوبهما ».

*

قاسم بن محمد شیرازی ، نیز از خوشنویسان نسخ گمنام قرن ۱۲-۱۱ است و جز اینکه تاسال ۱۱۱۷. که تاریخ کتابت قرآن حاضر است ؛ حیات داشته ، بیش مطلبی از احوالش بدست نیامد .

(۲۲) یك رقعه از مرقّع شمارهٔ ۹

اندازهٔ جدول ۱۲۰ × ۲۰۰ - بخطّ نسخ کتابت عالی - رقم: « کتبه محمد ابراهیم قمی . فی ۱۱۰۰ » .

(۲۳) قرآن

باندازهٔ ۱۰۰ × ۱۸۰ - جلد روغنی ممتاز ، عمل محمد صادق - کاغذ پوست آهوی بسیار لطیف متن وحاشیه ، جدول و کمند زرین دار حاشیه کاغذ خانبالغ - پشت صفحهٔ اوّل دارای یك شمسهٔ مذّهب مرصّع عالی و تمام این صفحه متن وحاشیه تشعیر سازی مذّهب است - دوصفحهٔ بعد حاشیه تشعیر سازی مذّهب بین السطور طلااندازی بوته دار است - سر سوره ها مذّهب مرصّع وروی متن زر ، اسامی سوره ها ، بخطّ رقاع وقلم سفیداب نگاشته شده - خطّ متن نسخ کتابت خفی و اسامی سوره ها رقاع کتابت عالی - رقم محمد ابراهیم قمی - تاریخ ۱۱۱۱.

این نسخهٔ ممتاز ، از آغاز تا انجام بزر نوشته شده وفقط اعراب حروف با مرکّب مشکی است .

(۲۷) مناجات خمسة عشر

باندازهٔ ۱۵۵×۲٤۰ ـ جلد میشن تریاکی ترنج و نیمترنج ولچکی مذهّب منقش یك لائی ـ کاغذ بخارائی متن و حاشیه، جدول زرین دار بین السطور طلا اندازی ـ دارای یك سرلوح مذهّب مرصّع ـ خطّ نسخ کتابت عالی ـ رقم احمد نیریزی ـ تاریخ ۱۱۱۱.

پایان: «کتبه المفتقر الی رحمة ربّه الغنی، احمد النیریزی، فی بلدة اصفهان صانها الله عن الحدثان، سنه ۱۱۱۱».

*

احمد بن شمس الدین محمد نیریزی. در جوانی باصفهان مهاجرت کرد ودرحدود سال ۱۱۰۰، دراین شهر مسکن گزید ودر دربار شاه سلطان حسین صفوی ونزد امراء وفضلاء وهنرمندان عصر باحترام میزیست وحق الکتابه های هنگفت دریافت میداشت؛ چنانکه گویند درمدت عمر شصت هزار تومان صفوی، از نتیجهٔ هنر خود درآمد یافته است.

نیریزی بفضائل نفسانی مشهور بود و گویند از مداخل خود بمبلغ اندکی اکتفاء و بقیه را انفاق میکرد. در اواخر عمر مسافرتی باماکن مقدسهٔ عراق کرد. وی بمناسبت اختصاص کتابت شاه سلطان حسین، سلطانی رقم می کرده وبسیاری از آثار او بامر این پادشاه است. نیریزی خط نسخ را ابتدا، نزد آقا ابراهیم قمی تعلیم گرفت و پس از روی خطوط علاء الدین تبریزی مشق بسیار کرد وبا اینکه از ایشان باحترام نام برده است، خود واقع واضع شیوهٔ مخصوص درخط نسخ بود، که همان سرمشق خوش‌نویسان ایران گردید.

نیریزی معروفترین وبزرگترین استادان خط نسخ، وازآثار قلم وی آن مایه بجای مانده، که از کمتر استادی دیده شده است. با اینهمه شهرت، تاریخ زندگانی وی مشخص نیست. سپهر، در تذکرهٔ خود، وفات وی را بسال ۱۱۵۵ یادداشت کرده است. آنچه مسلم است اینکه از سال ۱۰۹٦ تا ۱۱۵۲، استاد مسلم این خط بوده است واگر قطعه‌ای که برقم وی دیده‌ام وتاریخ ۱۱۷۷ دارد، اصیل باشد، باید عمری طولانی درحدود یکصد سال کرده باشد.

(۲۸) یك رقعه از مرقّع شمارهٔ ۹

اندازهٔ جدول ۹۰×۱۷۰ ـ خطّ نسخ کتابت جلیّ عالی ـ رقم: «مشقه العبد الاقلّ محمد محسن الاصفهانی ۱۱۵۷».

*

محمد محسن امامی اصفهانی، ازخوشنویسان دوران سلطنت شاه سلیمان وشاه سلطان حسین

*

حسنعلی نیز، از استادان گمنام خط ثلث قرن دوازدهم بوده ترجمه احوال و تاریخ وفاتش مجهول ماند .

(۲۶) قرآن

باندازهٔ ۲۵۰ × ۴۰۰ ـ جدول ۱۶۰ × ۲۸۰ ـ جلد روغنی عالی ـ کاغذ اصفهانی جدول زرین‌دار، بین‌السطور عموماً طلا اندازی وصفحات تماماً متن وحاشیه مذّهب وبوته‌اندازی شده ـ سرسوره ها وعلائم مذّهب مرّصع واسامی سوره‌ها وعلائم بخط رّقاع، بقلم زرتحریر دارنوشته شده ـ دوصفحهٔ افتتاح، متن وحاشیه‌مذّهب مرّصع وسورهٔ فاتحه وآغازسورهٔ بقره ، درمیان و عنوان سوره بخط رّقاع روی متن لاجورد، درپیشانی وذیل بزرنگاشته شده، درآخر نسخه، دعـای ختم تلاوت حضرت سیدسجاد، بخط نسخ خفی ترّاز متن ودعای دیگر بخط رقاع کتابت نوشته شده ـ دوصفحهٔ آخر متن نیز ، مذّهب مرّصع وسورهٔ الفلق والناس درمیان نوشته شده ودر دوپیشانی وذیل، روی متن زر، بخط رّقاع بسفیداب، عنوان سوره نوشته شده است ـ خط متن نسخ کتابت جلی وسر سوره ها وعلائم وصفحات آخر، رقاع کتابت ممتاز ـ رقم احمد نیریزی ـ تاریخ ۱۱۱۷ .

پایان : "... وانا العبد ... ابن شمس الدین محمد، احمد النیریزی ... وکان ذلک فی شهر شعبان المعظم من شهور سنة سبع عشرة ومائة بعد الالف.. سنه ۱۱۱۷".

اصل این نسخهٔ نفیس ممتاز برای حاج محمد ابراهیم ، کتابت و بعداً بامر فتحعلیشاه قاجار تجلید وتذهیب شده ودرسرهر جزو، مقابل علامت جزو که درترنج مذّهبی است ، درترنج مذهب قرینه، نام فتحعلیشاه نگاشته شده است .

تاریخ وفاتش را سپهر، درسال ۱۱۷۰ یادداشت کرده است که البته صحیح نیست واز خطوط متعددوی که دیده‌ام، حیاتش دربین سنوات ۱۱۷۲ و ۱۲۰۸، مسلم است وتا سال ۱۲۱۲ حدود تاریخ تألیف گلشن مراد غفاری، یقیناً هنوز میزیسته است.

(۳۰) ادعیهٔ مختلفه

باندازهٔ ۱۳۵×۲۱۵ - جدول ۶۵×۱۱۵ - جلد روغنی - کاغذ ترمهٔ متن وحاشیه جدول زرین دار حاشیه کاغذ فستقی سورمه‌ای، عموماً منقش مذهّب - دو صفحهٔ اوّل، متن وحاشیه مذهّب مرصّع عالی - خطّ نسخ کتابت جلیّ عالی و صفحات آخر، رقاع کتابت عالی - رقم محمد اصفهانی - تاریخ ۱۲۲۷.

پایان: «و اناالعبد ... ابن ابوالقاسم طاب ثراه، محمد الاصفهانی فی سنه ۱۲۲۷ من الهجرة المقدسة».

*

میرزا محمدبن ابوالقاسم اصفهانی. ازهنرمندان دورهٔ فتحعلیشاه قاجار بوده، درعلم سیاق فن موسیقی معروف وخط نسخ را خوش می‌نوشته و گاهی شعر می گفته و «صفائی» تخلص می کرده، مردی درویش منش وستوده خوی و گوشه گیر بوده و با دست رنج کتابت اعاشه می کرده است.

وفاتش را سپهر، درسال ۱۲۰۰ دانسته است، که صواب نیست واقلا تاسال ۱۲۳٤ که تاریخ تألیف انجمن خاقان میباشد، حیات داشته است.

(۳۱) قرآن

باندازهٔ ۱۰۰×۱۶۵ - جدول ۶۵×۱۲۵ - جلد روغنی - کاغذ ترمهٔ متن وحاشیه، جدول و کمند زرین دار، حواشی عموماً تشعیر سازی مذهّب وبین السطور طلا اندازی شده - دوصفحهٔ اوّل ودوصفحهٔ آخر، متن وحاشیه مذهّب - دوصفحهٔ افتتاح متن وحاشیه مرصّع مذهّب عالی ودرمیانه، سورهٔ فاتحه وآغاز سورهٔ بقره نوشته شده - سر سوره ها و علائم مذهّب - خطّ نسخ کتابت خفیّ عالی - رقم عبدالله ابن عاشور - تاریخ ۱۲۰۱.

صفوی ودر دربار این یك، باحترام می‌زیسته است وعلاوه برخط نسخ وثلث ، نستعلیق را خوش می‌نوشته ودرینخط شاگردترابای اصفهانی شاگردمیرعماد بوده است . محمدمحسن تاسال ۱۱۵۸ می‌زیسته ومعلوم نیست پس ازآن تاچه زمان در قید حیات بوده است وچنانچه قول صاحب تذکرهٔ پیدایش خط و خطاطان صواب باشد، که دردربار شاه سلیمان بخوش نویسی معروف بوده، باید عمری دراز نـزدیك یکصد سال کرده باشد.

(۲۹) قرآن

باندازهٔ ۱۲۵×۱۹۰ - جدول ۸۰٪۱۵۰ - جلد روغنی ممتاز_کاغذ ترمهٔ جدول و کمند زرین‌دار،صفحات عموماً بین‌السطور طلا اندازی - دو صفحهٔ افتتاح متن‌وحاشیه مذّهب مرّصع عالی‌ودر میانه، سورهٔ فاتحه‌وآغاز سورهٔ بقره نوشته شده - سر سوره ها مذّهب مرّصع - دوصفحهٔ آخر،متن وحاشیه مذّهب ودر میان دوترنج، دعای ختم تلاوت و مطالبی دیگر نوشته شده است - خطّ متن نسخ کتابت ممتاز واسامی سوره ها ودوصفحهٔ آخر، رقاع کتابت‌عالی‌وخواصّ سوره‌ها،شکستهٔ کتابت‌عالی(بخطّ میرزا عبدالحسین اصفهانی) - رقم محمدهاشم اصفهانی - تاریخ ۱۱۷۲ .

پایان : ... قدتشرّفت باتمام هذاالقرآن‌المجید ... حسب‌الاشارهٔ ... حاج میرزا محمد علیا ... واناالعبد ... محمد هاشم الصائغ الاصفهانی ، فی اواخر شهرمحرّم‌الحرام من‌شهورسنة ۱۱۷۲ من‌الهجرة النبویة » .

*

محمد هاشم بن‌محمد صالح لؤلؤی اصفهانی . معروف بزرگر. که‌خود «صائغ»رقم‌میکرده، پدرمیرزا محمد علی‌محرم وجدعبدالوهاب محرم‌یزدی شاعر دورهٔ محمدشاه‌قاجاراست .محمدهاشم‌در خط نسخ از استادان مسلم قرن دوازدهم وسیزدهم ودر زمـان‌خود، درسراسر کشور های‌اسلامی‌شهرت فراوان داشته، وحتی درخوشنویسی ممدوح شعرای عصربوده است .

ابوالحسن غفاری در کتاب گلشن مراد که تاریخ خود را تاوقایع سال ۱۲۱۲ نوشته‌وهمدورهٔ محمد هاشم بوده ، ویرا درخط نسخ ، ردیف درویـش عبدالمجید در خـط شکسته ، یاد کرده واورا ستوده است .

معلوم نشد که آقا هاشم خط نسخ را نزد که تعلیم گرفته ، ولی چندین قطعه ازوی‌دیده‌ام که ازروی خط میرزا احمد نیریزی مشق کرده است .

که ۲۰ رقعهٔ آن نسخ ورقاع کتابت و۱۲ رقعه شکستهٔ نیمدودانگ و کتابت جلیّ و خفیّ و ۲ رقعهٔ دیگر، نستعلیق دو دانگ است ـ رقمهای متعدد عبدعلی ـ تاریخ ۱۲۳۸. ازجمله :

یك رقعه باندازهٔ ۹۰ × ۱۲۰ـ بخطّ نسخ کتابت جلیّ و رقاع وشکستهٔ کتابت عالی ـ رقم:«چون اکثری ازمخادیم خواهش نوشتن شکسته دارند، درشبی تحریر شد وچشم نمیدید. مشقه العبدالمحتاج الی رحمة الله الغنیّ عبدالعلی، فی سنهٔ ۱۲۳۸ من الهجرة».

درقطعات شکستهٔ این مرقّع (جز قطعهٔ توام بانسخ مزبور) همه‌جا، رقم بکلمهٔ «عبد» تمام شده است وروی اسم «علی» را طلا کشیده‌اند و تاریخ ها عموماً دراین قبیل قطعات، رقم‌آت‌ آنرا که دویست است، صد کرده‌اند؛ تا با خطّ درویش عبدالمجید وتاریخ زمان اومشتبه شود.

*

میرزا عبدالعلی ابن‌محمدمحسن خراسانی، ازفضلاء وشعراء وهنرمندان آغازدورهٔ قاجاریه ومدتی از ملتزمین حضور فتحعلیشاه وبمحاسن صفات وظرافت ونکته دانی معروف بوده است. پدرش میرزا محسن خراسانی که از علمای عصر بود، بخواهش محمد تقی خان‌بیگلربیگی یزد،ازخراسان بیزد مهاجرت کرد وبتدریس مدرسهٔ تقی‌خان مشغول شد ودر همانجا تأهل کرد ومیرزا عبد العلی در آن شهر متولد شد و تحصیلات مقدماتی را نزد پدر خود کرد وبمشق خط پرداخت و خط نسخ را بدرجهٔ عالی رسایند، چنانکه بعضی خط ویرا برخط میرزا احمد نیریزی ترجیح نهادند و الحق اگر مرجح نباشد، دست کم بسیار از اوندارد. وی‌در سایر خطوط، ازنستعلیق وشکسته و رقاع نیز بهرهٔ کافی یافته‌است، ودر خط شکسته میتوان ویرا درردیف استادان این‌فن نهاد. میرزا عبدالعلی شعر نیز میگفت و«کوکب» تخلص می کرد.

هنگامیکه دوباره بیزدرفت، فتحعلیشاه ویرا باردیگر، بتهران احضار کرد و او از یزد شیراز رفت، تا ازآنجا بتهران آید، ولی در همانجا بنوبهٔ عشی مبتلا شد و سال۱۲۳۹در گذشت.

(۳٤) قرآن

باندازهٔ ۲۵۰ × ۳۷۵ ـ جدول ۱۵۵ × ۲٦۵ ـ جلد روغنی‌عالی،کار آقا طالب،تاریخ ۱۲۲۳ ـ کاغذ ترمهٔ جدول و کمند زرین دار،دوصفحهٔ اوّل متن وحاشیه‌مذهّب‌مرصّع ودرمیان دوترنج‌روی‌متن‌لاجورد بقلم زر، دعای

پایان : « قد فرغ من‌تسوید هذا القرآن التسعة والثلثون، لصاحب واجب التعظیم،حاجی ابراهیم‌کارلادانی . وانا العبد المحتاج الی ربّه الغفور عبدالله ابن عاشور، فی‌خامس شهر رجب۱۲۰۱».

(۳۲) قرآن

باندازهٔ۱۳۵×۲۱۵ ـ جلد ساغری مشکی ترنج ونیمترنج‌ولچکی وحاشیه منگنهٔ مذهّب اندرون تیماج سرخ ترنج ونیمترنج ولچکی‌سوخت مذهّب ـ کاغذ ترمهٔ جدول زرین دار،ازآغاز تا انجام،حاشیه تذهیب‌کاری‌ـ دوصفحهٔ اوّل ، متن و حاشیه مرصّع مذهّب و در میانه، سورهٔ فاتحه‌وآغاز سورهٔ بقره نوشته شده است ـ سر سوره ها عموماً مرصّع ـ خطّ متن‌نسخ کتابت‌خفیّ عالی وترجمهٔ فارسی در ذیل سطور وخواصّ سوره‌هادرحواشی، بخطّ نسخ کتابت خفیّ تر ازمتن‌ـ رقم عبدالله ابن عاشور ـتاریخ۱۲۲۸.

پایان : «...بدست کمترین خلق‌الله، عبدالله ابن‌عاشور رنانی..۱۲۲۸» «حسب‌الاشارهٔ آقامحمدصادق ... تمام‌شداین کلام‌اللّه‌مجید، علی‌یدالاضعف خلق‌الله ابن عاشور ، عبدالله ساکن قریهٔ رنان . اللهم‌اغفرلکاتبه و صاحبه . سنه۱۲۳۲» .

*

عبدالله ابن عاشور از اهالی رنان اصفهان واز مشاهیر خوشنویسان نسخ آغاز دورهٔ قاجاریه است ، که بکثرت‌کتابت معروف میباشد ، چنانکه جز ادعیه وکتابهای متفرقهٔ فراوان‌که بخط وی‌موجود است ، صد ویکمین قرآنی را که‌نوشته است ، دیده‌ام . بااینکه وی هیچگاه ازاصفهان بتهران نیامده،برحسب اشارهٔ فتحعلیشاه قاجار، آثار نفیسی برشته تحریرآورده است .

تاریخ وفاتش را سپهر، سال۱۲۱۸ ثبت‌کرده است‌که صواب نیست و تا سال۱۲۳۵ حتماً می زیسته است .

(۳۳)مرقّع

باندازهٔ۱۵۰×۲۳۵ ـ جلد روغنی عالی ـ دارای ۳۴ رقعهٔ مذهّب

مذّهب مرّصع حاشیه تشعیرسازی مذّهب ممتاز وفهرست سوره ها در ترنج های کوچك بخطّ رقاع عالی ، روی متن لاجورد ، بزر نوشته شده ـ دوصفحهٔ دوّم، متن وحاشیه مذّهب مرّصع ودعای قبل ازتلاوت، بخطّ رقاع عالی، در ترنجها ونیمترنجها، روی متن لاجورد ، بزرنوشته شده ـ دوصفحهٔ سوّم افتتاح • قرآن ، متن وحاشیه مذّهب مرّصع وسورهٔ فاتحه وآغاز سورهٔ بقره درمیان، وعنوان سوره درپیشانی ، بخطّ رقاع، روی متن لاجورد ، بزر نوشته شده ـ دوصفحهٔ چهارم متن وحاشیه مذّهب و بین السطور تا آخر نسخه، طلااندازی شده ـ سرسوره‌ها وعلائم مذّهب مرّصع و اسامی سور بخطّ رقاع روی متن لاجوردبازنگار بوته اندازی شده ، بزرنوشته شده است .

خواصّ سور در حواشی بخطوط نسخ وشکسته و نستعلیق و رقاع و شکسته‌تعلیق کتابت خفیّ عالی برقم، «ابو القاسم فرهنگ» فرزندوصال، بتاریخ ۱۲۷۲، نوشته شده است .

ترجمهٔ فارسی در ذیل سطور ، بخطّ نستعلیق کتابت عالی بسرخی ، برقم «محمود حکیم» فرزند وصال، بتاریخ ۱۲۶۲ نوشته شده است .

دوصفحهٔ آخر نسخه بخطّ رقاع جلیّ عالی ، برقم « احمد وقار » فرزندوصال، بتاریخ ۱۲۷٤ نوشته شده است .

خطّ متن قرآن، نسخ کتابت عالی ـ رقم میرزا کوچك وصال ـ تاریخ ۱۲٦۰.

پایان : « وتمت کلمة ربك صدقاً وعدلاً لامبدّل لکلماته وهوالسمیع العلیم وذلك الکتاب الثامن والستون، ختم علی یدالعبدالساهی اللاهی، وصال کاتب الالهی فی سنه ۱۲٦۰ ».

این نسخه، که بهفت قلم آراسته و ببهترین تذهیب وجلد عصر، زینت یافته ، مجموعهٔ نفیسی از آثارهنری وصال شیرازی وفرزندان هنرمنداوست.

قبل از تلاوت بخطّ رقاع ودر دوصفحهٔ آخر بهمین منوال، دعای ختم تلاوت نوشته شده. دوصفحهٔ افتتاح متن وحاشیه مذّهب مرّصع ممتازو درمیان، سورهٔ فاتحه و آغاز سورهٔ بقره، نوشته شده. صفحات عموماً متن وحاشیه مذّهب بطلای خام وپخته و بین السطور طلاانداز ی. سر سوره ها وعلائم مذّهب مرّصع و اسامی سوره ها بخطّ رقاع، روی متن الوان، بزر وترجمهٔ فارسی، درذیل سطور، بخطّ نستعلیق، بشنگرف نوشته شده. مذّهب قرآن، سیدابوالقاسم اصفهانی ونسخه برای تقدیم بفتحعلیشاه کتابت وتذهیب وتزیین وتجلید گردیده واین معنی در چهارصفحه پس ازخاتمهٔ متن قرآن بخطّ رقاع وثلث نوشته شده است. خطّ متن، نسخ کتابت جلیّ ممتازو بعض صفحه های خارج ازمتن قرآن، بخطّ رقاع کتابت و آخر، بخطّ ثلث عالی وترجمه، بخطّ نستعلیق تحریر کتابت خوش رقم زین العابدین قزوینی. تاریخ ۱۲۲۲.

پایان: «کتبه العبدالداعی لدوام الدولة القاهرة الباهرة، ابن ناشر احادیث ائمة المعصومین، عبدالنبیّ القزوینی طاب ثراه، زین العابدین، عفی عنه، وکان الفراغ فی ضحوة یوم الخمیس الرابع عشر من ذیقعدة ۱۲۲۲. فی دار السلطنة اصفهان».

*

زین العابدین ابن عبدالنبی محدث قزوینی، ازاستادان مسلم خط نسخ ومعاصروکاتب مخصوص فتحعلیشاه قاجار است که هنگام اقامت این پادشاه در شیراز بدربار وی راه یافته و مورد عنایت شده وبلقب «معجز نگار» افتخاریافته است. وی شاعرنیزبوده است وازسال ۱۲۱۳ تاسال ۱۲٤۷ که آثارخطوطش را دیده ام، با نهایت قدرت وملاحت واستواری، خط نسخ را می‌نوشته است واین آثار با بهترین خطوط استادان این فن برابری میکند.

(۳۵) قرآن

باندازهٔ ۲٤٥ × ۳۷٥ - جلد روغنی عالی، عمل لطفعلی شیرازی، تاریخ ۱۲۷٤ - کاغذ اصفهانی جدول و کمند زرین دار. دوصفحهٔ اوّل متن وحاشیه

مذّهب مرّصع حاشیه تشعیرسازی مذّهب ممتاز وفهرست سوره ها درترنج های کوچك بخطّ رقاع عالی ، روی متن لاجورد ، بزرنوشته شده ـ دوصفحهٔ دوّم، متن وحاشید مذّهب مرّصع ودعای قبل ازتلاوت، بخطّ رقاع عالی، در ترنجها ونیمترنجها، روی متن لاجورد ، بزرنوشتدشده ـ دوصفحهٔ سوّم افتتاح قرآن ، متن وحاشید مذّهب مرّصع وسورهٔ فاتحه وآغاز سورهٔ بقره درمیان، وعنوان سوره درپیشانی ، بخطّ رقاع، روی متن لاجورد ، بزر نوشته شده ـ دوصفحهٔ چهارم متن وحاشید مذّهب وبین السطور تا آخرنسخه، طلااندازی شده ـ سرسورهها وعلائم مذّهب مرّصع و اسامی سور بخطّ رقاع روی متن لاجوردبازنگار بوته اندازی شده ، بزرنوشته شده است .

خواصّ سور در حواشی بخطوط نسخ وشکسته و نستعلیق و رقاع و شکسته تعلیق کتابت خفی عالی برقم، «ابو القاسم فرهنگ» فرزندوصال، بتاریخ ۱۲۷۲، نوشته شده است .

ترجمهٔ فارسی در ذیل سطور ، بخطّ نستعلیق کتابت عالی بسرخی ، برقم «محمود حکیم» فرزند وصال، بتاریخ ۱۲۶۲ نوشته شده است .

دوصفحهٔ آخر نسخه بخطّ رقاع جلیّ عالی ، برقم « احمد وقار » فرزندوصال، بتاریخ ۱۲۷٤ نوشته شده است .

خطّ متن قرآن، نسخ کتابت عالی ـ رقم میرزا کوچك وصال ـ تاریخ ۱۲٦۰.

پایان : « وتمت کلمة ربك صدقاً وعدلاً لامبدّل لکلماته وهوالسمیع العلیم وذلك الکتاب الثامن والستون، ختم علی یدالعبدالساهی اللاهی، وصال کاتب الالهی فی سنه ۱۲٦۰ ».

این نسخه، که بهفت قلم آراسته وببهترین تذهیب وجلد عصر، زینت یافته ، مجموعهٔ نفیسی از آثارهنری وصال شیرازی وفرزندان هنرمنداوست.

قبل از تلاوت بخطّ رقاع ودردوصفحهٔ آخر بهمین‌منوال، دعای‌ختم تلاوت نوشته‌شده- دوصفحهٔ افتتاح‌متن‌وحاشیه‌مذّهب‌مرّصع ممتازو درمیان، سورهٔ فاتحه‌و آغازسورهٔ بقره، نوشته‌شده-صفحات‌عموماً‌متن‌وحاشیه‌مذّهب بطلای خام‌وپخته‌و بین‌السطورطلاانداز ی- سرسوره‌ها وعلائم‌مذّهب‌مرّصع و اسامی سوره‌ها بخطّ رقاع، روی متن‌الوان، بزر وترجمهٔ فارسی،درذیل‌سطور، بخط نستعلیق، بشنگرف نوشته‌شده- مذّهب‌قرآن،سیدابوالقاسم اصفهانی و نسخه برای‌تقدیم بفتحعلیشاه کتابت‌وتذهیب‌وتزیین‌وتجلید گردیده واین معنی‌در چهارصفحه پس‌ازخاتمهٔ متن‌قرآن بخطّ رقاع وثلث نوشته شده‌است-خطّ متن، نسخ کتابت‌جلیّ ممتازو بعض صفحه‌های‌خارج‌ازمتن‌قرآن، بخطّ رقاع کتابت‌و آخر، بخطّ ثلث عالی وترجمه، بخطّ نستعلیق‌تحریر کتابت‌خوش- رقم زین‌العابدین قزوینی - تاریخ۱۲۲۲.

پایان: «کتبه العبدالداعی‌لدوام‌الدولة القاهرة الباهرة. ابن ناشر احادیث ائمة المعصومین،عبدالنبیّ القزوینی طاب‌ثراه. زین‌العابدین،عفی عنه،وکان الفراغ‌فی‌ضحوة یوم‌الخمیس الرابع عشر من ذیقعدة۱۲۲۲. فی‌دارالسلطنة اصفهان»

*

زین‌العابدین ابن‌عبدالنبی محدث قزوینی، ازاستادان مسلم‌خط نسخ ومعاصروکاتب مخصوص فتحعلیشاه قاجار است که هنگام اقامت این پادشاه در شیراز بدربار وی راه یافته و مورد عنایت شده وبلقب«معجزنگار» افتخاریافته است. وی شاعرنیز بوده است وازسال۱۲۱۳ تاسال۱۲۴۷ که آثارخطوطش را دیده ام، با نهایت قدرت وملاحت واستواری، خط نسخ را می‌نوشته است واین آثار با بهترین خطوط استادان این فن برابری میکند.

(۳۵) قرآن

باندازهٔ ۲۰۵×۳۱۵ - جلد روغنی عالی،عمل لطفعلی‌شیرازی،تاریخ ۱۲۷۴ -کاغذ اصفهانی جدول‌و کمند زرین دار- دوصفحهٔ اوّل متن‌وحاشیه

ابومحمد ، محمد شفیع بن محمد اسمعیل ، ملقب بمیرزا کوچك ومتخلص بوصال ، بسال ۱۱۹۷، درشیراز متولد شده‌درهمانجا بکسب کمالات پرداخت . وی مردی عارف ودرویش صفت بود وبا اینکه بزرگان عصربصحبتش راغب بودند ، انزوا را برگزیده، بشعر گفتن‌وخط نوشتن روزگار می گذرانید. ازخطوط ، نسخ ونستعلیق وشکسته رااستادانه مینوشت .
وصال درآخر عمر نابینا شد وبسال۱۲٦۲درشیراز درگذشت ودربقعهٔ شاه چراغ، درجوار مزارمرشد خود، میرزاابوالقاسم سکوت ، بخاك سپرده شد .

(۳۷)دعای ابو حمزهٔ ثمالی

باندازهٔ ۲۱۰ × ۳۰۰ ـ جدول ۷۵ × ۱۳۵ ـ جلد روغنی ـ کاغذ خانبالغ متن وحاشیه‌جدول زرین‌دار، حاشیه‌کاغذ ترمهٔ کمند دار ـ صفحات عموماً بین السطور طلااندازی و با یك حاشیهٔ باریك تشعیرسازی مذّهب ـ دارای یك سرلوح مذّهب مرّصع ـ خطّ متن نسخ کتابت جلیّ عالی و ترجمهٔ فارسی،نستعلیق کتابت خفیّ خوش وچند سطر آخر، شکستهٔ کتابت جلیّ عالی ـ رقم احمد شاملو ـ تاریخ۱۲۳۲.

پایان: «حسب‌الامر نوّاب ... محمد ولی میرزای قاجار ... بتحریر قلم‌اخلاص‌شیم بندهٔ درگاه جهان پناه . . . احمدشاملو ، درهنگام ناخوشی چشم‌وجسم واختلال احوال، در نهایت استعجال، صورت ترقیم پذیرفت. فی شهر محرّم‌الحرام،من‌شهور سنه۱۲۳۲ من الهجرة ...» .

*

احمد بن محمدحسین‌شاملو،ازخوشنویسان دورهٔ قاجاریه وبااینکه‌درخط نسخ‌شهرت‌یافته‌است. خط نستعلیق را خوش وشکسته را استادانه می‌نوشت . وفاتش را سپهر، درسال۱۲۳۵ضبط کرده که سهواست وعلاوه براینکه ازخطوط وی تاسال۱۲٤٥ دیده‌ام ، ملك ایرج میرزا ماده تاریخ وفاتش را «قدمات بعده الخط» یافته که همان سال۱۲٦٤ ، تاریخ‌مذکور درالمآثر والاثار و منتظم ناصری‌است

(۳۸) قرآن

باندازهٔ ۲۰۰×۳۰۵ ـ جدول ۱۱۵×۱۹۵ ـ جلد روغنی ممتاز ـ کاغذ ترمهٔ جدول‌و کمند زرین دار، بین‌السطور تماماً طلااندازی ـ دوصفحهٔ افتتاح، متن‌وحاشیه‌مذّهب‌مرّصع عالی ودرمیان، سورهٔ فاتحه وآغار سورهٔ

(۳۶) قرآن

باندازهٔ ۲۳۵×۳۶۵ - جدول ۱۵۰ × ۲۶۰ - جلد روغنی ممتاز - تاریخ ۱۲۶۵ - کاغذ ترمهٔ جدول و کمندزرین دار - دوصفحهٔ اوّل متن و حاشیه مذّهب مرّصع عالی و فهرست سوره‌ها بقلمهای الوان، در ترنجهای کوچك، روی متن زر نوشته شده - دوصفحهٔ دوّم متن و حاشیه مذّهب مرّصع و دعای قبل از تلاوت، در ترنج و نیمترنجها بخطّ رقاع، روی متن لاجورد بزر نوشته شده - دوصفحهٔ سوّم افتتاح قرآن، متن و حاشیه مذّهب مرّصع عالی و سورهٔ فاتحه و آغاز سورهٔ بقره، درمیان و عنوان سوره‌ها درپیشانی وذیل، بخطّ رقاع، روی متن لاجورد، بزر نوشته شده و در میان اینـدو صفحه، یك صفحه نهاده شده که در ترنج و نیمترنجهای مذّهبی، بخطّ شکسته نستعلیق کتابت، خواصّ سورهٔ فاتحه و بقره نوشته شده - دوصفحهٔ چهارم، متن و حاشیه مذّهب مرّصع و بین السطور تا آخر قرآن طلا اندازی - خواصّ سوره‌ها بخطّ شکسته یا نسخ کتابت خفیّ درحواشی نوشته و تذهیب شده است - علائم و سرسوره‌ها مذّهب مرّصع و اسامی بقلم زر، روی متن شنگرف یا لاجورد، بخطّ رقاع و ترجمهٔ فارسی، بخطّ نستعلیق کتابت، درذیل سطور نوشته شده است - خطّ متن قرآن، نسخ کتابت و بعض صفحه های خارج ازمتن، رقاع کتابت و حواشی شکسته و نسخ کتابت خفیّ عالی - رقم وصال - تاریخ ۱۲۵۰.

پایان: «حسب الامر امیر کبیر ... میرزا نبی خان . . . بتحریر این قرآن مجید ... پرداخت، الفقیر المسکین الحقیر المستکین، داعی دوام عمر ودولت شاهنشاهی العبدالعاصی الساهی اللاهی، وصال الکاتب الالهی ... وحرّر فی منتصف شهرالله الاعظم شوّال المکرّم سنة اربع وخمسون ومائتان بعد الالف ...».

*

آقازین‌العابدین درحدود یکصدسال زیسته وبعقیدهٔ آقای میرزامحمدحسین‌ادیب اصفهانی‌خط شناس بی‌نظیرامروز،درپیری به ازجوانی‌می‌نوشته است . بسال ۱۲۹۶ یابقول‌جابری‌انصاری، صاحب‌تاریخ اصفهان،دریکصدوده سالگی، بتاریخ ۱۳۰۰ دراصفهان درگذشته است .

(۴۰) قرآن

• باندازهٔ ۱۳۵×۲۱۵ ـ جدول ۷۵×۱۵۰ ـ جلد روغنی ممتاز ـ کاغذ خانبالغ جدول و کمند زرین دار ـ دوصفحهٔ اوّل متن وحاشیه مذهّب مرصّع ـ خطّ متن نسخ کتابت خفیّ عالی واسامی سوره‌ها و دو صفحهٔ آخر، رقاع کتابت خفیّ خوش ـ رقم مریم ـ تاریخ ۱۳۰۲.

پایان : « ...این کمینهٔ دیرینه را ، که تکلیفش پنبه ریسی بود، خیال خوشنویسی دامنگیر شده،مدتیست کسب علوم وجودت خطّ را نقش ضمیر خود نموده، که بعد اززحمات زیاد باین درجه رسانید واین یك جلد کلام‌الله مجید را بجهة حفظ وجود شاهنشاه عالم پناه | ناصرالدین شاه | برشتهٔ تحریر درآورده هدیهٔ پیشگاه ملوکانه نمود ... حرّره مریم من نوادهٔ مرحوم حاج عبدالوهّاب نائینی اعلی‌الله مقامه . فی شهر جمادی الاوّل سنهٔ ۱۳۰۲، من الهجرة . . . ».

*

مریم بانو نواده حاج عبدالوهاب نائینی ، در زمرهٔ یکی از سه چهار تن خوشنویسان زن و سر آمد ایشان است، که ازآغاز دورهٔ فتحعلیشاه قاجاردرخط نسخ سرآمده و درردیف استادان قرار گرفته‌اند ، قرآن‌حاضرزاکه بنام ناصرالدین شاه کتابت واهداء کرده است، نمونهٔ بهترین آثار هنری زنان این قرن میباشد .

ازگزارش زندگانیش، جزآنچه خود درپایان نسخهٔ قرآن‌مکتوبهٔ خودآورده است، بیش چیزی معلوم نشد .

(۴۱) قرآن

باندازهٔ ۲۴۵×۳۷۵ ـ جدول ۱۵۰×۲۵۵ ـ جلد روغنی ممتاز ـ کاغذ ترمهٔ جدول و کمند زرین دار ـ دو صفحهٔ اوّل،متن و حاشیه مذهّب

بقره، نوشته شده ـ سر سوره‌ها وعلائم عموماً مذّهب ـ خطّ نسخ کتابت عالی[1] واسامی سوره‌ها وآخر، رقاع خوش وخواص سور در حواشی، شکستهٔ کتابت خوش ـ رقم محمدتقی ـ تاریخ ۱۲۶۸ .

پایان: «برسم اهدای حضور ... الناصرلدین الله ... نوشته شد. علی ید اقلّ الحاج العبدالمحتاج، محمدتقی ابن محمد علی، فی شهر رجب المرجب سنهٔ ۱۲۶۸ ...».

*

حاج محمد تقی بن محمدعلی، ازخوشنویسان خط نسخ وازپیروان شیوهٔ میرزا احمد نیریزی است. درزمان صدارت میرزاتقیخان امیر کبیر، از مشهد بتهران آمدومدتی در دربار ناصرالدین شاه ملازمت پرداخت وبعد بزیارت عتبات ومکه رفت وباز گشت وآخر درمشهد بقول سپهر، سال ۱۲۶۹ درگذشت.

(۳۹) قرآن

باندازهٔ ۱۱۰ × ۱۸۰ ـ جدول ۷۵ × ۱۳۰ ـ جلد روغنی عالی ـ کاغذ ترمهٔ جدول زرین دار، بین السطور عموما طلااندازی ـ دوصفحهٔ اول متن و حاشیه مذّهب مرصّع عالی ـ خطّ متن نسخ کتابت خفیّ عالی وحواشی بخطّ نستعلیق وشکستهٔ کتابت خفی (بخطّ میرزا عبدالحسین اصفهانی) ـ رقم زین ـ العابدین اصفهانی ـ تاریخ ۱۲۵۶ .

پایان: «بسعی واهتمام عالیجاه سیادت پناه میرزا عبدالوهّاب گلستانه، سمت اتمام یافت. کتبه زین العابدین اصفهانی، فی ۱۲۵۶».

*

زین العابدین بن محمدتقی اصفهانی ملقب باشرف الکتاب، ازاستادان مسلم خط نسخ دورهٔ ناصرالدین شاه واز کاتبان درباری وی بوده وبهمین مناسبت ساطنی رقمهی کرده وازاین پادشاه باشرف الکتاب ملقب شده است

آقا زین العابدین ازآقا محمود اصفهانی تعلیم خط گرفته ولی از روی خطوط میرزا احمد نیریزی مشق زیاد وبام وبرا بعظمت یاد کرده است. اشرف الکتاب در دورهٔ زندگانی طولانی خودشاگردان بسیار تربیت کرده وآثار گرانبهای فراوان بیادگار گذاشته است.

نمونهٔ
خطوط خوشنویسان
ثلث ـ نسخ ـ رقاع

۱

مرصّع عالی ودر ترنج و نیمترنجها ، دعای قبل ازتلاوت بخطّ رقاع عالی ، روی متن لاجورد وفهرست سور، درجدول بندیهای اطراف ترنجها ، بهمان خطّ روی‌متن‌زنگاروشنگرف‌وسیاهی ، بزر نوشته‌شده - دوصفحهٔدوّم افتتاح قرآن ، متن وحاشیه‌مذّهب مرصّع عالی وسورهٔ فاتحه و آغازسورهٔ بقره ودر پیشانی، عنوان‌سوره، روی‌متن‌لاجورد، بخطّ رقاع‌جلیّ‌عالی، بزرنوشته‌شده- دوصفحهٔسوّم، متن وحاشیه‌مذّهب منقش عالی ودرپیشانی دوصفحهٔ اوّل‌ودو صفحهٔ آخر ومقابل علامت هرجزء، در ترنج مذّهبی . اسم ناصر الدین شاه بخطّ‌رقاع‌جلیّ عالی ، بزرنوشته شده ـ صفحات‌تماماً بین‌السطورطلاانداری وحواشی دندان موشی مذّهب است - سر سوره ها وعلائم مذّهب مرصّع و اسامی سوره‌ها بخطّ رقاع جلیّ، روی متن لاجورد و شنگرف وزنگار ، بزر تحریردارنوشتد شده است ـ خطّ متن، نسخ کتابت جلیّ‌عالی - رقم علیرضا پرتو وترجمهٔ‌فارسی در ذیل‌سطور وخواصّ‌سوره‌ها درحواشی، بخطّ نستعلیق کتابت عالی - رقم میرعلی شیرازی ـ تاریخ۱۲۷۷ .

تذهیب‌قرآن،عمل‌عبدالوهّاب مذّهب است ونسخه، بامر ناصرالدین شاه کتابت وتذهیب وتجلید شده واین‌معنی دریك صفحه ونیم پس‌ازخاتمهٔ متن قرآن، بخطّ رقاع عالی نوشته شده است .

*

میرزا علی رضا ابن محمد علی مشهور بآقاجان متخلص به پرتو، ازاهالی‌لنجان اصفهان و تحصیلات مقدماتی را درآن شهر بپایان رسانیده تکمیل خط نسخ پرداخته ودرین هنر سرآمده ودر ردیف استادان فن جای گرفته است .

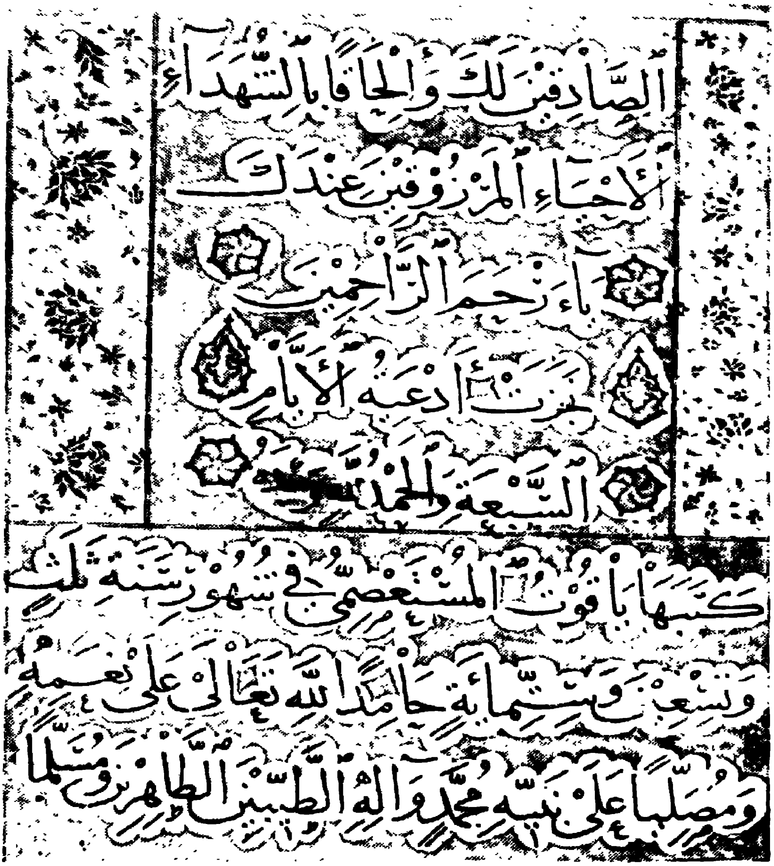
پرتو،علاوه برخوشنویسی در زمان خود بشاعری ونکته دانی وخوش طبعی شهرت داشته و بسیار خوش محضر ومهربان بوده سالهای آخر زندگانی را درتهران بسر برده ودردربارناصرالدین‌شاه مکانتی یافته واز خوشنویسان مخصوص گردیده است .

تاریخ وفاتش را نیافتم ولی تا سال ۱۲۹۷ حتماً حیات داشته است وبسال ۱۳۰۶ که تاریخ تألیف المآثر والاثار میباشد، درگذشته بوده‌است .

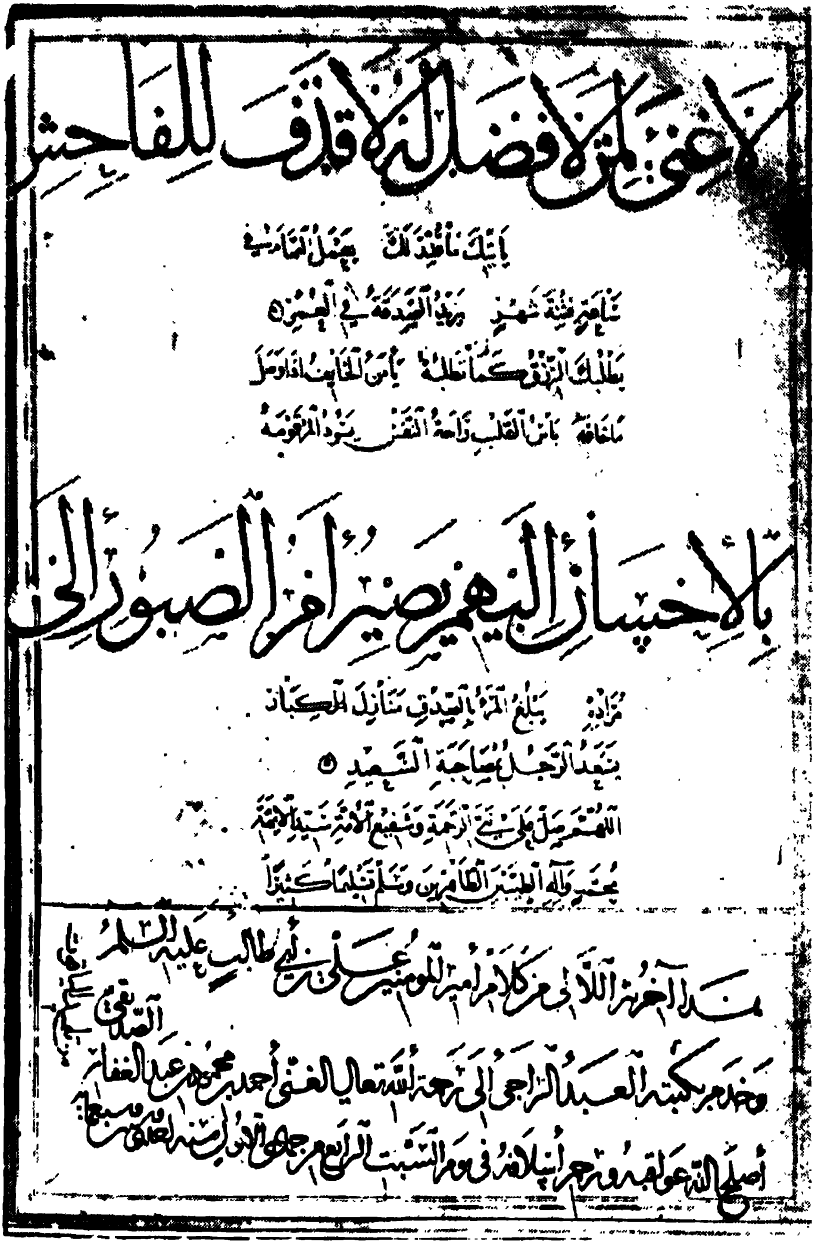
ت خدای را عز و جل که طاعتش موجب قربتست
و بشکر اندرش مزید نعمت هر نفسی که
فرو می رود ممد حیاتست و چون بر می آید مفرح ذات
پس در هر نفسی دو نعمت موجودست و بر هر نعمتی شکری
واجب
دست و زبان که برآید کز عهدهٔ شکرش بدر آید

نمونهٔ شمارهٔ (۱)

الصادقين لك والحاقا بالشهداء
الأحياء المرزوقين عندك
يا ارحم الراحمين
تمت ادعية الأيام
السبعة والحمد لله
كتبها ياقوت المستعصمي في شهور سنة ثلث
وتسعين وستمائة حامدا لله تعالى على نعمه
ومصليا على نبيه محمد وآله الطيبين الطاهرين ومسلما

نمونهٔ شمارهٔ (۲)

لا غنى لمن لا فضل له لا قذف للفاحش

[illegible]

بالإحسان [illegible]

[illegible]

اللهم صل على نبي الرحمة وشفيع الأمة سيد الأئمة

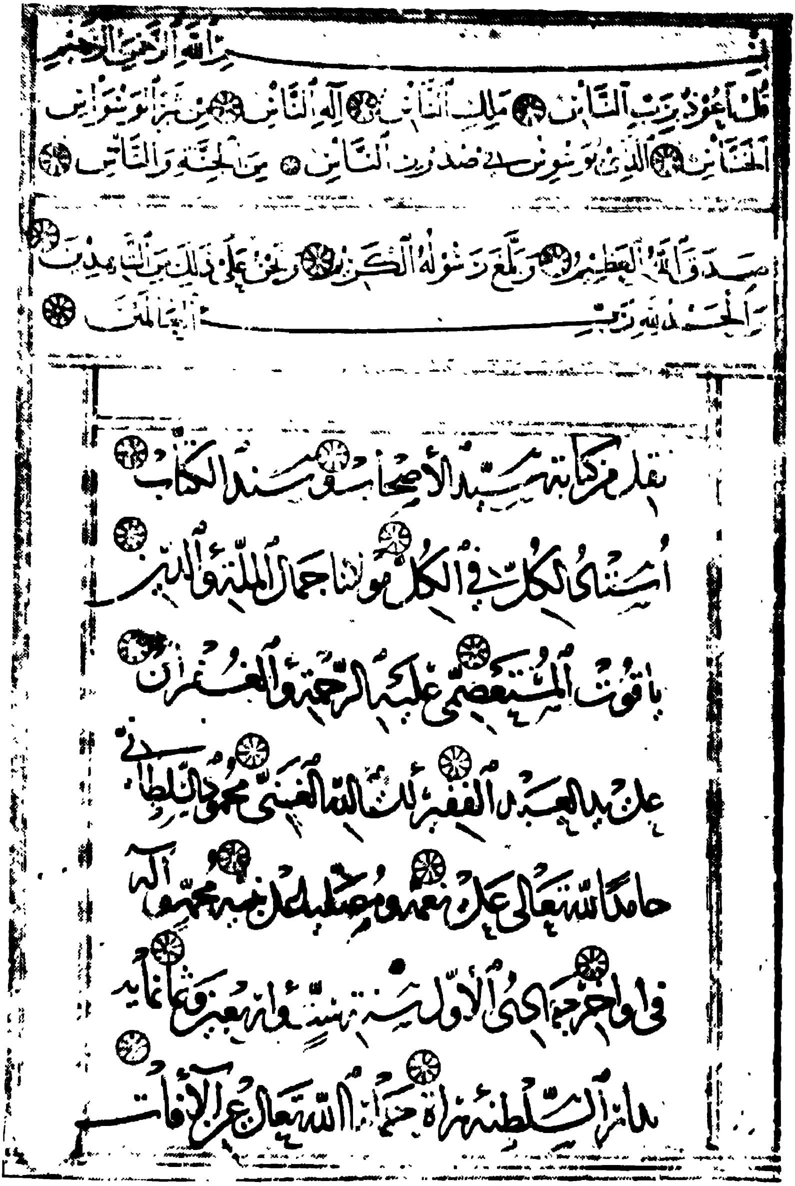
محمد وآله الطيبين الطاهرين وسلم تسليما كثيرا

تمت الجوهرة اللآلي من كلام أمير المؤمنين علي بن أبي طالب عليه السلام

وحرر بكتبه العبد الراجي إلى رحمة الله تعالى الغني أحمد بن محمد بن عبد الغفار

أصلح الله عواقبه ورحم أسلافه في يوم السبت الرابع من جمادى الأولى سنة [illegible]

نمونهٔ شمارهٔ (٤)

بسم الله الرحمن الرحیم
قل اعوذ برب الناس ۝ ملک الناس ۝ اله الناس ۝ من شر الوسواس
الخناس ۝ الذی یوسوس فی صدور الناس ۝ من الجنة والناس ۝
صدق الله العظیم ۝ وبلغ رسوله الکریم ۝ ونحن علی ذلک من الشاهدین
والحمد لله رب العالمین ۝

نقل من کتابة سید الاصحاب وسند الکتاب
استاذ الکل فی الکل مولانا جمال الملة والدین
یاقوت المستعصمی علیه الرحمة والغفران
علی ید العبد الفقیر الی الله الغنی محمود السلطانی
حامدا الله تعالی علی نعمه ومصلیا علی نبیه محمد وآله
فی اواخر جمادی الاولی سنة ثلث وعشرین وثمانمایة
بدار السلطنة هراة حماها الله تعالی عن الآفات

نمونهٔ شمارهٔ (۵)

بکشد که عدد آن خدا داند و جهان راست کند چنانکه کرده اند بعضی از بنی

و شهری در بادیه بنا کند و مدینه رسول الله چون صادق علیه السلام این

همه تقریر کرد محمد بن زید گفت یا ابن رسول الله این جمله علم غیب است از

کجا گفتی صادق علیه السلام دست در آستین مبارک خود کرد و نسخه خط امیر

المؤمنین علیه الصلوة والسلام بیرون آورد که رسول خدای صلی الله علیه

و آله و سلم بر وی املا کرده بود چون محمد بن زید آن نسخه بدید در پیش صادق

علیه السلام تضرع و زاری کرد و گفت مرا معاف دار یا ابن رسول الله

اگرچه ترک ادب کردم و مرا علم الیقین حاصل بود فاما علم الیقین چون عین

الیقین نباشد اکنون توبه کردم یا ابن رسول الله مرا عفو فرمای صادق علیه

الصلوة والسلام وی را بنواخت و آن نسخه در جهان فاش شد والحمد لله

رب العالمین والصلوة والسلام علی محمد و آله اجمعین الطیبین الطاهرین

و سلم تسلیما کثیرا کبیرا

تمام شد کتاب بهجة المباهج در فضایل و معجزات سید الانبیا و اهل بیتش

علیه و علیهم افضل الصلوات و اکمل التحیات فی یوم الاحد بیست و

هفتم شهر جمادی الاول سنه احدی و خمسین و تسعمائه علی ید العبد

الضعیف المحتاج الی رحمة ربه الملک الغفار جمال الدین المشهور بحسین

الغفار غفر الله له و لوالدیه و لجمیع المؤمنین و المؤمنات برحمتک یا رب

١٢٦٦

نمونهٔ شمارهٔ (٦)

نمونهٔ شمارهٔ (۷)

نشت گوید یا به بیند یار و دنیا بی عمل

وسقطات الالفاظ

وشهوات الجنان

١٨٦٦٢

وهفوات اللسان

كتبه العبد الفقير

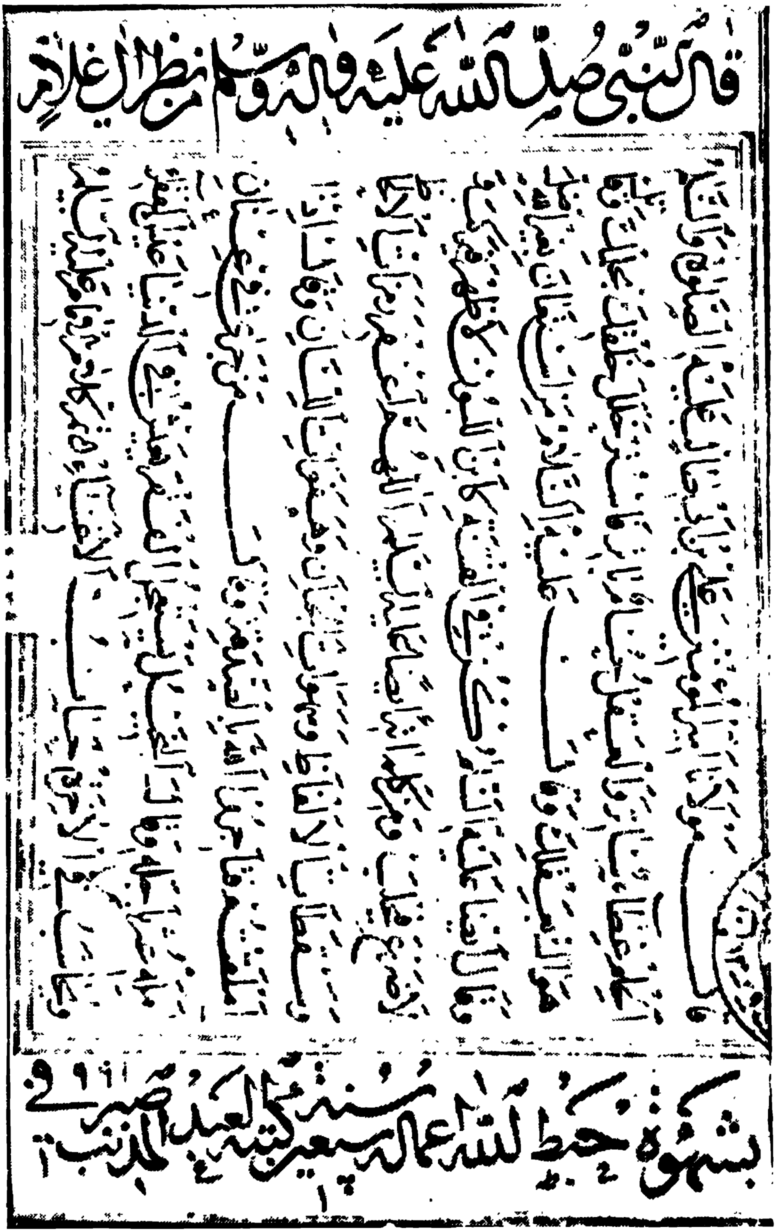
الملك الغني علي قلي الشيرازي

حامدا ومصليا ومسلما

في شهر رجب المرجب

في سنة سبع وسبعين وتسعمائة

نمونة شمارة (٩)

نمونهٔ شمارهٔ (۱۰)

أأنتم أنشأتم شجرتها أم نحن المنشئون
نحن جعلناها تذكرة ومتاعا للمقوين فسبح
باسم ربك العظيم فلا أقسم بمواقع النجوم
وإنه لقسم لو تعلمون عظيم إنه لقرآن كريم
في كتاب مكنون لا يمسه إلا المطهرون
تنزيل من رب العالمين أفبهذا الحديث أنتم مدهنون
وتجعلون رزقكم أنكم تكذبون فلولا إذا
بلغت الحلقوم وأنتم حينئذ تنظرون ونحن
أقرب إليه منكم ولكن لا تبصرون
فلولا إن كنتم غير مدينين ترجعونها إن كنتم
صادقين فأما إن كان من المقربين فروح
وريحان وجنة نعيم وأما إن كان من أصحاب
اليمين فسلام لك من أصحاب اليمين وأما إن كان
من المكذبين الضالين فنزل من حميم وتصلية
جحيم إن هذا لهو حق اليقين فسبح باسم
ربك العظيم
كتبه العبد الفقير علاء الدين التبريزي غفر ذنوبه

نمونهٔ شمارهٔ (۱۱)

والطف بعبدك في الدارين إن له

صبرا متى تدعه الأهوال ينهزم

وأذن لسحب صلوة منك دائمة

على النبي بمنهل ومنسجم

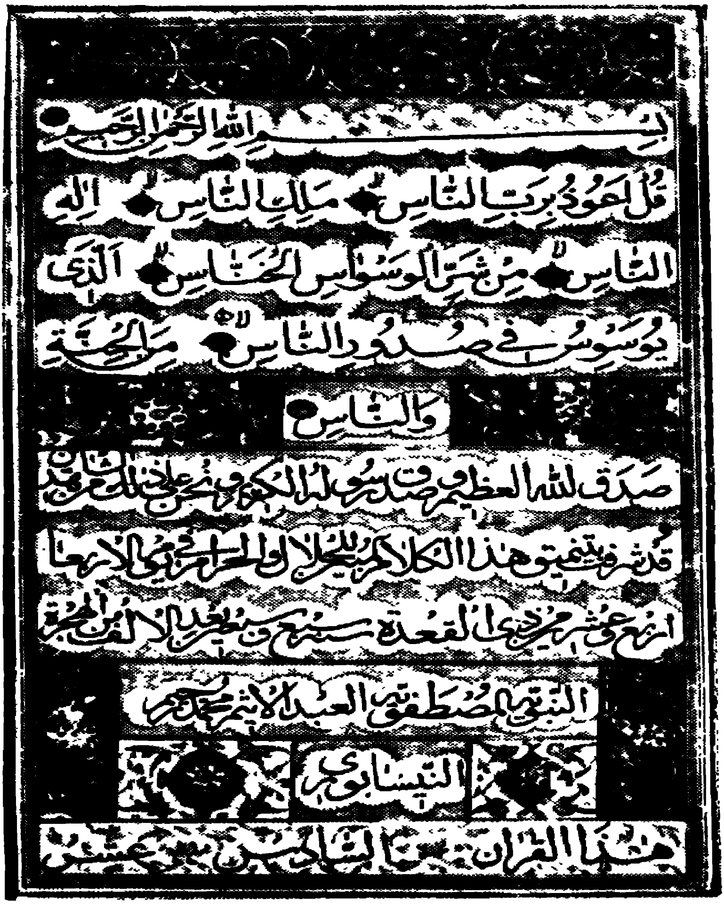
ما رنحت عذبات البان ريح صبا

واطرب العيس حادي العيس بالنغم

كتبه عبد الباقي التبريزي

٩٩٧

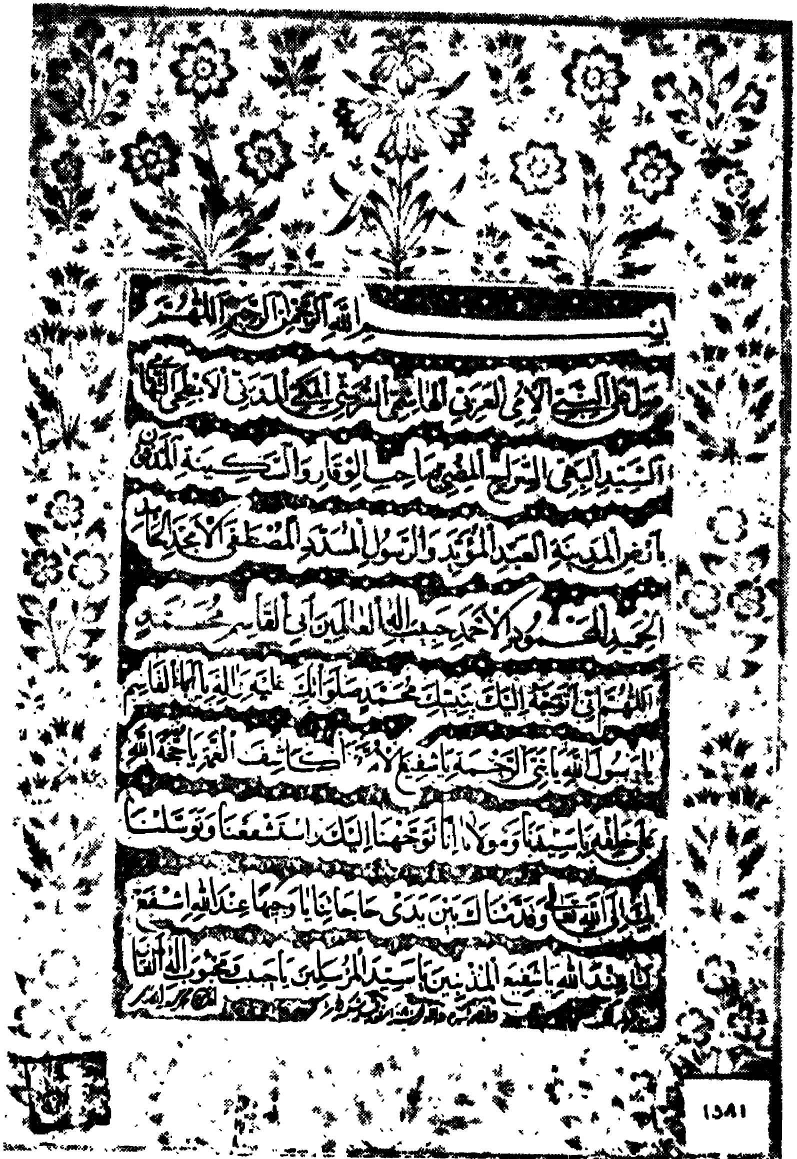
نمونة شمارة (١٣)

نمونة شمارة (١٤)

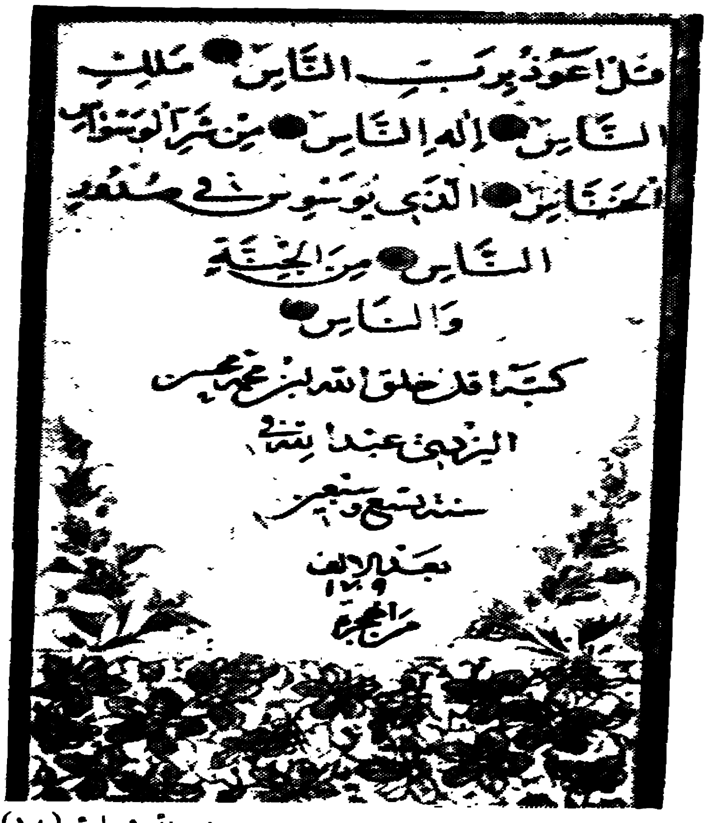
نمونهٔ شمارهٔ (۱۵)

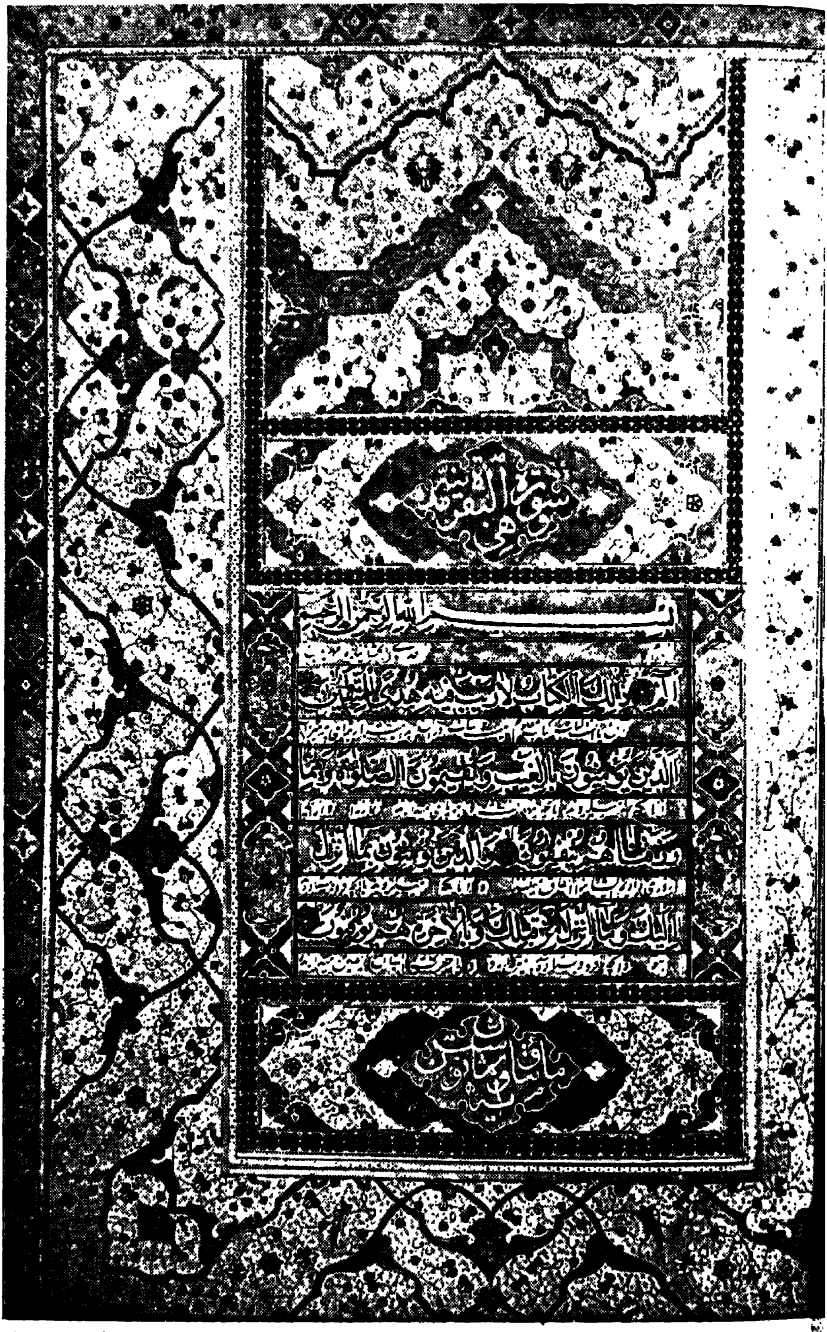
نمونهٔ شمارهٔ (۱۶)

نمونهٔ شمارهٔ (۱۷)

نمونة شمارة (١٨)

نمونهٔ شمارهٔ (۱۹)

لاعرابي قال سمعت بقراط يقول ثمانيه علم
قل له وما علمك قال اعلم ان العرب تحب الفضل وتكره البخل
وان شر الثياب عند الناس وشر النساء للكبير الجامع
والسوداء المراض

تمّ شعر الحادرة بحمد الله تعالى وحسن توفيقه

وصلواته على سيدنا محمد وآله الطاهرين

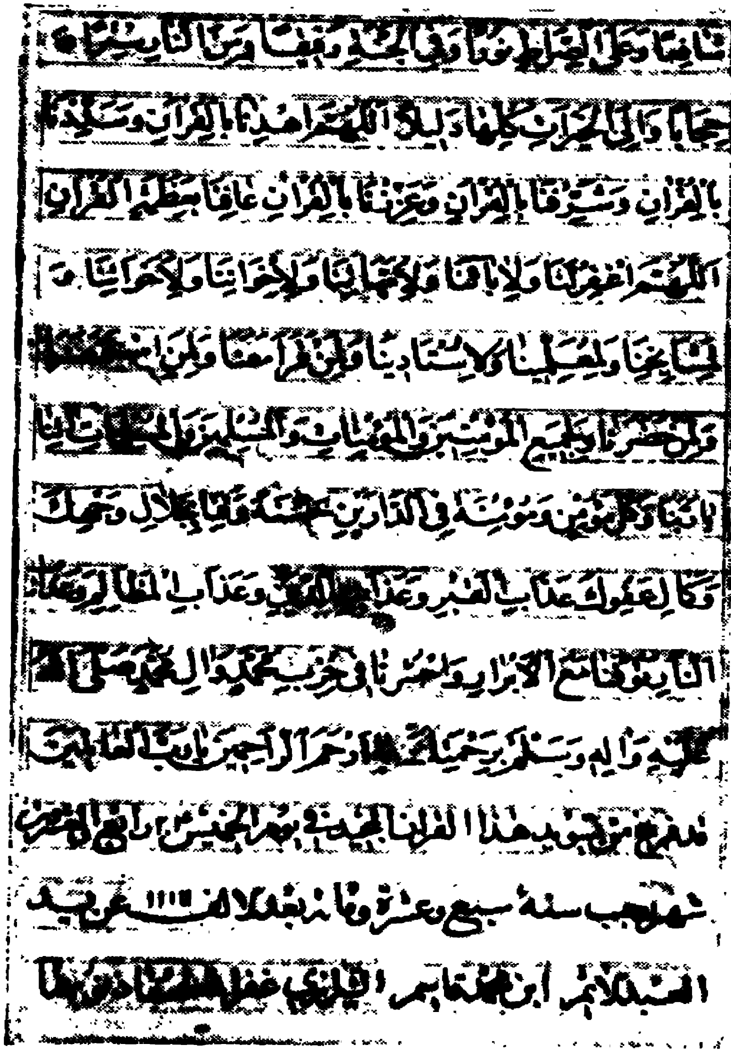
كتبه حامداً لله تعالى

ومصلياً على نبيه ومسلماً

في ١٠٩٢

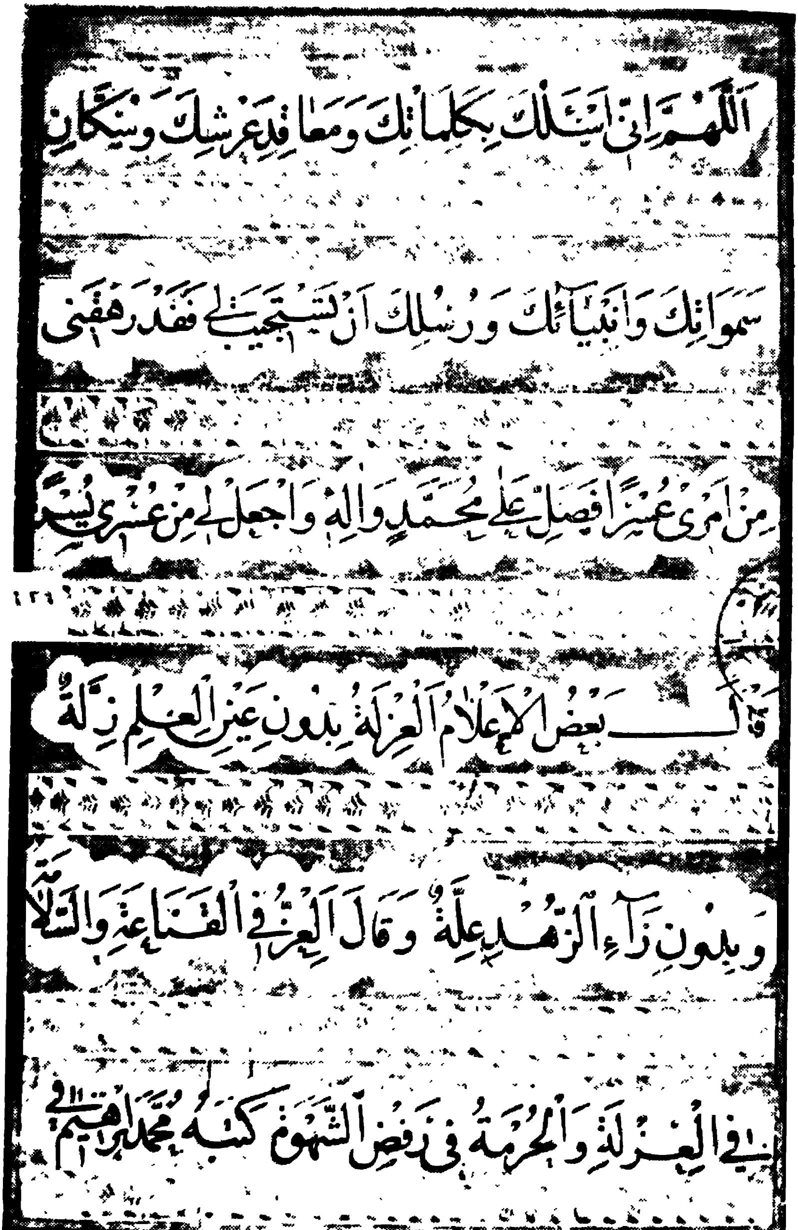
الفقير الى الله عبد الله

نمونهٔ شمارهٔ (۲۵)

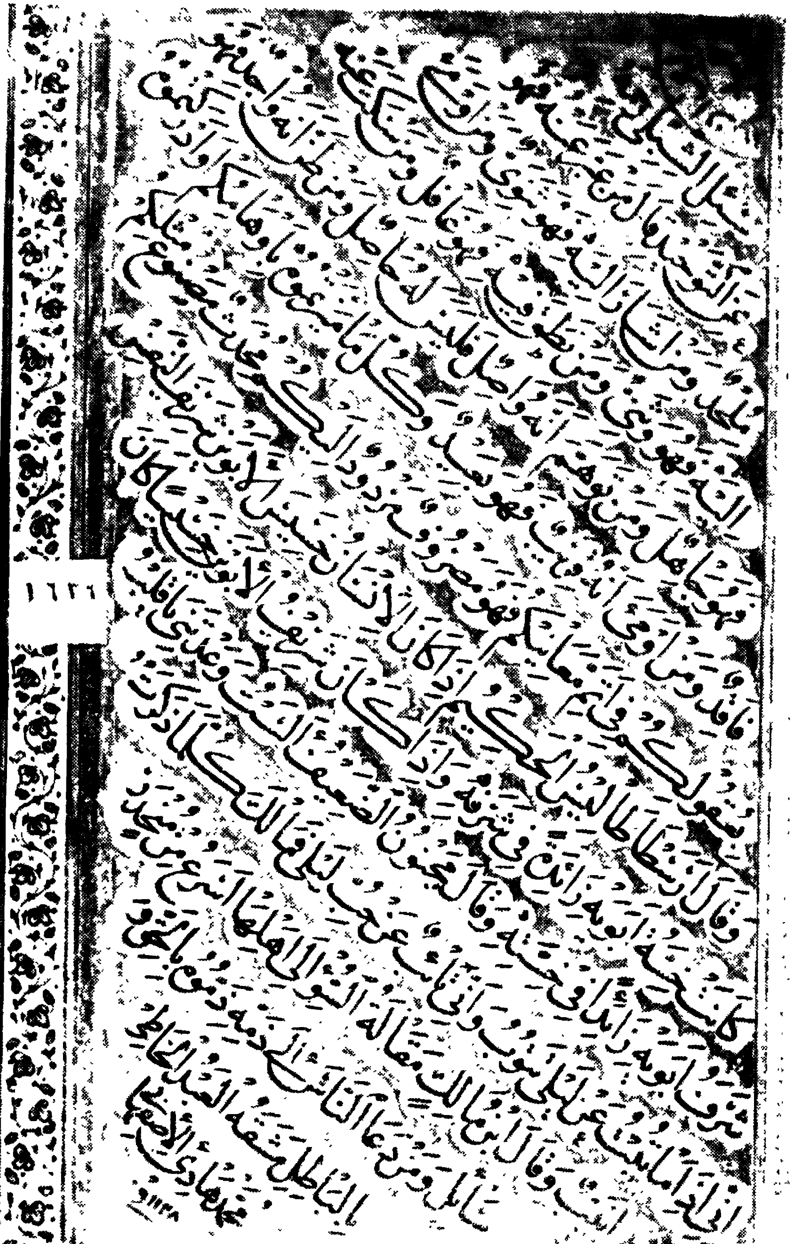

...نا وعلى الصراط نورا وفي الجنة رفيقا ومن النار ستراً
وحجابا والى الخيرات كلها دليلا اللهم اهدنا بالقرآن وسلمنا
بالقرآن وشرفنا بالقرآن وعزنا بالقرآن عافنا بعظمة القرآن
اللهم اغفر لنا ولآبائنا ولامهاتنا ولاخواننا ولاخواتنا و
لمشايخنا ولمعلمينا ولاستادينا ولمن قرأ معنا ولمن [illegible]
ولمن حضرنا ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات
[illegible] وكل مؤمن ومؤمنة في الدارين بحسنة وقنا بجلالك وجمالك
وكمالك وعفوك عذاب القبر وعذاب [illegible] وعذاب النار [illegible]
النار [illegible] مع الابرار واحشرنا في حزب محمد وآل محمد صلى
[illegible] وآله وسلم برحمتك يا ارحم الراحمين يا رب العالمين
[illegible] من تسويد هذا القرآن المجيد في يوم الخميس رابع [illegible]
شهر رجب سنة سبع وعشرة ومائة بعد الالف ۱۱۱۷ على يد
العبد الاثم ابن محمد قاسم [illegible] غفر الله [illegible]

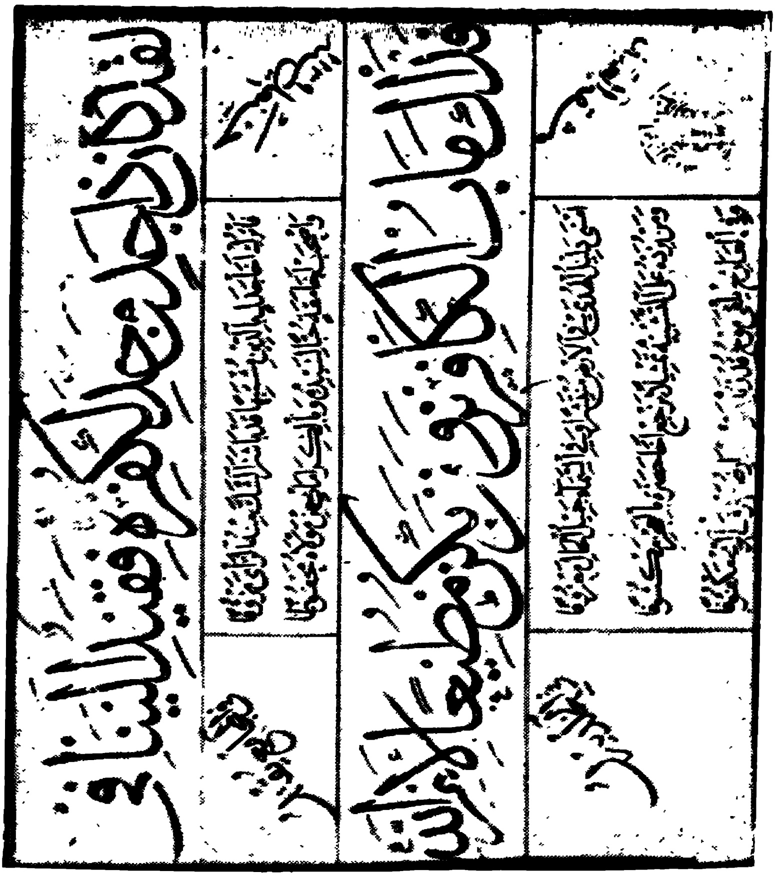
تمونهٔ شمارهٔ (۲۱)

نمونهٔ شمارهٔ (۲۲)

نمونة شمارة (٢٤)

نمونهٔ شمارهٔ (۲۵)

اذا جاء نصر الله والفتح ۝ ورأيت الناس
يدخلون في دين الله أفواجا ۝ فسبح بحمد
ربك واستغفره انه كان توابا ۝

سورة المسد مكية وهي خمس آيات

بسم الله الرحمن الرحيم

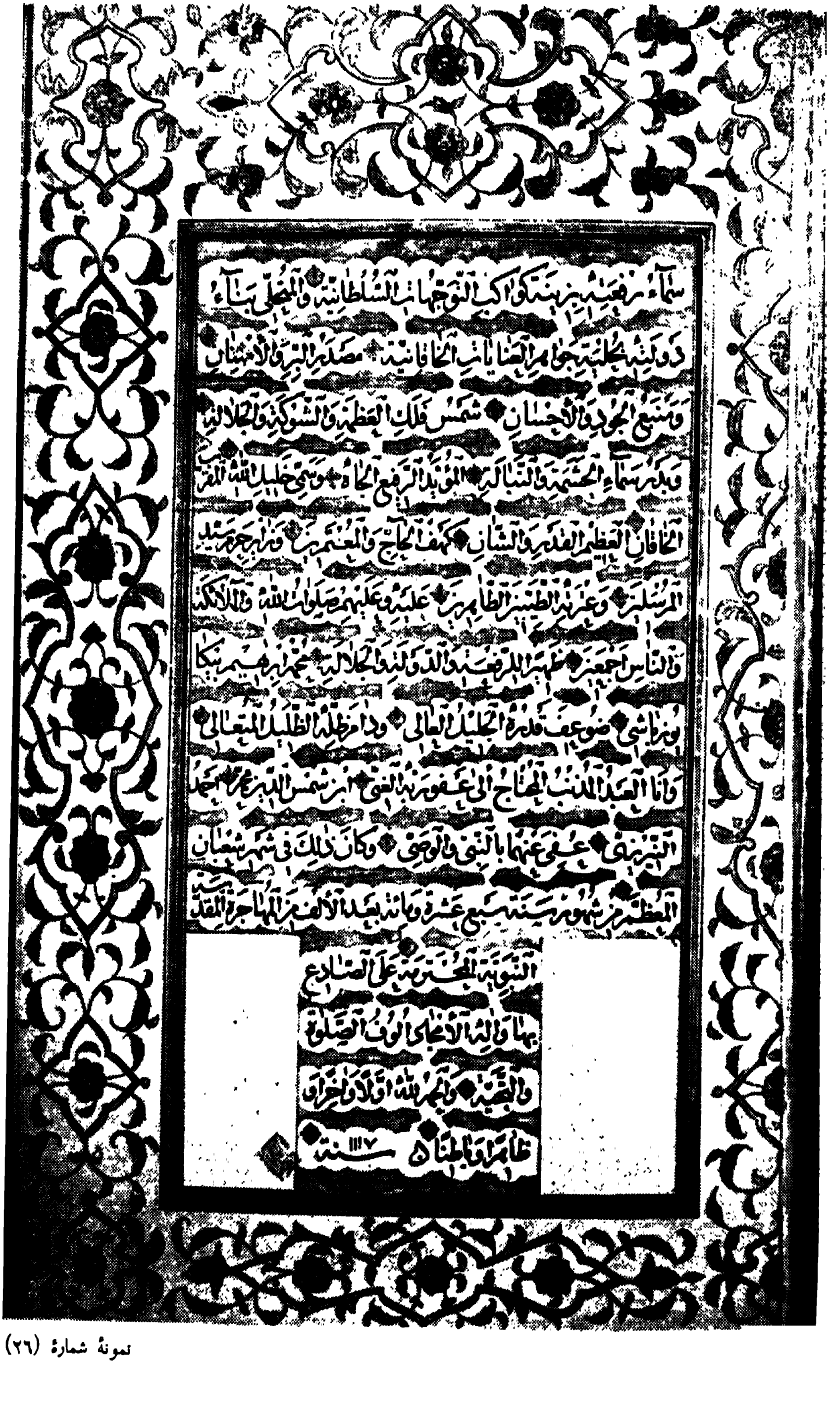
تبت يدا أبي لهب وتب ۝ ما أغنى عنه ماله
وما كسب ۝ سيصلى نارا ذات لهب ۝ وامرأته
حمالة الحطب ۝ في جيدها حبل من مسد ۝

سورة الاخلاص مكية وهي أربع آيات

بسم الله الرحمن الرحيم

قل هو الله أحد ۝ الله الصمد ۝ لم يلد ولم
يولد ۝ ولم يكن له كفوا أحد ۝

نمونهٔ شمارهٔ (۲۶)

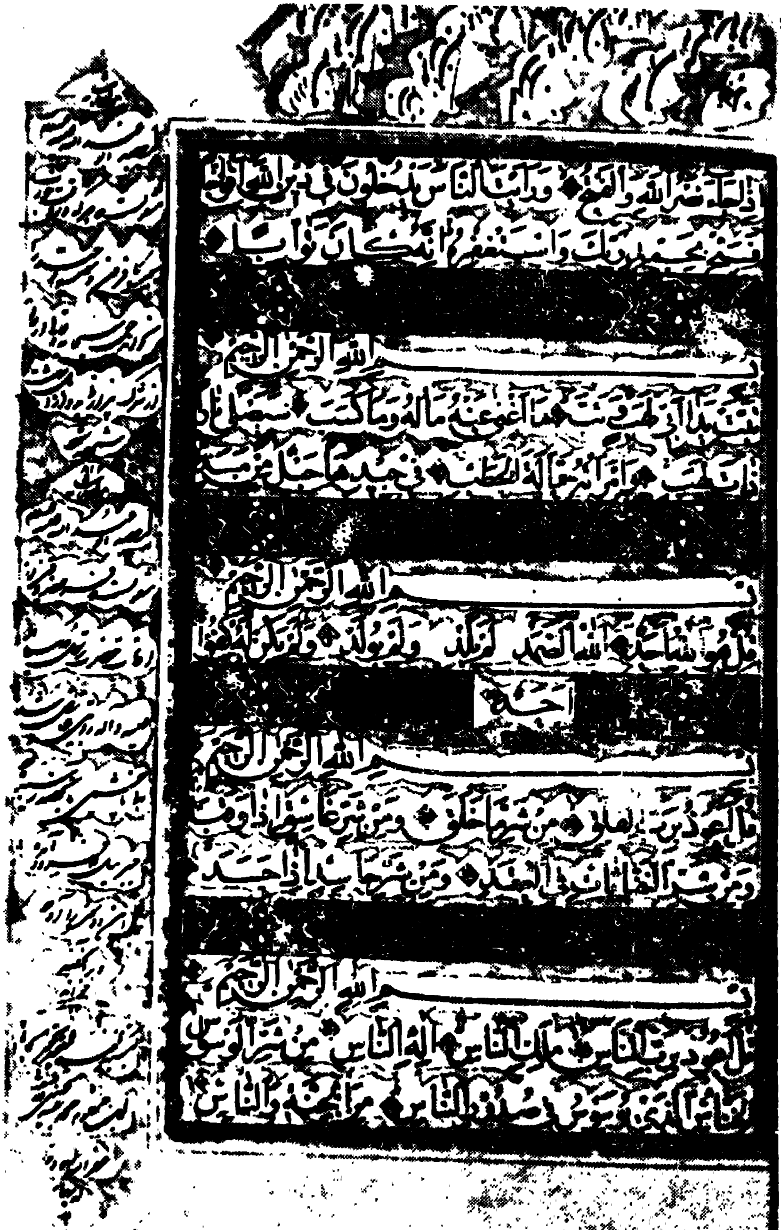

سماء رفعته زينة كواكب التوجهات السلطانية والمتجلي بآباء
دولته الجليلة جواهر العنايات الخاقانية مصدر البر والامتنان
ومنبع الجود والاحسان شمس فلك العظمة والشوكة والجلالة
وبدر سماء الحشمة والنبالة المؤيد الرفيع الجاه وصي خليل الله الملك
الخاقان العظيم القدر والشان كهف الحاج والمعتمرين ومروج مذهب سيد
المرسلين وعترته الطيبين الطاهرين عليه وعليهم صلوات الله والملائكة
والناس اجمعين ظهير الرفعة والدولة والجلالة محمد ابراهيم بيك
يوزباشي ضوعف قدره الجليل العالي ودام ظله الظليل المتعالي
وانا العبد المذنب المحتاج الى عفو ربه الغني ابن شمس الدين محمد
التبريزي عفي عنهما بالنبي والوصي وكان ذلك في شهر شعبان
المعظم من شهور سنة سبع عشرة ومائة بعد الالف من الهاجرة المقدسة
النبوية المحترمة على الصادع
بها وآله الامجاد الوف الصلوة
والتحية والحمد لله اولا واخرا
تمام وبالتمام سنة ١١١٧

نمونهٔ شمارهٔ (۲۶)

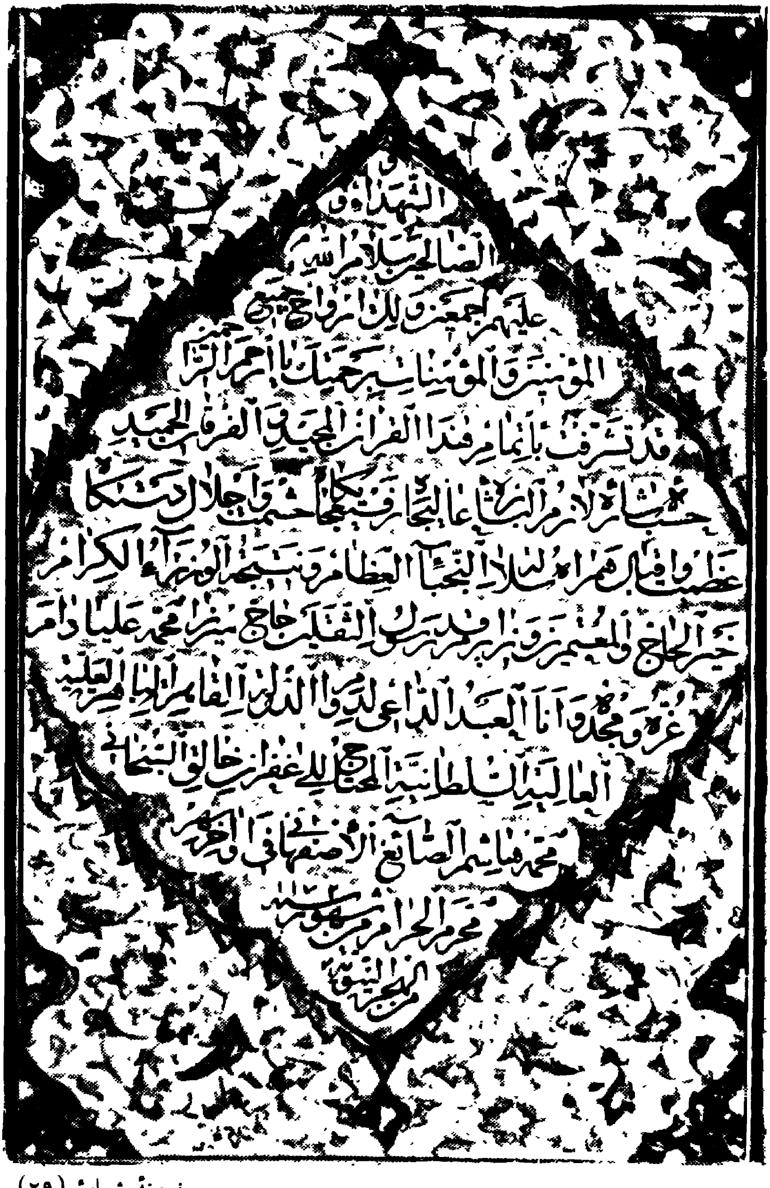
اوصى ازدياذ ابنه فقال يا بنى اقتصد فى الفقر
تكن مضيافا وتمسك بالغنا عن تكن رخى
البال واستشعر الرضا تكن وادعا واجتهد
فى الطلب تكن واجدا وتجنب الذنوب
تكن امنا والزم القصد تكن امينا وخالف
لا ادب تكن عالما وثابر على الشكر تكن
مستوجبا والزم التواضع تكن كثير الاخوان
وكن لزوجك مصافيا بارا طاهر الايد عن
من اجل اكتساب المال ما هو افضل
من المال لا تتركن من اجل الدنيا الفانية و
طلب الآخرة الباقية وليكن العلم احظى
احظى الاشياء واكرمها عليك انعم الوعى

مشقه [illegible] محمد محسن الاصفهانى

نمونهٔ شمارهٔ (۲۸)

نمونة شمارة (٢٩)

الشهداء و
الصالحین سلام الله
علیهم اجمعین و لکل ارواح جمیع
المؤمنین و المؤمنات برحمتک یا ارحم الراحمین
قد تشرف باتمام هذا القرآن المجید و الفرقان الحمید
حسب الاشارة لازم البشارة عالیجاه فخامت و جلالت دستگاه
عظمت و اقبال همراه سلالة النجباء العظام و نتیجة الوزراء الکرام
خیر الحاج و المعتمرین و زائر مرقد رسول الثقلین حاج میرزا محمد علی آقا دام
عزه و مجده و انا العبد الداعی لدوام الدولة القاهرة ابد الایام العلیة
العالیة السلطانیة المحتاج الی غفران خالق السبحانی
محمد هاشم الصائغ الاصفهانی فی شهر
محرم الحرام من شهور
من الهجرة النبویة

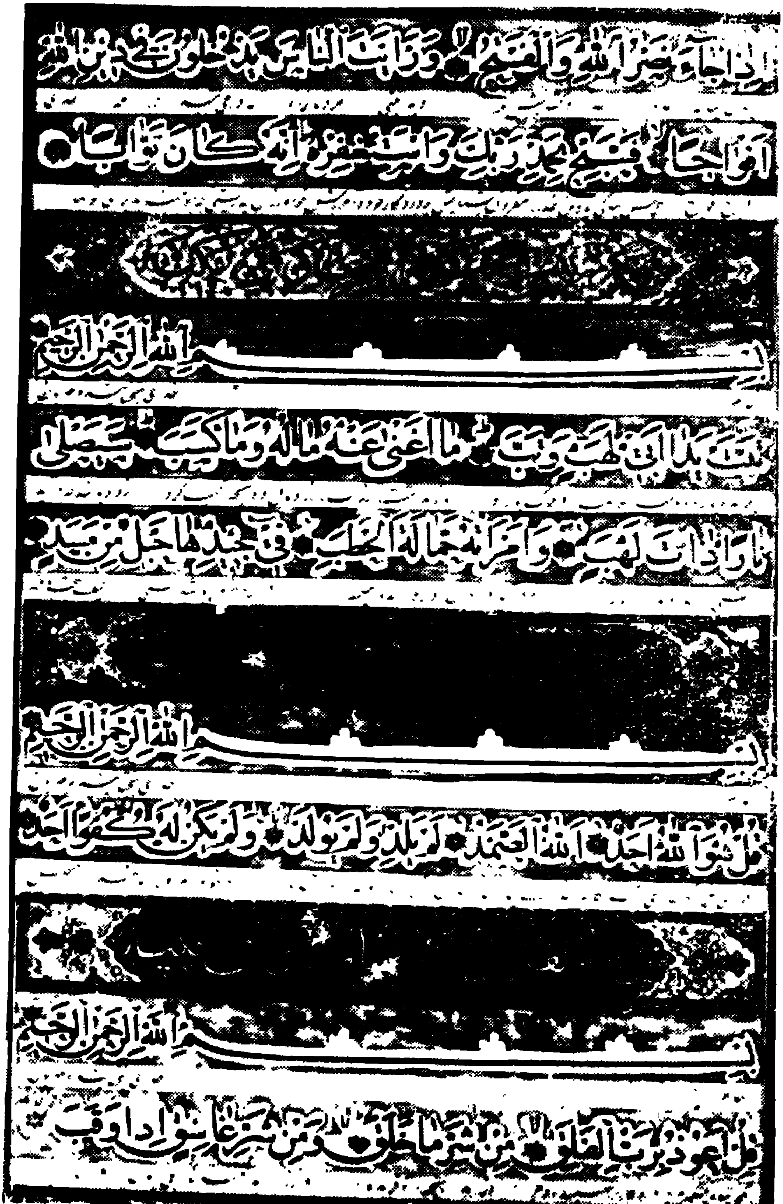
نمونهٔ شمارهٔ (۲۹)

مُطلِقَ المُكَبَّلِ الأَسيرِ يا رازِقَ الطِّفلِ
الصَّغيرِ يا جابِرَ العَظمِ الكَسيرِ يا
راحِمَ الشَّيخِ الكَبيرِ يا نورَ النّورِ يا مُدَبِّرَ
الأُمورِ يا باعِثَ مَن في القُبورِ يا شافيَ
الصُّدورِ يا جاعِلَ الظِّلِّ والحَرورِ
يا عالِماً بِذاتِ الصُّدورِ يا مُنزِلَ الكِتابِ
وَالنّورِ وَالفُرقانِ العَظيمِ وَالزَّبورِ

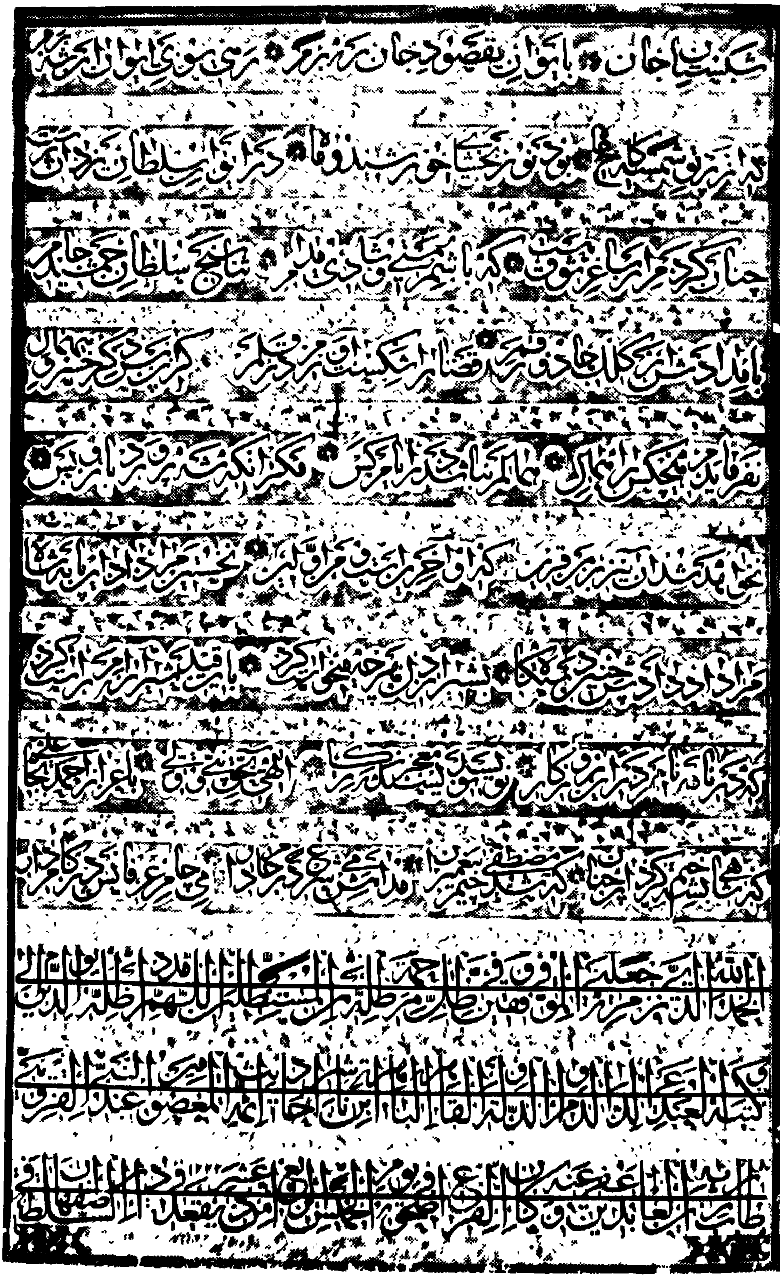
نمونهٔ شمارهٔ (۳۰)

فسبح بحمد ربك واستغفره انه كان توابا
بسم الله الرحمن الرحيم
تبت يدا ابي لهب وتب ما اغنى عنه ماله وما كسب سيصلى
نارا ذات لهب وامرأته حمالة الحطب في جيدها حبل من
مسد
بسم الله الرحمن الرحيم
قل هو الله احد الله الصمد لم يلد ولم يولد ولم يكن له
كفوا احد
بسم الله الرحمن الرحيم
قل اعوذ برب الفلق من شر ما خلق ومن شر غاسق اذا
وقب ومن شر النفاثات في العقد ومن شر حاسد اذا
حسد
بسم الله الرحمن الرحيم
قل اعوذ برب الناس ملك الناس اله الناس من شر
الوسواس الخناس الذي يوسوس في صدور الناس
من الجنة والناس

نمونهٔ شمارهٔ (۳۱)

إذا جاء نصر الله والفتح ۝ ورأيت الناس يدخلون في دين الله
أفواجا ۝ فسبح بحمد ربك واستغفره إنه كان توابا ۝
بسم الله الرحمن الرحيم
تبت يدا أبي لهب وتب ۝ ما أغنى عنه ماله وما كسب ۝ سيصلى
نارا ذات لهب ۝ وامرأته حمالة الحطب ۝ في جيدها حبل من مسد
بسم الله الرحمن الرحيم
قل هو الله أحد ۝ الله الصمد ۝ لم يلد ولم يولد ۝ ولم يكن له كفوا أحد
بسم الله الرحمن الرحيم
قل أعوذ برب الفلق ۝ من شر ما خلق ۝ ومن شر غاسق إذا وقب

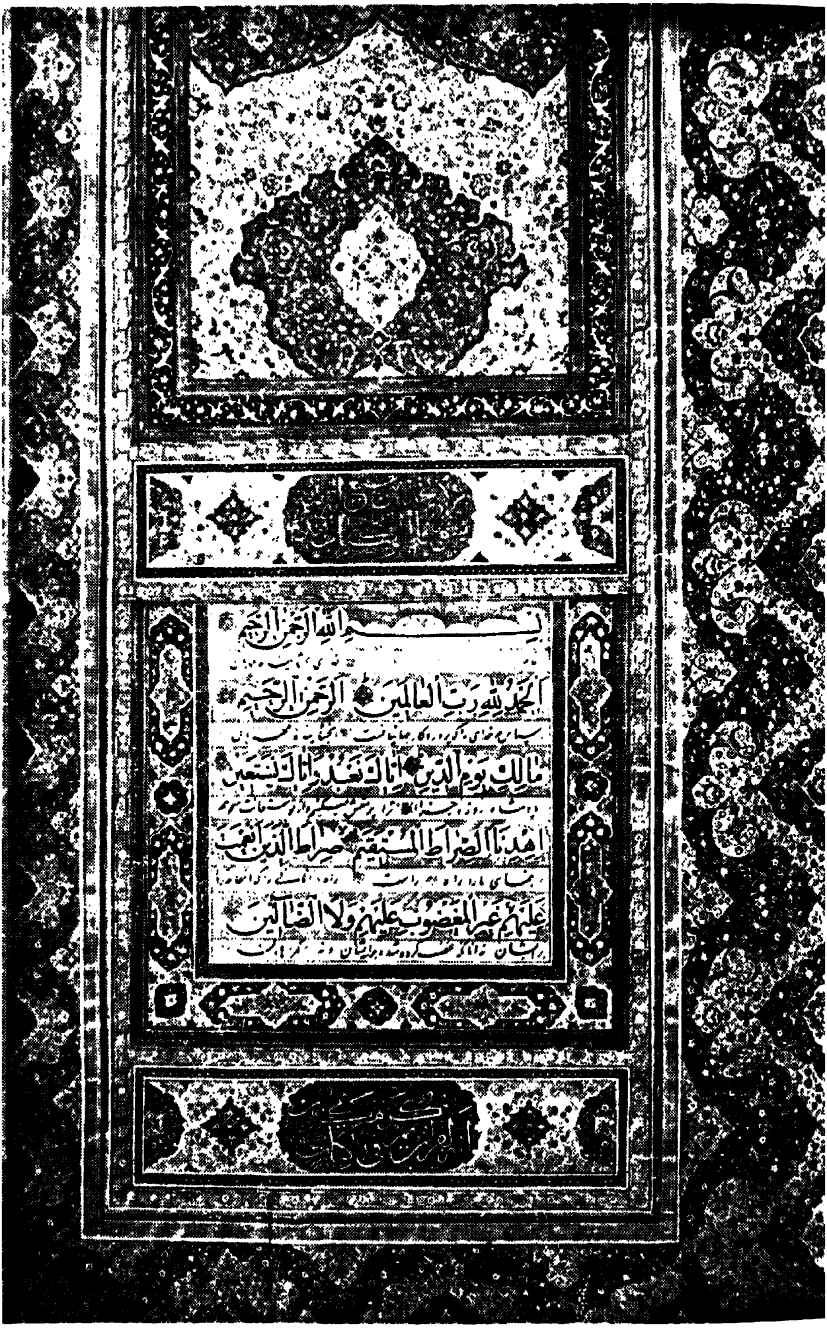
نمونهٔ شمارهٔ (۳۴)

نمونهٔ شمارهٔ (٣٤)

نمونهٔ شمارهٔ (۳۵)

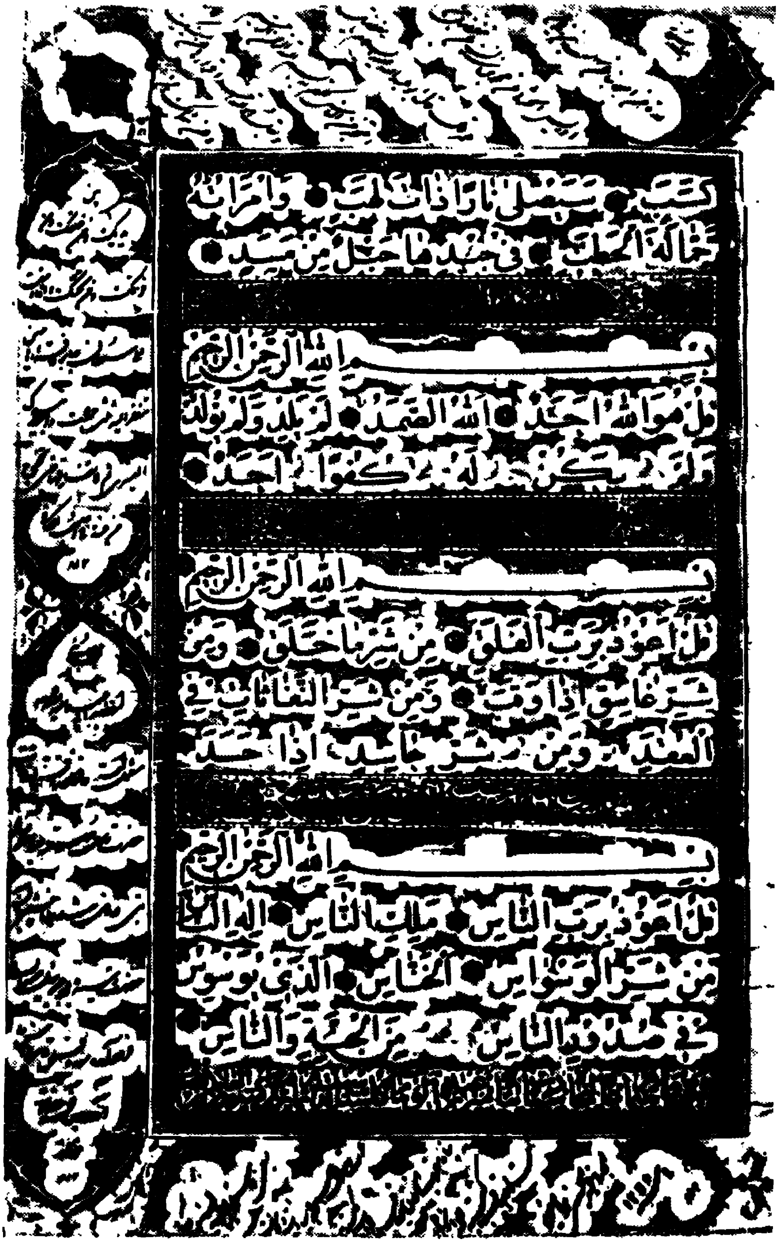
نمونهٔ شمارهٔ (۳۶)

كربتي ويا صاحبي في شدتي ويا وليّي
في نعمتي ويا غايتي في رغبتي وأنت
الساتر عورتي والآمن روعتي والمقيل
عثرتي فاغفر لي خطيئتي يا أرحم الراحمين

نمونهٔ شمارهٔ (۳۷)

بسم الله الرحمن الرحيم
قل هو الله احد الله الصمد لم يلد ولم يولد و
لم يكن له كفوا احد
بسم الله الرحمن الرحيم
قل اعوذ برب الفلق من شر ما خلق ومن شر غاسق
اذا وقب ومن شر النفاثات في العقد ومن شر
حاسد اذا حسد
بسم الله الرحمن الرحيم
قل اعوذ برب الناس ملك الناس اله الناس
من شر الوسواس الخناس الذي يوسوس في صدور
الناس من الجنة والناس

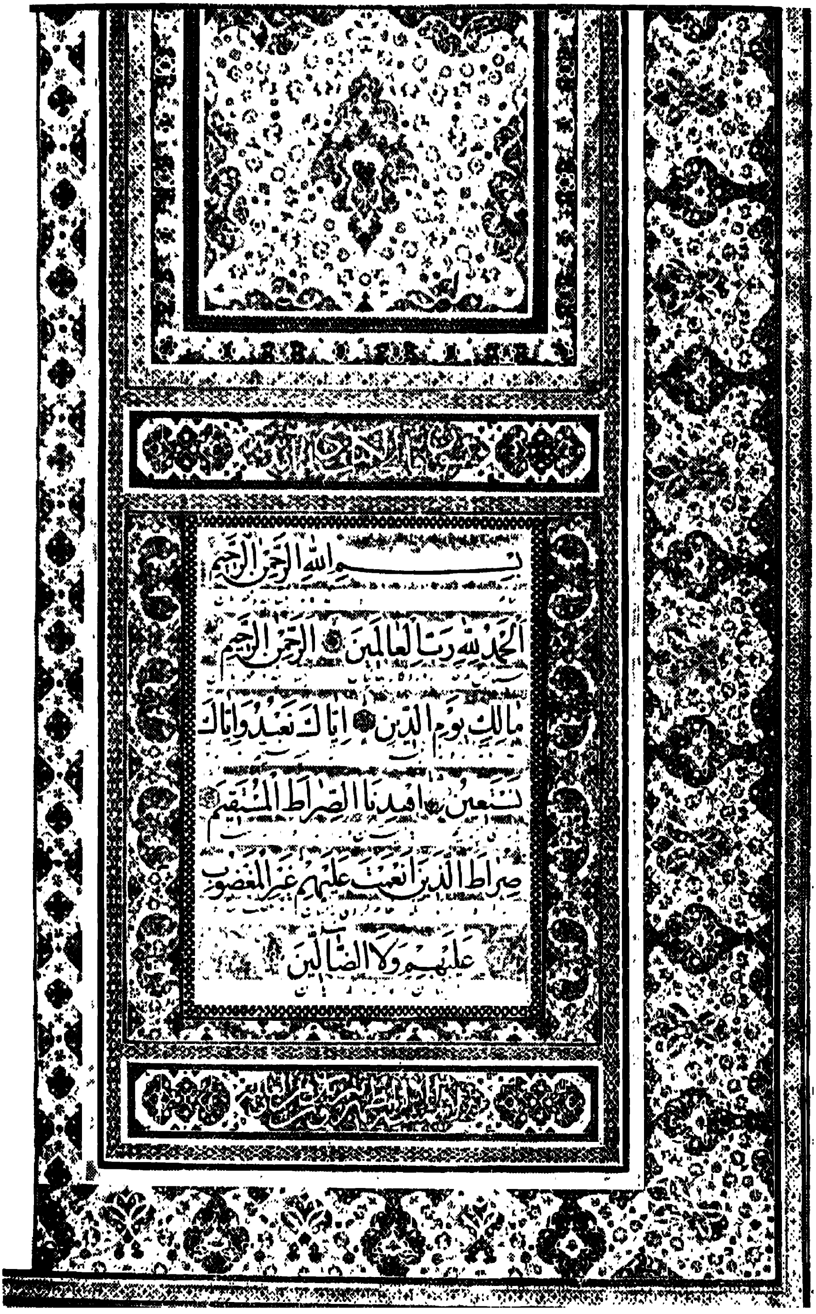
نموونة شمارة (٣٨)

كسب سيصلى نارا ذات لهب وامراته
حمالة الحطب في جيدها حبل من مسد
بسم الله الرحمن الرحيم
قل هو الله احد الله الصمد لم يلد و لم يولد
و لم يكن له كفوا احد
بسم الله الرحمن الرحيم
قل اعوذ برب الفلق من شر ما خلق و من
شر غاسق اذا وقب و من شر النفاثات في
العقد و من شر حاسد اذا حسد
بسم الله الرحمن الرحيم
قل اعوذ برب الناس ملك الناس اله الناس
من شر الوسواس الخناس الذي يوسوس
في صدور الناس من الجنة و الناس

نمونهٔ شمارهٔ (۳۹)

نمونهٔ شمارهٔ (۴۰)

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم
مالك يوم الدين اياك نعبد واياك
نستعين اهدنا الصراط المستقيم
صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب
عليهم ولا الضالين

نمونهٔ شمارهٔ (٤١)

قل اعوذ برب الفلق من شر ما خلق ومن شر غاسق اذا وقب
ومن شر النفاثات في العقد ومن شر حاسد اذا حسد

بسم الله الرحمن الرحيم
قل اعوذ برب الناس ملك الناس اله الناس من شر
الوسواس الخناس الذي يوسوس في صدور الناس
من الجنة والناس

نمونهٔ شمارهٔ (۴۱)

بخش دوّم

تعلیق

(۱) مرقّع

باندازهٔ ۲۰۰×۳۲۰ ـ جلد ساغری مشکی ترنج و نیمترنج ولچکی ضربی طلا پوش اندرون سوخت مذّهب ـ دارای ۲۸ رقعه ، از جمله :

یك قطعهٔ مذّهب ـ باندازهٔ ۱۷۵×۲۸۰ ـ بقلم نیمدودانگ عالی ـ رقم : « درویش عبدالله السلطانی » .

*

درویش عبدالله سلطانی، ازمردم بلخ ومعاصر وشاگرد خواجه عبدالحی منشی که ازواضعین خط تعلیق بوده ، میباشد. وی درخط تعلیق ازسرآمدان این هنر وبعضی خط ویرا براستاد ترجیح نهاده‌اند.

درویش عبدالله، ازمنشیان دربار میرزا سلطان ابوسعید (۸۵۵ـ۸۷۲) و سلطان حسین میرزا بایقرا (۸۶۳ـ۹۱۲) بوده است وازشاگردانش درخط تعلیق، میرمنصورمنشی وخواجه جان جبرئیل، معروفند.

درویش ، تاپایان دورهٔ سلطان حسین میرزا حیات داشته است ، ولی وفاتش راذکرنکرده‌اند وظاهرا عمری طولانی کرده که سال ۸۴۱، ازخوشنویسان مشهوربوده است .

(۲) منشئات خواجه اختیار

باندازهٔ ۱۳۵×۲۱۵ ـ جدول ۸۰×۱۳۵ ـ جلد میشن ماشی مذّهب منگند ـ کاغذ ختائی متن وحاشیه ، زرفشان ـ دارای یك سر لوح مذّهب مرصّع ـ صفحات عموماً بین السطور طلا اندازی منقش مرصّع مذّهب ـ بقلم نیمدو دانگ ممتاز ـ رقم اختیارمنشی ـ تاریخ ۹۷۰ .

پایان : « فی شهورسنهٔ ۹۷۰، حرّره العبد الفقیر الحقیر، اختیار المنشی».

(۳) منشئات خواجه اختیار

باندازهٔ ۱۷۵×۲۹۵ ـ جلد ساغری مشکی حاشیه مذّهب ـ کاغذ

نمونهٔ

خطوط خوشنویسان

تعلیق

سمرقندی متن وحاشیه، جدول زرین‌دار حاشیه حنائی ـ دارای یك سرلوح مذهّب مرصّع عالی ـ بقلم نیمدودانگ ممتاز ـ رقم اختیار منشی ـ تاریخ ۹۴۹.

پایان: «کتبه اختیارالمنشی، فی سابع شهر شعبان المعظم سنهٔ ۹۴۹».

*

خواجه اختیارالدین حسن بن علی منشی گنابادی، از نزدیکان امیرعلیشیر نوائی ومنشی الممالك سلطان حسین میرزا بایقرا؛ معروفترین وزبردست ترین خوشنویسان خط تعلیق است.

صاحب گلستان هنر، ویرا هروی دانسته است وگوید هیچگاه ازهرات بیرون بیامد؛ ولی بخط خود خواجه دیده‌ام که نوشته است: درسال ۹۳۵ «بجهة حوادث روزگار بولایت زاوه ومحولات [تربت حیدری] اتفاق افتاده ... چندکلمه مرقوم شد ...» ونیز چنین رقم دارد: «اختیارالدین حسن ابن علی الجنابدی منشی».

صاحب تذکرهٔ روز روشن نیز، نزدیك بابن معنی ویرا اززاوه تاتربت خراسان وصاحب مؤلفات وشاعر وقاضی القضاة هرات دانسته است.

وفاتش را ذکر نکرده‌اند وحیاتش درمیان سنوات ۹۳۵و۹۷۰ مشخص است.

(٤) یك قطعه ازمرقّع شمارهٔ ۲ (شکسته)

باندازهٔ ۱۲۰×۱۷۰ ـ بقلم نیمدودانگ عالی ـ رقم: «عبدالله، سنهٔ ۱۱۰۸».

*

از عبدالله خوشنویسی که با تاریخ حیات این عبدالله تطبیق کند، فقط درتذکرهٔ نصرآبادی ذکری شده است، که درآنجا ویرا حکیم وشاعر واز مردم کاشان دانسته گوید، اکثر خطوط را خوش می‌نوشته است.

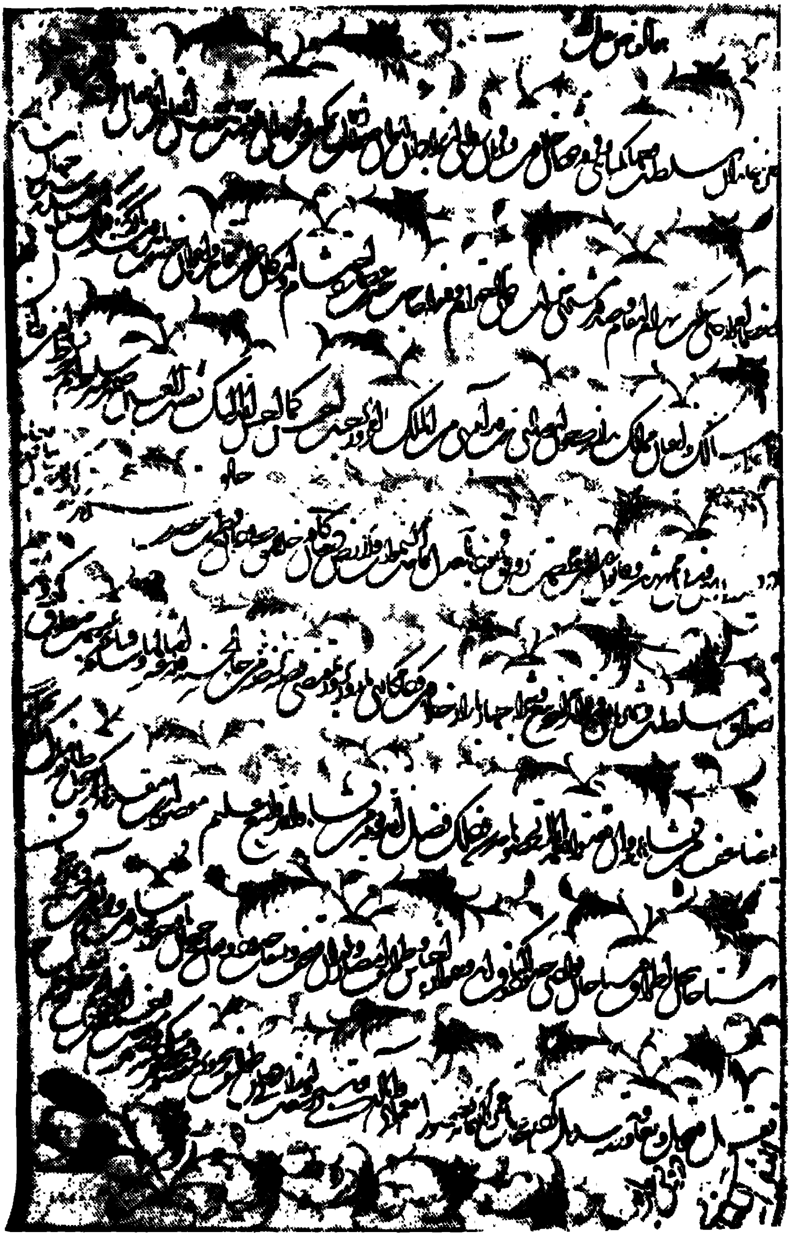
چنانچه ابن عبدالله همان باشد، نام پدرش اسمعیل وتخلص او «راغب» و «وحدت» بوده و تازمان تألیف تذکرهٔ نصرآبادی (حدودسال ۱۱۱۵) حیات داشته است.

(٥) یك قطعه ازمرقّع شمارهٔ ۲ (شکسته)

باندازهٔ ۷۰×۱۳۰ بقلم کتابت خفیّ ـ رقم: «محمد شفیع الحسینی غفرله. مشق روز شنبهٔ دوّم شهر رمضان المبارك ۱۰۷۷».

*

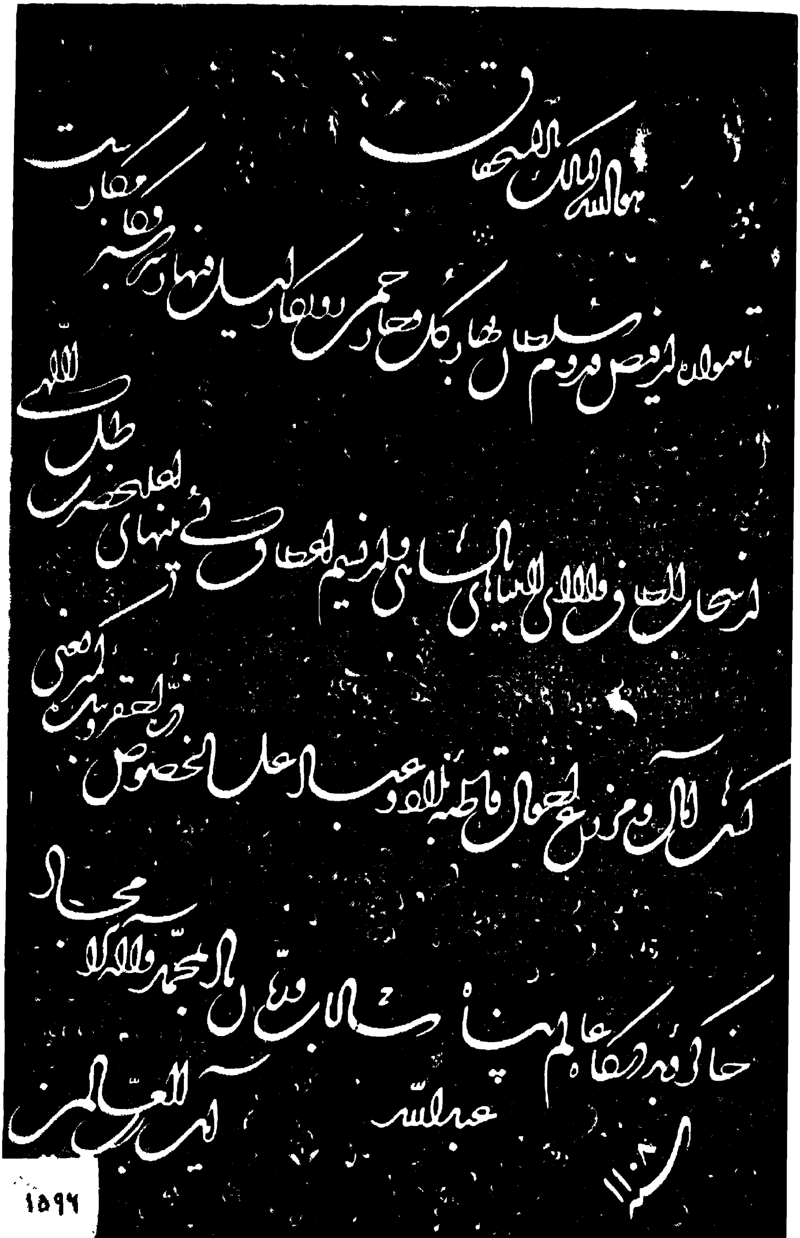
(ترجمهٔ احوال محمد شفیع، درضمن ذکرشکسته نویسان خواهدآمد.)

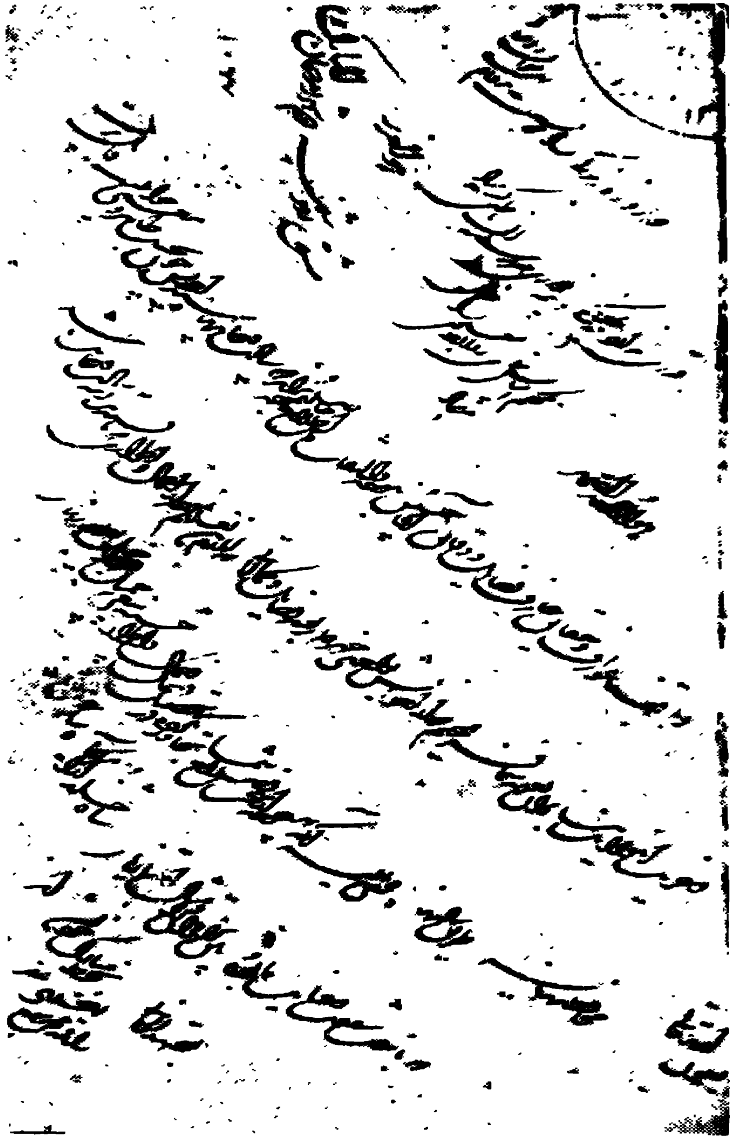
نمونهٔ شمارهٔ (۱)

نمونهٔ شمارهٔ (۲)

نمونة شمارة (٤)

نمونهٔ شمارهٔ (٥)

بخش سوّم

نستعلیق

(۱) شاهنامهٔ فردوسی

باندازهٔ ۲۶۰×۳۸۵ ـ اندازهٔ جدول نوشته درمتن ۱۷۰×۲۸۰ و جدول آخرین صفحه (حاضر) ۱۲۰×۱۵۰ ـ جلد تیماج متن و حاشیه ضربی برجستهٔ طلاپوش، اندرون تیماج سرخ تـرنج ونیمترنج و لچکی و حاشیه سوخت تحریر زمینه لاجورد ممتاز ـ کاغذ خانبالغ جدول زرین‌دار وبین‌السطورغالباً مذّهب ـ سرفصل‌ها و بسیاری‌ازسرصفحه‌هامذّهب‌مرّصع‌ـ دارای سرلوح های مذّهب مرّصع‌متعدّد و۲۲مجلس تصویرممتاز-بسیاری از دورصفحه‌ها نقاشی‌مذّهب ـ پشت صفحهٔ اوّل، یك‌شمسهٔ مذّهب‌مرّصع ودوصفحهٔ بعد،تماماً‌مذّهب مرّصع ودرمیان دوترنج کلماتی‌بآب‌زرنوشته‌شده است ، دوصفحهٔ بعد دارای دومجلس تصویر ممتازحاشیه مذّهب ودوصفحهٔ بعد تماماً مذّهب مرّصع و دو صفحهٔ آغاز وانجام، حاشیه مذّهب مرّصع است ـ بقلم کتابت خفیّ خوش ـ رقم جعفر بایسنغری ـ تاریخ۸۳۳ .

پایان نسخه : «قدوقع الفراغ من تحریر هـذا الکتاب الشریف و تسطیرذلك‌الرقّ‌المنیف، باشارة الخان بن‌الخان ، سلطان سلاطین العهد و الزمان ....غیاث‌السلطنةوالدنیا والدین، بایسنغر بهادرسلطان‌خلدالله‌ملکه وسلطانه،علی‌یدالعبدالضعیف‌المفتقرالی‌رحمةالله‌الباری ، جعفرالبایسنغری *اصلح‌الله‌احواله ، فی‌الخامس من جمادی‌الاولی سنة‌ثلاث وثلاثین و ثمانمائة*

(۳) صدکلمهٔ حضرت علی بن ابیطالب و ترجمهٔ منظوم آن

باندازهٔ جدول ۱۰۵×۱٤۰ ـ خط متن تازی ، ثلث جلی خوش، بقلم زر تحریر یافته و ترجمهٔ فارسی، بقلم کتابت خفی نستعلیق خوش ـ رقم محیی ـ تاریخ ۸۷۸ .

پایان: «تمت مائة کلمة ...علی ید العبد الفقیر الی الله تعالی، محیی ، تجاوز الله عنه و حرره حاجی محمد بن عبدالواسع التبریزی عفا الله عنهما، فی الثامن عشر من جمادی الاخر سنة ثمان و سبعین و ثمانمائة ...» .

*

محیی شیرازی، از خوشنویسانی است که ویرا در ردیف عبدالله صیرفی و عبدالله طباخ و شیخ محمود، آورده‌اند. وی هفت قلم را خوش می نوشته و چنانکه از نسخهٔ حاضر معلوم است ،در خط نستعلیق، باید ویرا در ردیف استادان اولیهٔ این خط، مانند جعفر و اظهر شمرد. وفاتش معلوم نیست و حیاتش تا سال ۸۷۸ مسلم است.

(٤) انیس العشاق شرف الدین رامی

باندازهٔ ۷۰×۲٦۵ ـ جدول ۱۱۰×۱٦۵ ـ جلد ساغری مشکی ترنج و نیمترنج و لچکی ضربی طلا کوب ـ کاغذ سمرقندی زرفشان جدول دار ـ صفحات عموماً متن و حاشیه شدهٔ مذهّب ـ دارای یك سرلوح مذهّب مرصّع عالی ـ بقلم کتابت خوش ـ رقم شیخ محمد امامی ـ تاریخ ۸۸۷ .

پایان: «تمت هذه الرسالة الشریفة الموسومة بانیس العشاق، فی تاریخ سنة سبع و ثمانین و ثمانمائة ، علی ید العبد الفقیر المحتاج الی الملك الصمد، شیخ محمد الامامی ، تجاوز الله عنه» .

*

ترجمهٔ احوال شیخ محمد امامی، و نیز جز کتاب حاضر اثری از خطوط وی دیده نشد .

چنانکه از کتاب حاضر معلوم است ، وی یکی از زبردست ترین خوشنویسان قرن نهم و از معاصرین سلطانعلی مشهدی است و از مشاهیر خوشنویسان خط نستعلیق که قبل از وی زیسته‌اند و نام میرعلی تبریزی و میرزا جعفر بایسنغری و ظهیرالدین اظهر در رأس همه قرار گرفته است؛ هرگز بمقام وی نرسیده‌اند.

هلالية والحمد لله اولاً وآخراً».

*

میرزاجعفر تبریزی، رئیس کتابدربار بابسنغربن شاهرخ بن‌امیرتیمور گورکان،خط نستعلیق را ازعبدالله بن‌میرعلی‌تبریزی‌واضع این‌خط آموخته، هفت‌قلم‌رانیکو می‌نوشته وازآنجمله درنستعلیق شهرت یافته است . ازشاگردان وی که‌خودهریک‌استادی بوده‌اند، اظهر، درخط نستعلیق‌وعبدالحی،در تعلیق‌وعبدالله‌طباخ‌درثلث‌ونسخ،مشهورند .

وفات‌میرزاجعفر بسن‌شصت‌وپنج‌سالگی، سال ۸۸۵،درشهرهرات‌واقع‌شده‌است .

(۲) مرقّع گلشن

توصیف‌مرقّع گلشن، خوددرخور تألیف رسالدایست‌مفصل که البته‌در این مختصر نمی‌گنجدومجمل آن مفصل اینکه،این‌مرقّع باندازهٔ ۲۴۰ X ۴۱۰ ومشتمل‌بر۱۷۶صفحهٔمذهّب‌مرصّع‌تشعیرسازی‌ممتازاست که منقسم‌به۹۸ صفحه‌مجالس نقاشی آبرنگ و مینیاتورممتاز و ۱۰صفحه‌متفرّقد و۶۸صفحه خطوط نستعلیق باقلام‌مختلف‌ازاساتیدشده‌است، وازخطوط بیش‌ازسه‌چهارم آن، رقم میرعلی‌هروی‌وبقیه رقم‌سلطانعلی‌مشهدی ، محمدحسین کشمیری، سلطان محمد نور ، عبدالرحیم عنبرین قلم میباشدوازجمله یک قطعه :

باندازهٔ ۲۰ X ۲٤۰ـ بقلم کتابت‌خفیّ خوش ـرقم : « کتبه العبد الفقیر المحتاج‌الی رحمةالله تعالی وغفرانه،اظهر ، احسن‌الله احواله فی‌الدارین ».

*

ظهیرالدین‌اظهر، که متأخرین(مانند میرزاحبیب درخط وخطاطان)، اورا تبریزی‌ومتقدمین (مانند میرعلی‌هروی‌درمدادالخطوط)، هروی دانسته‌اند ؛ ازهلازمان‌وخوشنویسان‌مرزاسلطان‌ابوسعید گورکانی(۸۵۵-۸۷۲) بوده‌است .

اظهر،درخط نستعلیق شاگرد میرزاجعفر بایسنغری واستاد سلطانعلی مشهدی وسلطانعلی قائنی بوده‌است . متأخرین‌تذکره‌نویسان، مسافرتهای‌متعدد و طولانی دربلادایران وعراق وحجازبوی نسبت داده ، وفات ویرابسال۸۸۰،دربیت‌المقدس‌دانسته‌اند .

آنچه‌مسلم، اینست که‌هنگام‌تألیف تاریخ‌مطلع‌سعدین‌ومجمع‌بحرین‌عبدالرزاق‌سمرقندی ، یعنی‌حدود سال۸۷۵ ، اظهر هنوزدرقید حیات بوده‌است .

تحریر ـ کاغذ سمرقندی متن وحاشیه، حواشی کاغذ ختائی عموماً تشعیر سازی مذهّب ـ دارای یك سرلوح مرصّع عالی ـ پشت صفحهٔ اوّل یك ترنج مرصّع عالی دارد که درمیان آن روی متن زر، بسفیداب نوشته شده است: «برسم کتب خانهٔ شهریار جم اقتدار، ابوالفتح بهرام.» ـ بقلم کتابت خوش ـ رقم سلطانعلی مشهدی ـ تاریخ ٨٧٤.

پایان: «وفّق بکتابة هذا النسخة المنظومة، اقلّ الکاتبین سلطانعلی ـ بن محمد المشهدی، فی رابع ذی قعدة سنة اربع وسبعین وثمانمائة، بدار السلطنة هراة، حمیت عن الافات والبلیات».

(٨) تحفة الاحرار جامی

باندازهٔ ١٤٥×٢٤٥ ـ جلد ضربی طلاپوش اندرون سوخت تحریر مذهّب ـ کاغذ سمرقندی جدول زرین دارمتن وحاشیه کاغذ ختائی ـ دارای یك سرلوح مذهّب مرصّع ویك سرفصل مذهّب ممتاز ـ بقلم کتابت خوش ـ رقم سلطانعلی مشهدی ـ تاریخ ٩٢١.

پایان: «کتبه العبد الضعیف المحتاج الی رحمة الله تعالی، سلطان علی ـ المشهدی، علی سبیل الاستعجال، فی شهر جمادی الاوّل سنه ٩٢١».

*

نظام الدین سلطانعلی بن محمد مشهدی که بالقاب «قبلة الکتاب»، «زبدة الکتاب»، «سلطان الخطاطین»، «کاتب السلطانی» خوانده شده، ظاهراً بسال ٨٤١ درمشهد متولد گردیده ودرآن شهر کسب شهرت کرده وبسال ٨٦٥، ازطرف سلطان ابوسعید گورکانی بهرات خوانده شده است وپس ازمرك وی دردربار سلطان حسین میرزا بایقرا، بکتابت مشغول ومدت چهل سال ملازم وکاتب مقرراین امیر ومصاحب وندیم امیرعلی شیرنوائی بوده وهنگام مرك اوبمشهد بازگشته تابسال ٩٢٦ بسن هشتادوپنج سالگی در گذشته ودرجوار مزارحضرت رضا مدفون گردیده است.

سلطانعلی، درخط نستعلیق، شاگرد اظهرواستاد سلطان محمد نور وسلطان محمد خندان ومحمد ابریشمی وعلاءالدین محمد وزین الدین محمودومحمد قاسم بوده است.

سلطانعلی، شاعرنیز بوده وازآثارمنظوم وی یك مثنوی است، درباب خط وتعلیم ومشق خط که بآن عنوان «صراط الخط» یا «صراط السطور» داده اند.

وازخوشنویسان معاصروی، که نام سلطانعلی مشهدی درشهرت ازهمه برتراست، نیزازاوبهترننوشته‌اندوبا همهٔ گمنامی، میتوان‌ویرا تاسال ۸۸۷ که تاریخ کتابت کتاب حاضراست، در زمرهٔ بهترین خوشنویسان خط نستعلیق دانست .

(٥) مجموعهٔ دواوین عبدالرّحمن جامی

باندازهٔ ۲۲۵×۳۵۰-جدول ۱۱۰×۲۰۰ـ جلدتیماج حنائی حاشیه منگنهٔ مذّهب ـ کاغذ خوقندی جدول زرین دار زرفشان متن و حاشیه ـ دوصفحهٔ اوّل، حاشیه مذّهب مرّصع ممتاز ـ سرفصلهامذّهب مرّصع ـ بقلم کتابت خوش ونیمهٔ صفحهٔ آخر، رقاع کتابت خوش ـ رقم سلطانعلی قائنی ـ تاریخ ۸۹۸ .

پایان : «قدوقع الفراغ من کتابةهذه الدواوین، بتوفیق الملك المبین، علی یدی العبدالفقیر المحتاج الی رحمةالله الغنیّ، سلطان علی القائنی، غفرالله ذنوبه وسترعیوبه ، فی شهر ربیع الاوّل سنة ثمان وتسعین و ثمانمائةالهجریة... ».

*

سلطانعلی قائنی، ازخوشنویسان سرکارامیرعلیشیرنوائی وچندی مربی ومعلم یکی ازفرزندان سلطان حسین میرزا بایقرا بوده وبسال ۹۱٤ درگذشته‌است .

(٦) مخزن‌الاسرار نظامی

باندازهٔ ۱۲٥×۲۰٥ـ جدول ۸۰×۱۳۰ ـ جلد روغنی عالی ـ کاغذ سمرقندی جدول زرین دار زرفشان متن وحاشیه شده ، حاشیه ختائی ـ دو صفحهٔ افتتاح متن وحاشیه مذّهب مرّصع عالی ـ سرفصلها مذّهب ـ دارای یك مجلس تصویر عالی ـ بقلم کتابت خوش ـ رقم سلطانعلی مشهدی .

پایان: « کتبه سلطان علی المشهدی غفرذنوبه وسترعیوبه» .

(۷) حالنامهٔ عارفی

باندازهٔ ۱٤۰×۲۲۰ ـ جلد تیماج ضربی طلاکوب اندرون سوخت

پایان: «العبدالفقیر محمد ابریشمی المشهدی غفر ذنوبه. فی سنه ۹۲۹».

*

محمد ابریشمی، ازخوشنویسان مشهد وازشاگردان سلطانعلی مشهدی وسرعت کتابت معروف است. وی نیزازخوشنویسان محضر امیرعلی شیرنوائی وازموائداحسان وی برخوردار بوده‌است.
ابریشمی، شاعر نیز بوده‌وهموست که اشعارلوحهٔ مزارسلطانعلی مشهدی‌راسروده‌ونوشته‌است.
سال‌وفاتش معلوم نیست‌وحیاتش تاسال ۹۲۹. تاریخ کتابت قطعهٔ مزبورمشخص است.

(۱۱) منتخب اشعارسعدی وحافظ وجامی

باندازهٔ ۱۳۰×۲۰۵ ـ جدول ۸۰×۱٤۰ ـ جلد تیماج ماشی‌اندرون میشن‌سوخت تحریرعالی ـ کاغذسمرقندی‌جدول زرین‌دار ـ دارای‌یك‌سرلوح مرصع‌ممتاز ـ صفحهٔ‌اول‌نونویس ـ بقلم کتابت‌خوش ـ رقم‌سلطان‌محمدنور ـ تاریخ ۹۲۵.

پایان: «این کتابت که‌نسخه‌ایست‌بدیع   بهرفرزند عزّالدین محمود
بنده سلطان محمد بن نور   درچه‌ماه وچه‌سال، ثبت‌نمود
پانزده روز رفته از رمضان   سال هجرت، کتابت‌من‌بود»

(۱۲) ظفرنامهٔ تیموری شرف‌الدین علی یزدی

باندازهٔ ۲۳۵×۳۷۰ ـ جلدسوخت‌تحریرطلاپوش برجستهٔ ممتاز ـ کاغذ دولت آبادی نخودی جدول زرین‌دار زرفشان ـ چهارصفحهٔ اول، تماماً تشعیرسازی مذهب ـ دوصفحهٔ افتتاح نسخه، مرصع‌ممتاز ودرمیان دو ترنج، روی‌متن لاجورد، عباراتی بزرنوشته شده‌است ـ دارای ٢٤ مجلس تصویرممتاز، عمل بهزاد ـ بقلم کتابت عالی ـ رقم سلطان محمد نور ـ تاریخ ۹۳۵.

پایان: «کتبه سلطان‌محمد نوروذهبه میرعضدوصوره بهزاد، ۹۳۵»

*

سلطان‌محمدبن‌نورالله، اصلا ازشارخت ودرشهر هرات نشو ونما یافته وازتربیت یافتگان و

(۹) کلیات خواجوی کرمانی

باندازهٔ ۱۰۰×۲۰۵ ـ جدول ۹۵×۱۹۵ ـ جلد سوخت تحریر رو کش طلای عالی ـ کاغذ دولت آبادی زرفشان جدول زرین دار ـ دوصفحهٔ اوّل مذّهب مرّصع ودرسر هر کتاب، یك سرلوح مذّهب مرّصع عالی دارد ـ بقلم کتابت خوش ـ رقم خلیفه صفرشاه ـ تاریخ ۹۲۷ .

پایان: «تمت الکلیات من کلام افصح الشعراءِ المتکلمین و اکمل الفضلاءِ المتأخرین ، ابو العطاء محمود، الملقب والمشتهر بخواجو الکرمانی، علیه الرحمة والغفران . فی رجب المرجب سنة سبع و عشرین و تسعمائة . کتبه العبد الفقیر، خلیفه صفرشاه، عفا الله عنه» .

*

خلیفه صفرشاه نیز ازخوشنویسان گمنام خط نستعلیق معاصر سلطانعلی مشهدی است که تاسال ۹۲۷ حیاتش معلوم است ، وبا اینکه دراینخط دست کم ازغالب خوشنویسان معاصر خود نداشته، ترحمهٔ حال وحتی ذکر نامش درهیچیك ازمآخذ قدیم وجدید نشده است .

(۱۰) مرقّع

باندازهٔ ۲۳۰×۳۵۰ ـ جلد میشن مشکی ترنج ولچکی و حاشیه ضربی طلاپوش ـ مشتمل بر ۶۵ صفحه خطوط نستعلیق ، باقلام مختلف و غالباً بدون رقم که درضمن ، ۹ مجلس تصویر عالی دارد ـ صفحات عموماً مذّهب مرّصع وحواشی تشعیرسازی مذّهب است ـ اصل مرقّع ازآثار قرن دهم واز رقم استادان : محمدحسین حسینی، محمد رضا تبریزی ، معزّالدین محمدحسینی، محمدحسین تبریزی، میرعلی هروی درآن موجود می باشد ، و از جمله :

یك قطعه که روی کاغذ آبی بقلم نیمدودانگ خوش بسفیداب نوشته شده است ـ اندازهٔ جدول ۱۳۰×۲۲۰ ـ رقم محمد ابریشمی ـ تاریخ ۹۲۹ .

(۱۵) روضة‌الانوار خواجوی کرمانی

باندازهٔ ۱۶۵×۲۷۰ - جدول ۸۰×۱۴۰ - جلد روغنی عالی - کاغذ بخارائی زرفشان متن وحاشیه، حواشی عموماً تشعیر سازی مذّهب - دو صفحهٔ اوّل، متن و حاشیه مذّهب مرّصع ممتاز - سرفصلها مذّهب - بقلم کتابت عالی - رقم علی کاتب السلطانی - تاریخ ۹۲۷ .

پایان: «...بتاریخ سنة سبع‌وعشرین وتسعمائة، کتبه العبد المذنب علی الکاتب السلطانی، غفرذنوبه، ببلدة هراة» .

*

میرعلی، ازسادات حسینی هرات، ملقب کاتب السلطانی وخود درآثارش بعناوین: «میرعلی سلطانی»، «میرعلی کاتب السلطانی»، «میرعلی حسینی هروی»، «علی الحسینی»، «میرعلی» ، «علی»، رقم کرده‌است .

میرعلی، ابتدا درهرات تعلیم خط نستعلیق ، اززین‌الدین محمود گرفت وبعد بمشهدرفت ومدتی نزدسلطانعلی‌مشهدی، مشق‌خط کردوبهرات بازگشت واز هردواستادسرآمد ودراین‌خط بجائی رسیده که توانگفت از گذشتگان، کسی بپایهٔوی نرسیده بود .

میرعلی، خوشنویس‌مقرر دربار سلطان حسین‌میرزا بایقرا ودرهرات مقیم بود، تازمانی که عبیدخان ازبك، بهرات آمد وسال ۹۳۵ ویرا باجبار بخارا کوچ‌داد . میرعلی‌ازاین‌مسافرت‌دلتنك بود وبا فسردگی روزگارمی گذرانید تا درهمانجا درگذشت ودرصفهٔ مولانا صالح ، جوار مزارسیف‌الدین باخرزی، درفتح‌آباد بخارا بخاك‌سپرده شد .

میرعلی، علاوه برخوشنویسی، شاعرومنشی ومعمائی بوده وذوق عرفانی‌داشته‌وبحسن محاوره ومکارم اخلاق موصوف‌بوده‌است . ازآثارمنظوم‌وی‌مثنوی «مدادالخطوط» درآداب مشق‌وتعلیم‌خط، بجای مانده‌است .

وفات میرعلی را بتفاوت سالهای ۹۲۴و۹۲۵و۹۴۰و۹۵۱و۹۵۷و۹۶۶و۹۷۶ ، نوشته‌اند؛ ولی ظاهراً اصح اقوال، تاریخ ۹۵۱ میباشد ؛ زیرا که شیخ‌حسن متخلص به «نثاری» که‌خودبخارائی‌ومدتها در هرات‌زیسته، درتذکرهٔ خود موسوم‌به «مذکراحباب» که ۲۳ سال پس از مرك میرعلی‌تألیف کرده ، تاریخ وفات میررا ۹۵۱، دانسته ومادهٔ‌تاریخ‌آنرا «میرعلی‌فوت نموده» یافته است .

(۱۶) مرّقع

باندازهٔ ۲۷۵×۴۲۰ - جلد ساغری مشکی ترنج ونیمترنج وحاشیه منگنه - محتوی ۳۰ رقعه، عموماً مذّهب‌مرّصع وحواشی تشعیرسازی‌مذّهب عالی است - هر رقعه مشتمل برچند قطعه میباشد و نیز ۱۲ مجلس تصویر

مجلسیان امیر علی شیر نوائی و از خوشنویسان دربار سلطان حسین میرزا بایقرا و از شاگردان سلطانعلی مشهدی است. در نستعلیق خفی سرآمد خوشنویسان عصر بوده و خط شناسان معاصر او خط وی را بنازکی و پاکیزگی ستوده‌اند. وی، بحسن محضر و لطف محاوره، معروف بوده و گاهی شعر می سروده است. سنین عمر وی ۶۳ بوده است و تاریخ وفاتش را بسال ۹۴۰ ذکر کرده‌اند.

(۱۳) خمسهٔ نظامی

باندازهٔ ۲۳۰×۳۴۵ ـ جلد تیماج متن و حاشیه تحریر منگنه برجستهٔ طلاپوش ممتاز اندرون تیماج قهوه ای بوته و حاشیه سوخت تحریر زمینه الوان ـ کاغذ خانبالغ جدول زرین دار زرفشان ـ سه صفحهٔ اول و سه صفحهٔ آخر، تماماً و حواشی صفحات، عموماً تشعیر سازی مذّهب ـ پیش از آغاز متن کتاب دردو صفحه، دو مجلس تصویر حاشیه مذّهب مرّصع و دو صفحه متن و حاشیه مذّهب مرّصع ممتاز دارد ـ دارای ۱۰ مجلس تصویر ممتاز ـ سرفصلها عموماً مذّهب ـ سرلوحه های متعدد عموماً مرّصع ـ بقلم کتابت عالی ـ رقم میرعلی هروی ـ تاریخ ۹۲۸.

پایان: «خدم بکتابتها العبد المذنب علی الحسینی الهروی، مأمور بامر المنیع المتبع المطاع لازال نافذاً فی اقطار الامصار، فی شهر ربیع الاوّل سنة ثمان وعشرین وتسعمائة الهجریة النبویة».

(۱۴) جام جم اوحدی

باندازهٔ ۱۴۰×۲۴۲ ـ جلد ساغری مشکی ـ کاغذ دولت آبادی جدول زرین دار ـ دو صفحهٔ اوّل متن و حاشیه مذّهب مرّصع عالی ـ بقلم کتابت عالی ـ رقم علی حسینی ـ تاریخ ۹۲۹.

پایان: «حرره العبد الفقیر علی الحسینی ستر عیوبه، فی شهور تسع وعشرین وتسعمائة الهجریة».

پایان : «تمت بعون الله تعالی، علی ید الضعیف، عبدی نسابوری » .

*

عبدی، نام اصلش عبدالله است، وی خال واستاد شاه محمود کاتب نیشابوری وشاگرد سلطانعلی مشهدی وازخوشنویسان وملازمان شاه طهماسب صفوی ومردی وارسته وفانی بوده ، شعرمی سروده و تذهیب مینموده وعمر بسیار کرده ودرحدود سال ۹۵۵ در گذشته است .

(۱۹) دیوان امیر شاهی سبزواری

باندازهٔ ۱۵۰×۲۶۵ ـ جدول ۸۰×۱۱۰ ـ جلد ساغری مشکی ـ کاغذ سمرقندی جدول زرین دارمتن وحاشیه زرفشان ـ دارای یك سرلوح مذهّب مرصّع وسرفصلها عموماً مذهّب ـ دو صفحهٔ اوّل بین السطور طلا اندازی منقش ـ بقلم کتابت خوش ـ رقم محمدقاسم شادیشاه ـ تاریخ ۹۵۵.

پایان : «کاتب العبد، محمد قاسم شادیشاه غفر ذنوبهما وستر عیوبهما، فی شهور ۹۵۵ » .

*

محمدقاسم بن شادیشاه ، ازخوشنویسان خراسان ودرنزد امراء وبزرگان عصر محترم میزیسته است . خطاو بمره وملاحت معروف ولی خوداو ازسرعت کتابت بی بهره بوده است . وی شاگرد سلطان محمدخندان واستادمیر محمدحسین باخرزی میباشد .

صاحب گلستان هنر، وبرا ازاقران سلطان محمدنور وسلطان محمدخندان ووفات اورابسال ۹۵۰ میداند؛ ولی درتذکرهٔ بی نامی که سال ۹۶۰ تألیف شده، ویرادر آن تاریخ درقیدحیات دانسته ومسلم آنکه باتاریخ کتابت قطعهٔ مزبور، یعنی سال ۹۵۵ میزیسته وتاریخ مذکور در گلستان هنر، سهواست .

(۲۰) یك قطعه از مرقّع شمارهٔ ۱۵

باندازهٔ ۱۱۰×۱۸۰ ـ بقلم دودانگ ونیمدودانگ ـ رقم مالك دیلمی ـ تاریخ ۹۶۸ .

پایان: « مشقه العبد، المذنب الفقیر، مالك، الدیلمی، غفر الله ذنوبه وستر عیوبه، فی سنهٔ ۹۶۸» .

ممتاز عمل استادان ، مانند رضا عباسی وعبدالله سلطانی دارد .

خطوط قطعات، نستعلیق باقلام مختلف ورقمهای: نورالاهیجی، شاه‌قاسم ، شاه محمود نیشابوری ، میرعلی هروی،سلطانعلی مشهدی ،داور کیا ، مالك دیلمی ، یاری ، سید احمد مشهدی ، میباشد واز جمله :

یك قطعه بقلم دودانگ وکتابت جلی خوش- باندازهٔ ۸۰ × ۱۴۰- رقم: «کتبه‌العبد، سلطان محمود، عفرذنوبه ».

*

سلطان‌محمود را ،میرزاحبیب، بخاری وشاگرد میرعلی هروی ومذهب دانسته وصاحب گلستان‌هنر، وی‌ را جزو خوشنویسان خط تعلیق آورده وفرزند ابراهیم‌خوشنویس تعلیق ونستعلیق واستر آبادی‌میداند.

اگر این‌سلطان محمود همان باشد که‌ذکر آن‌در گلستان‌هنر رفته،وی‌شاعر نیز بوده و«نجاتی» تخلص میکرده‌است .

تاریخ وفاتش را یادنکرده‌اند وظاهراً باید درنیمهٔ دوم قرن دهم می‌زیسته باشد .

---

(۱۷) یك قطعه از مرقع شمارهٔ ۱۶

اندازهٔ جدول ۷۰ × ۱۵۰- بقلم نیمدودانگ ودودانگ‌عالی- رقم :
« مشقه‌العبد یاری،غفرذنوبه » .

*

یاری،ازخوشنویسان هرات ودرحسن‌خط‌خفی نستعلیق‌شهرت‌داشته ، درتمام‌مدت عمر ازهرات بیرون نرفته ودر همانجا درگذشته است . وی‌طبع شعر نیزداشته‌وقطعهٔ حاضر نیز از اشعار خود اوست .

تاریخ وفاتش معلوم نشد وحیاتش تاسال ۹۵۳ که نسخه‌ای ازدیوان‌خطائی (شاه‌اسمعیل صفوی) درآن تاریخ نوشته‌است ؛ مسلم‌می‌باشد .

(۱۸) حالنامهٔ عارفی

باندازهٔ ۱۶۵ × ۱۶۰ - جدول ۹۰ × ۱۶۰ - جلد ساغری مشکی

ترنج و نیم‌ترنج و لچکی ضربی طلاپوش - کاغذ ختائی جدول زرین دار متن و حاشیه زرافشان - دارای یك سرلوح و سرفصلهای متعدد مذهب مرصع عالی

[illegible]

زرین‌دار - دوصفحهٔ اوّل‌متن‌وحاشیه ،مذّهب مرّصع‌ممتاز- بقلم کتابت‌خفیّ عالی- رقم شاه محمود نیشابوری - تاریخ ۹۷۰ .

پایان : « کتبه‌العبد الفقیر، شاه محمود النیشابوری،غفر ذنوبه وستر عیوبه فی [۰]۹۷» .

*

شاه محمود، ملقب به« زرین‌قلم » خواهرزاده وشاگردعبدی‌نیشابوری،درجوانی‌ملازم‌وکاتب مخصوص کتابخانهٔ شاه‌طهماسب صفوی بود وبعدها رخصت یافته ، رخت بمشهد کشیدودرمدرسهٔ مشهور بقدم‌گاه جنب‌چهارباغ ، رحل‌اقامت افکند وبتعلیم خطوکتابت وعبادت پرداخت وهمچنان مدت سی‌سال‌درآنجا می‌زیست، تادرحدود هشتاد وهشت‌سالگی ، بسال۹۷۲درآن شهردر گذشت‌ودر جوار آرامگاه سلطانعلی مشهدی بخاك سپرده شد .

شاه‌محمود، دردورهٔ زندگی تأهل نکرد،درویش صفت ومنیع‌الطبع بود وازکسی توقع رعایت نداشت وبا مختصرحق‌الکتابه ، گذران میکرد .

صاحب گلستان‌هنر که بسال۹٦٤بمشهدرفته، شاه‌محمود را دیدار کرده‌وازوی‌مشق‌خط گرفته است : اشعاروپرا ازقصیده وغزل ورباعی وقطعه تاپانصدبیت دیده است‌وگویددرآن‌سال‌شاه‌محمودقریب هشتاد سال داشت وتاهشت‌سال دیگرنیز بزیست .

---

(۲٤) مرّقع

باندازهٔ ۲۲۰×۳٤۰ - جلد میشن ماشی ترنج و لچکی منگنه - محتوی ۲۵رقعهٔ مذّهب مرّصع‌تشعیرسازی عالی- خطوط قطعات،نستعلیق وشکسته، باقلام مختلف‌ورقمهای : سلطانعلی مشهدی، محمدحسین‌تبریزی، سلطان‌محمدنور ، شاه‌محمود نیشابوری،شاه محمد مشهدی، میرعلی‌هروی، میرمحمد بن‌میرعلی،رشیدا،نعیما ، درویش عبدالمجید ، میباشدوازجمله :

یك رقعه باندازهٔ ۹۰×۱۷۰- بخط نستعلیق دودانگ‌عالی - رقم: « مشقه مظفرحسین » .

*

مظفرحسین بن‌محمدامین، ازمردم‌کاشان‌وباخلاق‌پسندیده‌وسخندانی‌موصوف‌بوده‌واکثرخطوط راخوش‌می‌نوشته‌ودرخط نستعلیق استادبوده‌است . تاریخ‌حیاتش تاسال۹۸۰مسلم‌وسال‌وفاتش‌معلوم نشد .

مالك، ازمردم فیلواکوش‌قزوین ومشهوربدیلمی‌است . دربدوحال نزدپدرخود شهرهامیر، خط ثلث ونسخ رامشق کرد وکمکم بخطوط شش‌گانه دست یافت وازآن میان درنستعلیق‌سرآمد .
مالك، ازعلوم ادبی وریاضی‌وموسیقی بهرهٔ‌کافی داشت، شعرمی‌گفت ومعمیات رامی‌شکافت.
وی،درکتابخانهٔ سلطان ابراهیم میرزاصفوی جایداشت وبسال۹٦٤همراه این‌شاهزادهٔ‌صفوی بمشهد رفت ومدت‌یکسال ونیم‌درآن‌شهرمقیم بود،تااینکه‌شاه‌طهماسب صفوی عمارات‌دولتی‌دارالسلطنهٔ قزوین را باتمام رسانید ومالك رااحضارکرد تاکتیبه های‌عمارات رابنویسد .مالك بقزوین آمد و کتیبه ها را بنوشت‌وپس‌ازاتمام ، سلطان‌ابراهیم میرزامکرر معاودت اورا ازپیشگاه شاه‌خواستارشد، ولی‌مالك رخصت‌انصراف نیافت ؛ تاسال۹٦۹درقزوین درگذشت .

(۲۱) دیوان امیرشاهی سبزواری

باندازهٔ ۱۵۸×۲۵۰ - جدول ۸۰×۱۳۰ - جلد روغنی عالی-کاغذ خانبالغ متن وحاشیه،حواشی تماماً تشعیر سازی مذّهب عالی- دارای یك سرلوح وسرفصلهای‌متعددمذّهب‌وهفت‌مجلس‌تصویرعالی- بقلم کتابت‌عالی- رقم شاه محمود - تاریخ۹٥۱ .

پایان : «کتبه‌العبد المذنب، شاه محمودالکاتب، غفرالله ذنوبه وستر عیوبه،فی‌شهورسنة احدی‌وخمسین‌وتسعمائة، بدارالسلطنة تبریز» .

(۲۲) منتخب بوستان سعدی

باندازهٔ ۱۰۰×۱٦۳ - جلد پارچهٔ زری چهره ای - کاغذ خانبالغ زرفشان‌متن‌وحاشیه-دارای یك‌سرلوح ویك‌سرفصل مرّصع‌وسایرسرفصلها عموماً مذّهب ممتاز - دوصفحهٔ پیش ازمتن، دو مجلس تصویر عالی- بقلم کتابت خفیّ عالی - رقم شاه محمود نیشابوری .

پایان : «کتبه العبد، شاه محمودالنیشابوری ، غفرالله ذنوبه » .

(۲۳) اسرارنامهٔ شیخ‌فریدالدین عطارنیشابوری

باندازهٔ ۲۱۵×۳۱۰ - جلد میشن عنابی ترنج ونیمترنج ولچک مصری مطلاپوش اندرون سوخت تحریر ممتاز - کاغذ دولت‌آبادی [illegible]

وفاتش معلوم نیست وحیاتش تاسال ۹۸۱ مشخص است .

(۲۸) حالنامهٔ عارفی

باندازهٔ ۱۶۵×۲۴۵ـ جدول ۶۰×۱۳۰ـ جلد تیماج معرّق طلاپوش اندرون سوخت مذّهب عالی ـ کاغذ بخارائی زرفشان متن و حاشیهٔ جدول زرین دار، حواشی تماماً تشعیر سازی مذّهب ـ دارای یك سرلوح مذّهب مرصّع ودو مجلس تصویر عالی ـ سرفصلها عموماً مذّهب مرصّع ـ بقلم کتابت خفیّ خوش ـ رقم میرزا محمد ترکستانی ـ تاریخ ۹۸۳ .

پایان: «کتبه العبد، میرزا محمد بن شاه محمد ترکستانی، غفر ذنوبه وستر عیوبه، فی شهر محرّم سنه ۹۸۳» .

*

ترجمهٔ حال میرزا محمد بن شاه محمد ترکستانی یافت نشد وسزاوار نیست که نام وی در ردیف خوشنویسان قرن دهم ذکر شود .

(۲۹) یك قطعه ازمرقّع

اندازهٔ جدول ۷۵×۱۳۰ ـ بقلم دودانگ و کتابت جلیّ خوش ـ رقم محمد محسن ـ تاریخ ۹۸۳ .

«کتبه المذنب، محمد محسن الکاتب غفر ذنوبه ، تحریرا فی شهر رجب المرّجب سنة ثلاث وثمانین و تسعمائة» .

*

محمد محسن، نیز ازخوشنویسان گمنام قرن دهم است وتاریخ حیاتش مانند میرزا محمد ترکستانی مذکور در شمارهٔ پیش، تاسال ۹۸۳ مشخص است ووفاتش معلوم نیست .

(۳۰) یك قطعه ازمرقّع شمارهٔ ۱۶

اندازهٔ جدول ۸۰×۱۹۰ ـ بقلم سه دانگ عالی ـ رقم: «کتبه المذنب، احمد الحسینی» .

(۲۵) یك قطعه ازمرقّع شمارهٔ ۲٤

اندازهٔ جدول۸۵×۱٦۰ ـ بقلم دودانگ و کتابت‌خفی‌ّخوش ـ رقم: « العبد الفقیرالمذنب، شاه محمد » .

(۲٦) دفتر دوّم سلسلةالذهب جامی

باندازهٔ ۱۳۰×۲۲۸ ـ جلدروغنی ـ کاغذ سمرقندی زرفشان‌جدول زرین دار متن و حاشیه ـ دارای یک سرلوح مذّهب مرّصع عالی ـ بقلم کتابت‌عالی ـ رقم‌شاه‌محمد .

پایان: « المذنب ، شاه محمد مشهدی » .

*

شاه محمدمشهدی، پدرش‌سلمانی‌بوده‌وسلیم کاتب‌وبرا تربیت‌وتعلیم‌خط نستعلیق کرده‌است . شاه‌محمدشاعرنیز بوده و«واقفی» تخلص می کرده است. تاریخ وفاتش‌معلوم نیست وحیاتش‌تاسال۹۷٦ مشخص است .

---

(۲۷) دفتر دوّم سلسلة الذهب جامی

باندازهٔ ۱۵۲×۲٤۰ ـ جدول ۷۰×۱۳۰ـ جلد تیماج سبزحاشیه منگنهٔ مذّهب ـ کاغذ سمرقندی زرفشان متن و حاشیه جدول زرین دار ـ دارای یك سرلوح‌مذّهب مرّصع‌عالی‌ـ بقلم کتابت‌خوش‌ـ رقم‌محمد رزه‌ای‌ـ تاریخ ۹٦۹ .

پایان : «... تحریراً فی‌تاریخ غرّهٔ شهرشعبان‌المعظم‌سنهٔ۹٦۹ . کتبه العبد المذنب (میرعلی ابن) میرمحمد الکاتب رزهٔ ، سترعیوبه وغفرذنوبه».

(کلمات «میرعلی‌ابن» الحاقی وظاهراً فرزند بدنویس‌میرمحمد،خط پدررا بنام‌خود کرده است) .

*

میرمحمدکاتب،ازمردم‌رزهٔ‌باخرزوفرزندعلاءالدین. شاگرد بیواسطهٔ سلطانعلی‌مشهدی‌است . بعضی ویرا شاگرد محمودشهابی سیاوشانی میدانند ولی‌ظاهرا نیست که شاگرد پدرخودبوده‌است.

پایان : « درمشهد مقدّس انوربسعی ... وملازم قدیمی‌نواب مغفرت پناه سلطان ابراهیم‌میرزا ، مولانا عبداللهٰ‌المذّهب الشیرازی ، صورت‌اتمام یافت ، فی‌شهور سنه۹۸۹ . کتبه جمال‌المشهدی غفرذنوبه » .

*

جمال‌الدین محمد مشهدی‌را ، تقی‌الدین اوحدی ،ازشعرای‌معاصرقلمداد کرده واورابسرودن همه قسم‌شعر،مخصوصاً‌غزل‌وخوشنویسی‌خط‌نستعلیق، ستوده وتخلص وی‌را «واقعی» ضبط کرده‌است . ظاهراً وی‌ازهنرمندان سرکارسلطان ابراهیم میرزاابن بهرام میرزاابن شاه‌اسمعیل اول صفوی(مقتول سال۹۸٤) است ،که خودازخوشنویسان ودرخط نستعلیق ، شاگرد مالك دیلمی‌بوده‌است ودرسرکار وی ، جمعی‌ازهنرمندان ودانشمندان گردآمده ورعایت وتشویق می‌یافتند .

(۳۳) بوستان سعدی

باندازهٔ ۱۷۰ × ۲۷۰ - جدول ۱۳۵ × ۲۳۵ - جلد ساغری مشکی ضربی مذّهب - کاغذ بخارائی متن وحاشیه ، جدول زرین دار ،حاشیه آبی رنگ زرفشان - دوصفحهٔ اوّل متن وحاشیه مذّهب مرّصع عالی -سرفصلها عموماً مذّهب مرّصع - بقلم کتابت عالی - رقم میرحسین - تاریخ۹٦۱.

پایان:«فرغ‌عن کتابت‌البوستان ... شیخ مصلح‌الدین سعدی‌شیرازی.. علی‌یداضعف العباد،میرحسین الحسینی‌الکاتب الکتابدارالسلطانی ، فی‌بلدة بخارا ، سنة ۹٦۱ » .

(۳٤) یوسف وزلیخا جامی

باندازهٔ ۱۵۵ × ۲۳۳- جلد روغنی‌ابری -کاغذ دولت‌آبادی‌متن وحاشیه جدول زرین دار ، حواشی تماماً تشعیرسازی‌مذّهب - دارای یك سرلوح مذّهب‌مرّصع‌عالی - بقلم کتابت‌خفی‌ّخوش- رقم میرحسین میر کلنگی - تاریخ۹٦٦ .

پایان : «اتمام این جواهرآبدار ربّانی واختتام این داستان‌درر بار

*

سیداحمد، ازسادات حسینی‌مشهدبودوپدرش درآستانه حضرت رضاخدمت شمع‌ریزی‌داشت‌و خودبرای‌تحصیل‌هنرخط، ازمشهدبهرات، بخدمت میرعلی هروی رفت وپس ازمدتی‌سرآمدشاگردان وی گردید . هنگامی‌که میرعلی ازهرات ببخاراکوچ داده شد ؛ سیداحمد نیزازهرات ببلخ واز آنجا ببخارا رفت ودرکتابخانهٔ عبدالعزیرخان ازبك، درخدمت میرعلی،مدتی بکتابت پرداخت واز آن پس، بمشهدبازگشت وبعد ازچندسال توقف، بعراق وآذربایجان سفرکرد و ملازم دربار شاه طهماسب صفوی گردید ورعایت ها دید . بعدها، رخصت یافت وبمشهد بازگشت واین بار، ده سال دراین شهرتوقف کرد بازمسافرتی بمازندران کرد وبار دیگربمشهد مراجعت نمود وهمانجابود ، تا زمان سلطنت شاه اسمعیل ثانی ، بقزوین فراخوانده شد ومهربانیها دید و همانجا میزیست تاشاه اسمعیل درگذشت . پس سید، باردیگر بمازندران رفت‌وهمانجا میبود تا بسال۹۸۶درگذشت .

(۳۱) دیوان ترکی امیرعلی شیرنوائی

باندازهٔ ۱۶۵×۲۵۰-جدول۹۵×۱۵۰ - جلد میشن مشکی ترنج ونیمترنج منگنه - کاغذ سمرقندی متن وحاشیه ، جدول زرین‌دار ، حاشیه الوان - بقلم کتابت جلی‌ّخوش - رقم محیی - تاریخ۹۸۶

پایان: « کتبه العبدالفقیر الحقیر المذنب ، محیی‌هروی ، غفرذنوبه، سنهٔ ۹۸۶ » .

*

شرح احوال‌محیی‌هروی رانیزذکرنکرده‌اند ونبایدویرابامحیی شیرازی‌خوشنویس، که در حدود نیمقرن‌قبل ازوی میزیسته‌است : اشتباه‌کرد . اززندگیش‌آنقدرمعلوم شدکه درمیانهٔ سنوات ۹۶۸و۹۸۶درقیدحیات بوده است .

(۳۲) دیوان جاهی (سلطان ابراهیم میرزای‌صفوی)

باندازهٔ ۱۹۰×۲۹۰ - جدول ۹۰×۱٤۰- جلد روغنی-کاغذختائی متن‌وحاشیه، جدول‌و کمند زرین‌دار- دوصفحهٔ‌اوّل ، دومجلس‌تصویرحاشیه مذّهب‌دارد ودوصفحهٔ بعد ، متن‌وحاشیه تشعیرسازی، بین‌السطورطلاانداری منقش ، دوصفحهٔ بعد ، متن وحاشیه مذّهب مرّصع - دارای یک سرلوح مذّهب مرّصع‌عالی‌وپنج مجلس تصویر ، عمل عبدالله مذّهب‌شیرازی - بقلم کتابت جلیّ‌خوش - رقم جمال مشهدی - تاریخ۹۸۹ .

مشتمل بر۲۸رقعه ، عموماًمذّهب‌مرّصع وحواشی تشعیرسازی‌مذّهب‌عالی، بخط نستعلیق ورقمهای : میرعلی‌هروی ، سیداحمد مشهدی ، محمدحسین تبریزی ، ترابا ، شاه‌محمودنیشابوری، عبدی نیشابوری ، شاه محمدمشهدی، نورالله ، قوسی است وازجمله :

یك قطعه باندازهٔ ۱۰۰×۱۸۰ـ بقلم دودانگ ونیمدودانگ‌خوش ـ رقم «الفقیرالمذنب محمد رضا التبریزی » .

*

محمدرضای‌تبریزی، ازشاگردان‌محمدحسین تبریزی‌وازمعاصرین‌میرعماداست . میرزاحبیب درتذکرهٔ خودآورده است که محمدرضا بسال ۹٤٤ باسلامبول رفته پس ازمدتی بامال و منال‌فراوان به تبریز بـاز گشته وبسال۱۰۳۷ درگذشته است .

اگراین قول میرزاحبیب مقرون بصحت‌باشد . بفرض‌اینکه محمد رضا هنگام عزیمت از تبریزباسلامبول، بیست‌ساله بوده باشد. پس‌طویل‌العمرو بیش‌ازیکصدودوه‌سال‌زیسته‌است، آنچه‌مسلم‌است اینکه، وی‌درمیان‌سالهای ۹۸٤و۹۹۳حیات داشته است .

(۳۷) مقالات خواجه عبدالله انصاری

باندازهٔ۲۰۵×۲۹۵ ـ جدول ۸۰×۱٤۰ـجلد روغنی‌ممتازاندرون ضربی مذّهب ـ کاغذ سمرقندی متن و حاشید، زرفشان جدول زرین دار ، حاشیه تشعیر سازی مذّهب ـ دارای یك سرلوح مذّهب مرّصع عالی ـ دو صفحهٔاوّل ودوصفحهٔ آخر،متن‌طلااندازی‌منقش‌ـ بقلم دودانگ‌جلیّ‌عالی‌ـ رقم معزّالدین‌محمد ـ تاریخ۹۸۵ .

پایان : « کتبه‌الفقیرالمذنب، معزّالدین‌الحسینی‌الکاتب‌سنه۹۸۵ » .

*

میرمعزالدین‌محمدحسینی‌کاشانی،معاصرتقی‌الدین‌اوحدی‌کاشانی، بتواضع‌وحسن‌محضروآداب‌دانی مشهور وانواع‌خطوط،خصوصاًنستعلیق‌راخوش‌می‌نوشته وشعرنیکومی‌گفته‌و«معزی»تخلص‌می‌کرده‌است.

وفاتش‌بقول‌صاحب‌گلستان هنر،بسال۹۹۵درکاشان اتفاق افتاده است .

نصرآبادی‌وواله، گویند که درزمان شاه‌عباس‌اول‌صفوی، سفری بهندوستان کرده ودرتذکرهٔ صبح‌گلشن ذکرشده‌که ، ازموسیقی‌سررشته داشته وسازرانیکومی‌نواخته‌است .

آسمانی ، فی شهور سنهٔ ست وستین وتسعمائة ، علی یداضعف العباد، میرحسین الحسینی، المشتهر بمیرکلنگی النسفی، غفرالله ذنوبه وسترعیوبه فی بلدة بخارا حمیة الافات » .

*

میرحسین حسینی نسفی بخارائی مشهور بمیرکلنگی، ازشاگردان میرعلی هروی است وویرا درخط نستعلیق، بعضی برابر استاد گذاشته‌اند .
میرکلنگی کتابدار عبدالله ثانی، امیربخارا (۹٦٤ـ۱۰۰٦) بوده وازاینرو « کتابدار سلطانی» رقم می کرده‌است .
تاریخ حیاتش میان سالهای ۹٤۲و۹۹۲، مشخص ودراینمدت پنجاه سال کاتب مقرر ومصدر شغل کتابداری بوده‌است ولی تاریخ وفاتش معلوم نشد .

(۳۵) دیوان هلالی

باندازهٔ ۱۳۵×۲۱۵ ـ جدول ۷۰×۱۳۰ـ جلد تیماج سرخ بغدادی ـ کاغذ ختائی جدول زرین دار ، حواشی تماماً تشعیرسازی مذهّب ـ دارای یك سرلوح مذهّب مرصّع عالی ـ بقلم کتابت عالی ـ رقم محمود بن اسحاق شهابی ـ تاریخ ۹٦۱ .

پایان : « تمّ الدیوان المنسوب الی المولانا هلالی، علی ید العبد الفقیر، محمود بن اسحاق الشهابی، فی سنة ۹٦۱ » .

*

محمود بن اسحاق شهابی سیاوشانی، ازشاگردان میرعلی هروی واز کسانیست که بسال ۹۳۵ عبیدخان ازبك آنهارا ازهرات ببخارا کوچ داد ؛ ولی وی پس ازمدتی ازبخارا بسمرقند وازآنجا ببلخ رفت وساکن شد .
محمود جزخوشنویسی ، ازموسیقی بهره داشت وارغنون رانیکو می نواخت . سال وفاتش رایاد نکرده‌اند . ولی برقم وی، یك نسخه نفحات الانس دیده‌ام، که تاریخ ۹۹۳ دارد وبدینقرار بایست عمری طولانی درحدود نودسال کرده باشد .

(۳٦) مرقّع

باندازهٔ ۲۰۵ × ۳۳۰ ـ جلد تیماج ختائی ترنج ونیمترنج ـ چاپی ـ رنگی :

آذربایجان بخراسان رفته وخط نستعلیق راازمیرسیداحمد مشهدی‌فرا گرفته است . در کتیبه‌نویسی دست قوی‌داشته ودرزمان سلطنت شاه اسمعیل‌ثانی،مدار کتابه نویسی‌عمارات دولتی‌باوی بوده است . میرعماد قزوینی،چندی درتبریزخط نستعلیق را ازاوتعلیم گرفته است .

محمدحسین،شاعرنیزبوده وبقول واله«محزون» تخلص‌می کرده‌است . گویند درجوانی‌بدرود زندگی گفته است ولی تاریخ‌وفاتش‌را یاد نکرده‌اند ؛ آنقدر معلوم است که درزمان تالیف‌عالم‌آرای عباسی (حدودسال۱۰۳۸)مدتها ازمرگش گذشته بوده‌است .

(٤٠) یك رقعه ازمرقّع شمارۀ۳٦

باندازۀ ۱۳۰×۱۹۰ ـ بقلم‌سه دانگ و کتابت خوش ـ رقم قوسی ـ تاریخ ۱۰۰۱ .

رقم : « حسب‌الامر بندگان ... بلند مرتبه محمود عاقبت محمود ... بتاریخ سنۀ احدی والف ، در بلدۀ طیبۀ آمد، کتبه‌المذنب، قوسی » .

*

قوسی، اصلابغدادی وازمعاصرین‌وپیروان شیوۀ میرعماداست . نامش‌درتذکره‌هایادنشده‌است، ولی یك‌قطعه بارقم«علی‌القوسی» دیده‌ام. میرزاحبیب تاریخ‌وفاتش‌راسال۹۹۹ذکر کرده‌است که نباید صحیح باشد،چه‌قطعۀ حاضر،تاریخ۱۰۰۱دارد .

(٤۱) یك قطعه ازمرقّع شمارۀ ۱۰

اندازۀ جدول ۱۳۰×۲۱۰ ـ بقلم دو دانگ و کتابت خوش ـ رقم : « فقیرمحمدحسین الحسینی،سترعیوبه » .

*

میرمحمد حسین تبریزی ، درخط نستعلیق شاگرد محمدحسین تبریزی سابق‌الذکراست. وی،درزمان سلطنت‌شاه‌عباس بزرگ صفوی، ازتبریز بکاشان رفت ودوازده سال درآنجا زیست وبعداز آنجا ، بهندوستان‌عزیمت کرد ودرهمانجا بسال۱۰۰۳درگذشت . نیز،تقی‌الدین اوحدی گوید که در بیست سالگی‌بمکه سفر کرده واعمال حج‌را گزارده است .

میرمحمدحسین،شعرنیزمی گفته و«سهوی»تخلص می کرده است .

(٤۲) چهل حدیث وترجمۀ منظوم جامی

باندازۀ ۱۹۵×۳۰۵ ـ جدول ۱۰۰×۱۸۰ ـ جلد میشن تریاکی

(۳۸) نصایح الملوك

باندازهٔ ۱۲۵×۲۱۵–جدول ٦٥×۱۲۰ – جلد روغنی عالی قدیم– کاغذ سمرقندی متن وحاشیه جدول زرین دار ، حاشیه کاغذ ختائی ، تماماً تشعیرسازی مذّهب عالی – دارای یك سرلوح مذّهب جدید – بقلم کتابت جلیّ ممتاز – رقم باباشاه – تاریخ ۹۸۰ .

پایان : « بزیوراتمام رسید این نسخه شریف ، درتاریخ سنهٔ ثمانین و تسعمائة بسعی فقیر باباشاه اصفهانی غفرالله ذنوبه وستر عیوبـه» « از جهة سیادتمآب فضایل و کمالات اکتساب ، میرعبدالرحیم بن فضل‌الله محتسب نوشته شده » .

❊

باباشاه اصفهانی، یکی ازمعروفترین وزبردست ترین استادان خط نستعلیق نیمهٔ دوم قرن دهم بوده واززمان سلطنت شاه‌طهماسب تادورهٔ شاه‌عباس اول صفوی، درعراق وخراسان، در کتابت نستعلیق استاد مسلم شناخته شده است . گویند هشت سال درخدمت میرعلی هروی تعلیم خط گرفته است واگر بیش زنده می‌ماند، ازمیرعلی وسلطانعلی کم نمی‌ماند ومسلم اینکه در کتابت، ازمیرعلی هروی دست کم نداشته وازسلطانعلی مشهدی بیش بوده است ومیرمعز کاشانی مذکور که خود از استادان اینخط است، خط باباشاه را ازهیچیك از اساتید این فن فروتر ندانسته است . بااینکه باباشاه درنزد هنرشناسان وبزرگان عصر منزلتی بسزا داشته‌است ، غالباً بانزوا می گذرانیده‌ولی سفرهائی بعراق و خراسان کرده‌ومدتی دربغداد اقامت گزیده وهمانجا درگذشته است .

باباشاه ، گاهی شعر نیزمی گفته‌و«حالی» تخلص می کرده است ونظم‌رساله‌ای درتعلیم‌خط‌را‌بوی نسبت‌داده‌اند .

وفاتش را میرزا حبیب ، سال۱۰۱۲وصاحب گلستان هنر۹۹٦ضبط کرده‌اند .

---

(۳۹) یك رقعه ازمرّقع شمارهٔ ۳٦

اندازهٔ جدول ۱۰۰×۲۳۰ – بقلم نیمدودانگ و کتابت عالی– رقم: « عبده محمدحسین التبریزی » .

❊

محمدحسین تبریزی ، ازخاندان علم وفرزند مولانا عنایت‌الله، شیخ‌الاسلام آذربایجان وبرادر مولانا محمدعای، ازعلمای عصروخود بزیور فضل وکمال وهنرمشهور بوده است . درآغاززندگانی از

نسخ ، رقم : محمد محسن اصفهانی ، جعفر اهری ، حسن جربادقانی؛
شکسته ، رقم : میرزا کوچك اصفهانی ، درویش عبدالمجید ؛
نستعلیق ، رقم : محمد حسین نورس ، سید موسوی ، محمد قاسم شادیشاه ، محمد حسین تبریزی ، محسن ، اولیاء ، جواهر رقم ، نورالله ، عبدالله ، هدایت‌الله زرین قلم ؛

واز جمله : دورقعه نستعلیق دودانگ و کتابت عالی ـ اندازهٔ جدول ۹۰×۲۲۵ ـ رقم: «العبدالمذنب الفقیر، محمدحسین زرین‌قلم اکبرشاهی».

*

محمدحسین کشمیری، ازخوشنویسان هندوستان وازمقربان اکبر پادشاه وازاین‌شاه خطاب «زرین قلم» داشته ومعلم شاهزادگان بوده‌است. وی درخط نستعلیق شاگرد عبدالعزیز خوشنویس وازاستاد بهتر نوشته‌است. وفاتش بسال ۱۰۲۰ اتفاق افتاده‌است .

---

(٤٥) مرقّع

باندازهٔ ۲۲۰×۳٤۰ ـ جلد ساغری مشکی ترنج ونیمترنج وحاشیه منگنهٔ مذهّب عالی ـ دارای ۱۷٤ رقعه که عموماً متن وحاشیه مذهّب و تذهیب ها وتشعیر ها ازبهترین نمونهٔ آثارهنری قرن یازدهم میباشد ـ از مجموع صفحات، ۷٤ صفحه مجالس مینیاتورممتاز، عمل استادان : بشنداس، بالچند ، کوروهن ، هاشم ، چترمن ، بچتر ، فرخ بیك ، منوهر، ابوالحسن، مسکینه ، نادرالزمان، محمدیوسف ، محمد زمان ، منصور، نادرالعصر ، عبد ـ الشکور ؛ و ۸۰ صفحه خطوط نستعلیق، بقلم نیمدو دانك و کتابت ممتاز، عموماً بخط میرعماد است که درمیان تاریخ ۱۰۱۲ و ۱۰۱۸ کتابت شده ؛ وبقیه ، صفحات متفرقه است .

ترنج ونیمترنج ولچکی ضربی طلاپوش - کاغذ سمرقندی متن وحاشیه جدول زرین دار، حواشی عموماً تشعیرسازی مذهّب - دارای یك سرلوح مرصّع بقلم کتابت جلیّ ونیمدو دانگ خوش - رقم محمد امین - تاریخ ۹۸۸ .

پایان: « تمت ... علی ید العبد المذنب محمدامین، سنة ثمان وثمانین و تسعمائة ... » .

(۴۳) سلامان وابسال جامی

باندازهٔ ۱۸۰×۲۹۵ - جلد روغنی عالی اندرون ضربی طلا پوش - کاغذ بخارائی متن وحاشیه جدول زرین دار زرفشان، حواشی عموماً تشعیر سازی مذهّب - دارای یك سر لوح ممتاز - بقلم کتابت خفیّ عالی - رقم محمد امین کاتب - تاریخ ۱۰۰۱ .

پایان: « در کتابخانهٔ نوّاب کامیاب ... دین محمد سلطان، زیده الله عمره، صورت تحریر یافت، فی شهر رجب المرجّب سنهٔ احدی والف . کتبه محمد امین کاتب » .

*

محمدامین نیز، ازشاگردان محمدحسین تبریزی ونستعلیق جلی وخفی را خوش می نوشته است پدرش، بهمراهی سام میرزا صفوی باردبیل رفته ومحمدامین در آنجا متولد شده است وپس ازرسیدن بسن تمیز و کسب علم وهنر، درزمان سلطان حمزه میرزا، سمت کتابداری یافته وپس ازمرك حمزه میرزا، منزوی گردیده و بمشق و کتابت اکتفا کرده است .

محمدامین، طبع شعر نیز داشته وتاسال ۱۰۱۵ درقیدحیات بوده، که دراین تاریخ صاحب گلستان هنر ویرا درقزوین ملاقات کرده است. تاریخ وفاتش معلوم نشد .

(۴۴) مرقّع

باندازهٔ ۲۶۰×۳۶۰ - جلد ساغری مشکی ترنج ونیمترنج ولچکی منگنهٔ مذهّب، اندرون ترنج سوخت مذهّب - دارای ۵۸ رقعهٔ مذهّب مرصّع، حواشی تشعیرسازی مذهّب، بخطوط :

*

میرعماد ،ازسادات حسنی سیفی قزوین بوده، تعلیم خط از مالك دیلمی و محمدحسین تبریزی گرفته است. میر، باتفاق اهل فن وبصیرت، بزرگترین استاد نستعلیق نویس دوران است. وی درآغاز زندگانی مسافرتهائی باطراف ایران کرد وبسال ۱۰۰۸ باصفهان آمدومقیم شدودراین شهر نزدبزرگان وامراءپایتخت صفوی، بعزت واحترام می‌زیست وبااینکه شاه عباس بزرك بمقام هنراوواقف بود، بواسطه مناعت طبع وآزادگی وبی اعتنائی وی، بچشم مهر بمیر نمی دید وعلی رغم او، علیرضای عباسی را بر می کشید. سرانجام میرعماد بسال ۱۰۲٤ بدست مقصود بیك مسگرقزوینی کشته شد.

میر، ذوق عرفانی داشته و گاهی شعر می سروده واز آثار منثور وی، رسالهٔ «آداب المشق» متداول است.

(٤۹) گلستان سعدی

باندازهٔ ۲۱٥×۳٤٥ ـ جدول ۱۲۰×۲۱۰ ـ جلد تیماج ضربی مذّهب ـ کاغذ بخارائی متن وحاشیه جدول زرین دار، حواشی عموماً تشعیر سازی مذّهب ـ دوصفحهٔ اوّل متن وحاشید مذّهب مرّصع عالی ـ بقلم کتابت خفیّ خوش ـ رقم شاه قاسم ـ تاریخ ۱۰۰۱.

پایان: «تمت الکتاب بعون الملك الوّهاب، فی غرّه شهر شعبان المعظم ۱۰۰۱. کتبه المذنب، شاه قاسم، غفرذنوبه».

*

بااینکه از شاه قاسم که خوشنویسی استاد بوده، آثاربسیارموجوداست، ترجمهٔ احوالش را ذکر نکرده اند وفقط در تذکره‌ها، نام دوشاه قاسم آمده است که سال وفات آنهارا ۹٤۸ و ۹۹۰ ضبط کرده اند؛ والبته هیچیك بااین کاتب مناسبتی ندارد.

آنچه مسلم است، اینکه این شاه قاسم، ازخوشنویسان خط نستعلیق معاصر میرعماد بوده ودر نیمهٔ دوم قرن دهم ونیمهٔ اول قرن یازدهم، می زیسته وبیشتر درهرات ساکن بوده است وظاهرا در کتابخانهٔ حسنخان شاملو (متوفی سال ۱۰٥۱) که خود ازخوشنویسان این خط بوده، بامر کتابت اشتغال داشته وتاسال ۱۰۲۸ یقینا درقیدحیات بوده است. ازجملهٔ آثاروی که همگی بخط خوش نستعلیق است، سه نسخه ازدیوان حافظ دیده‌ام که تاریخ تحریر ۱۰۰۲ و ۱۰۱۰ و ۱۰۲٥ ونیز منتخب شش دفتر مثنوی مولانا ومنتخب حدیقةالحقیقه سنائی که تاریخ ۱۰۲۸ و ۱۰۱۸، دارد واینندو کتاب اخیر بتصریح خودوی «در کتابخانه ... حسنخان شاملو صورت تحریر یافته» است.

(٥۰) جهانگیرنامه

باندازهٔ ۱۹۰×۳۱۲ ـ جدول ۱۰۰×۲۰٥ ـ جلد میشن تریاکی

(٤٦) گلستان سعدی

باندازهٔ ۱۳۰ × ۲۳۰ – جلد روغنی عالی ، عمل میرزا بابا ، تاریخ ۱۲۰۶ – کاغذ دولت آبادی جدول زرین دار – دارای یك سرلوح مذهّب مرصّع – دوصفحهٔ اوّل متن وحاشیه مذهّب – بقلم کتابت ممتاز – رقم عمادالحسنی - تاریخ ۱۰۲۳ .

پایان : « نقل کرده شد این نسخهٔ شریف، ازخطّ مصنف عفااللّٰهتعالی ، فی اواخر شهرربیع الثانی سنهٔ ثلاث وعشرین والفمن الهجرةالنبویة . کتبه العبدالمذنب الفقیر الحقیر الراجی،عمادالحسنی،غفرالله ذنوبه وسترعیوبه» .

(٤٧) قصیدهٔ مطوّل پیامی

باندازهٔ ۱٤۰ × ۲۳۰ –جلد روغنی – کاغذ ختائی متن وحاشیه‌جدول زرین دار ، حواشی عموماً تشعیرسازی مذهّب – دوصفحهٔ اوّل متن‌وحاشیه مذهّب مرصّع ممتاز ، بین‌السطور طلا اندازی منقش– دارای یك سرلوح مرصّع مذهّب‌ممتاز– صفحهٔ آخر نیزمرصّع– بقلم کتابت‌جلیّ‌ممتاز– رقم میرعماد .

پایان : « کتبه‌الفقیر المذنب، عماد الحسینی [کذا] غفر ذنوبه‌وستر عیوبه » .

(٤٨) مرقّع

باندازهٔ ۲۱۰ [illegible] ۱۰ – دارای ۲۹ قطعهٔ مذهّب مرصّع [illegible]

[illegible]

[illegible] ۱۶۰ [illegible] ۲۹۰ – بقلم [illegible]

الفقیر الحقیر المذنب، عماد الحسنی، غفرذنوبه وسترعیوبه

یك قطعه باندازهٔ ۷۵×۱۴۰- بقلم نیمدودانگ و کتابت خوش رقم : « درشهر تبریز نوشته شد . نقله العبد الفقیر الحقیر، بدیع الزمان، غفر الله ذنوبه وستر عیوبه » .

*

بدیع الزمان، فرزند علیرضای عباسی تبریزی مزبور ، ازعلوم حکمت وادب وشعر برخوردار و بچند زبان آشنا بوده، خط نستعلیق را به پیروی پدرخود، نیکو مینوشته ودرشعر «بدیعا» تخلص می کرده ودرجوانی بدرود جهان گفته است؛ ولی سال وفاتش معلوم نیست وحیاتش تاسال ۱۰۳۵ مشخص میباشد .

(۵۳) نقش بدیع غزالی

باندازهٔ ۱۷۵×۲۸۰- جدول ۹۵×۱۵۵- جلد تیماج مشکی ترنج ونیمترنج ولچکی ضربی طلاکوب - کاغذ اصفهانی گلی متن وحاشیهٔ جدول زرین دار ، حواشی عموماً تشعیر سازی مذهّب - دارای دو سرلوح مذهّب مرصّع بقلم کتابت جلیّ عالی - رقم نورالدین محمد لاهیجی - تاریخ ۱۰۲۰.

پایان : « حسب الاشارهٔ ... میرزا مسعودا ... مرقوم قلم شکسته رقم شد . فی ذیقعده سنه عشرین والف من الهجریة . کتبه العبد الاقلّ، نورالدین محمد اللاهجی، غفر الله ذنوبه وستر عیوبه » .

*

نورالدین محمد لاهیجی معروف به «نورا» ، ازمعاصرین وشاگردان میرعماد بوده و گویند خط نستعلیق راازهمهٔ شاگردان میرشبیه تربوی می نوشته ومیررابوی علاقهٔ خاصی بوده است .

میرزا سنگلاخ درتذکرهٔ خود نوشته است که نورا درزمان شاه عباس دستگاه عظیم داشته وازشاه مهربانی فراوان میدیده است . *هنگام قتل میرعماد ، نورا رنجیده خاطر، ازاصفهان بلاهیجان شتافته است ، ولی پس ازاندك زمانی، شاه عباس ویرا باصفهان فراخوانده ومأمور کتابت قرآنی بخط نستعلیق کرده است.* وهم او آورده که نورا، درزمان سلطنت شاه عباس دراصفهان در گذشته است، که البته صحیح نیست: زیرا که، یك نسخه ازجوامع الحکایات عوفی در کتابخانهٔ شاهنشاهی موجود است که سه قسم اول آن، بخط نورا و قسم چهارم آن، بخط محمدرضا ابن محمد مقیم تبریزی است که آنرا بسال ۱۰۸۹ تمام کرده واین کاتب اخیرالذکر متذکر است ، که نسخه بخط نورا شروع شده وباتمام نرسیده، نورادر گذشته وشاه سلیمان، ویرا مأمور اتمام آن کرده است. تاریخ رقمهائی که نورادرسه قسم اول جوامع الحکایات مزبور کرده است، سالهای ۱۰۴۸ و ۱۰۵۰ می باشد ؛ بنابراین میتوان احتمال نزدیك بیقین کرد که وی ، درجریان سال ۱۰۵۰ یا سال ۱۰۵۱ در گذشته است .

ترنج ضربی مذّهب ـ کاغذ خوقندی زرفشان جدول زرین‌دار ـ دوصفحهٔ اوّل متن و حاشیه مذّهب ـ بقلم نیمدودانگ خوش ـ رقم عبدالرحیم هروی ـ تاریخ ۱۰۳٤ .

*

عبدالرحیم هروی، ازخوشنویسان شهیر هندوستان و کاتب دربار جهانگیر پادشاه هندوستان بوده است. ابتدا « عنبرین قلم » و « جهانگیر شاهی » رقم کرده و بعداً ازجهانگیر پادشاه، خطاب « روشن قلم » یافته است.
تاریخ وفاتش را تعیین نکرده اند؛ ولی حیاتش درمیان سنوات ۹۹۹ و ۱۰۳٤ مسلم است .

(۵۱) جنگ اشعار متفرقه ومثنوی مهر شفائی

باندازهٔ ۸۰×۱۵۰ ـ جدول ٦۰×۱۱۵ ـ جلد تیماج عنابی یك لائی ـ کاغذ کشمیری الوان جدول زرین‌دار ـ دارای یك سرلوح مذّهب عالی ـ بقلم کتابت عالی ـ رقم علیرضا ـ تاریخ ۱۰۲٤ .

پایان : « تمت النسخة مهر ، بتاریخ شهر رمضان المبارك سنة اربع و عشرین والف . کتبه العبد المذنب، علیرضا ، غفر ذنوبه وستر عیوبه » .

*

علیرضای عباسی تبریزی، خوشنویس مقرب و ملازم مقرب شاه عباس بزرك صفوی ومعاصر ومعارض میرعماد بوده است . وی، هفت قلم را خوش مینوشته واز آنجمله، در نستعلیق و نسخ و مخصوصاً در خط ثلث استاد مسلم شناخته شده و در اینده خط شاگرد علاء بیك تبریزی بوده است .
علیرضا، تاپایان سلطنت شاه عباس، یعنی سال ۱۰۳۸ حیات داشته وپس از آن معلوم نیست که تا کی زیسته باشد .

(۵۲) مرقّع

باندازهٔ ۲۲۰×۳۰۵ ـ جلد میشن ماشی جدول منگنه مذّهب مشتمل بر ۳٦ قطعهٔ مذّهب مرصع که از آنجمله، ۱۲ قطعه تصاویر آب [illegible]

[illegible]

[illegible]

ابوتراب اصفهانی ، مشهور به «ترابا»، ابتدا از شاگردان ملافایضی بوده و از استاد در گذشته ودر زمرهٔ شاگردان میرعماد در آمده، مریدی وی اختیار کرده و مدت ده سال در خانهٔ وی مجاور و بمشق خط مشغول بوده؛ تا بمقام خلافت میر رسیده است .

ظاهراً ترابا در تعلیم دستی قوی داشته است، که گویند شاگردان وی همگی خوشنویس میشده اند. ترابا، شعر می گفته و می شناخته و درسبك شعر، تتبع قدمامی کرده است . هنگام قتل میرعماد، تنها کسی بوده که اقدام بکفن ودفن میر کرده و مرثیه ای درمرك وی سروده است .

تاریخ وفاتش را ۱۰۷۲، دراصفهان ومقبره اش را درمسجد لنبان، تعیین کرده اند .

(۵۷) منتخب تحفة العراقین خاقانی

باندازهٔ ۱۸۵×۲۹۰ـ جدول ۸۰×۱۵۵ـ جلد زری گلدار ـ کاغذ اصفهانی متن و حاشیه جدول زرین دار ، حاشیه مذهّب و صفحات همگی بین السطور طلا اندازی شده است ـ دارای یك سرلوح وصفحهٔ آخر نیزمذهّب مرصّع عالی است ـ بقلم کتابت عالی ـ رقم عبدالرشید .

پایان : «کتبه المذنب عبدالرشید» .

(۵۸) گلشن رازشیخ محمود شبستری

باندازهٔ ۱۵۰×۲٤۰ـ جلد روغنی ممتاز ـ کاغذ بخارائی متن و حاشیهٔ، جدول زرین دار ـ دارای یك سرلوح مذهّب مرصّع عالی ـ سرفصلها عموماً مذّهب منقش ـ بقلم کتابت خفیّ عالی ـ رقم عبدالرشید دیلمی .

پایان : «الفقیر الحقیر المذنب، عبدالرشید الدیلمی ، غفرالله ذنوبه وسترعیوبه ، بدارالسلطنهٔ اصفهان نوشته شد» .

*

عبدالرشید دیلمی، که درهندوستان بنام «رشیدآقا» و«آقارشید» و«آقا»، معروف بوده وخود، «عبدالرشید» و«رشیدا» رقم می کرده؛ خواهرزاده وشاگرد میرعماد بوده است. رشیدا پس از قتل میر، ازاصفهان بهندوستان مهاجرت نمود وملازمت شاهجهان را اختیار کرد ودردربار این پادشاه، قربت ومکانت یافت واستاد خط شاهزاده دارا شکوه شد . رشیدا، درکبرسن بسال ۱۰۸۱ در اکبرآباد(آگره) هندوستان در گذشت ودر همانجا مدفون شد .

ظاهراً نورا ، پس ازمرگ میرعمادشهرت فراوان داشته است : ودرقطعه‌ای ممتاز ازآن این نگارنده، که تاریخ ۱۰۳۹ دارد ، چنین رقم کرده است : « کتبه العبد، نورالدین محمداللاهجی، الملقب بخوشنویس ایران » .

(۵٤) یك قطعه ازمرقّع شمارهٔ ٤۹

باندازهٔ ۱۰۰ × ۱۷۰ - بقلم دودانگ و نیمدو دانگ خوش - رقم :

« مشقه حسن شاملو . جهة فرزندی میرعبدالصمد نوشته شد » .

❊

حسنخان شاملو، فرزند حسین خان ازاعاظم امرای شاملو بوده ومدتی درزمان شاه عباس ثانی وشاه سلیمان صفوی، حکومت هرات داشته است. مجلس وی هیچگاه ازارباب کمال خالی نبوده واوقات خود دراصرف مجالست فضلاء وشعراء وهنرمندان می کرده است؛ ونیز شعر می گفته وصاحب دیوان ودرحسن خط نستعلیق مشهورعهد بوده است .

وفات وی، بسال ۱۰۵۲ درهرات اتفاق افتاده وهمانجامدفون شده است .

---

(۵۵) هفت بند حسن کاشانی

باندازهٔ ۱٦۰ × ۲۵۰ - جدول ۸۵ × ۱۵۰ - کاغذ سمرقندی متن و حاشیه جدول زرین دار، حواشی عموماً تشعیرسازی مذهّب - دارای یك سرلوح مذهّب مرصّع - بقلم نیمدودانگ عالی - رقم عبدالجبار .

پایان : « کتبه العبد المذنب الرّاجی عبدالجبار ، غفرذنوبه وستر عیوبه » .

❊

عبدالجبار، ازخوشنویسان دربارشاه عباس بزرك صفوی، درخط نستعلیق شاگرد بلاواسطهٔ میرعماد بوده وبسال ۱۰٦۵، دراصفهان درگذشته است .

(۵٦) یك قطعه ازمرقّع شمارهٔ ۳٦

اندازهٔ جدول ۱۰۰ × ۱٦۵ - بقلم چهار دانگ و دو دانگ عالی - رقم: « ذره بیمقدار ترابا ، غفرالله له، جهة محمدمؤمن مشکی سلمه الله تعالی » .

❊

(٦١) دیوان ترکی خطائی (شاه اسمعیل صفوی)

باندازهٔ ١٦٥×٢٧٥ ـ جدول ٩٠×١٧٠ ـ کاغذ خوقندی متن و حاشیهٔ جدول زرین دار، حاشیه زرفشان ـ دوصفحهٔ اوّل متن و حاشیه مذّهب ممتاز ـ سرفصلها عموماً مذّهب ـ بقلم کتابت جلیّ عالی ـ رقم نورالدین اصفهانی ـ تاریخ ١٠٨٨ .

پایان : « حسب الامر الاعلی ، بتاریخ بیستم شهر ذیحجة الحرام سنهٔ ١٠٨٨ در کتابخانهٔ مبارکه باتمام رسید. کتبه العبد المذنب، ابن ابو تراب، نورالدین محمد الاصفهانی ، غفر الله ذنوبهما وستر عیوبهما » .

*

نورالدین محمد، فرزند ترابای خوشنویس سابق الذکر است . وی ازخوشنویسان کتابخانهٔ شاه سلیمان صفوی (١٠٧٧ـ١١٠٥) وبقول میرزا سنگلاخ ، ملقب به «جواهر نگار» بوده و در اصفهان در گذشته است. تاریخ وفاتش را ذکر نکرده‌اند .

(٦٢) یك رقعه ازمرّقع شمارهٔ ٣ خ

باندازهٔ ٨٠×٢١٠ ـ بقلم دو دانگ و نیمدودانگ خوش ـ رقم : « المذنب جواهر رقم » .

*

سیدعلی خان جواهر رقم ، فرزند میرزامقیم ، از اولاد میرشاهمیر ، ابتدا ساکن عباس آباد اصفهان وبفضائل نفسانی متصف بود . شعرمی گفت وباسم تخلص می کرد . خط نستعلیق را نزد پدرخود که شاگرد میرعماد بود، تعلیم یافت وبا ممارست مشق ازخطوط میرعماد، شیوهٔ ویرا فرا گرفت . با عبدالرشید دیلمی معاصر و مصاحب بود و بوی احترام میگذاشت . درعهد سلطنت شاهجهان، بهمراهی پدر، بهندوستان شتافت وبدربار عالمگیر پادشاه راه یافت ودرجز وملازمان پادشاهی منسلك وبخطاب «خانی» ولقب «جواهر رقمی» نائل گردید و کتابداری خاصه بوی تفویض شد .

میرزامقیم پدرجواهر رقم ، قبل از وی درهندوستان درگذشت وخود او دراواخر عمر، مبتلا بجنون خفیفی شد ودردهلی بسال ١٠٩٤ وفات یافت وهمانجا مدفون گردید .

(۵۹) یك رقعه ازمرّقع شمارهٔ ۵۲

باندازهٔ ۸۵×۱۸۵ - بقلم دو دانگ و نیمدو دانگ خوش - رقم :
« دردارالسلطنهٔ اصفهان مرقوم شد . بندهٔ شاه دین پناه اشرف » .

*

اشرف، تخلص محمدسعیداست. وی درخط نستعلیق، شاگردعبدالرشیددیلمی ودرشاعری، شاگرد صائب بوده وهموست که درمرگ رشیداوصائب، که دریکسال اتفاق افتاده (سال ۱۰۸۱) قطعهٔ رثائی ساخته واین ابیات ازآنست :

روی بامن کردو گفت اشرف، بگوتاریخ آن چون ترا بودند ایشان، اوستاد وپیشوا
گفتم ازارشاد پیر عقل، در تاریخ آن بود با هم مردن، آقا رشید و صائبا

تاریخ وفات خود اشرف معلوم نشد .

(۶۰) مرّقع

باندازهٔ ۲۱۵×۳۳۵ -جلد روغنی - دارای ۳۲ رقعه ، غالباًمذّهب مرّصع تشعیرسازی، باخطوط نستعلیق،رقم: محمدحسین زرین رقم کشمیری، رشیدا، میرعلی هروی ، میرعماد ، ابوالمعالی ، وازجمله :

یك قطعه، بقلم نیمدودانگ و کتابت جلیّ عالی - رقم : « ابن ابوتراب، محمد صالح الاصفهانی ، غفر ذنبه ۱۰۹۲» .

*

محمدصالح، برادر نورالدین محمد وفرزندتراباى خوشنویس اصفهانی بوده وبه پیروی برادروپدر، نستعلیق رابشیوهٔ میرعمادوبسیار بامزه می نوشته است . وفاتش را سپهر، بسال ۱۱۳۰ ضبط کرده است ومسلم اینکه تاسال ۱۱۱۶ درقید حیات بوده است .

ازمعاصرین این خوشنویس، محمدصالح بن میرزا علی کاتب خاتون آبادی است که او نیز دراصفهان می زیسته وازشاگردان بلاواسطهٔ میرعمادبوده وچنانکه ازآثارخطوط وی معلوم است، یقیناً درمیان سنوات ۱۰۲۶و۱۰۷۱ وی نیز، ازاستادان مسلم خط نستعلیق بوده است .

(٦٦) ده رقعه از مرقّع شمارهٔ ٤٨

بقلم سه‌دانگ جلی ّ ودودانگ و نیمدو دانگ، رقم میرزا عباس نوری واز آنجمله:

یك قطعه بقلم سه‌دانگ جلیّ و نیمدودانگ عالی - باندازهٔ ۱۳۰×۲۲۰ - رقم:

« برحسب امر اشرف شاهنشاه ظلّ الله، السلطان فتحعلیشاه قاجار روحنافداه، این بندهٔ درگاه.عباس نوری، ازخط استادی میرعماد علیه الرحمه، نقل نمود. سنهٔ ۱۲۳۷ » .

*

میرزا عباس نوری پدر میرزا حسینعلی، ماجری جوی معروف دورهٔ ناصرالدین شاه، یکی از زبردست ترین ستعلیق نوسان قرن سیزدهم است که متاسفانه ترجمهٔ احوال وی، درهیچیك از مآخذی که این دسته از هنرمندان رامعرفی کرده‌اند، نیامده است .

میرزا عباس، ازخوشنویسان دربار فتحعلیشاه قاجار ومقلد وپیروشیوهٔ میرعماد بوده ودراین امر باندازه‌ای قدرت نشان داده است، که هیچیك از پیروان سبك خط میر، بدان پایه نرسیده‌اند . بامر فتحعلیشاه چندقطعه از بهترین خطوط میرعماد را تقلید کرده وچنانست که اگر رقم هردو راپنهان کنند، تشخیص آن جز برای اهل بصیرت، آن هم بادقت فراوان، بسیار دشوار است .

تاریخ وفات وی معلوم نشد وحیات وی فقط تاسال ۱۲۳۷ که تاریخ کتابت قطعات اوست، مشخص می باشد .

(٦٧) لوایح جامی

باندازهٔ ۱٤٠×۲۱٥ - جدول ٦٥×۱۲٥ - جلد روغنی ممتاز - کاغذ فرنگی آهار و مهره کشیدهٔ نخودی جدول و کمند زرین دار - دوصفحهٔ اوّل متن و حاشیهٔ مذهّب مرصّع عالی ، بین السطور طلا اندازی شده - بقلم نیمدودانگ عالی - رقم فتحعلی شیرازی - تاریخ ۱۲٦٦ .

*

میرزا فتحعلی شیرازی. فرزند آقا محمدجعفر، مردی باکمال واديب وهنرمند وشاعر بوده و "حجاب" تخلص می کرده وخط نستعلیق راخوش ومحکم مینوشته است. وفاتش بسال ۱۲٦۹ درشیراز اتفاق افتاده و دربقعهٔ شاهچراغ مدفون شده است .

(۶۳) قرآن

باندازهٔ ۱۱۵×۱۹۰ ـ جدول ۷۷×۱۳۵ ـ کاغذ بخارائی جدول زرین دار ـ دوصفحهٔ اوّل متن وحاشیه مذّهب‌عالی ـ بقلم کتابت عالی ـ رقم محمد حسین نورس ـ تاریخ ۱۰۹۳ .

پایان : «کتبه‌العبد ، المتخلص بالنورس ، محمدحسین‌دماوندی ، فی سنة ثلث و تسعین بعدالالف . ۱۰۹۳ ... » .

*

محمدحسین‌دماوندی، درجوانی باصفهان رفت وبشاعری معروف‌شد و «نورس» تخلص کرد. صائب متوجه احوالش گردید وویرا تربیت کرد . خط نستعلیق، مخصوصاً قلم‌خفی‌را خوش می‌نوشت وبا این هنر، بیش ازخط، بشعرخود مفتون ومغروربود . سال وفاتش معلوم نشدولی‌تاسال۱۰۹۳حیات‌داشته و هنگام تألیف‌تذکرهٔ‌میرزاطاهر نصرآبادی (حدودسال ۱۱۱۵) ، نیزمی‌زیسته ونصرآبادی‌ترحمهٔ‌احوال اورا درحزو شعرای‌حی‌ذکر کرده‌است .

(۶۴) یك رقعه از مرّقع شمارهٔ ۴۲

باندازهٔ ۹۰×۱۷۰ بقلم دو دانگ خوش ـ رقم : « فقیر هدایت‌الله زرین‌رقم، غفرذنوبه . ۱۱۱۱ » .

*

هدایت اللهٔزرین‌رقم ، ازشاگردان‌سیدعلیخان‌جواهررقم وازملازمان درباراورنك زیب پادشاه هندوستان ومعلم‌خط‌شاهزاده‌کام‌بخش ودیگرشاهزادگان بود ودراین‌دربارترقی کرده بمقام کتابداری خاصه‌رسید وبسال۱۱۱۸دراحمدنگرهندوستان درگذشت .

(۶۵) یك رقعه ازمرّقع شمارهٔ ۳۶

باندازهٔ ۱۱۵×۲۷۰ ـ بقلم دودانگ و نیمدو دانگ عالی ـ رقم : «کتبه فقیر، نورالله عفی‌عنه . ۱۱۵۴ » .

*

شیخ نورالله ، ازخوشنویسان هندوستان ودرخط، شاگردعبدالرحیم‌فرمان‌نویس، که او خودشاگرد رشیدا بوده است، میباشد . بمتانت وشیرینی خط کتابت وقطعه‌های او درهندوستان معروف است . سال وفاتش [illegible] ۱۱۵۳ و ۱۱۵۴ [illegible] .

پرداخته‌شد . وانا العبدالفقیر ، محمودالمتخلص بحکیم، ابن‌مرحوم‌الوصال طاب ثراه . فی‌سنهٔ ۱۲۷۰ » .

کتابت این نسخه، بدست آقافتحعلی حجاب‌شیرازی (که ترجمهٔ احوالش گذشت) آغاز گردیده وهنگام کتابت اواخر نسخهٔ سبحةالابرار ، عمرش کفاف انجام آنرا نداده‌است. این معنی در حاشیهٔ‌صفحه‌ای که‌قلم‌حجاب‌شکسته وطومارعمررادرنوشته ، درضمن یك‌مثنوی، بخط ونظم احمدوقارابن‌وصال برادر بزرگ حکیم نوشته شده، که برحسب امرفرهاد میرزا معتمدالدوله، برای اینکه نامی ازاستادکاتب نخستین بماند ، یادداشت شده است .

مجموعهٔ نسخه، بخط بسیارخوش‌میباشد وکاتب‌دوّم، به‌پیروی‌وتقلید شیوهٔ‌کاتب اوّل ، آنرا یکدست ویکسان ویکنواخت نوشته است .

*

میرزامحمود متخلص بحکیم، سومین فرزندهنرمندمیرزا کوچك وصال؛ بسال ۱۲۳٤ درشیراز متولدشدودرهمانجا کسب‌علم وهنر کرد . ازعلوم‌طب وحکمت سررشته داشت، شعرمی گفت ودرخط نستعلیق، مخصوصا قلم‌خفی‌استادبودوبسال ۱۲۷٤ درشیراز درگذشت .

(۷۰) خسرو وشیرین نظامی

باندازهٔ ۲۱۵×۳۵۵ - جدول ۱۳۰×۲٤٥ - جلدتیماج سرخ بغدادی مذهّب- کاغذفرنگی آهارومهره کشیدهٔ جدول و کمند زرین دار- دوصفحهٔ اوّل متن‌وحاشیهٔ‌مذهّب‌عالی، بین‌السطورطلااندازی‌منقش- دارای‌دومجلس تصویرآبرنگ (ظاهراًعمل‌کاتب) - بقلم کتابت عالی-رقم داوری-تاریخ ۱۲۷۸ .

پایان : «زداورهردم اورا یاوری باد دعایش‌زیب مدح‌داوری باد ۱۲۷۸ » .

*

میرزامحمدمتخلص بداوری، چهارمین‌فرزندهنرمندوصال، بسال ۱۲۳۸ درشیرازمتولد گردید . در حکمت واقسام‌شعروادبیات ونقاشی‌دست داشت‌وخط‌نستعلیق وشکسته رااستادانه مینوشت. بسال ۱۲۸۳

(٦٨) شش دفتر مثنوی مولانا جلال الدین بلخی

باندازهٔ ۱۷۵×۲۸۵ - جدول ۱۳۰×۲۳۰- جلد تیماج مشکی- کاغذ ترمهٔ جدول و کمند زرین دار- دوصفحهٔ اوّل متن و حاشیه مذّهب مرّصع- درسر هر دفتر، یك سرلوح مذّهب مرّصع دارد- بقلم نستعلیق کتابت عالی- رقم محمد مهدی ملك الکتاب - تاریخ ۱۲۶۳ .

پایان : « تمّ المجلد السادس من کتاب المثنوی... بتاریخ یوم السبت ثانی عشرین شهر صفر المظفر سنة ثالث وستین ومائتین بعد الالف ... علی ید حقیر- الفقیر، محمد مهدی ملك الکتاب ... » .

*

محمدمهدی، ملقب بملك الکتاب ومتخلص بعشرت، ازسادات فراهان وازبنی اعمام میرزابزرك قائم مقام فراهانیست . تحصیلات مقدماتی رادرفراهان وبروجردانجام داد و بمشق خط پرداخت واوقات سیارمصروف ساخت؛ تادرخط نستعلیق وسرعت قلم شهرت یافت وبتوسط فتحعلیخان ملك الشعراء کاشانی بدربارفتحعلیشاه راه یافت ومورد نظر وعطوفت شاه قرار گرفت وبلقب ملك الکتابی سرفراز گردیدوهمچنان میزیست تادورهٔ ناصرالدین شاه را نیز درك کرد. سرعت قلم وی راچنین توصیف کرده اند که بهفت ساعت هزاربیت می نوشت .

تاریخ وفاتش راسپهر ، سال ۱۲۶۰ ثبت کرده است .

(٦٩) سبحة الابرار جامی - طریق التحقیق سنائی

باندازهٔ ۱۹۰×۳۱۵-جدول ۱۳۰×۲۲۰-جلد تیماج سرخ بغدادی ترنج ونیمترنج ولچکی منگنهٔ مذّهب -کاغذ فرنگی آهار ومهره کشیدهٔ نخودی جدول زرین دار - دوصفحهٔ اوّل هر مثنوی ، متن وحاشیه مذّهب عالی و بین السطور طلا اندازی منقش - دارای دو سرلوح مذّهب ممتاز - سر فصلها عموماً مذّهب - بقلم نیمدو دانگ عالی - رقم محمود حکیم - تاریخ ۱۲۷۰ .

پایان : «حسب الامر بندگان...ایلخانی ... به تتمیم این کتاب مستطاب

*

میرزا علی محمد لواسانی ابن میرزا حسینعلی، برادر میرزا محمد جعفر حلیم الهی است. اجدادش در دربار قاجاریه و افشاریه معزز بوده‌اند و خود سالی از مشاهیر خوشنویسان قرن اخیر و در خط نستعلیق و شکسته استاد بوده است .

وی بطریق شیخیه متمایل و شاعر بوده و «صفا» تخلص میکرده است . وفاتش در هفتاد و هشت سالگی بسال ۱۲۹۹ در تهران اتفاق افتاده است .

(۷۳) فیض الدموع محمد ابراهیم بدایع نگار

باندازهٔ ۱۸۵×۲۹۷ ـ جدول ۱۲۰×۲۰۰ ـ جلد تیماج ماشی ـ کاغذ فرنگی نخودی جدول و کمند زرین‌دار ـ دارای یك سرلوح مذهّب ـ بقلم کتابت جلیّ ممتاز ـ رقم محمد رضا کلهر ـ تاریخ ۱۲۸۳ .

پایان : «کتاب مبارك فیض الدموع ... درید تحریر عبدخاطی جانی، محمد رضا بن مرحوم محمد رحیم بیك کلهر سمت اختتام یافت، فی شهر رجب سنهٔ ثلث وثمانین ومائتین بعد الالف من الهجرة ...» .

*

میرزا محمد رضای کلهر، فرزند محمد رحیم بیك از ایل کلهر کردستان، مشهورترین نستعلیق نویسان قرن اخیر، بسال ۱۲۴۵ متولد شده و در جوانی نزد میرزا محمد خوانساری بتعلیم خط نستعلیق پرداخته و بعدها از روی خطوط استادان، مخصوصاً میر عماد قزوینی مشق کرده است .

پس از آنکه میرزا رضا شهرت یافت ، ناصر الدین شاه ویرا بحضور خواست و مهربانی کرد و کتابت بعضی کتابهای انطباعات دولتی را بوی واگذاشت .

از خطوط اصل میرزا رضا بندرت موجود و خوشبختانه کتابهای چاپی بخط وی فراوان است .

میرزا رضا علاوه بر خط نستعلیق، شکسته را بدرستی نوشته و از استادان این خط محسوب است .

کلهر، بسال ۱۳۱۰ سن شصت و پنجسالگی در تهران درگذشت و در گورستان محلهٔ حسن آباد بخاك سپرده شد .

(۷۴) تهذیب المنطق

باندازهٔ ۱۱۵×۱۹۰ ـ جدول ۶۰×۱۱۵ ـ جلد میشن سرخ جدول مذهّب ـ کاغذ فرنگی آهار ومهره کشیدهٔ متن وحاشیهٔ جدول زرین دار ، حاشیه کاغذ آبی فرنگی ـ دوصفحهٔ اوّل متن وحاشیه مذهّب ـ دارای یك

درشیراز درگذشت ودرجوار پدر، دربقعهٔ شاهچراغ بخاک سپرده شد .

(۷۱) وجیزهٔ حاج میرزا آقاسی

باندازهٔ ۱۵۵×۲۴۲ ـ جدول ۹۰×۱۴۰ ـ کاغذ فرنگی آهارومهره کشیدهٔ زرفشان متن وحاشیه جدول زرین دار ـ بقلم نیمدو دانگ عالی ـ رقم محمد ابراهیم طهرانی ـ تاریخ ۱۲۶۴ .

پایان : « درجمادی‌الاولی ۱۲۶۴، بندهٔ درگاه شاهنشاه‌جهانیان پناه، السلطان محمد شاه غازی خلدالله ملکه ودولته ، محمد ابراهیم‌طهرانی، از نگارش این خجسته کتاب مستطاب بهره‌یاب آمد . امیداست که‌منظورنظر کیمیا اثرقبلهٔ عالم و عالمیان روحنا فداه آید » .

❋

محمدابراهیم نواب ابن محمدمهدی نواب طهرانی ملقب ببدایع نگار، ازمورخان ومنشیان وکتاب معروف دورهٔ محمدشاه وناصرالدین شاه قاجار بوده است . از آثاره منشئات او ترجمهٔ نامهٔ حضرت امیرالمومنین علی بن ابیطالب بمالک اشتر وفیض الدموع ، بخط میرزارضای کلهر بچاپ رسیده است و کتاب تاریخ تألیف وی، عنوان عقدالللالی دارد . وفاتش بمرض سکته، درسال ۱۲۹۹ درتهران اتفاق افتاده ودرنجف بخاک سپرده شده است .

(۷۲) مرقّع

باندازهٔ ۱۸۰×۲۹۰ ـ جلدتیماج سرخ جدول منگنه ـ محتوی ۶۰ رقعه، غالباً مذّهب عالی ـ خطوط شکسته بقلم نیمدودانگ و کتابت جلیّ و خفیّ وغبار ؛ ونستعلیق دودانگ ونیمدو دانگ وکتابت جلیّ وخفیّ وغبار؛ همگی بخط میرزا علیمحمد، تاریخ ۱۲۵۳ و ۱۰ رقعه مجالس تصاویر آب رنگ وسیاه قلم وغیره ، رقم : محمد زمان ، محمد هادی ، آقا صادق .

از جملهٔ قطعات خطوط ، یکی باندازهٔ ۵۰×۱۱۰ ـ بقلم نستعلیق نیمدودانگ عالی ـ رقم علی محمد .

نایب السلطنة العلیة روحی فداه ، سرافرازم . شهرذی‌حجه ۱۲۸۰» .

(۷۷) تاریخ نخجیر ناصری

باندازهٔ ۱۷۰×۲۵۵ــ جلد روغنی عالی ــ کاغذ فرنگی نخودی آهار ومهره کشیدهٔ جدول و دندان موشی و کمند زرین دار ، صفحات عموماً بین السطور طلااندازی منقش ـ دوصفحهٔ اوّل متن وحاشیه مذّهب مرّصع ـ دوصفحهٔ بعدمتن وحاشیه مذّهب ـ سرفصلها عموماً مذّهب عالی ـ بقلم کتابت جلیّ ممتاز ـ رقم محمد حسین شیرازی ـ تاریخ ۱۲۸۲.

پایان : « واناالعبدکاتب الحضرةالسلطانی ، محمد حسین‌شیرازی ، فی شهر ذیقعده سنهٔ ۱۲۸۲» .

*

میرزامحمدحسین ابن‌حاج‌محمدعلی تاجرشیرازی‌ملقب‌بکاتب‌السلطان، درشیراز کسب کمالات کرده بتهران آمد و ازخوشنویسان مقرب‌ومقرب دربارناصرالدین‌شاه گردید وتازمان‌جلوس‌مظفرالدین شاه‌نیز کاتب‌سلطانی بودودر کتابی که بامرمظفرالدین‌شاه کتابت کرده «کاتب‌الحضرةالسلطانی، مستوفی دیوان‌اعلی» رقم کرده است .

میرزامحمدحسین‌شیرازی، یکی‌ازچیره‌دست‌ترین‌نستعلیق‌نویسان‌ایران‌است که خط وی‌باخط بزرگترین‌خوشنویسان این‌فن، برابری میکندواینک که نیم‌قرن‌ازمرگ وی گذرد،هنوزخوشنویسی که قابل‌قیاس باوی‌باشد بعرصهٔ‌ظهورنرسیده است.مثنوی‌خط‌وی‌رابایدیکی ازنفیس‌ترین‌آثارخطوط‌نستعلیق جهان دانست .

تاریخ‌وفاتش‌معلوم‌نشدولی‌حیاتش‌تاسال ۱۳۱۶، محرزمیباشد .

سرلوح مذهّب ـ بقلم کتابت جلی ّ عالی ـ رقم ابوالفضل ساوجی ـ تاریخ ۱۲۸۶ .

پایان : « کتبه العبد . . . ابوالفضل بن فضل‌الله الساوجی ، فی شهر جمادی الاولی سنهٔ ۱۲۸۶» .

*

مجدالدین ابوالفضل محمد بن حاج میرزا فضل‌الله، از طایفهٔ شاملو و مولدش ساوه بوده و بسال ۱۲۴۸ متولد شده است و در تهران نشو و نما و کسب کمالات کرده، در طب و ادب و شاعری و خوشنویسی و حسن معاشرت و محاضرت شهرت یافته ، درمجلس تألیف نامهٔ دانشوران شرکت داشته است . از خطوط مختلف، نستعلیق و شکسته و تعلیق رااستادانه مینوشته و بسال ۱۳۱۲ در تهران در گذشته است .

(۷۵) شش دفتر مثنوی مولانا جلال الدین

باندازهٔ ۲۲۰ × ۳۷۰ ـ جدول ۱۲۵ × ۲۳۰ ـ جلد ساغری مشکی منقش مذهّب ـ کاغذ فرنگی آهار ومهره کشیدهٔ نخودی جدول زرین دار ، غالباً بین السطور طلا اندازی شده ـ دوصفحهٔ اوّل هردفتر ، متن وحاشیه مذهّب و دارای یك سرلوح مذهّب مرصّع عالی است ـ بقلم کتابت ممتاز ـ رقم محمد حسین شیرازی ـ تاریخ ۱۲۷۹ .

پایان : « وانا العبد کاتب الحضرة السلطانی ، محمد حسین الشیرازی ، غفرالله ذنوبه وستر الله عیوبه . تحریرا فی شهر رمضان المبارك سنهٔ ۱۲۷۹» .

(۷۶) گلستان سعدی

باندازهٔ ۱۶۰ × ۲۵۵ ـ جلد روغنی عالی ـ کاغذ فرنگی نخودی آهار ومهره کشیدهٔ جدول و کمند زرین دار ـ دوصفحهٔ اوّل متن وحاشیه مذهّب، بین السطور طلا اندازی ـ دارای یك سرلوح مذهّب مرصّع ـ بقلم کتابت جلیّ عالی ـ رقم محمد حسین شیرازی ـ تاریخ ۱۲۸۰ .

پایان : « وانا العبد کاتب الحضرة السلطانی ، محمد حسین شیرازی ، که برحسب امر اقدس همایونی بتعلیم خطّ شاهنشاه زادهٔ اعظم اجلّ افخم

نمونهٔ

خطوط خوشنویسان

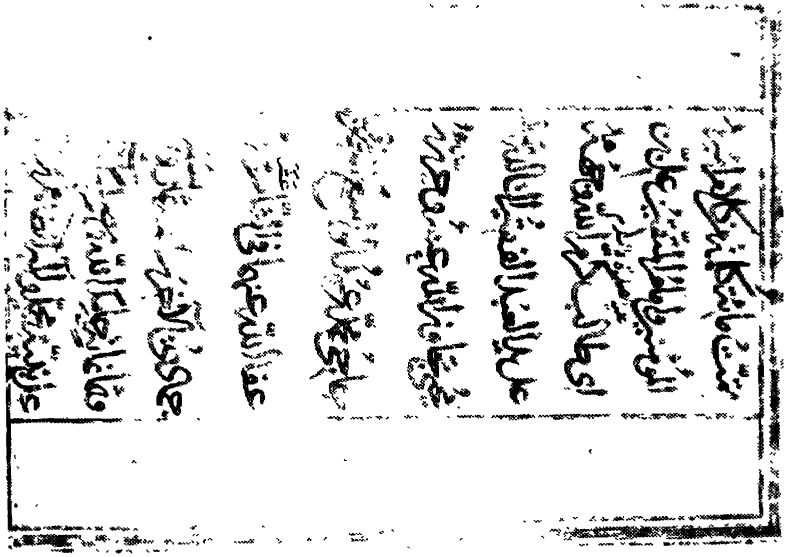
نستعلیق

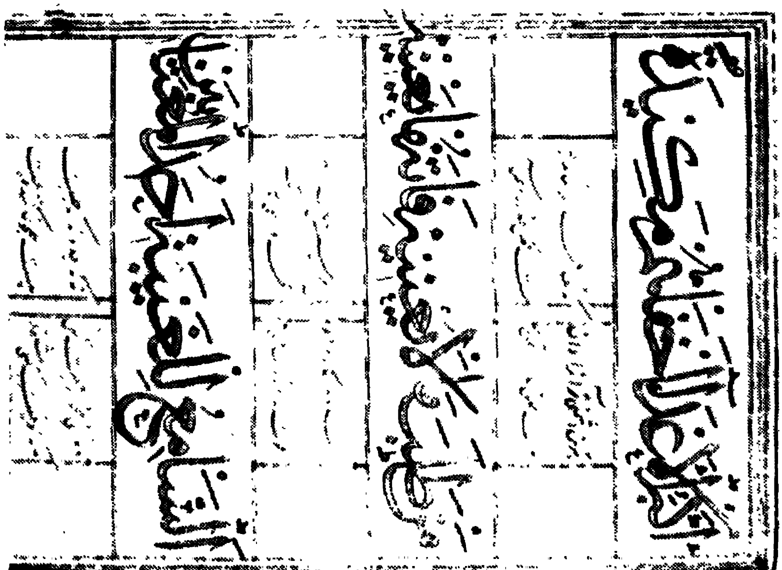

لوحة شمارة (١)

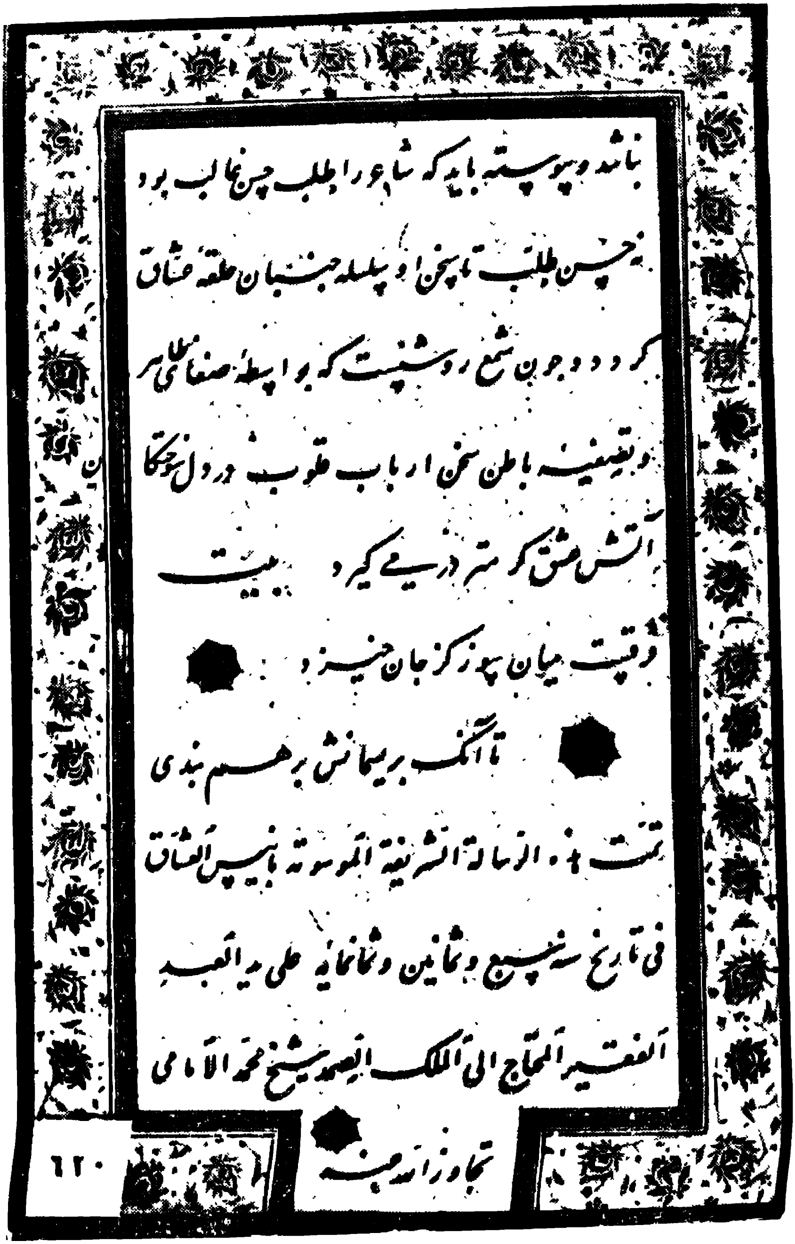

نمونهٔ شمارهٔ (۲)

نموذج شمارة (٣)

نباشد و پیوسته باید که شاعر را طلب چنین غالب بود
به چنین طلب تا سخن او سلسله جنبان حلقهٔ عشاق
گردد و چون شمع روشنست که بواسطهٔ صفای ظاهر
و تصفیهٔ باطن سخن ارباب قلوب در دل سوختگان
آتش عشق گرمتر در می گیرد   بیت
ز قیمت میان سوز کز جان خیزد
تا آنکه بریسمانش برهم بندی
تمت هذه الرسالة الشریفة الموسومة بانیس العشاق
فی تاریخ سنه سبع وثمانین وثمانمایه علی ید العبد
الفقیر المحتاج الی الملک الصمد شیخ محمد الامامی
تجاوز الله عنه
٦٢٠

نمونهٔ شمارهٔ (٤)

عفو تو ظاهر شد و جرم همه ماست | هر کی چو پی آن دگر سپ همی منشاست

ملد

از چین کرم رسید سلام از لب یار | نوشین لب یار را فدا جان فگار

تا خلعت شد بالای چنین یار را | چنی ازمال چنین حسن ندارا

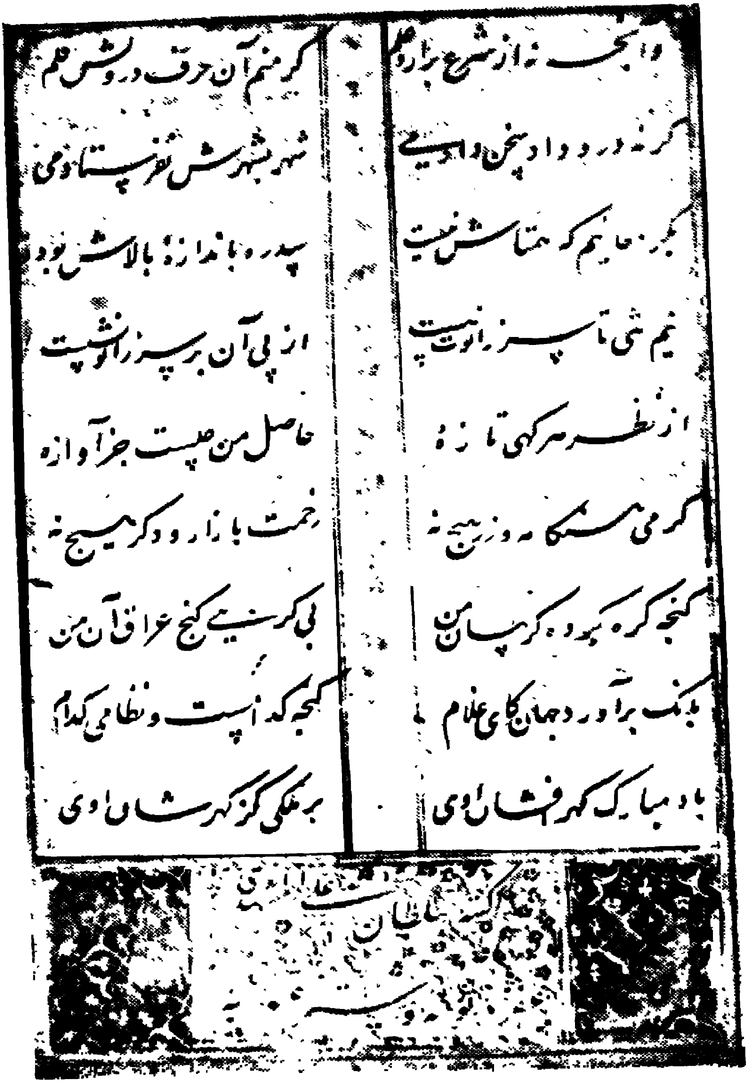
...

چو خوش باشد که در کاشانه غم | دو همدم درد دل گویند باهم

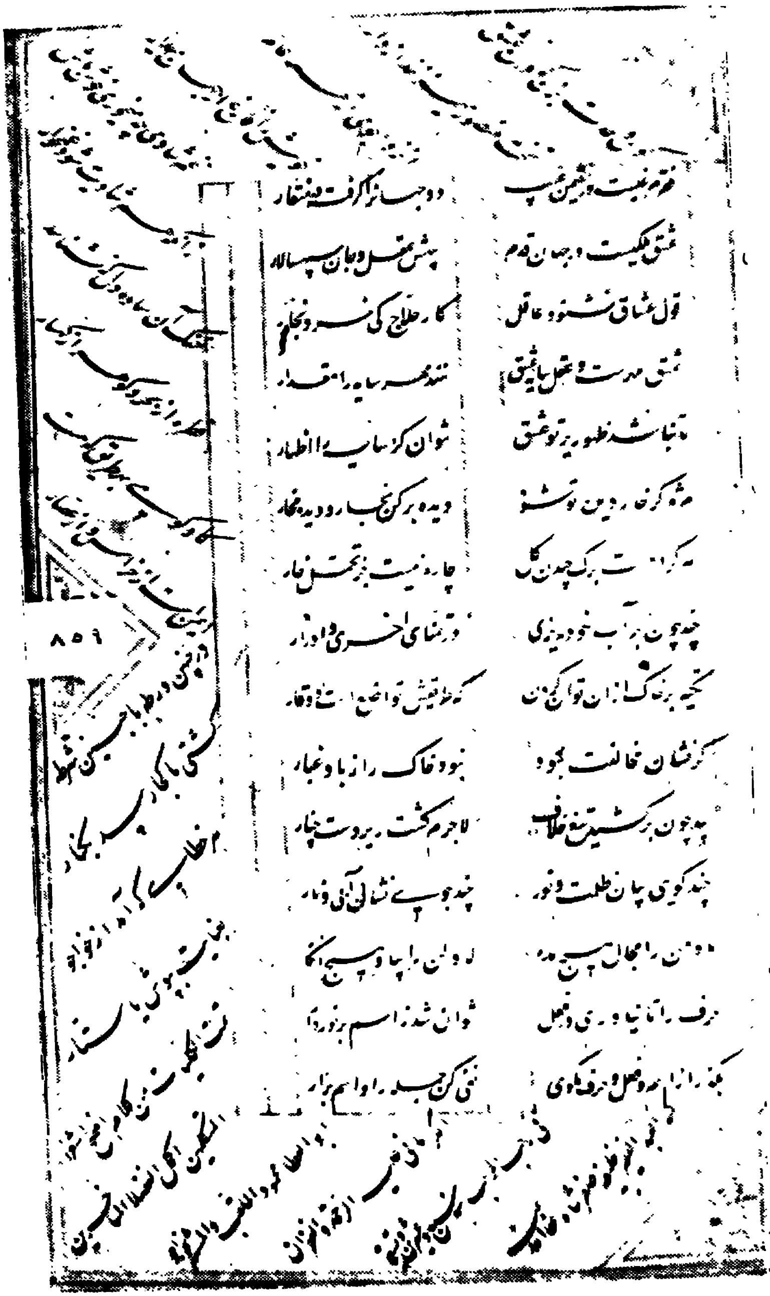
قد وقع الفراغ من کتابة هذه الدفاتر بتوفیق الملك العزیز علی یدی العبد
الفقیر المحتاج إلی رحمة الله الغنی سلطان علی القاینی
غفر الله ذنوبه وستر عیوبه فی شهر ربیع الاول
سنة ثمان وتسعین وثمانمائة الهجریة
النبویة علیه افضل الصلوات
واکمل التحیات

۱۰۰

نمونهٔ شمارهٔ (۵)

وانچه نه از شرح برآرد علم — گر منم آن حرف دروشش قلم
گر نه درو داد سخن دادمی — شهر بشهرش بسفر بستادمی
بکر معانیم که همتاش نیست — سپدره باندازهٔ بالاش بود
نیم شبی تا سپر از او نیست — از پی آن بر سپر از او پشت
از نظر هر کهی تازه — حاصل من چیست جز آوازه
گرمی هنگامه و زینت نه — رحمت بازار و دگر هیچ نه
گنجه گره کرده گریبان من — بی گرهی گنج عراق آن من
بانگ برآورد جهان کای غلام — گنجه کدامست و نظامی کدام
باد مبارک گهر افشان اوی — بر ملکی کز گهرش آن اوی

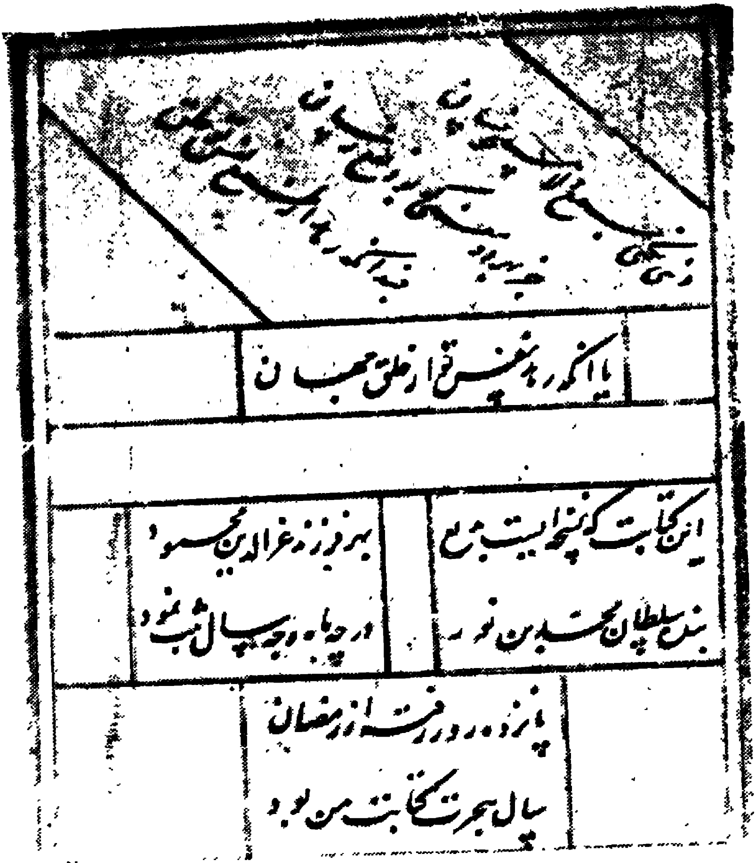
نمونهٔ شمارهٔ (٦)

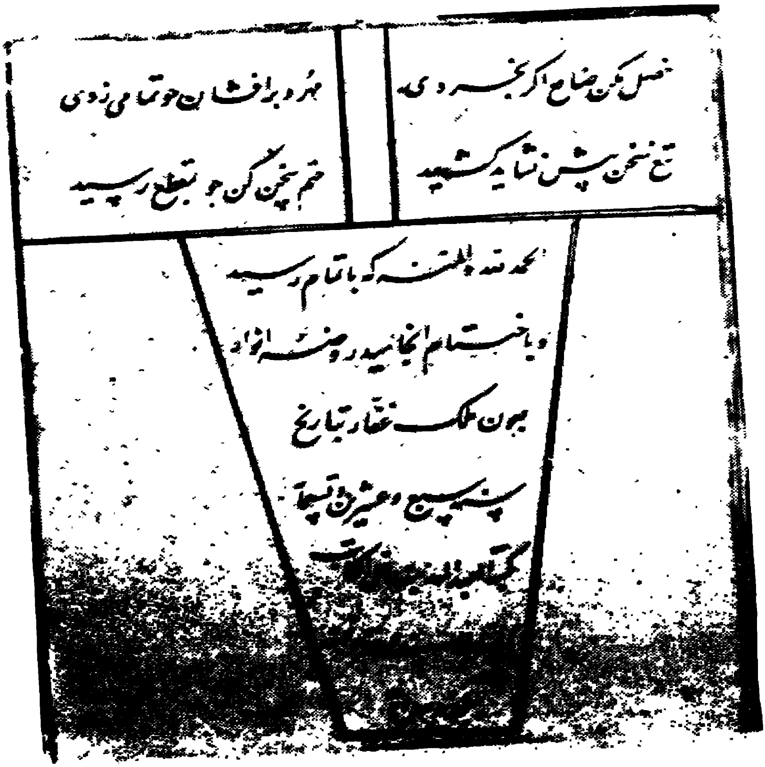
نمونهٔ شمارهٔ (۹)

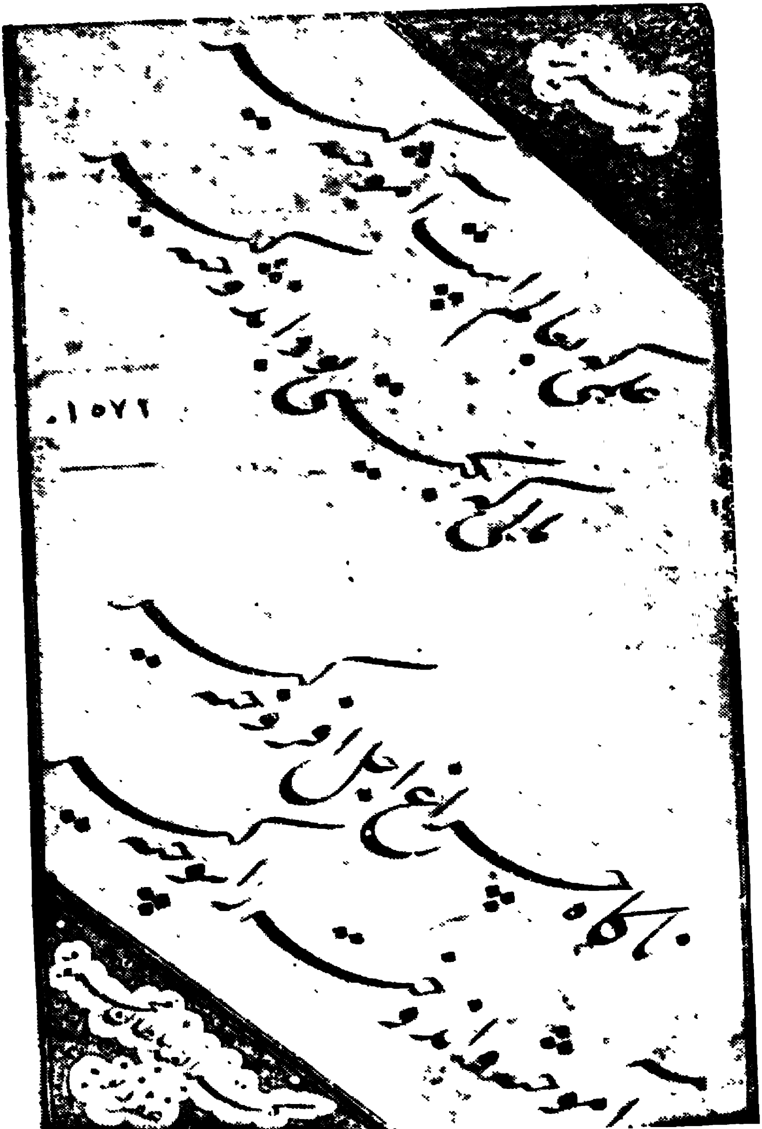
نمونهٔ شمارهٔ (۱۰)

نمونهٔ شمارهٔ (۱۱)

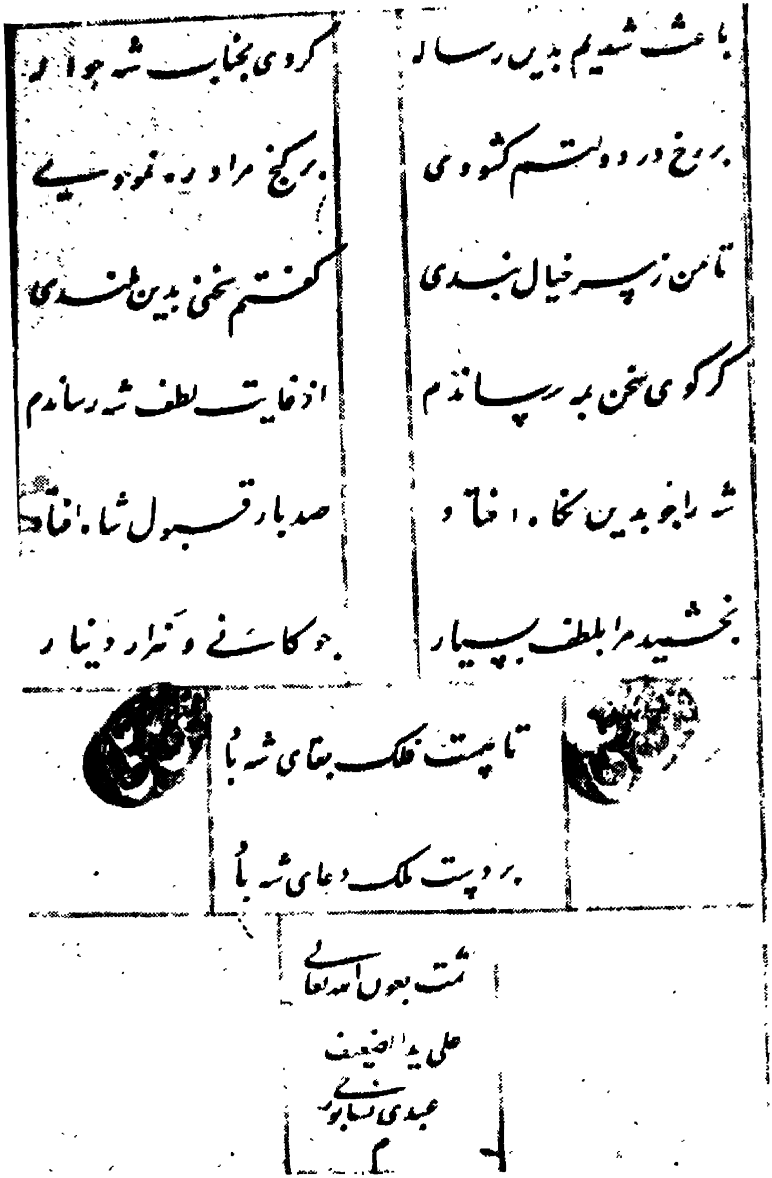
نمونهٔ شمارهٔ (۱۵)

نمونهٔ شمارهٔ (١٦)

نمونهٔ شمارهٔ (۱۷)

باعث شده‌ام بدین رساله ‌ ‌ ‌ گردی بجناب شه حواله

بر رخ در دولتم گشودی ‌ ‌ ‌ بر گنج مراد ره نمودی

تا من ز پی خیال بندی ‌ ‌ ‌ گفتم سخنی بدین بلندی

گر گوی سخن به سر رساندم ‌ ‌ ‌ از غایت لطف شه رساندم

شه را چو بدین نگاه افتاد ‌ ‌ ‌ صد بار قبول شاه افتاد

بخشید مرا بلطف بسیار ‌ ‌ ‌ جو کاسنی و هزار دینار

تا پشت فلک بجای شه باد

بر روی ملک دعای شه باد

تمت بعون الله تعالی

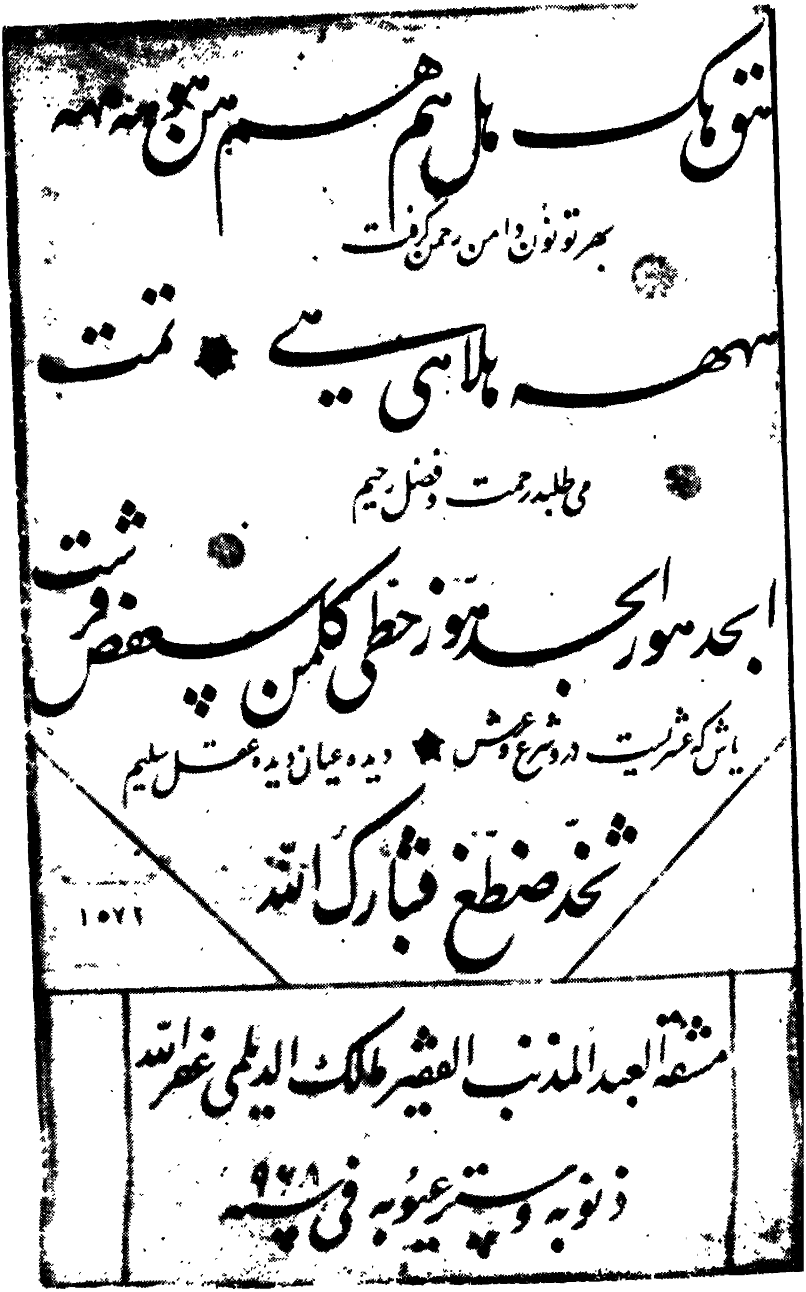
علی ید الضعیف

عبدی نیشابوری

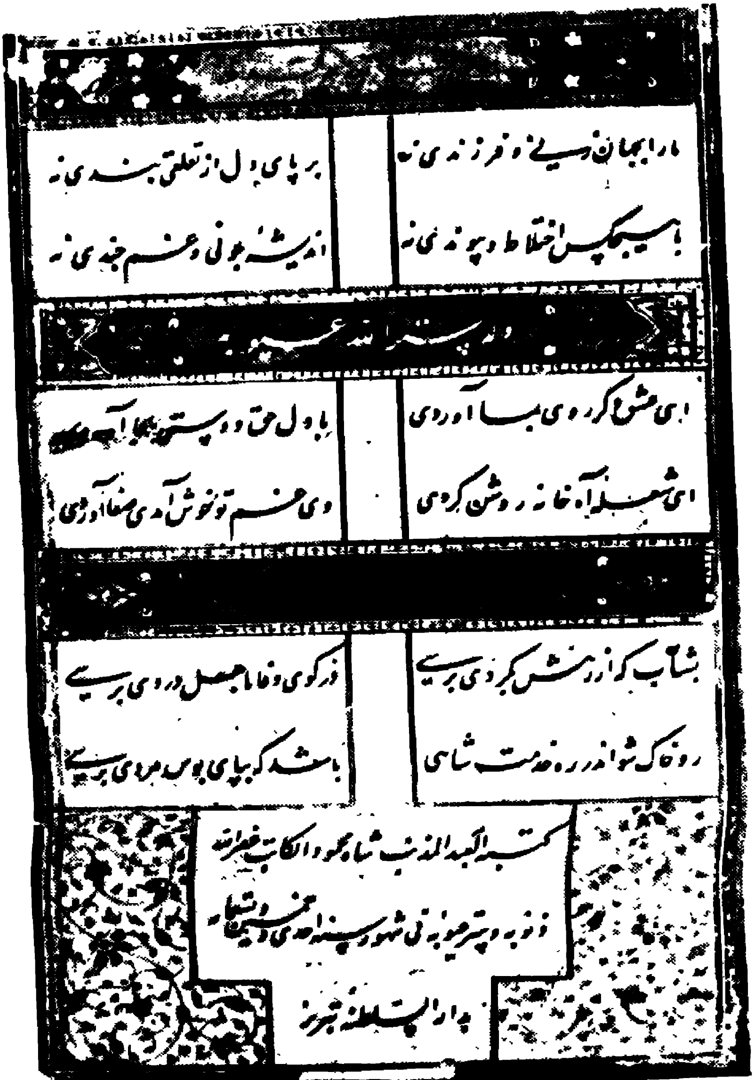
نمونهٔ شمارهٔ (۱۸)

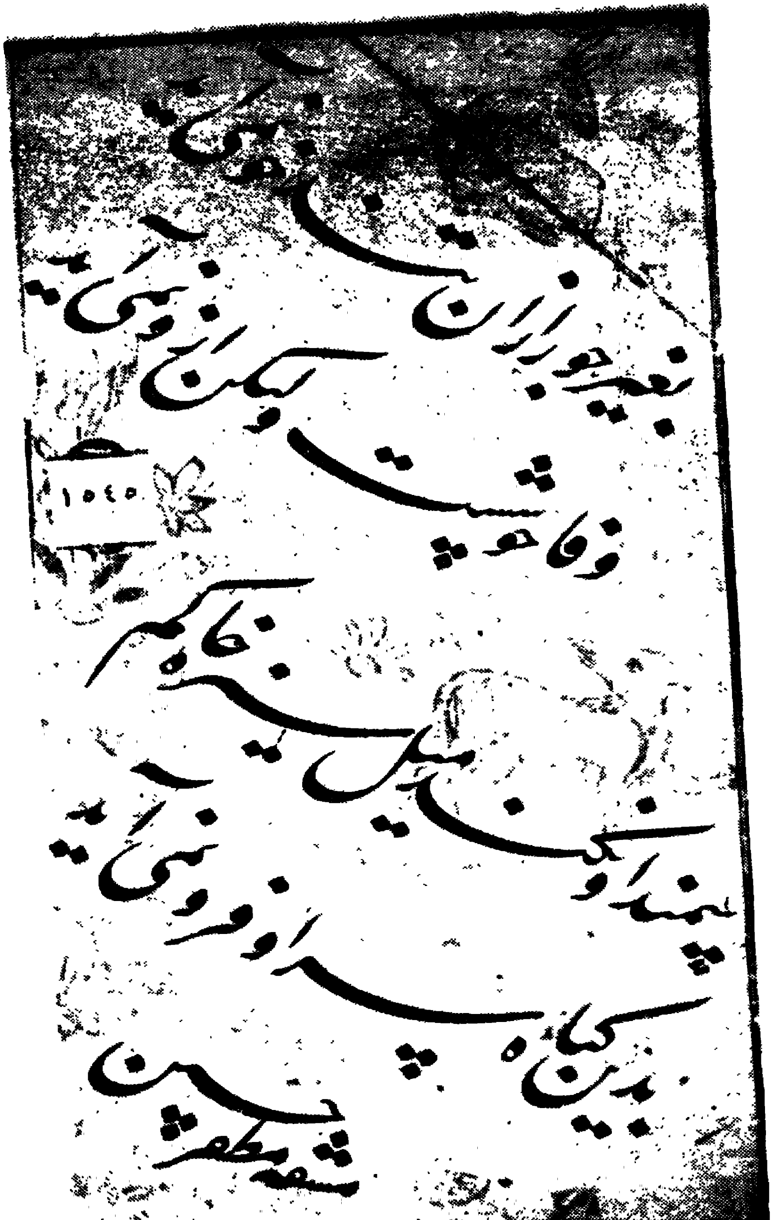
نمونهٔ شمارهٔ (۱۹)

نمونهٔ شمارهٔ (۲۰)

نمونهٔ شمارهٔ (۲۱)

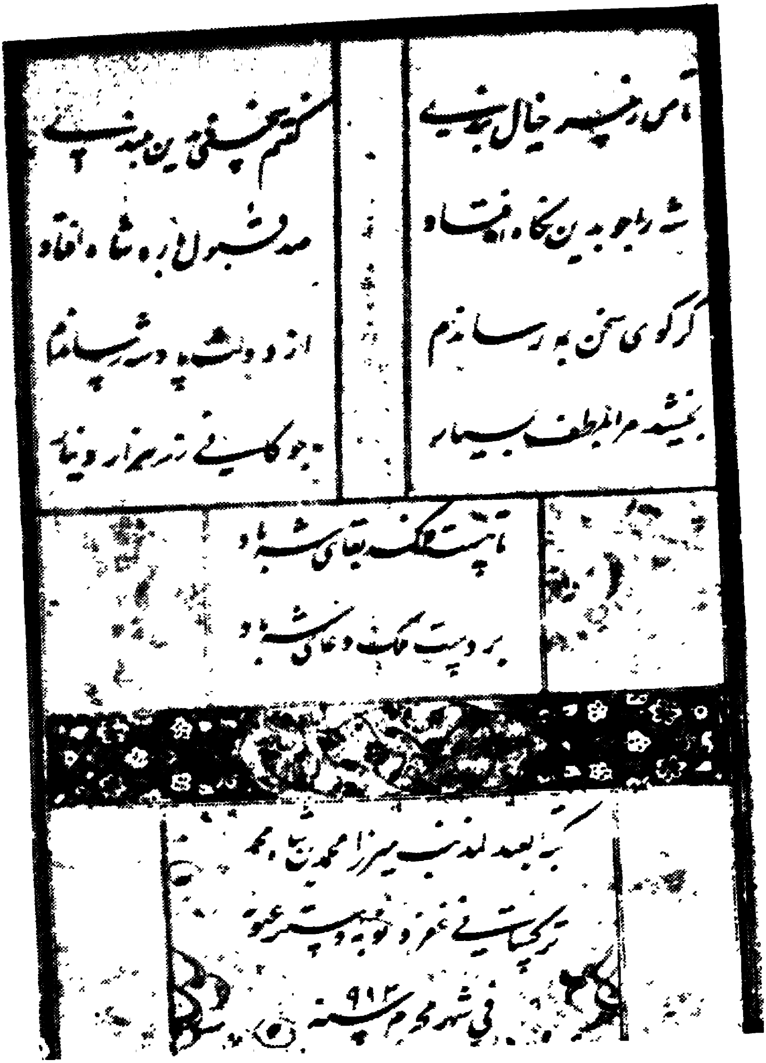
نمونهٔ شمارهٔ (٢٤)

نمونهٔ شمارهٔ (۲۵)

نمونهٔ شمارهٔ (۲۷)

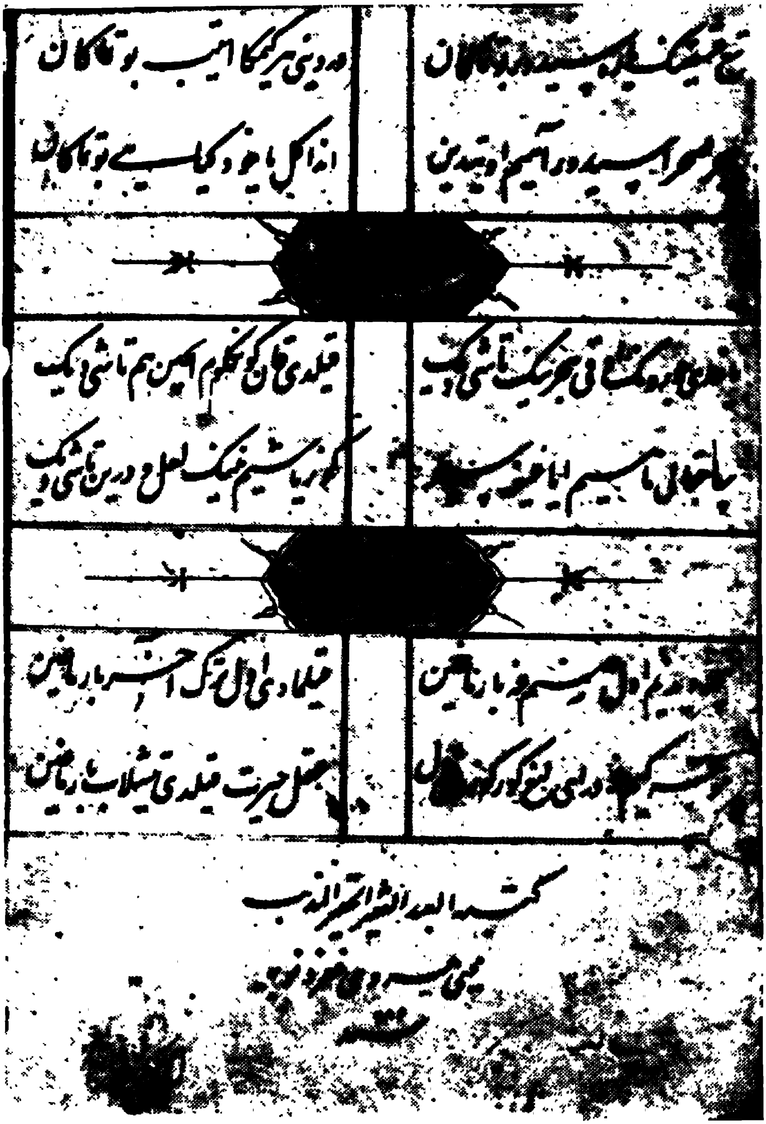
نمونهٔ شمارهٔ (۲۸)

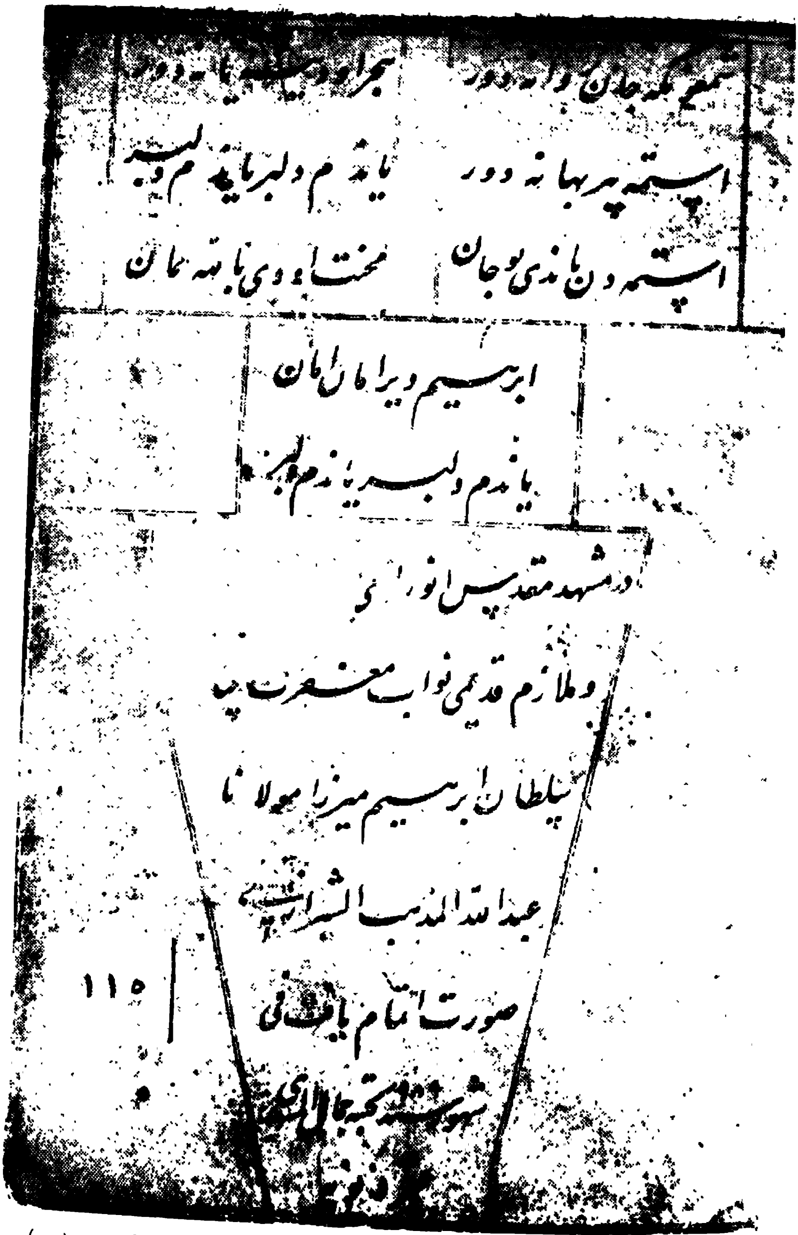
نمونة شمارة (٢٩)

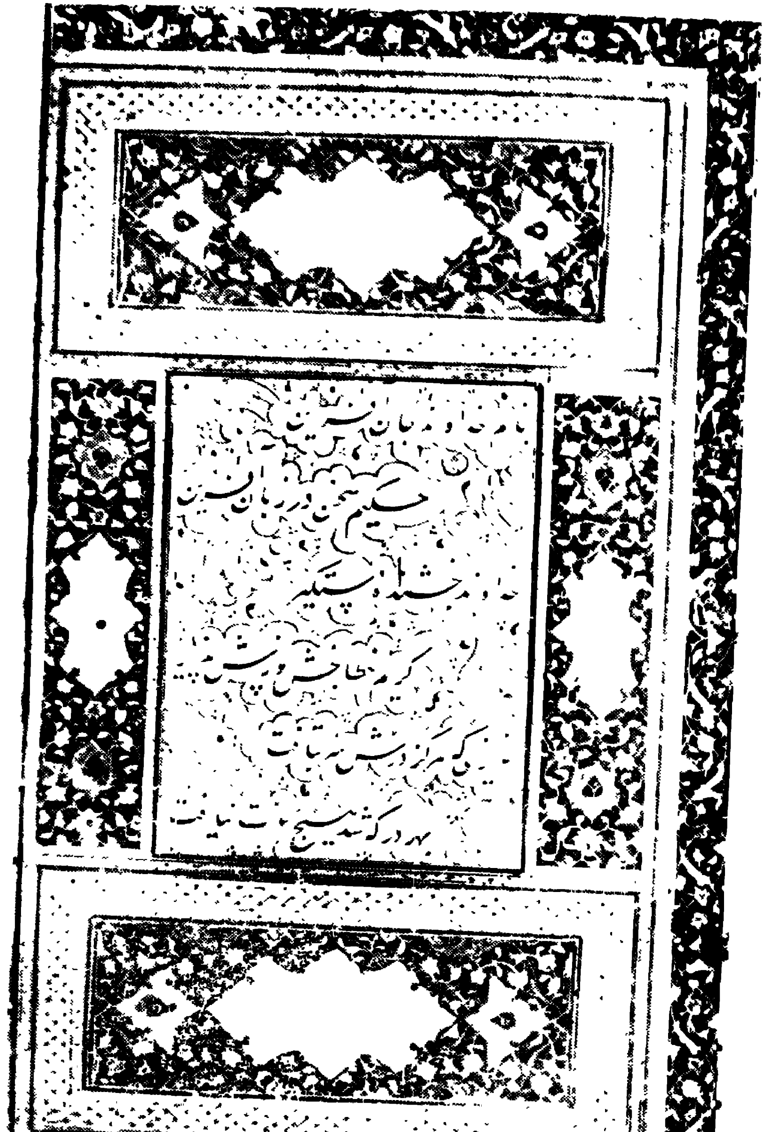
نمونهٔ شمارهٔ (۳۰)

کتبه العبد الفقیر الحقیر المذنب

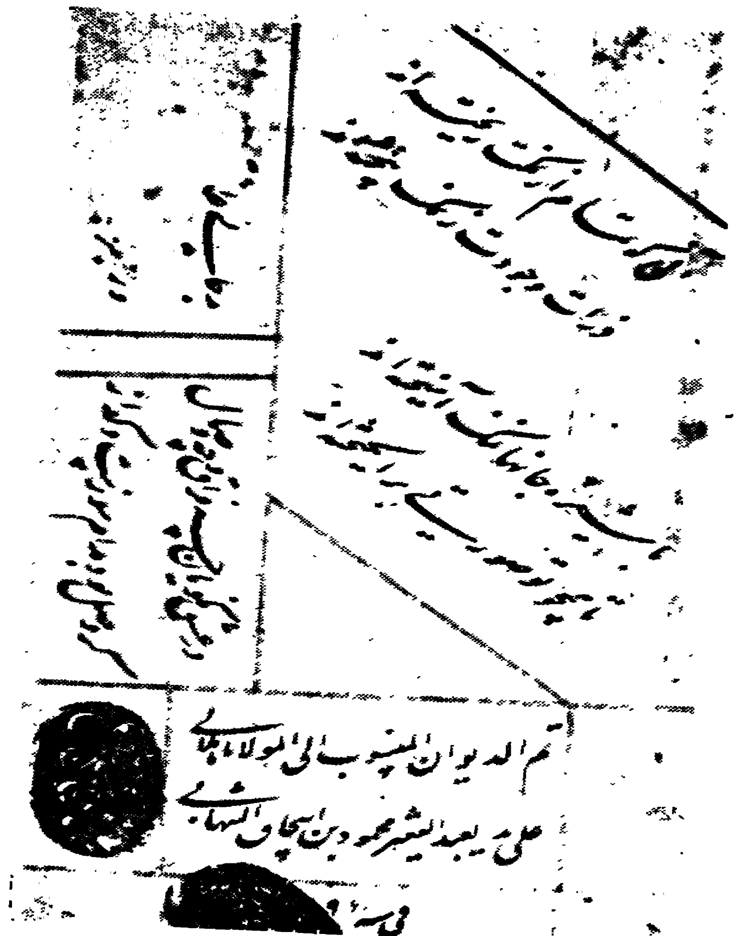
نمونهٔ شمارهٔ (۳۱)

نمونهٔ شمارهٔ (۳۲)

نمونهٔ شمارهٔ (۳۳)

تم الديوان المنسوب الى المولانا الجامي
على يد العبد الفقير محمود بن اسحاق الشهابي
في سنه

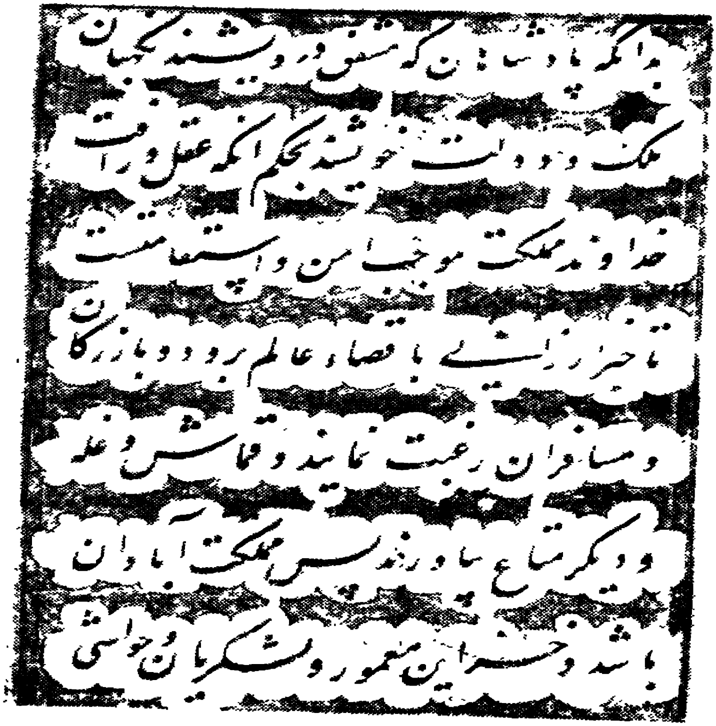
نمونهٔ شمارهٔ (٣٥)

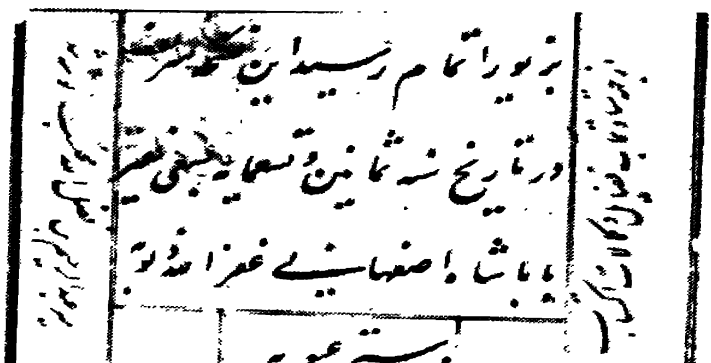

نمونهٔ شمارهٔ (۳۶)

نمونهٔ شمارهٔ (۳۷)

بدانکه پادشاهان گذشته و درویشند بجهان
ملک و دولت خویشند بحکم انکه عقل و رای
خداوند مملکت موجب امن و استقامت
تا خبر راستی با قصای عالم برود و بازرگانان
و مسافران رغبت نمایند و قماش و غله
و دیگر متاع بیاورند بسر مملکت آبادان
باشند و حشر این معمور و لشکریان حواشی

بزبور اتمام رسید این نسخه بشرف
در تاریخ سنه ثمانین و تسعمایه بخط فقیر
بابا شاه اصفهانی غفرالله ذنوبه
و ستر عیوبه

نمونهٔ شمارهٔ (۳۸)

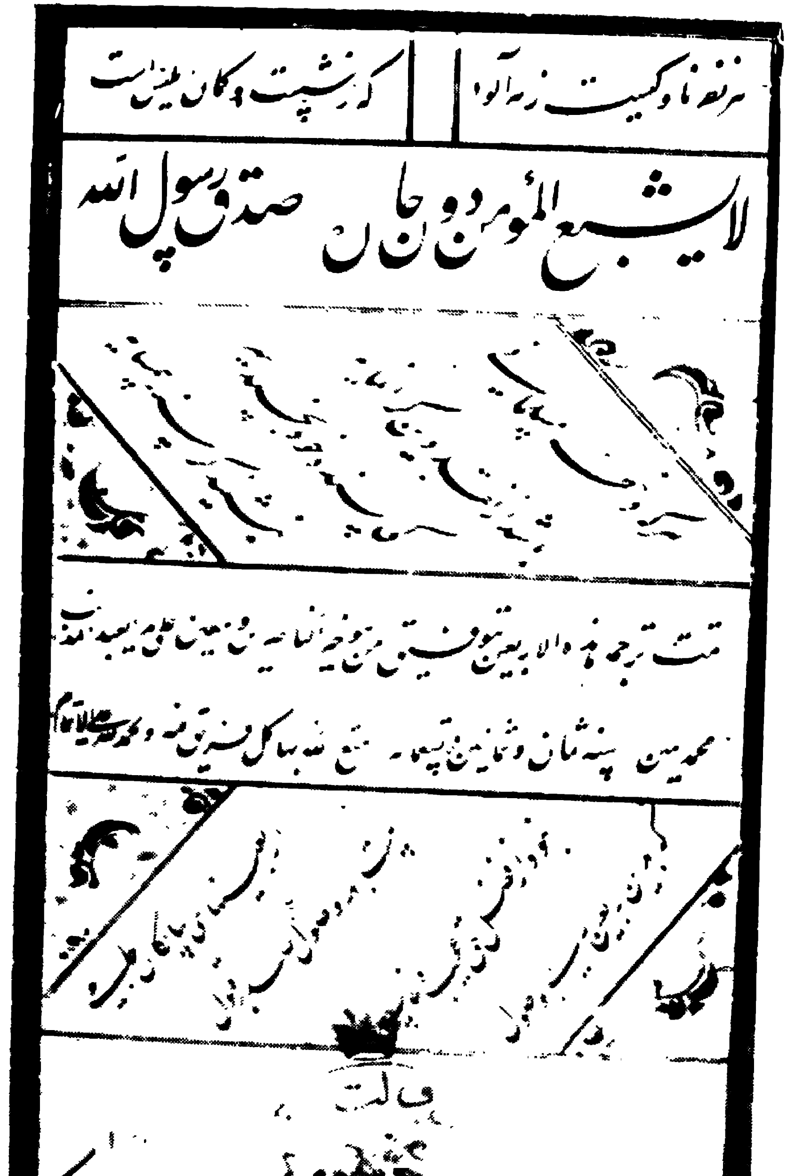
نمونهٔ شمارهٔ (۳۹)

نمونهٔ شمارهٔ (۴۰)

نمونهٔ شمارهٔ (۴۱)

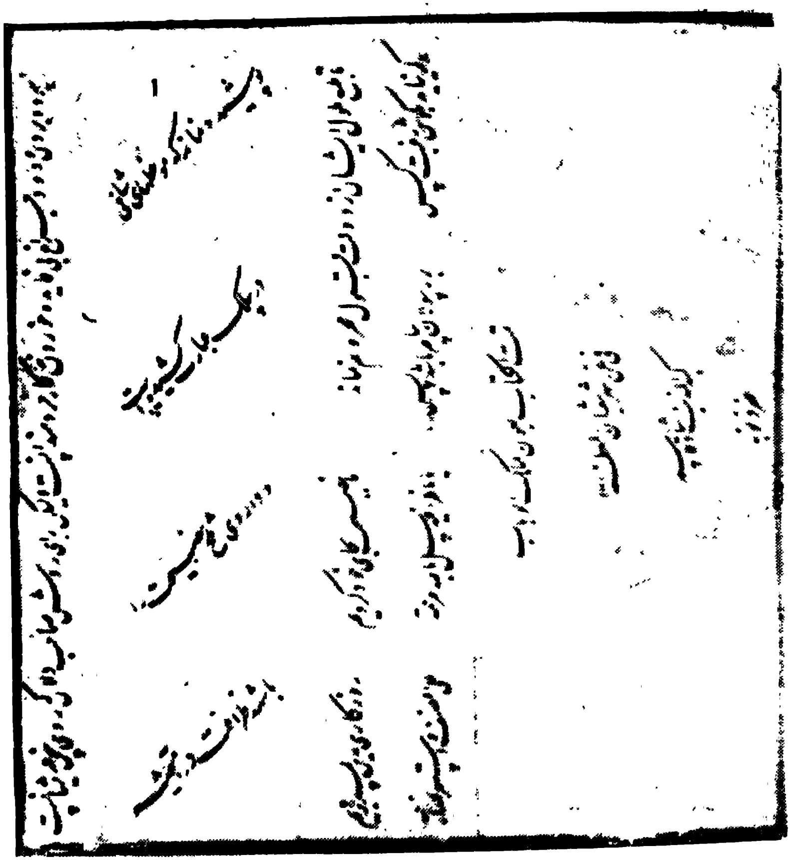
نمونهٔ شمارهٔ (۴۲)

نمونهٔ شمارهٔ (٤٤)

نمونهٔ شمارهٔ (۴۸)

نمونهٔ شمارهٔ (۴۹)

و روئیش سرخ و موی نکو رسفید و رویش سیاه و دوم همون در ازیت باب

غرابت این مقدمه نوشته شد روز دوشنبه بیست و نهم تمام نموده شبکا

نیله کاو رفتیم دو نیله کاو یکی ماده به بند و قوم روز سه شنبه سی ام نیز مقام

شد شب کم شنبه بیست و سوم ربیع الاول سنه هجری بعد از گذشتن چهار ده

و نیم گری تحویل حضرت نیر اعظم و عطیه بخش عالم برج حمل اتفاق افتاد و تا

این نوروز جهان افروز دوازده سال از جلوس این نیازمند درگاه الهی بخیر و خوبی

گذشته سال نو مبارکی و فرخی آغاز شد روز مبارک شنبه دوم فروردین ماه الهی

جشن وزن قمری انجمن افروز گشت و سال پنجاه و یکم از عمر این نیازمند درگاه

ایزدی بمبارکی آغاز امید که مدت حیات در مرضیات الهی صرف شود

و نفسی بی یاد او نگذرد و قایع دوازده سال که یک دفتر است اینجا با تمام

رسید کتبه العبد المذنب الفقیر

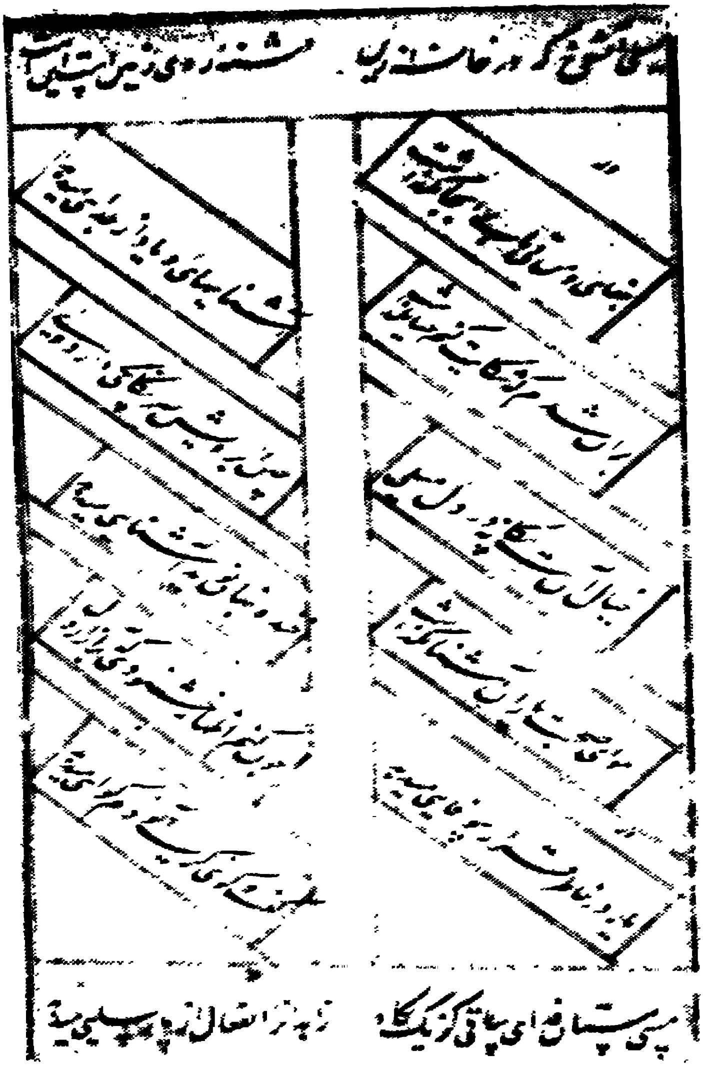
الحقیر عبد الرحیم الهروی عنبرین قلم ستر الله

عیوبه و غفر ذنوبه تحریر اید ار السلطنه اکبر

مرقوم قلم شکسته رقم گردید فی شهور سنه

اربع و ثلاثین و الف من الهجرة النبویه

نمونهٔ شمارهٔ (۵۰)

نمونهٔ شمارهٔ (۵۱)

نمونهٔ شمارهٔ (٥٢)

آدمی گوش را نعاس دار
من هم اگر داشتمی پاس خویش
به که گشتم نه غفلت ز گوش

هر چه شنیدی به ادب پاس دار
کی شدمی غافل از انفاس خویش
تا نشوم از دعوی باطل خموش

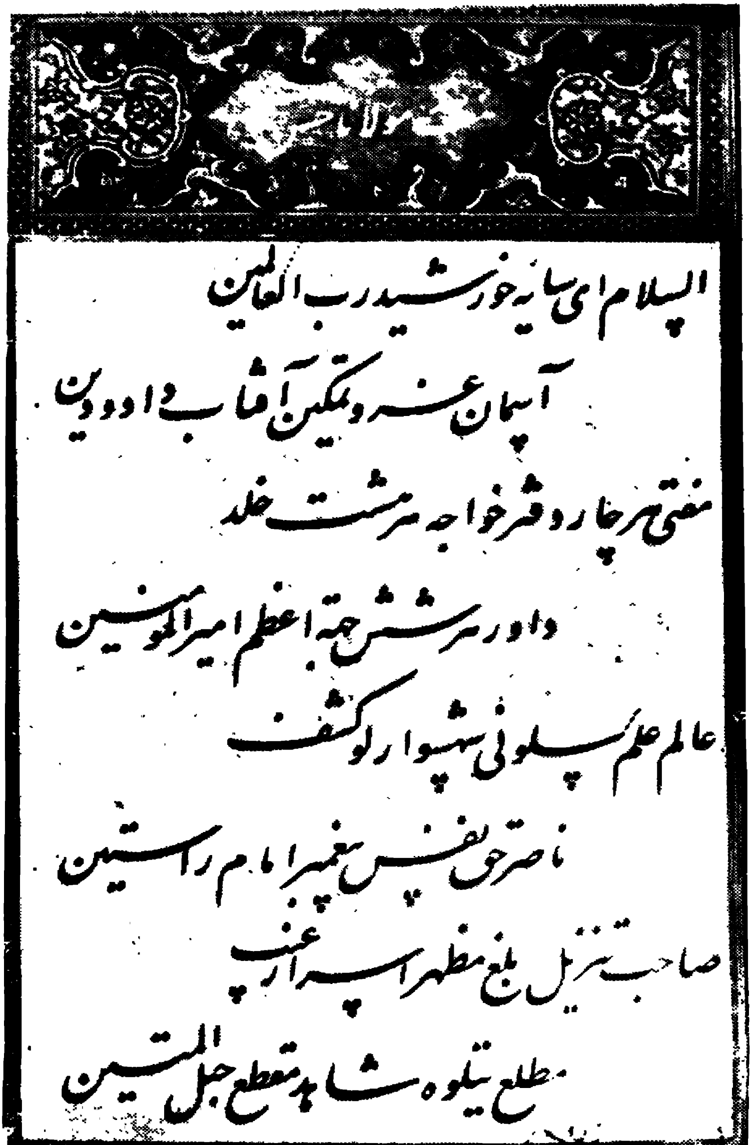
سر بگریبان عدم درکشم
مهر خموشی بر لب و دم درکشم

حسب الاشاره خدام رفیع مقام حضرت والا رتبت کریم الذات
علی الصفات مرجع الاهالی ملاذ الاعالی الموصوف بصفات القدسیه
اعنی مخدوما ملاذا میرزا مسعودا حفظه الله تعالی
عن مکاره الزمان مرقوم قلم شکسته رقم شد فی ذی قعده
سنه عشرین و الف من الهجریه کتبه العبد الاقل نور الدین محمد اللاهیجی
غفر الله ذنوبه و ستر عیوبه

نمونهٔ شمارهٔ (۵۳)

نمونهٔ شمارهٔ (٥٤)

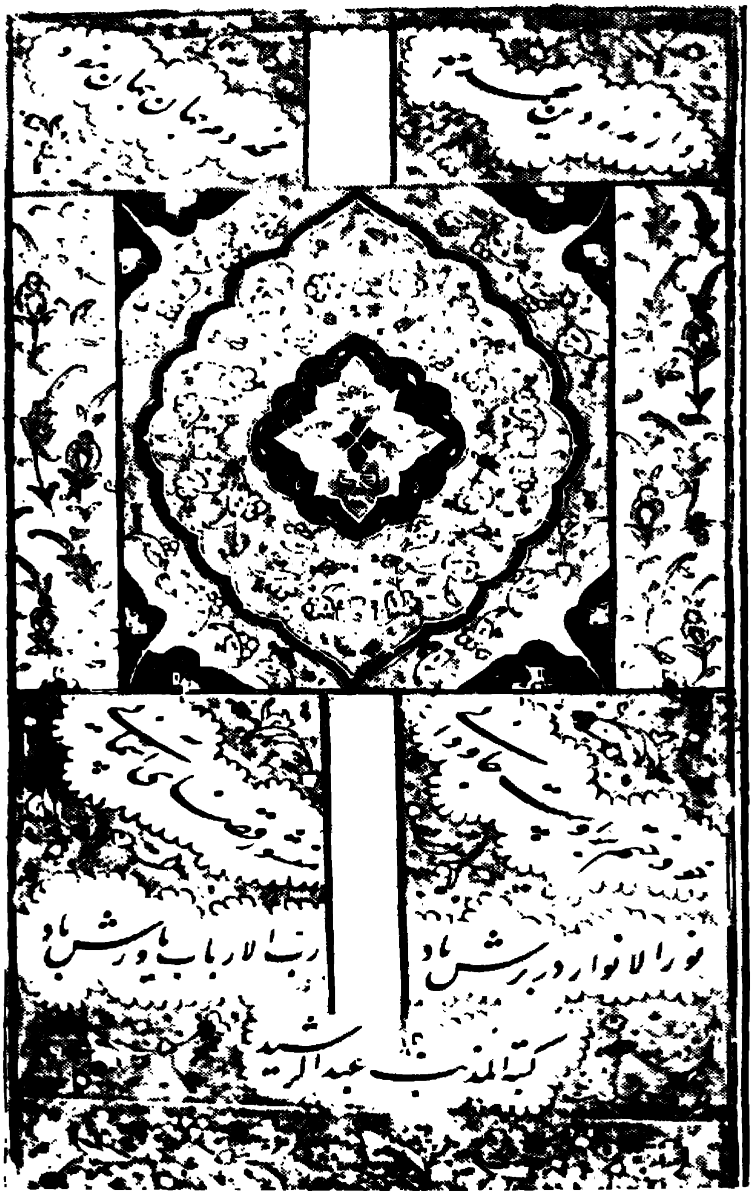

السلام ای سایهٔ خورشید رب العالمین
آسمان عز و تمکین آفتاب داد و دین
مفتی هر چار دفتر خواجه هشت خلد
داور هر شش جهت اعظم امیر المؤمنین
عالم علم سلونی شهسوار لو کشف
ناصر حق نفس پیغمبر امام راستین
صاحب تنزیل بلغ مظهر اسرار غیب
مطلع یتلوه شاهد مقطع حبل المتین

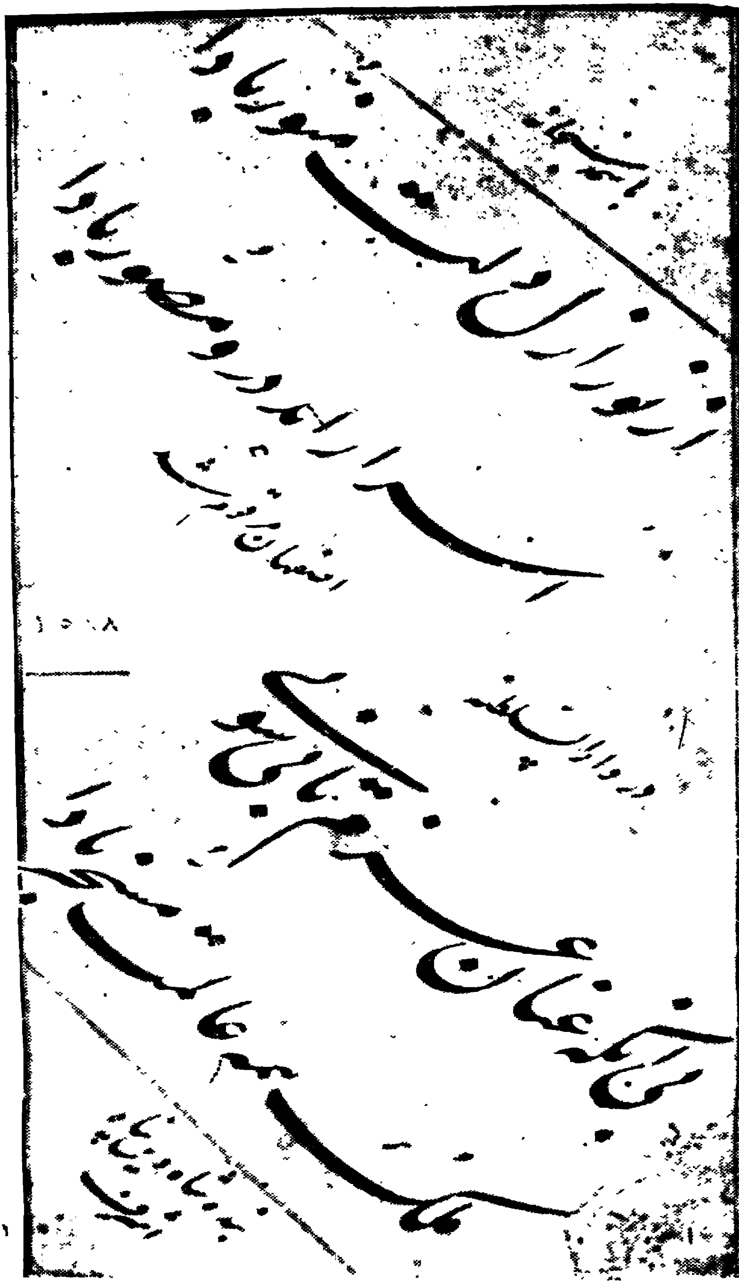
نمونهٔ شمارهٔ (۵۵)

نمونهٔ شمارهٔ (٥٦)

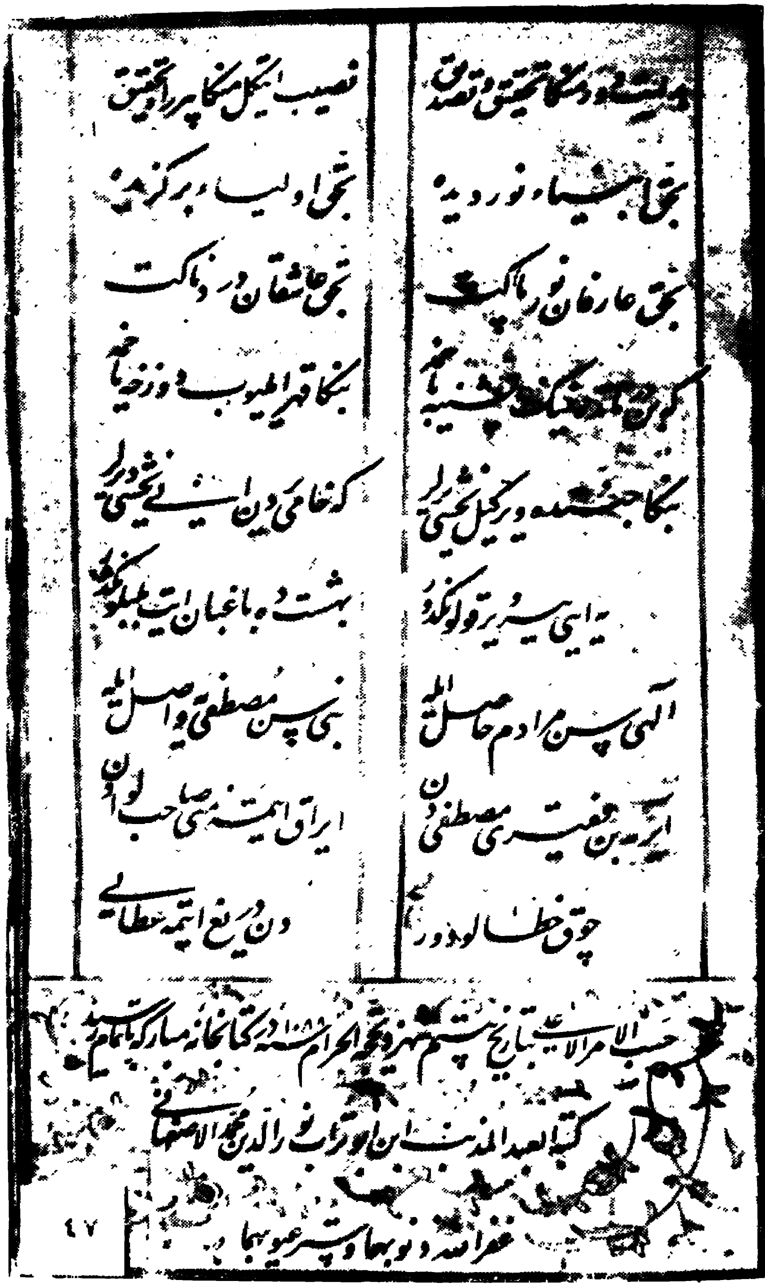
نمونهٔ شمارهٔ (۵۷)

نمونهٔ شمارهٔ (۵۹)

نمونهٔ شمارهٔ (۶۰)

[illegible] تحقیق و تصدیق
نصیب اهل دل [illegible] تحقیق

تجلی انبیاء نور دیده
تجلی اولیاء برگزیده

تجلی عارفان نور پاکیت
تجلی عاشقان درد ناکت

گهر [illegible] گنجینه [illegible]
بکا قهر المیوب [illegible]

بکا [illegible] ویرگیل تحسین [illegible]
که خامی دین [illegible] تحسین [illegible]

[illegible] ای سیر [illegible]
بهشت ده باغبان ایت بلبلو [illegible]

الهی پس مرادم حاصل ایله
نبی پس مصطفی واصل ایله

ایر[illegible] بن عقیدی مصطفی دن
ایراق ایمه مینی صاحب اولدن

چوق خطا لو دور
دن [illegible] اتیمه عطالی

حسب الامر الاعلی بتاریخ بیستم شهر ذیحجة الحرام سنة ۱۰۸۹ در کتابخانه مبارکه باتمام رسید

کتبه العبد المذنب ابن ابوتراب نورالدین محمد الاصفهانی

غفر الله ذنوبهما وستر عیوبهما

۴۷

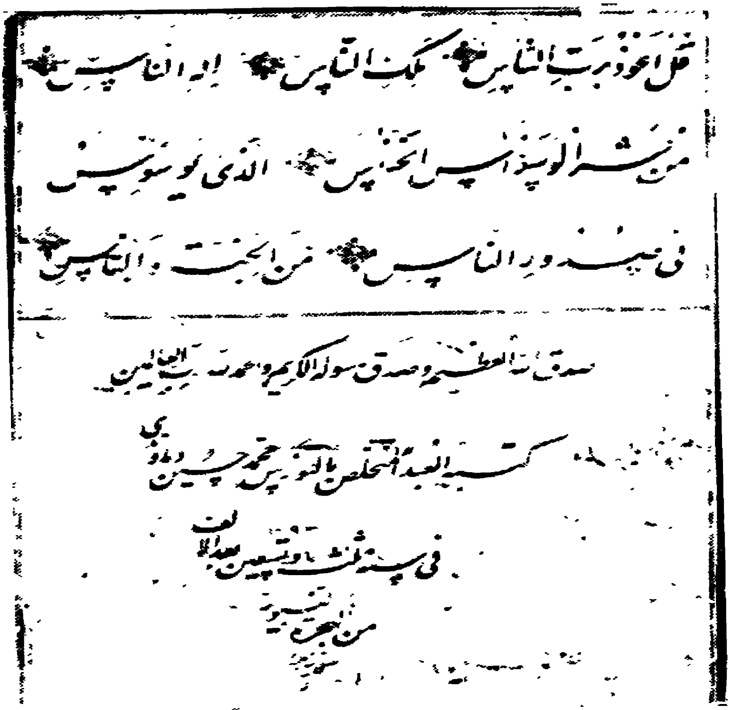
نمونهٔ شمارهٔ (۶۱)

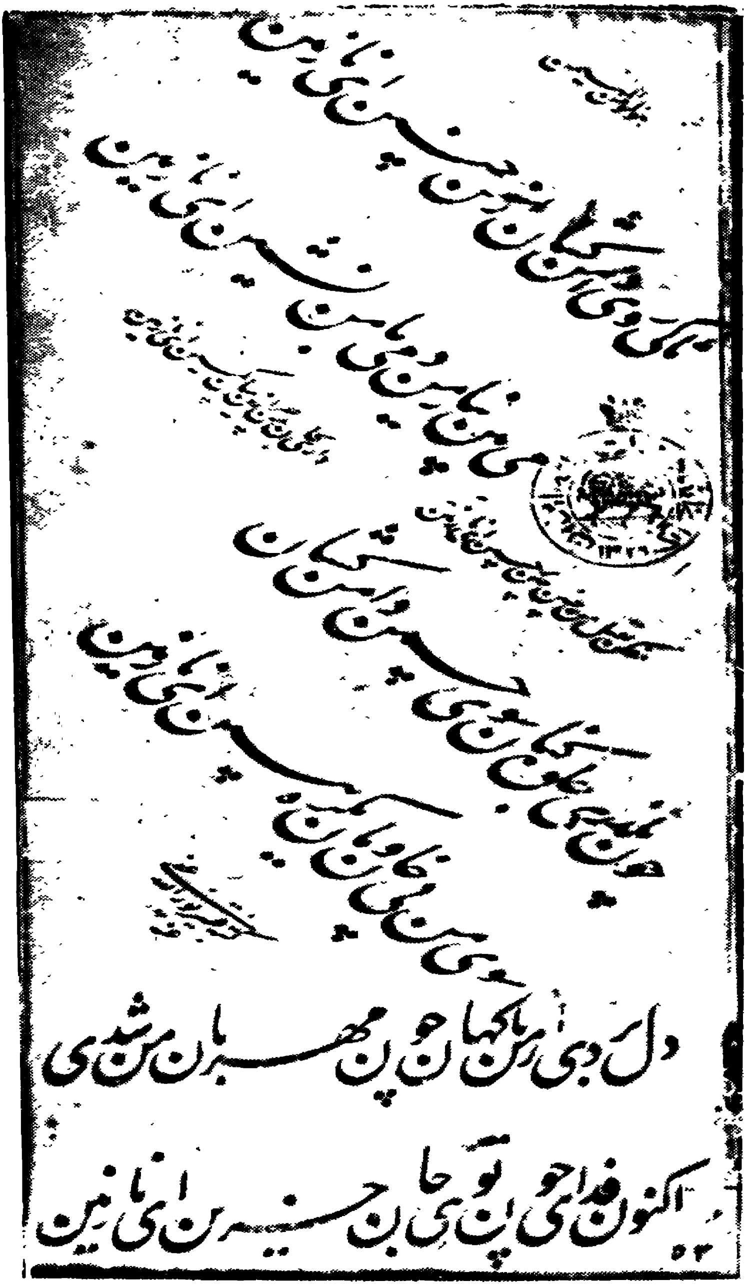
نمونهٔ شمارهٔ (٦٢)

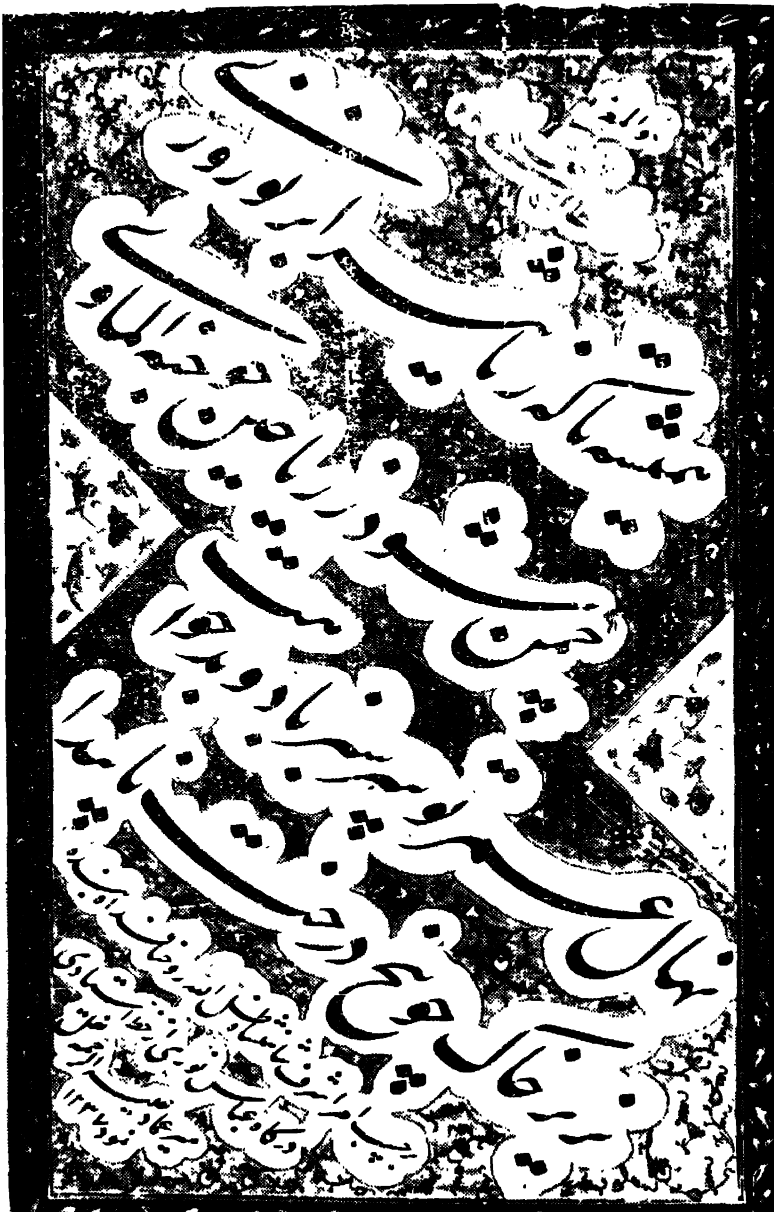
نمونهٔ شمارهٔ (٦٤)

قل اعوذ برب الناس ۞ ملک الناس ۞ اله الناس ۞
من شر الوسواس الخناس ۞ الذی یوسوس
فی صدور الناس ۞ من الجنة والناس ۞
صدق الله العظیم وصدق رسوله الکریم والحمد لله رب العالمین
کتبه العبد المخلص بالتوبه محمد حسین دزفولی
فی سنه ثلث وتسعین بعد الالف
من الهجرة النبویه

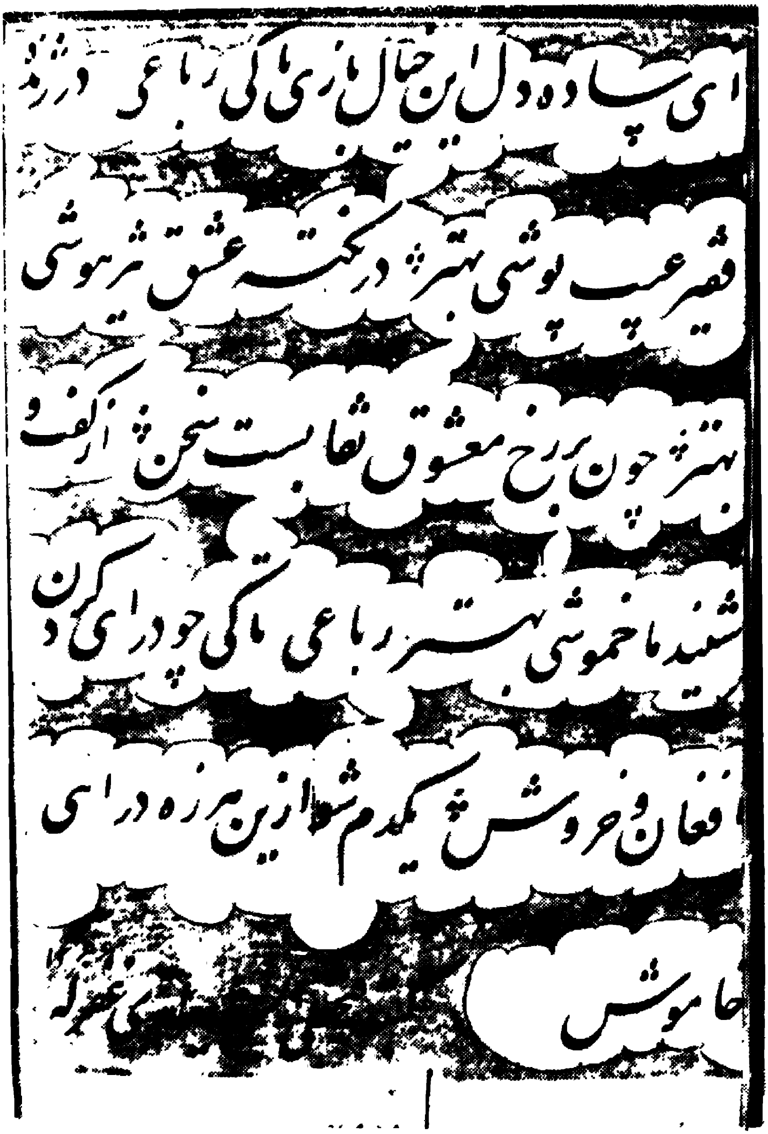
نمونهٔ شمارهٔ (٦٣)

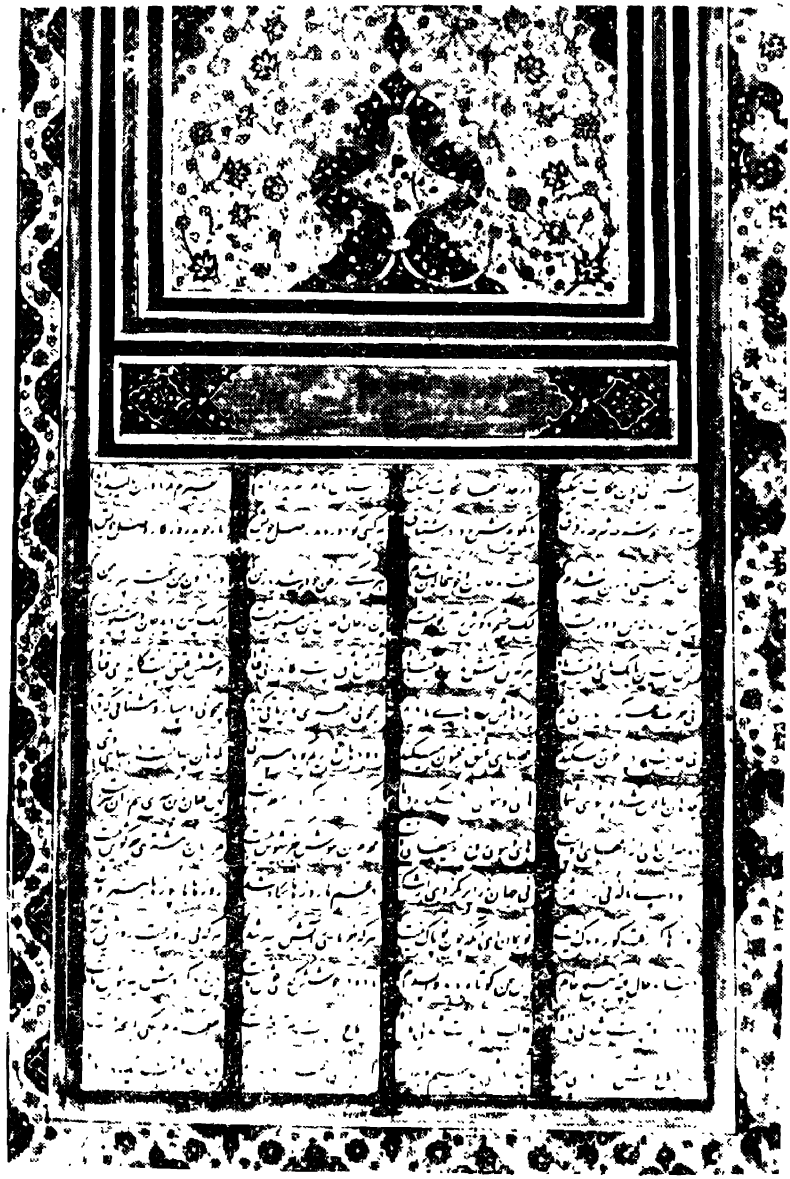
نمونه شماره (٦٥)

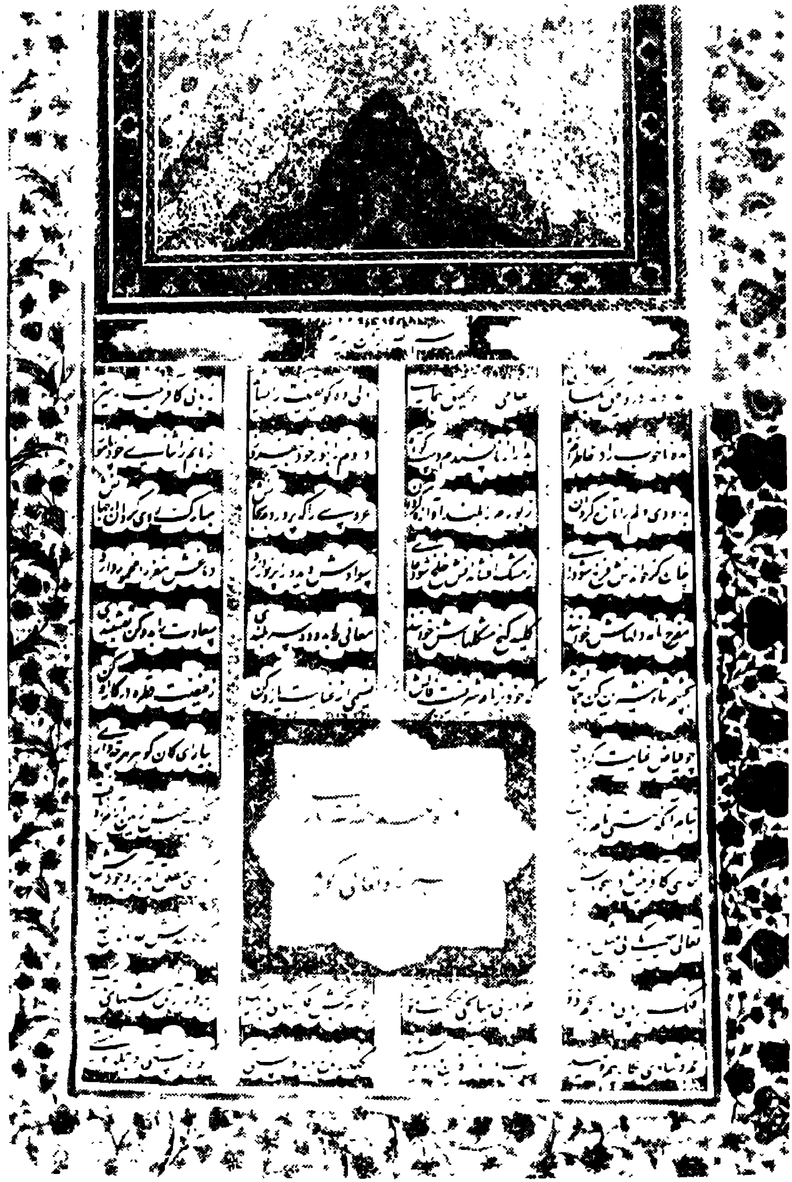
نمونهٔ شمارهٔ (۶۶)

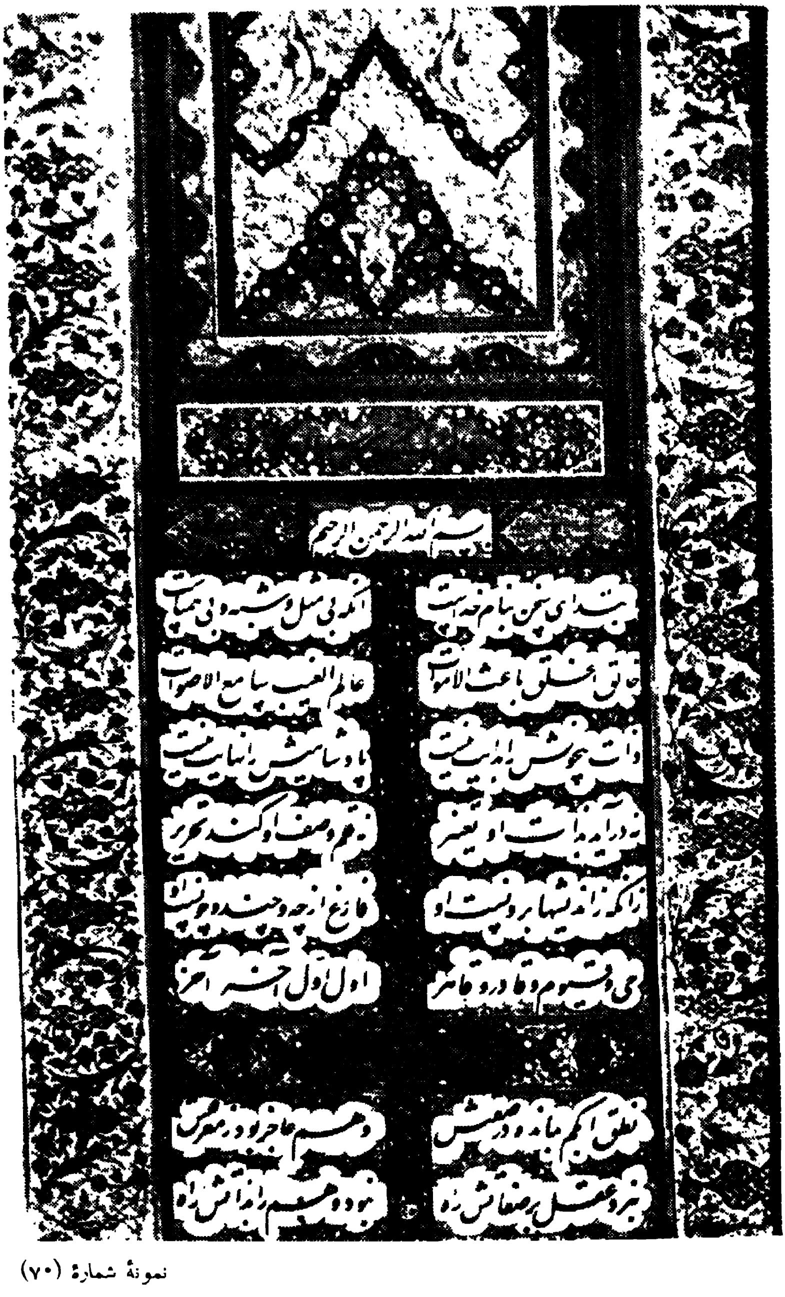
نمونهٔ شمارهٔ (۶۷)

نمونهٔ شمارهٔ (٦٨)

نمونهٔ شمارهٔ(٦٩)

بسم الله الرحمن الرحیم

ابتدای سخن بنام خداست — آنکه بی مثل و شبه و بی همتاست

خالق الخلق باعث الاموات — عالم الغیب سامع الاصوات

ذات بیچونش را بدایت نیست — پادشاهیش را نهایت نیست

نه درآید بذات او تغییر — نه قلم وصف او کند تحریر

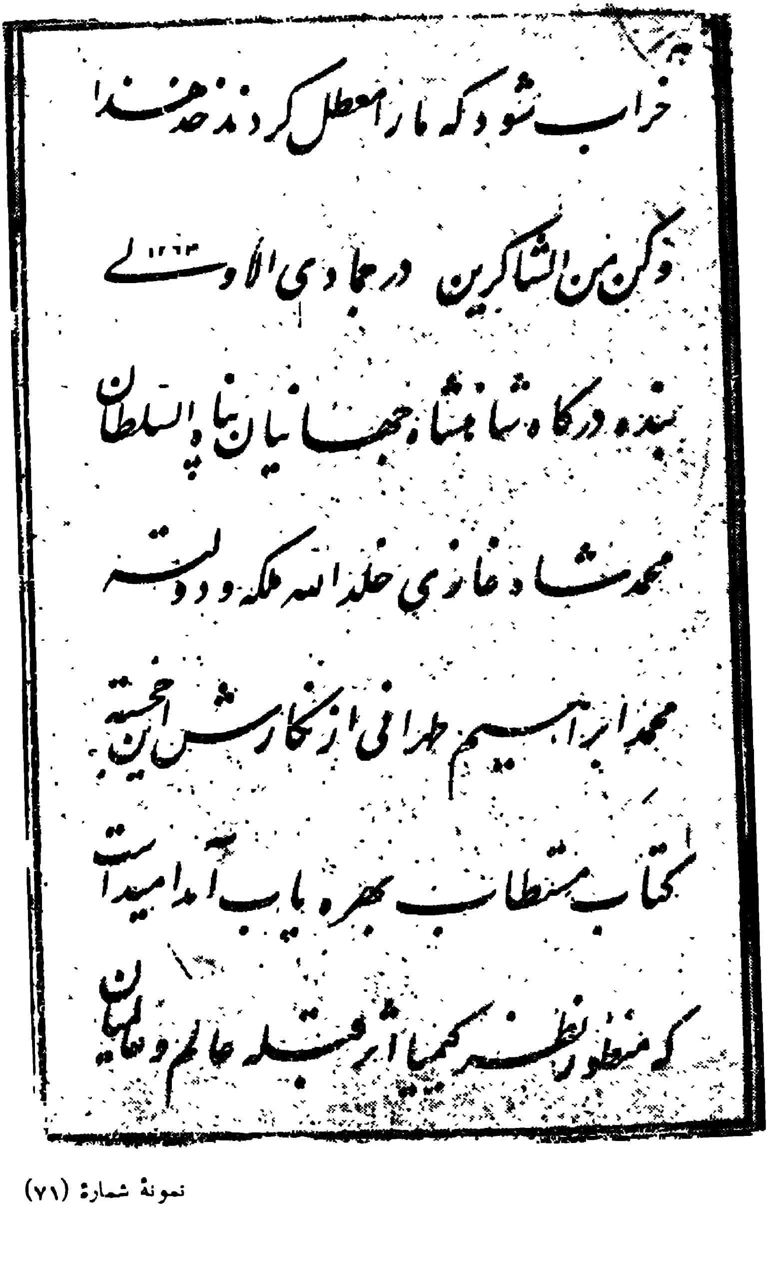
زانکه زاندیشها برونست او — فارغ از چه و چند و چونست او

حی و قیوم و قادر و قاهر — اول اول آخر آخر

خلق اگر جمله ماند در صفتش — وهم هم عاجز بود ز معرفتش

نبرد عقل بر صفاتش راه — نبود وهم هم ز ذاتش آگاه

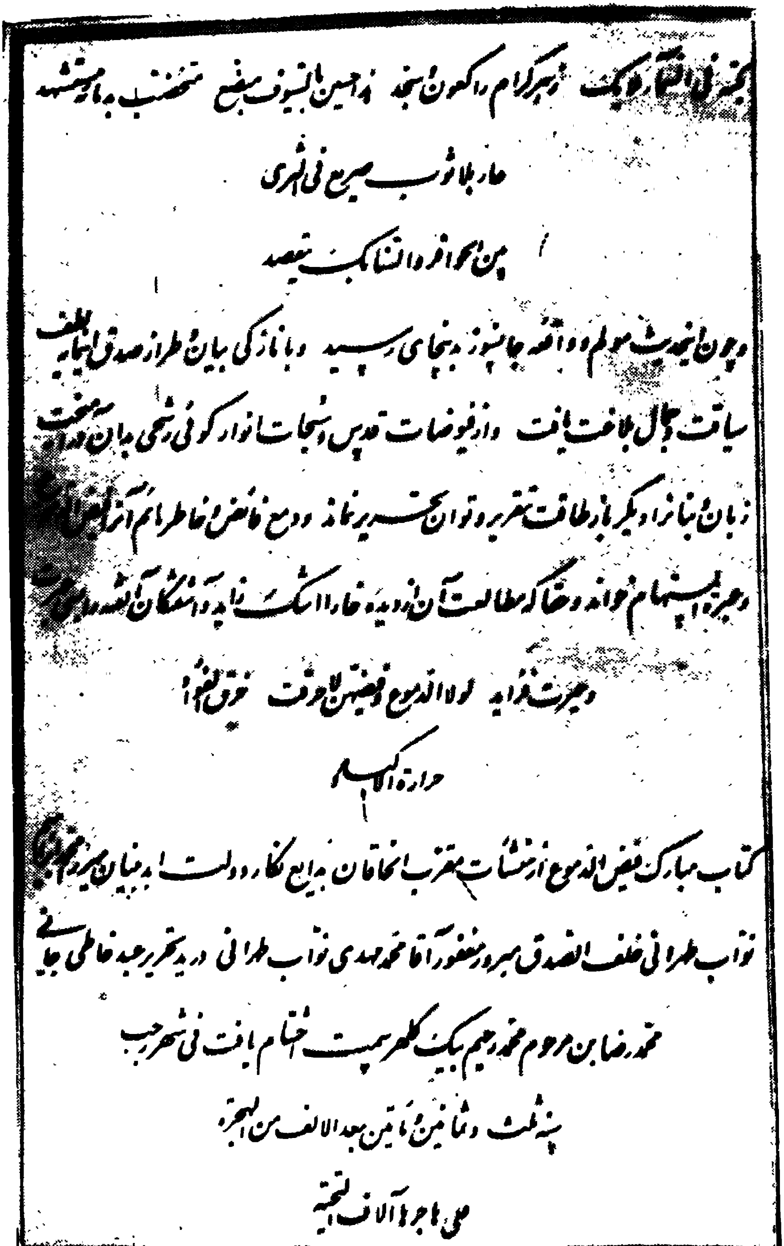
نمونهٔ شمارهٔ (۷۰)

خراب شود که مارا معطل کرد خداوندا
وکن من الشاکرین در جمادی الاولی ۱۲۶۳
بنده درگاه شاهنشاه جهانیان پناه السلطان
محمد شاه غازی خلد الله ملکه و دولته
محمد ابراهیم طهرانی از نگارش این خجسته
کتاب مستطاب بهره یاب آمد امید است
که منظور نظر کیمیا اثر قبله عالم و عالمیان

نمونهٔ شمارهٔ (۷۱)

نمونهٔ شمارهٔ (۷۲)

بخیر فی الختام دو بیت از سر کرام را که موزون سنجید و احسن الشیوخ مبلغ متخلص به ماه مشهد

حار بلا ثوب صریع فی الثری

من بعد ما فروا تشاکب تنقصد

و چون این حدیث مولم و واقعهٔ جانسوز بدینجای رسید و با نازکی بیان طراز صدق ایمانه بلطف

سیاقت و کمال بلاغت یافت و از فیوضات قدس و نفحات انوار کونی رشحی بیان و روایت

زبان بیان را دیگر یارای طاقت تقریر و توان تحریر نماند و دمع فائض خاطر ماتم آثار [illegible]

و عبره را پیشنهاد خواند و حاکه مطالعت آن از دیده خارا اشک زاید و دانشگان آن تشنه [illegible]

و عبرت ندا به لولا الدموع وفیضهن لاحرقت ارض الوداع

حرارة الاکباد

کتاب مبارک فیض الدموع از منشآت مقرب الخاقان بدایع نگار دولت ابد بنیان میرزا محمد ابراهیم

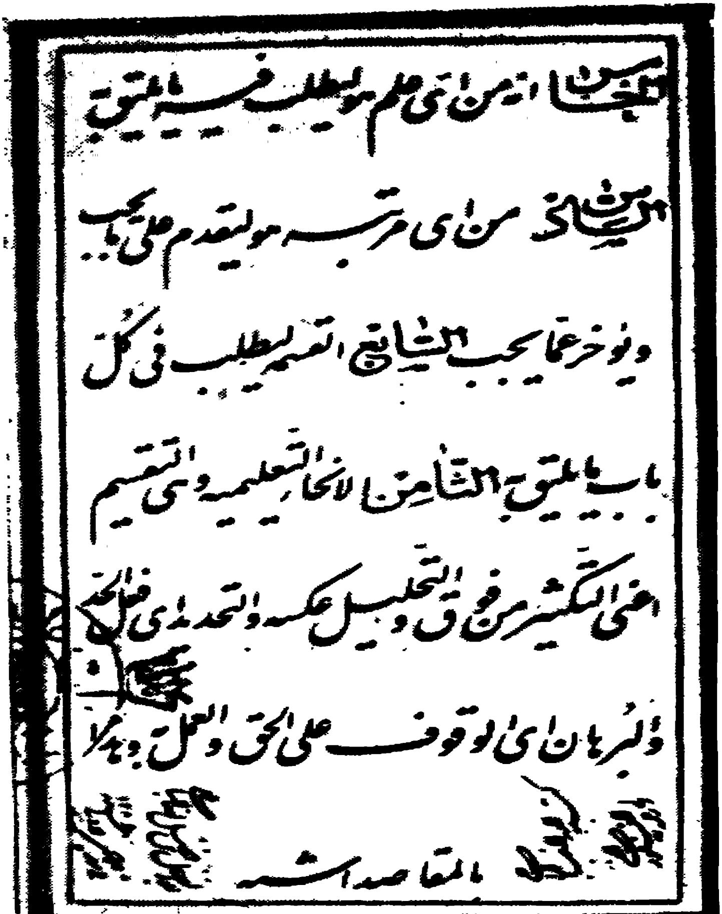
نواب طهرانی خلف الصدق مبرور مغفور آقا محمد مهدی نواب طهرانی در ید تحریر عبد خاطی جانی

محمد رضا ابن مرحوم محمد رحیم بیک کلهر سمت اختتام یافت فی شهر رجب

سنه ثلث و ثمانین و مائتین بعد الالف من الهجره

علی هاجرها آلاف التحیه

نمونة شمارة (۷۳)

الخامس انه من اي علم هو ليطلب فيه ما يليق

السادس انه من اي مرتبة هو ليتقدم على ما يجب

ويؤخر عما يجب السابع القسمة ليطلب في كل

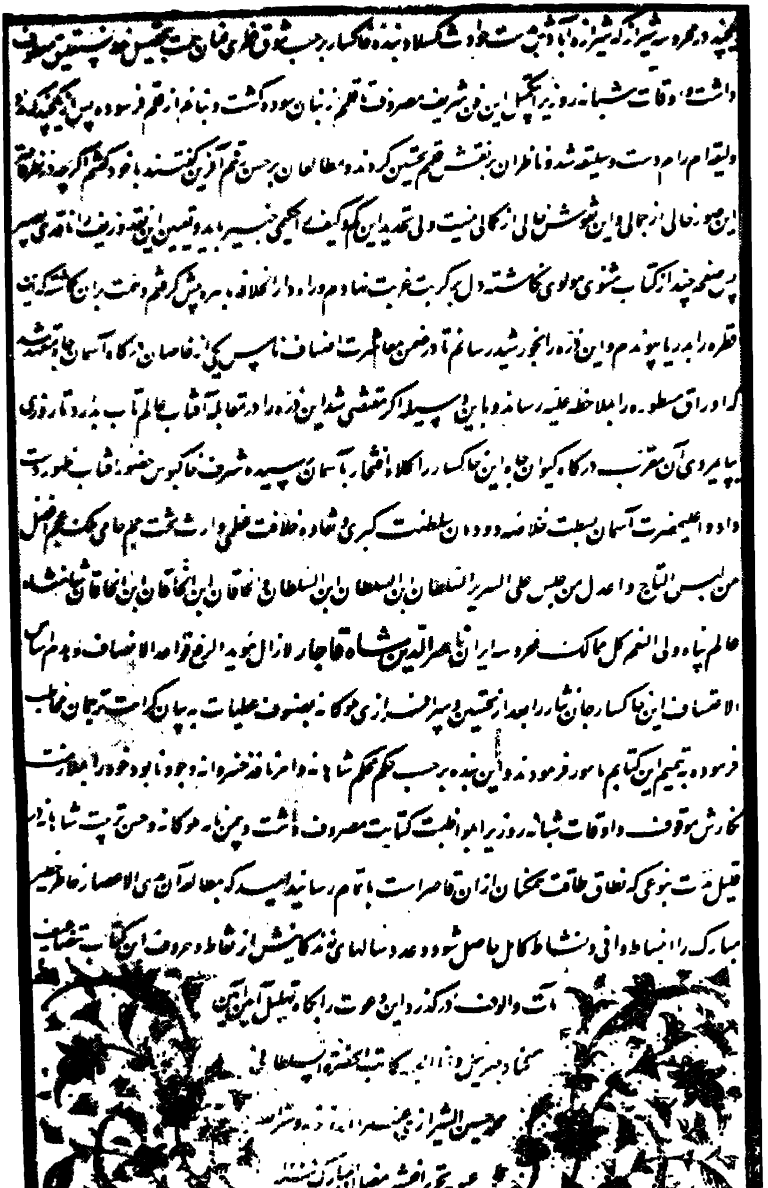
باب ما يليق الثامن الانحاء التعليمية وهي التقسيم

اعني التكثير من فوق والتحليل عكسه والتحديد اي فعل الحد

والبرهان اي الوقوف على الحق والعمل به وهذا

المقاصد

نمونة شمارة (٧٤)

بقیه در محروسهٔ شیراز که شیراز آباد شهرست خود شکسته بنده خاکسار بر حسب شوق فطری بنا بر عادت تحصیل خط پسندیده مشغوف
داشته و اوقات شبانه‌روزی به تکمیل این فن شریف مصروف قلم زبان بوده گشت و بنا بر آن قلم فرسوده پس
ولیقام بیام دست وسیله شده و ناظران به نقش قلم تحسین کردند و مطالعان بر حسن قلم آفرین گفتند با خود گفتم اگرچه نقوش
این حروف خالی از جمالی و این نقوش خالی از کمالی نیست ولی تحدید این کلم کیف الحکمی خبیر باید و تعیین این نقطه و زیبائی قدر بصیر
پس صفحه چند از کتاب مثنوی مولوی نگاشته دل به کربت غربت نهادم و راه دارالخلافه برگرفتم پیش گرفتم و همت بر آن گماشتم که این
قطره را به دریا پیوندم و این ذره را به خورشید رسانم تا در ضمن جامع مرتب اصناف ناس یکی از خاصان درگاه آسمان جاه به تحفه شده
که اوراق مسطوره را به ملاحظه علیه رساند و باشد که پس از کشش شد این ذره را در مقابل آفتاب عالم‌تاب بدارند تا روزی
بپا بردی آن مقرب درگاه کیوان جاه این خاکسار را کلاه افتخار به آسمان پیوسته و شرف خاکبوسی حضور آفتاب ظهور دست
داد و اعلیحضرت آسمان بسطت خلاصهٔ دودمان سلطنت کبری شاه خلافت عظمی وارث تخت جم حامی ملک عجم افضل
من لبس التاج و اعدل من جلس علی السریر السلطان بن السلطان بن السلطان و الخاقان بن الخاقان بن الخاقان شاهنشاه
عالم‌پناه ولی النعم کل ممالک محروسه ایران ناصرالدین شاه قاجار لازال مؤید الرفع و زاید الانصاف و به حکم سال
الاعتساف این خاکسار جان‌نثار را بعد از تحسین و سرافرازی ملوکانه به صنوف عطیات به پایان کرامت بی‌پایان مخاطب
فرموده به تتمیم این کتاب مأمور فرمودند و این بنده بر حسب حکم شاهانه و امر نافذ خسروانه وجود نابود خود را به عبارت
نگارش موقوف و اوقات شبانه‌روزی را به مواظبت کتابت مصروف داشت و چون به میامن ملوکانه و حسن توجهات شاهانه در
قلیل مدت به نوعی که تعلق طاقت ممکنان از آن قاصر است به اتمام رسانید امید که مطالعه آن حضرت الاعصار خاطر خطیر
مبارک را انبساط وافی و نشاط کامل حاصل شود و بعد و سالهای بی‌شمار نگارش از خاطره حروف این کتاب مستطاب
... ت والوقف در گذر و این صورت را نگاه تفضیل آمیز تبین
کتبه و حرره [illegible] الکاتب مختصر السلطانی
محمد حسین الشیرازی [illegible]
فی شهر رمضان المبارک سنه [illegible]

نمونهٔ شمارهٔ (۷۵)

بخش چهارم

شکسته

(۱) جنگ قطعات نظم ونثر

باندازۀ ۱۴۵×۲۴۵ ـ جلد میشن ماشی ـ کاغذ دولت آبادی زرفشان جدول زرین دار ـ دارای یك سرلوح مذهّب مرصّع عالی ـ خطوط شکسته نستعلیق وشکسته تعلیق ـ بقلم کتابت خفیّ عالی ـ رقم «محمدشفیع الحسینی» .

(۲) مرقّع

باندازۀ ۲۰۰×۳۰۰ ـ جلدروغنی ـ دارای ۵۱ یك رقعۀ مذهّب، بعض حواشی منقش، که سه قطعه بخطّ تعلیق دارد : یکی رقم شفیعا ودوتا رقم عبدالله وبقیه شکسته ، رقم : درویش عبدالمجید ، محمد افضل گنابادی ، محمدعلی اصفهانی ، زین العابدین ، محمد ابراهیم ، زکریا حسینی ، محمد باقر واز جمله :

یك قطعه مذهّب منقش باندازۀ ۷۵×۱۲۵ ـ بقلم کتابت خفیّ عالی ـ رقم : « نمقه محمد شفیع الحسینی، عفی عنه . ۱۰۶۲ » .

*

محمد شفیع معروف بشفیعا، ازسادات حسینی هرات، بآرامی وشکستگی وحسن محصر مشهور؛ و درمشق خط شاگرد فصیحی شاعر دستگاه مرتضی قلیخان شاملو بوده، خط نسخ ونستعلیق وتعلیق وشکسته را خوش مینوشته وخط شکسته راپیش ازوی کسی بدرستی او ننوشته وشیوائی این خطرا بجائی رسانیده است، که خط شکسته را بعضی بنام وی خط «شفیعائی» نامیده اند. بعلاوه شعر می سروده ودر نقاشی و تذهیب دست داشته است.

*

محمدمحسن قمی، ازخوشنویسان گمنام شکستهٔ معاصر شفیعاوپیروشیوهٔ وست . ترجمهٔ احوالش یافت نشدوازقطعهٔ حاضرپیداست که ازاستادان این خط بوده واقلاتاسال ۱۰۹۶ میزیسته است .

(٥) یك قطعه از مرقّع

باندازهٔ ٦٠×١٣٠ ـ مذهّب مزیّن ـ بقلم خفیّ عالی ـ رقم مرتضی قلی شاملو ـ تاریخ ١٠٦٤ .

پایان : « دربلدهٔ طیبهٔ اشرف، بتاریخ شهرربیع الاولی سنهٔ ١٠٦٤ ،اقلّ مرتضی قلی شاملو » .

*

مرتضی قلیخان شاملو، فرزند ارشد حسنخان شاملوی سابق الذکر والی هرات ودرشجاعت وسخاوت وسخن سنجی وسخندانی، مشهورعصر ودرخط شکسته ازپیشوایان این هنربوده است . خوداونیز ازامرای دربارشاه سلیمان صفوی (١٠٧٧ـ١١٠٥) وازجانب این پادشاه، سمت شمشیرداری وحکومت قم را داشته است. سال وفاتش را،١١٠٠ نوشته اند .

(٦) یك رقعه ازمرقّع شمارهٔ ٢

اندازهٔ جدول ١٢٥×٢٢٠ ـ بقلم کتابت جلیّ عالی ـ رقم محمد ابراهیم ـ تاریخ ١١٠١ .

*

(ترجمهٔ احوال محمدابراهیم قمی، درضمن ذکر نسخ نویسان گذشت .)

(٧) یك رقعه ازمرقّع شمارهٔ ٢

اندازهٔ جدول ١٠٠×١٦٠ ـ بقلم کتابت جلیّ خوش ـ رقم : « فقیر، محمد افضل الجنابدی غفرله . بتاریخ شهر صفر سنهٔ ١١١٨ مشق شد » .

*

محمدافضل گنابادی، نیزازخوشنویسان گمنام شکستهٔ معاصرشفیعاوازپیروان شیوهٔ وی بوده است وحیاتش تاسال ١١١٨، تاریخ کتابت قطعهٔ حاضرمشخص وتاریخ وفاتش معلوم نشد .

شفیعا، سفری از هرات بهندوستان کرده وباز گشته است و مدتی در اصفهان بسر برده ودر دربار شاه عباس ثانی خوشنویس مقرر وموظف بوده ودر بعضی قطعات «عباسی» رقم کرده است. وی بسن هشتاد و پنج سالگی در گذشته ودر مشهد بخاك سپرده شده است.

سال وفات شفیعارا، واله ونصر آبادی که نزدیك بعصر وی بوده‌اند، ۱۰۸۱ ذکر کرده‌اند، ولی قطعات متعددی با همان رقم «محمد شفیع الحسینی» دیده‌ام، که تاریخ ۱۰۸۶ و ۱۰۹۲ و حتی ۱۱۱٦ و ۱۱۲٤ و ۱۱۲۸ داشته وقدرت وشیوهٔ آن درست مانند سایر خطوط وی بوده است. حال اگر تاریخی که ایندو تذکره‌نویس نوشته‌اند سهو نباشد، بایست محمد شفیع الحسینی دیگری نیز پس از مرك شفیعا تربیت یافته باشد، که درخط شفیعائی هم سنك شفیعا بوده باشد.

(۳) گلستان سعدی

باندازهٔ ۱۳۵×۲۱۵ - جدول ۱٤٥×۱۷٥ - جلد تیماج سرخ جدول مذهّب - کاغذ بخارائی متن وحاشیهٔ جدول و کمندودندان موشی‌دار، حاشیه کاغذ فرنگی، بین السطور طلااندازی شده - دو صفحهٔ اوّل متن و حاشیه مذهّب - دارای یك سرلوح مذهّب مرصّع عالی - بقلم کتابت خفیّ عالی - رقم محمد حسن.

❊

میرزا حسن کرمانی، از معاصرین شفیعا وخود را از شاگردان وی خطاب کرده ودر خط شکسته استاد بوده است.

وی، مدتی بوزارت گرجستان مأمور بود وباز بکرمان آمد ودر همانجا درگذشت.

واله، در ریاض الشعراء آورده است، که میرزا حسن شاعر بوده و «غیور» تخلص می کرده، درمقدمات علمیه وشعر وانشاء وسیاق وصنایع لطیفهٔ غریبه، دستی قوی، داشته است.

تاریخ وفاتش را معلوم نساخته‌اند؛ ولی مدتی پس از مرك شفیعا، درقید حیات بوده ویقیناً، تا سال ۱۰۸٦ می زیسته است.

---

(٤) یك قطعه از مرقّع

باندازهٔ ۹۰×۱۸٥ - مذهّب تشعیر سازی - بقلم کتابت عالی - رقم محمد محسن قمی - تاریخ ۱۰۹٦.

« بتاریخ غرّهٔ شهر رجب المرجّب هزار ونود وشش، جهت ... میرزا قوام الدین محمد ادام الله تعالی مسوّده نمود. العبد... محمد محسن قمی »

(۱۰) مرقّع

باندازهٔ ۱۹۰×۲۹۰ ـ جلد تیماج عنابی ـ دارای ۲۷ رقعهٔ مذّهب مرّصع ، که بعضی روی پارچه نوشته شده و بعضی مجالس تصویر آبرنگ وبرخی خطوط نستعلیق وغالباً بدون رقم است وشش رقعه، بقلم سه‌دانگ بخط شکستهٔ ممتاز، رقم درویش عبدالمجید دارد ، ازجمله :

یك قطعهٔ مذّهب باندازهٔ ۱۱۵×۲۲۰ ـ بقلم سه‌دانگ جلیّ ممتاز ـ رقم : «... کمترین عبدالمجید درویش شکسته نویس بیچاره .سنهٔ ۱۱۸۱ » .

(۱۱) کلیات سعدی

باندازهٔ ۱۳۰×۱۹۷ ـ جدول ۸۰×۱٤۰ ـ جلد روغنی عالی ـ کاغذ ترمهٔ جدول و کمند زرین‌دار ـ دوصفحهٔ اوّل هر کتاب متن وحاشیه مذّهب ـ دارای یك سرلوح مرّصع عالی ـ بقلم کتابت خفیّ ممتاز ـ رقم درویش عبدالمجید ـ تاریخ ۱۱۸۲ .

پایان: « تمت الکتاب... شهر شوّال المکرّم من شهور سنهٔ ۱۱۸۲ . نظر بخواهش ... آقا محمد حسین ... کمترین بندهٔ اخلاص کیش عبدالمجید ، درصدد تحریر این کتاب بر آمد و نظر بخواهش صاحب کتاب، قصاید عربی و ملمعات وهزلیات ومطایبات ومضحکات وملحقات، که جامع کلیات براوّل کتاب افزوده است، نوشته نشد . ناظرین را بکاتب بحثی نباشد . تمّ بالخیر» .

*

درویش عبدالمجید ، ازمردم طالقان قزوین بود ودرآغاز زندگی رخت باصفهان کشید وچندی در کسوت فقر، روزگار گذرانید وازآن پس، بمشق خط پرداخت وازخط نستعلیق آغاز کرد ؛ ولی پس ازاندك زمانی، ازاین خط پای کشید ودست بخط شکسته زد ودیری نپائید که دراین هنر، استادمسلم شناخته شد ؛ تاجائیکه . رونق بازارخط استادان گذشته ، مانندمیرزا حسن کرمانی وشفیعارا بشکست وبااینکه پس ازوی، شاگردانش بعضی بمقام استادی رسیدند، هیچیك بپایهٔ وی نرسیدند .

(۸) یك رقعه ازمرقّع شمارهٔ ۲

اندازهٔ جدول ۹۰×۱۸۵ ـ بقلم کتابت عالی ـ رقم محمدعلی اصفهانی ـ تاریخ ۱۱۲٦.

پایان: «سوّده العبد، محمد علی الاصفهانی، عفی عنه. سنهٔ ۱۱۲٦»
«مشق روز سه شنبهٔ شهر صفر المظفر من شهور سنهٔ هزار و یکصد و بیست و شش، بدار السلطنهٔ اصفهان».

*

محمدعلی اصفهانی، بقول واله، درطب و سیاق و شعر وقوف داشته و «وفا» تخلص می کرده و مدت زمانی بهندوستان رفته است.
وی، ازمعاصرین شفیعا و بشیوهٔ وی کتابت میکرده و بااینکه دست کم ازو نداشته معلوم نیست چرا شهرت نیافته است؛ چنانکه جز واله، (بمناسبت شاعری) دیگری نامی ازوی نبرده است، درحالیکه سزاوار است نام اورا درردیف پیشوایان خط شکسته نهاد و از استادان این خط دانست.
تاریخ وفاتش معلوم نشد و ظاهراً تاسال ۱۱٦۱، یعنی تاریخ تألیف ریاض الشعراء درقید حیات بوده است.

(۹) یك رقعه ازمرقّع شمارهٔ ۲

اندازهٔ جدول ۱۰۰×۱۷۵ ـ بقلم کتابت عالی ـ رقم زین العابدین ـ تاریخ ۱۱۲۸.

پایان: «بتاریخ شهر صفر المظفر سنهٔ ۱۱۲۸، در دار السلطنهٔ اصفهان... سمت تحریر یافت. حرّره الاقلّ، ابن مرحوم محمدرحیم، زین العابدین، غفر الله لهما».

*

زین العابدین بن محمدرحیم، نیز ازمعاصرین شفیعا بوده و شکسته رااستادانه مینوشته است. واله گوید که درخط شکسته و انشاء مهارت داشته و باکثر علم و حکمت مربوط و شاعر بوده و «نشأه» تخلص میکرده است. قبل ازمحاصرهٔ اصفهان، ازطرف افاغنه (سال ۱۱۳۵) خدمت استیفای مازندران بوی مفوض بوده است.
سال وفاتش معلوم نیست ودرتاریخ تألیف ریاض الشعراء (سال ۱۱٦۱) درقید حیات بوده و دراصفهان میزیسته، و همچنین معلوم است که درسال ۱۰۸۳ خوشنویس کامل بوده است.

نسخ، رقم : محمد حسین آقائی؛ ودومجلس تصویرمینیاتور وازجمله :

یك قطعه باندازهٔ ۱۰۰×۱۶۵ـ بقلم شکستهٔخفی ـ رقم : « مشقه‌العبد الاقل الحقیرمیرزا کوچك، بتاریخ‌اوائل‌شهر رجب‌المرجب،دردار السلطنهٔ اصفهان ... مسوده شد » .

*

میرزا کوچك اصفهانی،معروفترین‌شاگردان‌درویش‌عبدالمجید بوده ودرخط‌شکسته‌ازاستادان مسلم‌است‌وحیاتش‌تاسال۱۲۲۸مشخص میباشد. تاریخ‌وفاتش‌معلوم‌نشد .

نام‌میرزا کوچك‌راذکر نکرده‌اندوخوددرآثارفراوانی که ازاو موجوداست ، همه‌جا "میرزا کوچك"رقم کرده است؛استثناءً دریکی‌ازقطعات وی که جزء مجموعهٔ نگارنده‌است ، صریحاً نام‌خود را محمدقاسم ذکر وچنین‌رقم کرده‌است : «حرره‌العبد الاقل.محمدقاسم،مشهوربمیرزا کوچك» .

---

(۱۴) سراج‌المنیر محمد شریف

باندازهٔ ۱۱۰×۱۷۵ ـ جدول۶۵×۱۲۵ـجلد تیماج ماشی‌جدول مذهب ـ کاغذ فرنگی آهار ومهره کشیدهٔ جدول و کمند زرین دار ـ دو صفحهٔ اول‌متن‌وحاشیه مذهب مرصع عالی، بین‌السطورطلااندازی ـ دارای یك سرلوح مذهب‌مرصع ـ بقلم کتابت‌خفی عالی ـ رقم محمدصادق‌انجو ـ تاریخ ۱۲۴۸ .

پایان:«بجهة پیشکش...نظام‌الملك والملةوالدین ... محمدحسنا... تحریراین رساله نمود،اقل‌سادات‌انجو، محمد صادق ... فی‌سنهٔ ۱۲۴۸ » .

*

محمدصادق،ازسادات‌انجوی‌شیرازوازاستادان‌خط شکسته‌است . درفارسنامهٔ‌ناصری‌تاریخ‌وفات وی‌سال۱۲۴۵ضبط شده‌ولی‌لااقل،تاسال۱۲۴۸تاریخ کتابت کتاب‌مذکور،حیات‌داشته‌است .

---

(۱۵) آتشکدهٔ آذر

باندازهٔ ۲۰۰×۳۰۵ـ جدول۱۵۵×۲۵۰ ـ قطعهٔ انتخابی موجود ۹۰×۱۶۰ ـ جلد ساغری مشکی حاشیه منگنه ـ کاغذ اصفهانی جدول و

چنانکه کمال خط نستعلیق بدست میرعماد صورت گرفت؛ تکامل خط شکسته، مرهون کوشش درویش شد، واو، نه فقط قواعد این خط را بحد کمال رسانید ؛ بلکه زیبائی وشیوائی آن بدست او بحد اعلی رسید . درویش درقدرت قلم اینخط تاکنون نظیری نیاورده ؛ چنانکه شش دانك جلی راچون کتابت خفی وغبار نیکو نوشته است .

بااینکه درویش درجوانی در گذشته، ازآثارهنروی آن مایه بجای مانده که کمتر ازخوشنویسان رادست داده است ، وبیشتر خطوط موجود بلکه همگی آنچه دیده‌ام، درظرف مدت پانزده سال، میان ۱۱۷۰ و ۱۱۸۵ نوشته شده است .

درویش، شاعر نیز بوده ودرشعر «خموش» و «مجید» تخلص میکرده ودیوان غزلیاتش درحدود یکهزار وپانصد بیت، موجوداست .

ازشاگردان درویش، میرزا کوچك اصفهانی وفضلعلی بیك دنبلی معروفند .

وفات درویش، درسنین جوانی بسال ۱۱۸۵ دراصفهان اتفاق افتاده است .

(۱۲) هفت اورنگ جامی

باندازهٔ ۱۵۵ × ۲۵۵ ـ جلد ساغری مشکی ترنج ونیمترنج ولچکی ضربی مذهّب ـ کاغذ ترمهٔ جدول زرین دار ـ دوصفحهٔ اوّل هرمثنوی، متن وحاشیه مذهّب ، بین‌السطور طلااندازی ودارای یك سرلوح مذهّب ـ بقلم کتابت عالی ـ رقم محمد رضا ـ تاریخ ۱۱۸۷ .

پایان : « تمت الکتاب بعون الملك الوهّاب، فی اوایل شهر شعبان المعظم سنهٔ ۱۱۸۷، درمحروسهٔ اصفهان خلدبنیان . حرّره العبدالاقلّ محمدرضا ».

*

محمدرضای اصفهانی معروف به « کر » ، فرزند عبدالعزیز، از معاصرین وشاگردان درویش عبدالمجید وکاتب اسمعیل سلطان خبوشانی بود وبسیاری کتاب ازجمله، شاهنامهٔ فردوسی را برای وی کتابت کرده بود . درحسن خط وی آنقدرمبالغه کرده‌اند که گویند وقتی ازدرویش پرسیدند ، خط میرزارضا چگونه است ؟ـ گفت، قطعه رامن بهترمینویسم و کتابت را او .

سپهر ، تاریخ وفات وبرا سال ۱۱۹۳ ضبط کرده است ، ولی برقم وی تا تاریخ ۱۱۹۵ نیز دیده ام .

(۱۳) مرقّع

باندازهٔ ۱۹۰ × ۲۹۰ ـ جلدروغنی ـ دارای ۳۱ رقعه، بخطوط شکسته، رقم: درویش عبدالمجید ، شفیعا ؛ نستعلیق، رقم: میرعماد ، نورالدین علی ؛

سرلوح مذّهب مرّصع ـ بقلم کتابت عالی ـ رقم سید علی ـ تاریخ ۱۲۵۹.

پایان : « بجهة اتّحاف ... السلطان محمد پادشاه غازی ... تحریر این کتاب مستطاب نمود ، کمترین داعیان دولت ابد پیوند قاهره ، غرقهٔ بحر گنه، سید علی الحسینی الشیرازی . بتاریخ شهر ذی قعدة الحرام من شهور سنهٔ ۱۲۵۹» .

*

میرزا سیدعلی متخلص به« نیاز »، فرزند میرزا حسنعلی طبیب ، بشش واسطه، ازطرف مادر بمیر ـ صدرالدین ومیرغیاث الدین دشتکی میرسد . درعلم طب وفقه واصول مشهورعصر بوده وشعرمی گفته و صاحب دیوانست . درخط شکسته، شاگردخواجه ابوالحسن خوشنویس فسائی، ازشاگردان بالواسطهٔ درویش عبدالمجید بوده است .

مولدوی بسال ۱۱۹۷ ودرحدودسال ۱۲۳۰ ، بهندوستان سفر کرده پس ازدوسال بشیراز باز گشتد وبسال ۱۲۶۳ بناخوشی وبا درگذشته است .

---

(۱۸) تزوك تیموری

باندازهٔ ۱۵۰×۲۵۵ ـ اندازهٔ موجود ۶۰×۹۰ ـ جلد ساغری مشکی سجاف تیماج سرخ رنگ جدول مذّهب یك لائی ـ کاغذ فستقی جدول و کمند زرین دار، بین السطور تماماً طلااندازی ـ دارای یك سرلوح مذّهب مرّصع ـ دوصفحهٔ اوّل، متن وحاشیه مذّهب مرّصع عالی ـ بقلم کتابت عالی ـ رقم محمد اسمعیل انجوی ـ تاریخ ۱۲۶۹ .

پایان : «حسب الأشارهٔ . . . مشیر الملك دام اجلاله العالی ، تحریر نسخهٔ توزك امیر تیمور را نمود ، اقلّ السادات الحسینی ، محمد اسمعیل ـ الانجوی الشیرازی . بتاریخ شهر جمادی الثانی سنهٔ ۱۲۶۹ هزارودویست و شصت ونه ، من الهجرة النبویة » .

*

سیدمحمداسمعیل ، فرزند سیدابوالقاسم انجوی شیرازی سابق الذکر، خط شکسته راازپدر فراگرفته وبدرجهٔ عالی رسید . مدتی در گوشهٔ قناعت نشسته، ازحق تولیت جامع عتیق شیراز، اعاشه می کرد:

کمند زرین‌دار - دارای یك سرلوح مذّهب مرّصع - دوصفحهٔ اوّل متن و حاشیه، مذّهب مرّصع عالی - بقلم کتابت عالی - رقم ابوالقاسم انجو - تاریخ ۱۲۳۲ .

پایان : « ... رقمزدخامهٔ کمترین، ابوالقاسم‌الانجوی‌الشیرازی گردید، فی‌سنهٔ ۱۲۳۲ » .

*

میرزا ابوالقاسم،نیز ازسادات انجوی‌شیراز واباً‌عن‌جد متولی‌مسجد جامع عتیق شیراز و بحسن‌خلق وسلامت نفس‌معروف بوده‌است . گاهی شعرمی گفته وازاقسام شعر، برباعی‌بیشتر متمایل بوده وخطشکسته‌رابدرجهٔ‌عالی‌خوش‌مینوشته‌است. درآخرعمر ویراضعف باصره‌دست‌داده وبس‌نزدیک‌صد ودهسال زندگانی،بسال۱۲۵۸درشیرازدرگذشته‌است .

(۱٦) دوصفحهٔ‌آخرآتشکدهٔ آذرشمارهٔ ۱٤

بدنبال آتشکدهٔ‌مزبور رقم میرزا ابوالقاسم انجوی ، دوصفحه بهمان قلم‌وخطّ، اشعاریست که میرزا کوچك‌وصال شیرازی، خود سروده‌و نوشته وچنین رقم کرده است : « راقمه قائله،اعنی‌میرزا کوچك، المتخلص‌بوصال شیرازی ۱۲۳۸» .

قطعهٔ انتخابی موجود باندازهٔ ۹۰×۱٦۰ است .

*

(ترجمهٔ‌احوال‌محمدشفیع شیرازی‌ملقب‌بمیرزا کوچك‌ومتخلص‌بوصال درضمن‌ذکر نسخ‌نویسان گذشت . »

(۱۷) دیوان حافظ

باندازهٔ ۱۰۵×۱۸۰ - جدول ۷۰×۱٤۵ - جلد روغنی عالی - کاغذ ترمهٔ جدول و کمند زرین دار ، بین السطور عموماً طلااندازی - سر فصلها مذّهب - دو صفحهٔ اوّل، متن وحاشیه مذّهب مرّصع عالی - دارای یك

مرّصع ویك پیشانی مذّهب عالی - دوصفحهٔ اوّل متن وحاشیه مذّهب - بقلم کتابت خفیّ عالی - رقم محمدعلی - تاریخ ۱۳۲٤ .

پایان : «بجهة تقدیم ... مظفرالدین شاه قاجار ... تحریر نمود . . . محمدعلی مستوفی الشیرازی، فی شهر صفر المظفر سنهٔ ۱۳۲٤» .

*

میرزا محمدعلی شیرازی . ازمستوفیان دربار ناصرالدین شاه ومظفرالدین شاه بود وازترجمهٔ حالش آنقدرمعلوم شد، که خط شکسته رادرتاریخ ۱۲۹۵ چون سال ۱۳۲٤ استادانه مینوشته است .

(۲۲) مرّقع

باندازهٔ ۹۰×۱۵۸ - جلد مخمل سبزسجاف تیماج مشکی - دارای ۲٦ رقعهٔ مذّهب - بخطوط نستعلیق وشکسته - بقلم سه دانگ ونیمدودانگ وکتابت وغبار ، ازجمله :

یك قطعه باندازهٔ ۵۵×۹۰ - بقلم سه دانگ جلیّ عالی شکسته - رقم : «سید گلستانه» .

*

سیدعلی اکبر ابن حاج میرزا محمدابراهیم ، ازخانوادهٔ قدیم سادات گلستانه، بسال ۱۲۷٤ در اصفهان متولد شد وتحصیلات مقدماتی را در همانجا آغازنهاد . علاقهٔ وی بخط ازهمان اوان طفولیت شروع گردید ودرنزد خوشنویسان عهد ، بمشق خط پرداخت ویزودی دراس هنرسرآمد .چنانکه در جوانی،خط نستعلیق راخوش مینوشت ودرخط شکسته، استاد مسلم بود .

پس ازظهوردرویش عبدالمجید ، شیوهٔ وی عموم رهروان خطشکسته راسوی خودسوق داد وبسیاری ازهنرمندان بدان سبك،مشق کردند ، وبااینکه شمارهٔ خوشنویسان انخط بسیارشد، هیچیك شباهت خط واشتراك اسلوب درویش راپپایه ومایهٔ گلستانه نرسانیدند ؛ مخصوصاً کسی که به تبعیت درویش خطشکسته را از کتابت خفی،ترقی داده بششدانك جلی رسانید وبخوبی ازعهده برآمد، همان گلستانه بود؛چنانکه این قبیل مشقهای ویرا ، جز شخص درویش باین اندازه ازاستواری وقدرت، کسی ننوشته است .

سیدعلی اکبر گلستانه ، درمدت زندگانی مسافرتهائی بخراسان وفارس وعراق عرب کردودر آخرعمر، چندی بتهران آمدودراین شهر، رشتهٔ حیات آن ادیب دانشمندهنرمند، بایك عمل جراحی پزشك بی باکی درسنین جوانی، یعنی چهل وپنجسالگی بگسست وبسال ۱۳۱۹ هجری قمری در گذشت وجنازهٔ وی بنابوصیت خود، بقم انتقال دادهشد ودرجوار مزارعلی بن بابویه بخاك سپرده شد .

تا بسال ۱۲٤۰، درسلك خدمت شكرالله خان نوری وزیر شیراز ، منسلك گردید و برای وی کتابت می کرد وازانعام او متمتع میشد .
صاحب فارسنامهٔ ناصری، تولد سیداسمعیل را، سال ۱۲۳۷ ضبط کرده است که البته صحیح نیست زیرا که خود صریحاً نوشته که بسال ۱۲۳۷، بخدمت شکرالله خان مزبور رسیده ودرآن هنگام ، جزو کتاب خوشنویس بوده که نسخهٔ آتشکده آذری بخط خوش برای وی نوشته و نیز بسال ۱۳٤۰ روضةالصفای کاملی بنام همان وزیر کتابت کرده است .
سال وفاتش را ذکر نکرده اند؛ ولی حیاتش تاسال ۱۲٦۹ مشخص است .

(۱۹) رسالهٔ فارسی دراخلاق، ازابوحامدحجةالاسلام محمد غزّالی

باندازهٔ ۱۱۵ × ۱۷۵ - جدول ۷۰ × ۱۱۰ ـ جلدتیماج سرخ جدول مذّهب یك لائی - کاغذ ترمهٔ جدول و کمند زرین دار- بقلم کتابت عالی - رقم داوری ـ تاریخ ۱۲۷۰ .
پایان : « ... بندهٔ ایزد داور، محمد داوری، ابن وصال، طاب الله ثراه . تمت فی سنهٔ ۱۲۷۰» .

*

(میرزامحمد داوری، ترجمهٔ احوالش درضمن ذکر نستعلیق نویسان گذشت .)

(۲۰) یك رقعه ازمرقّع شمارهٔ ٦۷ (نستعلیق نویسان)

اندازهٔ جدول ۱۰۰ × ۱٦۰- بقلم کتابت جلیّ عالی - رقم : « مشقه العبد ، علی محمد » .

*

(میرزاعلیمحمدصفای لواسانی، ترجمهٔ احوالش درضمن ذکر نستعلیق نویسان گذشت .)

(۲۱) گلستان سعدی

باندازهٔ ۱٤۵ × ۲۲۳- اندازهٔ جدول ٦۵ × ۱۲۰ ـ جلدروغنی عالی- کاغذفرنگی آهار ومهره کشیدهٔ متن وحاشیه ، جدول زرین دار ، حاشیه کاغذ ترمه، تمام صفحات بین السطور طلا اندازی مذّهب ـ دارای یك سرلوح مذّهب

نمونهٔ
خطوط خوشنویسان
شکسته

(۲۳) نفثةالمصدور نورالدین محمد زیدری

باندازهٔ ۱٤۰×۲۰۰ـ جدول ۷۵×۱۳۵ـ جلد تیماج ـ کاغذ فرنگی آهار و مهره کشیده ـ بقلم کتابت ـ رقم سلمان فراهانی ـ تاریخ ۱۲۹۵ .

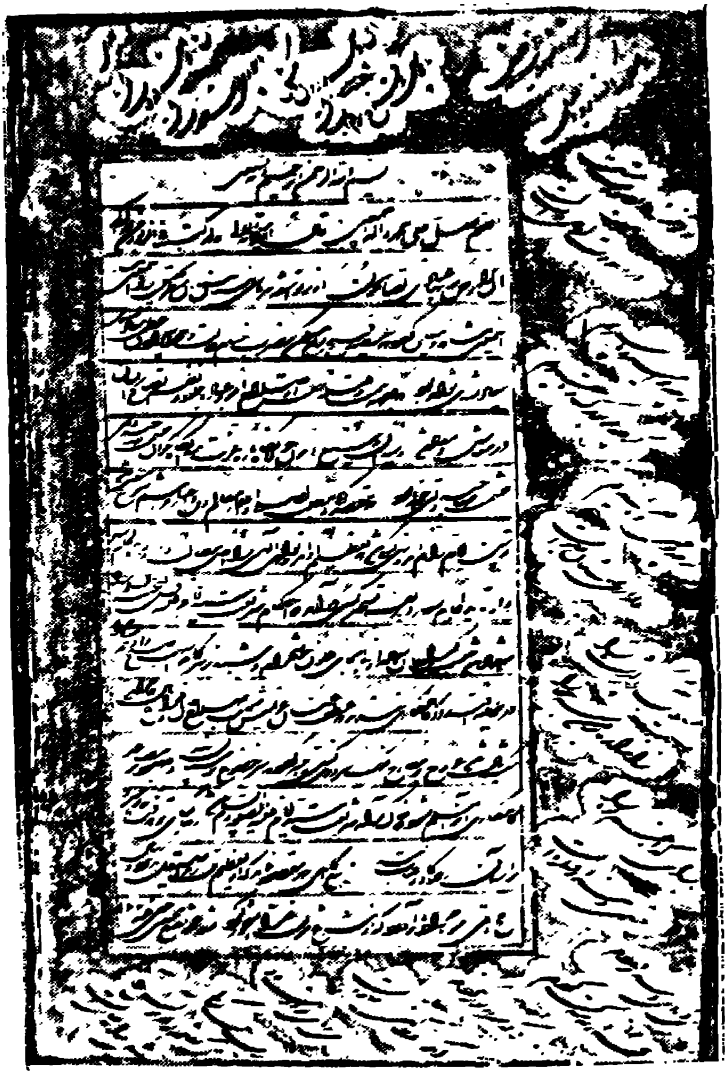
پایان : « تمت بالخیر، فی سادس شهر جمیدی الاخرة سنهٔ ۱۲۹۵ . سلمان فراهانی » .

*

میرزا سلمان شریف، مستوفی فراهانی، ملقب به بیان السلطنه، از منشیان و محاسبان زبردست و در عصر خود به حسن آداب ظاهر و صفای باطن و امانت و صداقت معروف بود .

وی، بسال ۱۲۵۵ قمری متولد گردید و در زندگانی طولانی خود مدت شصت سال، معاصر چهار تن آخرین پادشاهان قاجار، مصدر مشاغل دولتی و از جمله، از سال ۱۳۲۷ ریاست کل بیوتات سلطنتی و محاسبات درباری، بوی مفوض بود و مدت ده سال با کبر سن ، عهده دار این شغل خطیر بود و مخصوصا مساعی او در انجام ثبت و ضبط و ربط جواهرات سلطنتی، از خدمات برجسته و مفاخر وی و همچنان بر سر این کار بود ، تا بسال ۱۳۳۷ قمری، در سن هشتاد و دو سالگی در گذشت و در جوار مزار حضرت عبدالعظیم، در مقبرهٔ خانوادگی ناصرالملك بخاك سپرده شد .

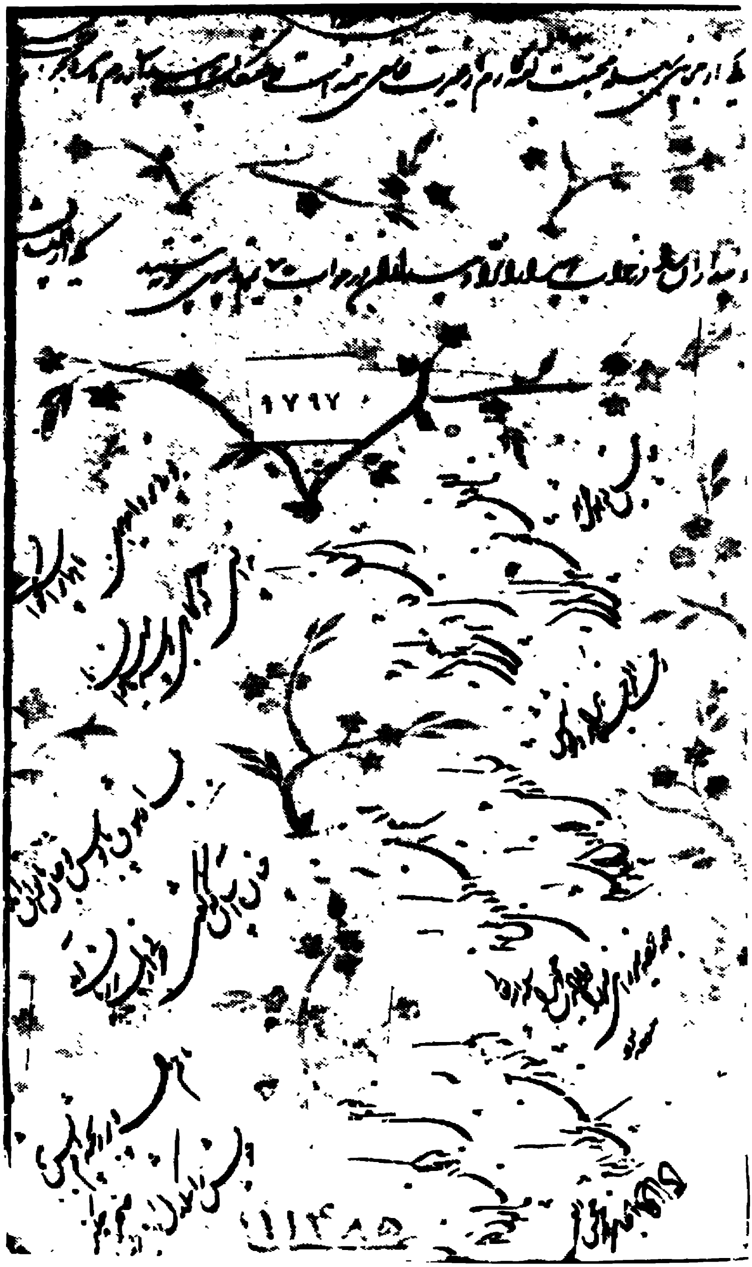
بیان السلطنه، در شیوهٔ خط شکسته که بتدریج پیچیدگی و درهمی یافته بود، تصرف کرد و آنرا روشن ساخت . با اینکه سریع الکتابه بود، بس استوار و شیرین مینوشت . مهارت او در علم سیاق وقدرت او در حسن این خط در زمان خود بی نظیر بود .

بسم الله الرحمن الرحیم

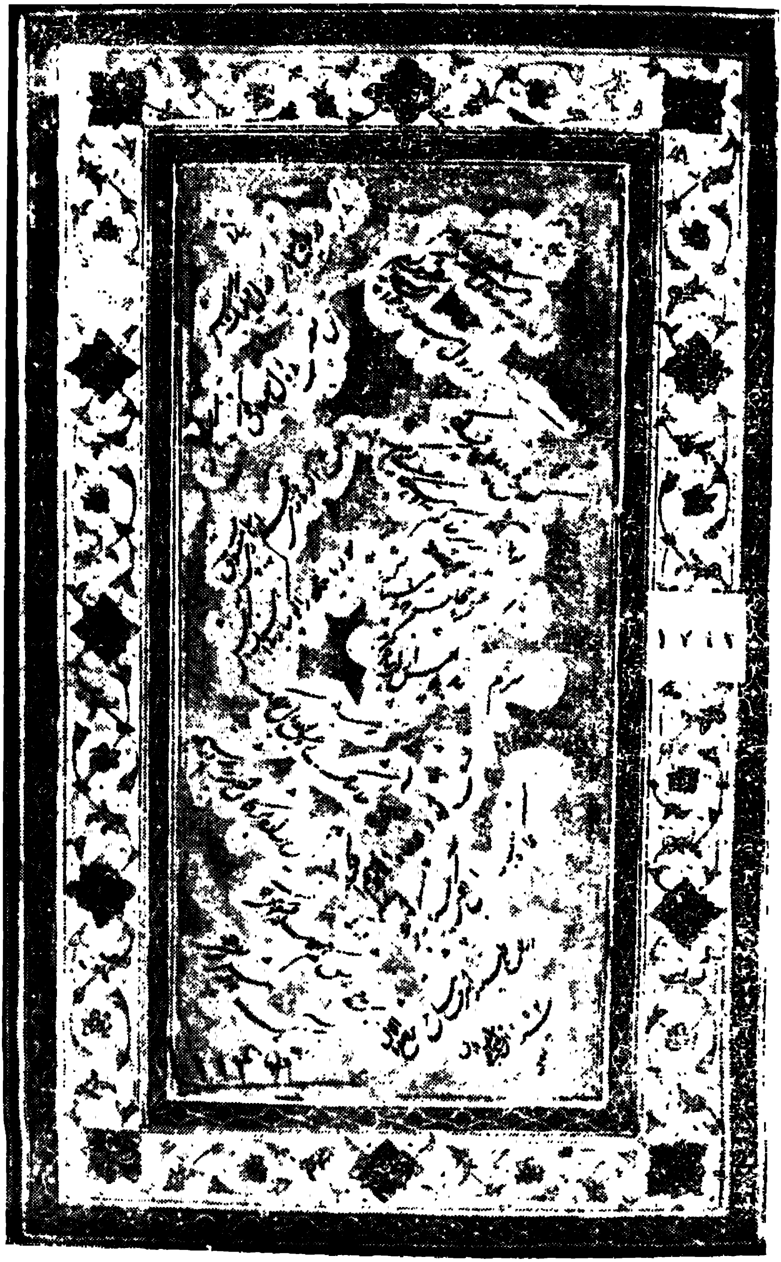
نمونهٔ شمارهٔ (۲)

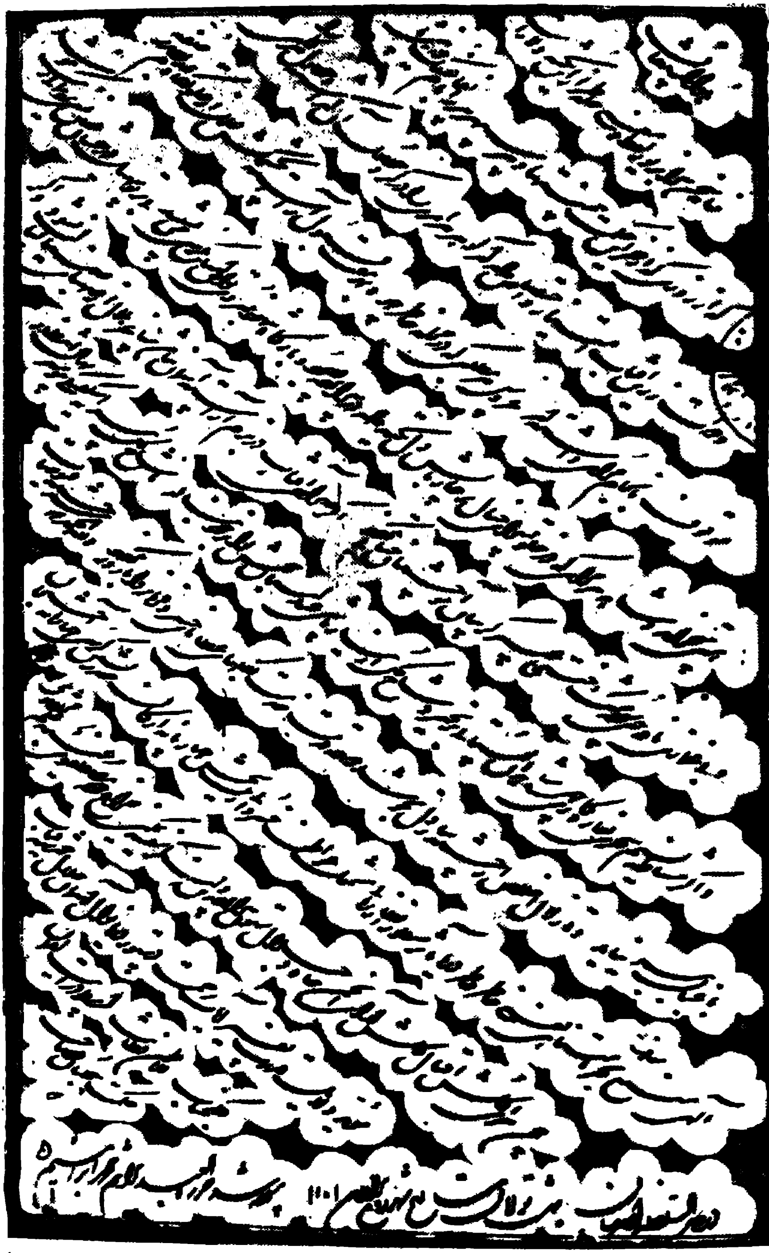
نمونهٔ شمارهٔ (۳)

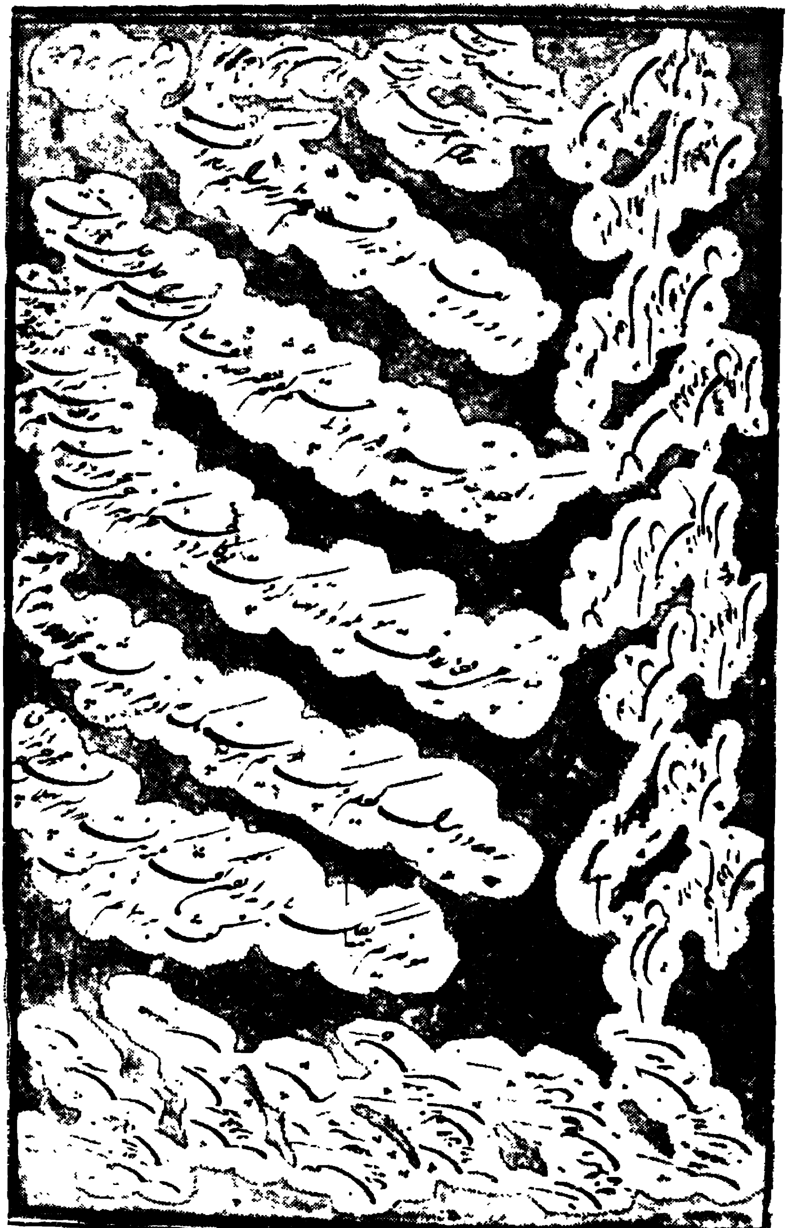
نمونهٔ شمارهٔ (٤)

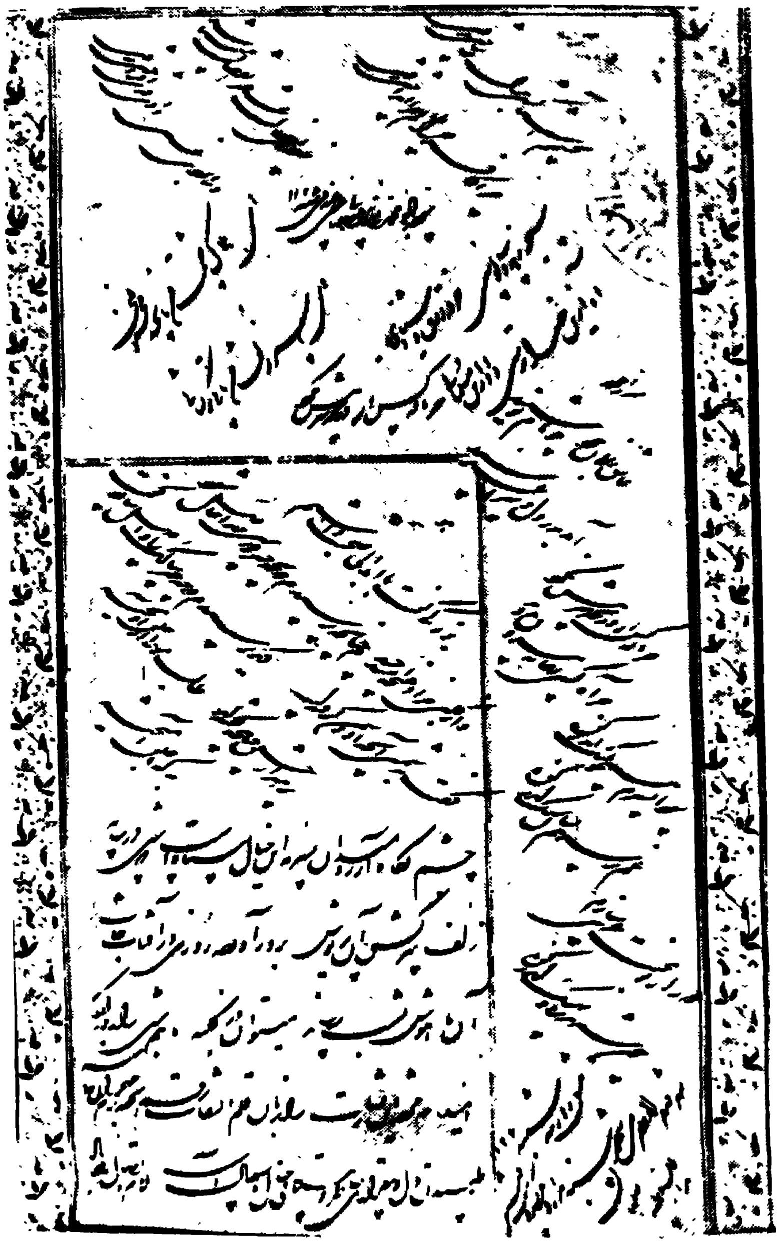
(٥) ارة ـ نة

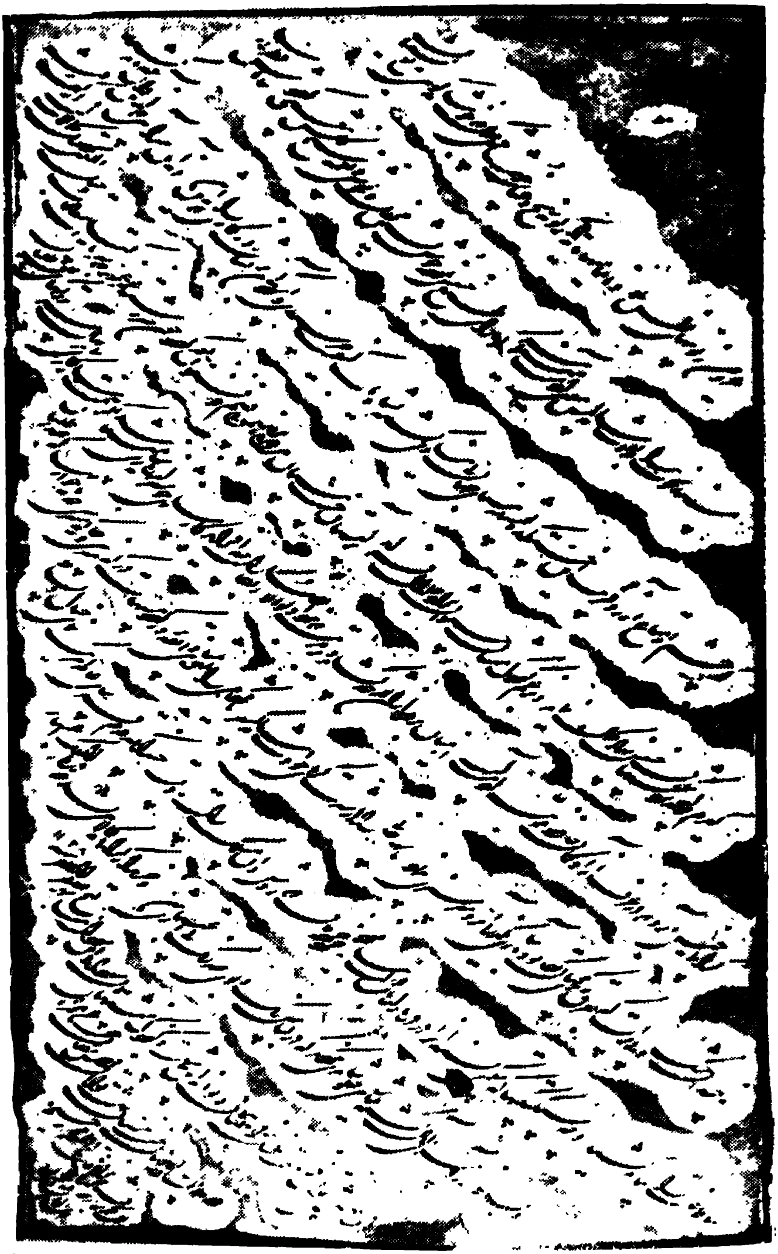
نمونهٔ شمارهٔ (٦)

نمونهٔ شمارهٔ (۷)

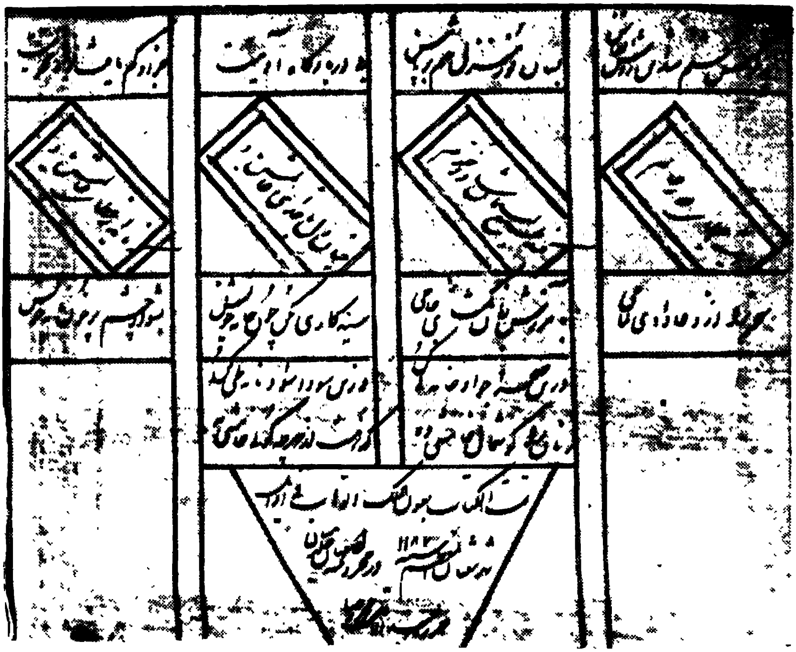
نمونهٔ شمارهٔ (۸)

نمونهٔ شمارهٔ (۹)

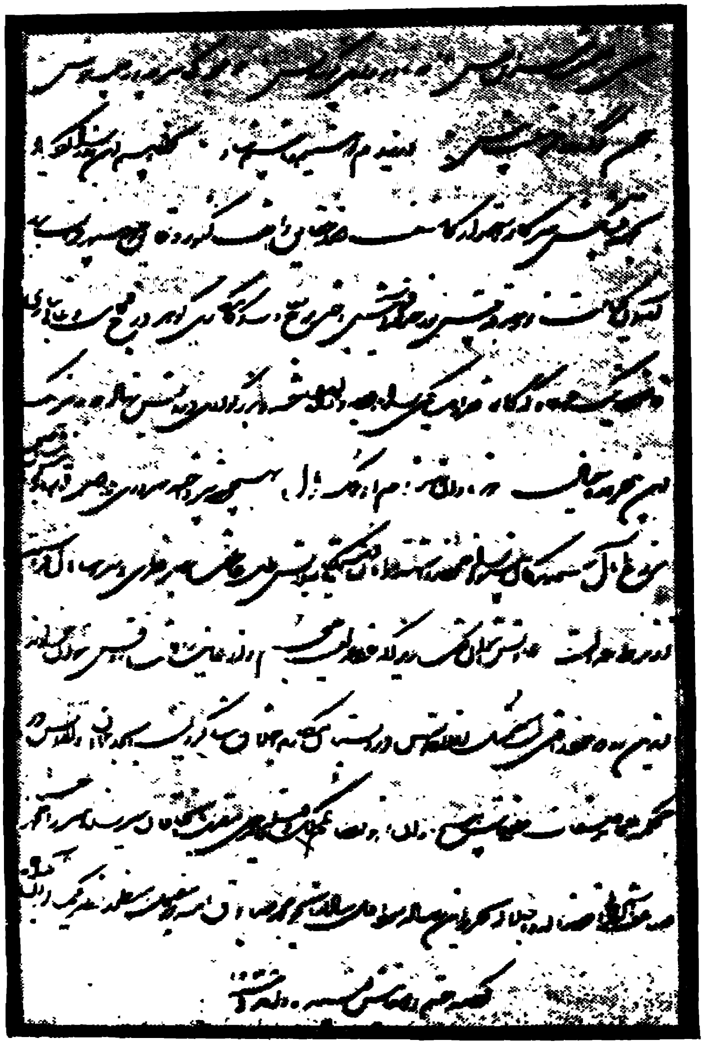
نمونهٔ شمارهٔ (۱۰)

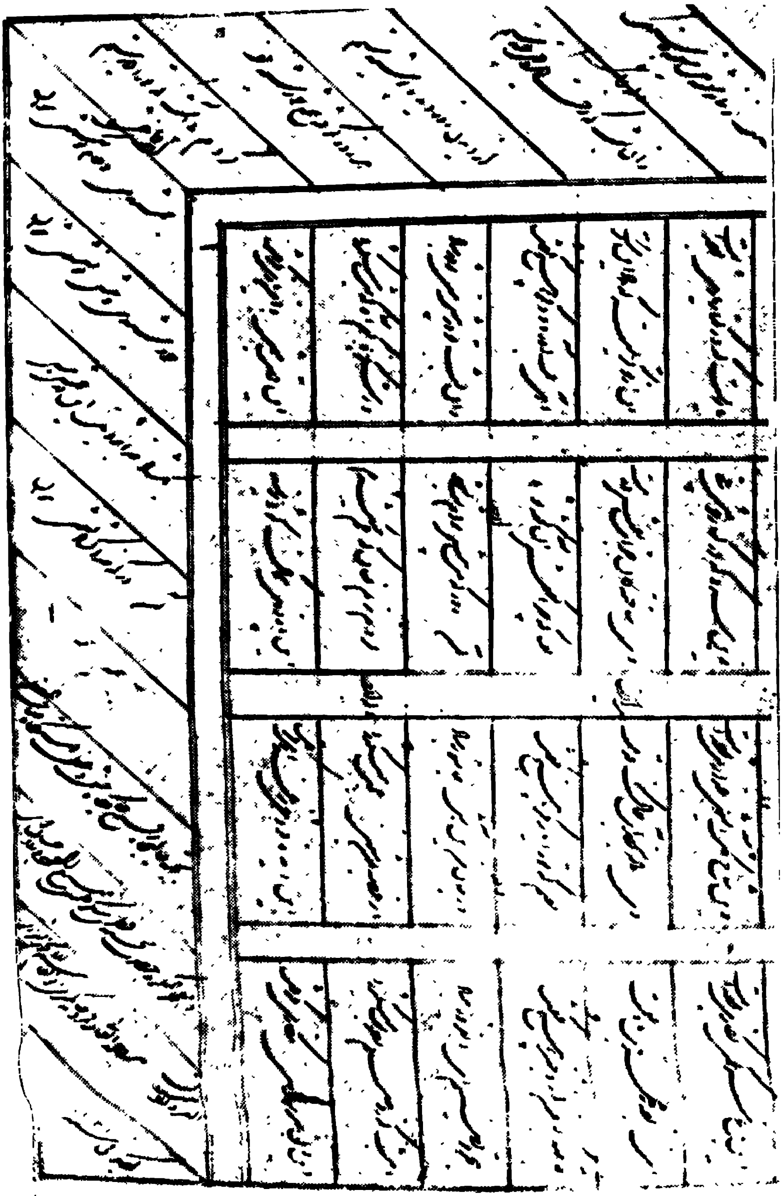
نمونهٔ شمارهٔ (١٦)

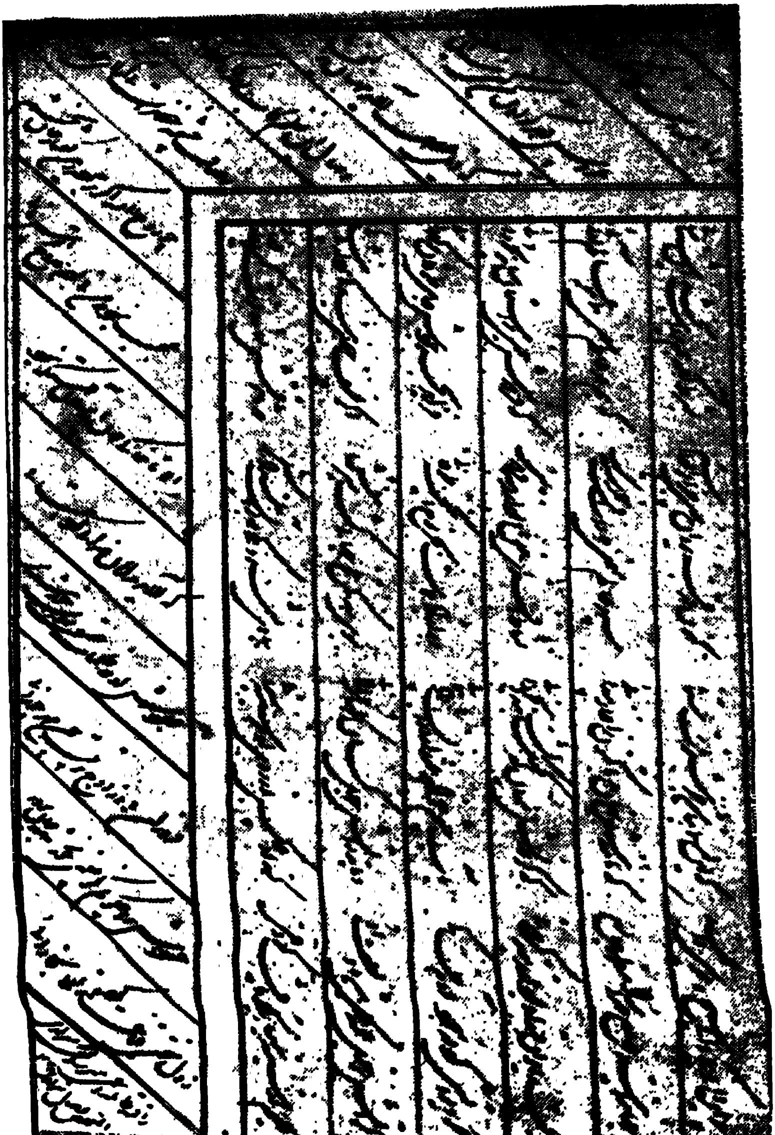
نمونهٔ شمارهٔ (۱۳)

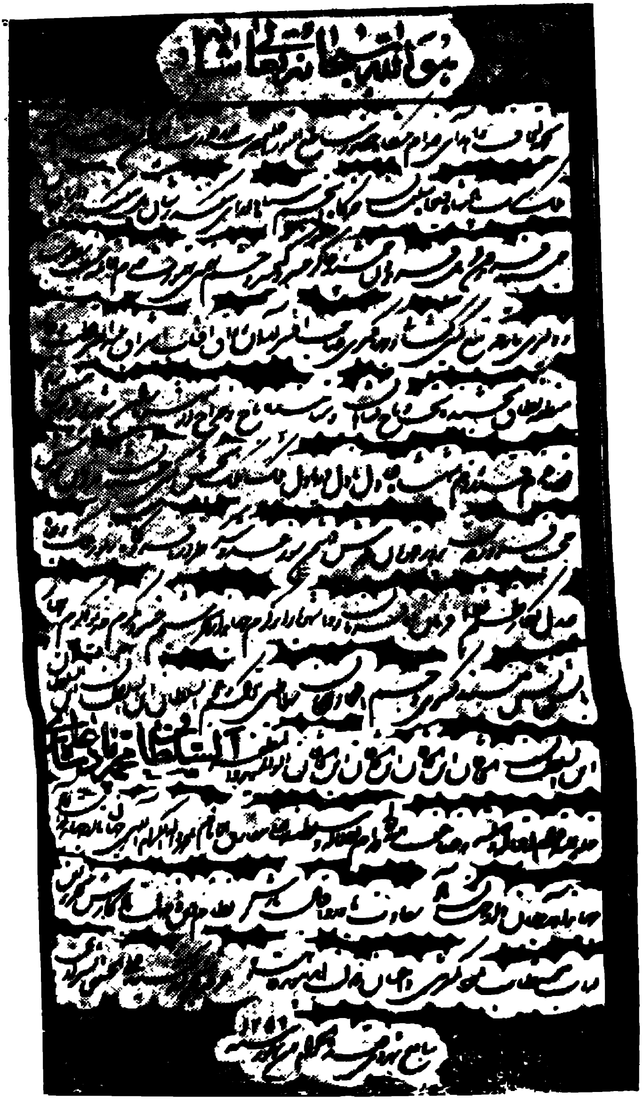
نمونه شماره (۱۴)

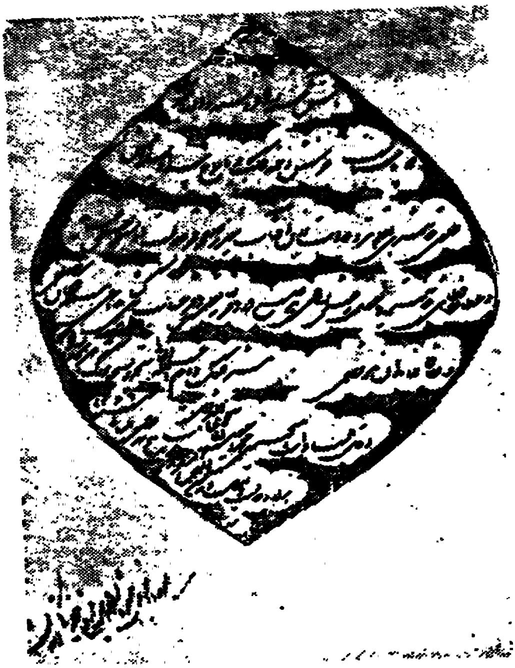
نمونة شمارة (١٥)

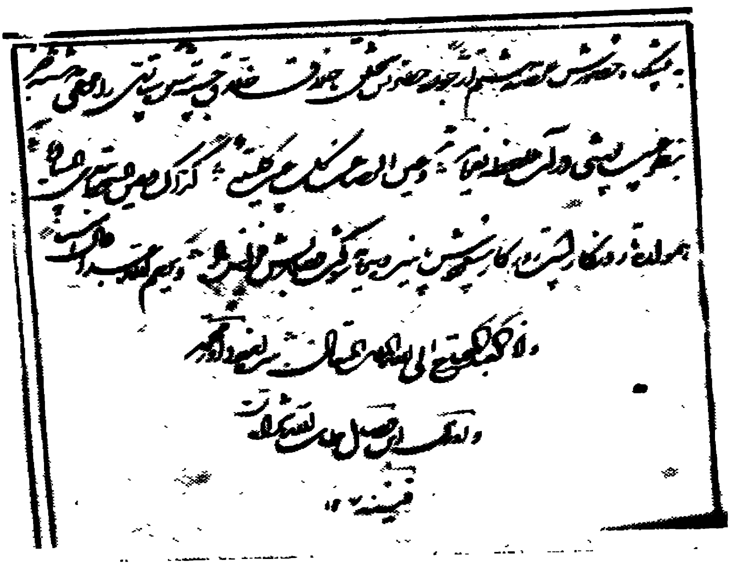
نموذج شمارة (١٦)

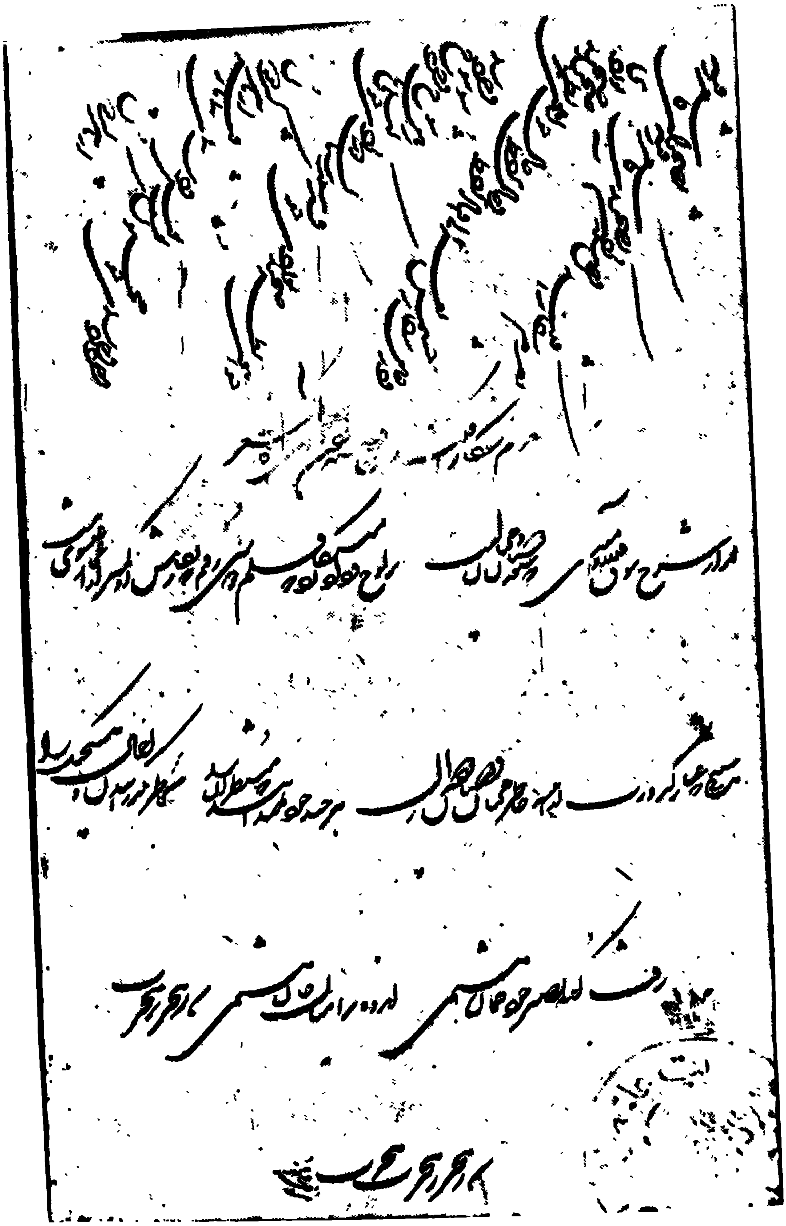
نمونهٔ شمارهٔ (۱۷)

نمونة شمارة (۱۸)

نمونة شمارة (١٩)

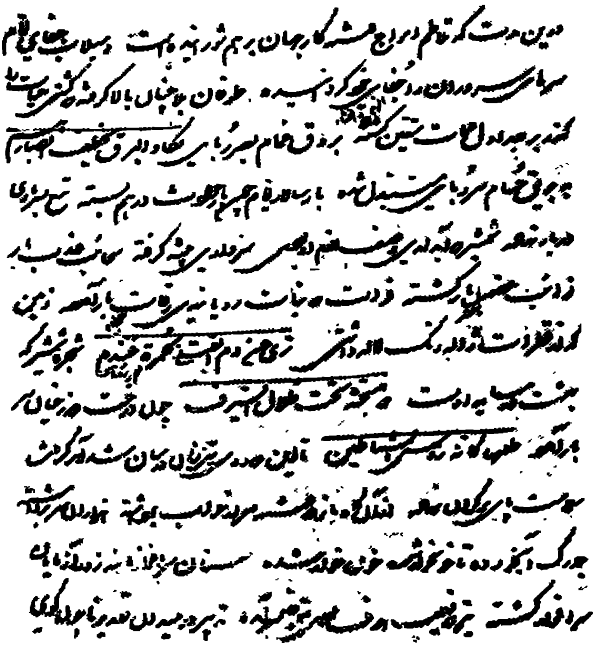
نمونهٔ شمارهٔ (۲۰)

نمونة شمارة (٢١)

نمونهٔ شمارهٔ (۲۲)

نمونهٔ شمارهٔ (۲۳)

اسماء رجال

(الف)
آذر- لطفعلی ۲۹۱-۲۹۲،۲۹۲
آقا = رشیدا
آقائی = محمدحسین
آقاجان = علیرضاپرتو
آقاسی - حاج‌میرزا ۱۵۶
ابراهیم استرآبادی ۱۳۰
ابراهیم سلطان بن شاهرخ ٦
ابراهیم‌قمی = محمدابراهیم
ابراهیم کارلادانی ۲۰
ابراهیم میرزاصفوی(جاهی) ۱۳۲،
۱۳٦-۱۳۷
ابریشمی = محمد
ابوتراب اصفهانی = ترابا
ابوالحسن غفاری ۱۸-۱۹
ابوالحسن فسائی - خواجه ۲۹۳
ابوالحسن نقاش ۱٤۳
ابوحمزهٔ ثمالی ۲۵
ابوسعید = حسن قاری
ابوسعیدگورکانی - سلطان ۱۰۹،
۱۲۲،۱۲۵
ابوالعطاء = خواجو کرمانی
ابوالفتح = بهرام میرزاصفوی
ابوالفضل ساوجی ۱۲،۱۵۸
ابوالقاسم اصفهانی-سید ۲۲
ابوالقاسم‌اصفهانی - میرزا ۱۹
ابوالقاسم انجوی ۲۹۲-۲۹۳
ابوالقاسم سکوت ۲۵
ابوالقاسم فرهنك ۲۳
ابوالمجد = یاقوت
ابومحمد = وصال
ابوالمعالی ۱۵۰
اتابکان فارس ٦
احمد حنبل ٤
احمد شاملو ۲۵
احمد صدیقی رومی ۳-٤
احمد مشهدی - سید ۱۳۰،۱۳۵-
۱۳٦،۱۳۹-۱٤۰
احمد نیریزی ۷،۱۲-۱۳،۱۵-۱۸،
۲۱،۲٦
احمدوقار ۲۳،۱۵۵
اختیارالدین‌منشی-خواجه ۱۰۹-۱۱۰
ادیب اصفهانی = میرزا محمد حسین
اسحق شهابی ۱۳۸
اسمعیل‌انجوی = محمد اسمعیل
اسمعیل اوّل صفوی - شاه ۱۳۰،
۱۳۷،۱۵۱
اسمعیل‌ثانی‌صفوی - شاه ۱۳٦،۱٤۰

جمال‌الدین = یاقوت
جمال‌الدین محمدمشهدی ۱۳۶-۱۳۷
جواهر رقم = سیدعلیخان
جواهر نگار = نورا
جهانگیر پادشاه ۱۴۶
جهانگیر شاهی = عبدالرحیم‌هروی
(چ)
چترس ۱۴۳
(ح)
حافظ شیرازی ۱۲۷،۱۴۵،۲۹۲
حافظ عثمان = عثمان
حالی = باباشاه
حبیب -میرزا ۱۲۲،۱۳۰،۱۳۹-۱۴۱
حجاب = میرزافتحعلی شیرازی
حسن‌بیك زرین‌قلم ۹
حسنخان شاملو ۱۴۵-۱۴۶،۱۴۸،
۲۸۷
حسنعلی ۱۵-۱۶
حسن‌بن‌علی گنابادی = اختیارالدین
منشی
حسن‌قاری‌سبزواری ۶
حسن کاشانی ۱۴۸
حسن کرمانی = محمدحسن
حسن گلپایگانی ۱۴۳
حسن‌نثاری - شیخ ۱۲۹
حسن‌هاشمی‌حلبی - سید ۱۱
حسین‌میرزا بایقرا - سلطان ۱۰۹-
۱۱۰،۱۲۴-۱۲۵،۱۲۸-۱۲۹
حسین‌تبریزی-میر = محمدحسین
حسین‌خان شاملو ۱۴۸
حسین‌صفوی - شاه‌سلطان ۱۵،۱۷
حسین‌علی لواسانی ۱۵۷
حسین‌علی نوری - میرزا ۱۵۳
حسین‌فخار - جمال‌الدین ۶
حسین‌میر کلنگی ۱۳۷-۱۳۸
حسین‌هروی- حافظ کمال‌الدین ۶-۷،
۱۵
حکیم = محمود
حکیم‌الهی = محمدجعفر
حمزه‌میرزا صفوی ۱۴۲
(خ)
خادرة ۱۳
خاقانی شیروانی ۱۴۹
خان = سیدعلیخان‌جواهررقم
خطائی = شاه‌اسمعیل‌اول صفوی
خلیفه‌صفرشاه ۱۲۶
خموش = درویش عبدالمجید
خندان = سلطان‌محمد
خواجو کرمانی ۱۲۶،۱۲۹
خواجه‌جان جبرئیل ۱۰۹
خوشنویس‌ایران = نورالاهیجی
(د)
داراشکوه ۱۴۹
داور کیا ۱۳۰
داوری = محمد
درویش‌عبدالله‌سلطانی ۱۰۹
درویش عبدالمجیدطالقانی ۱۸،۲۱،
۱۳۳،۱۴۳،۱۴۶،۲۸۵،۲۸۹-۲۹۱،
۲۹۳،۲۹۵
دین‌محمدسلطان ۱۴۲
(ر)
راغب = عبدالله
رشیدا ۱۳۳،۱۴۴،۱۴۹-۱۵۲

اسمعیل سلطان‌خبوشانی ۲۹۰
اسمعیل کاشانی ۱۱۰
اشرف ـ محمدسعید ۱۴۶،۱۵۰
اشرف‌الکتاب = زین‌العابدین اصفهانی
اظهر ـ ظهیرالدین ۱۲۲،۵-۱۲۳،
۱۲۵
افغان‌ها ۱۵،۱۸۸
اکبر پادشاه ۱۴۳
اکبر شاهی = محمدحسین کشمیری
امامی = محمدمحسن اصفهانی
امیرتیمور = تیمور
امیرشاهی سبزواری ۱۳۱-۱۳۲
امیرعلی‌شیر نوائی ۱۱۰،۱۲۴-۱۲۵،
۱۲۷-۱۲۸،۱۳۶
امیرکبیر = میرزا تقیخان فراهانی
اوحدی = تقی‌الدین کاشانی
اوحدی مراغه‌ای ۱۲۸
اورنك زیب ۱۵۲
اولیاء ۱۴۳
ایرج‌میرزا = ملك ایرج میرزا
ایلخانی ۱۵۴

(ب)

بابا ـ میرزا ۱۴۴
باباشاه اصفهانی ۱۴۰
باقی = عبدالباقی تبریزی
بالچند ۱۴۳
بایسنغر ۶،۱۲۱-۱۲۲
بایقرا = سلطان‌حسین میرزا
بچتر ۱۴۳
بختاورخان ۱۱
بدایع‌نگار = محمدابراهیم
بدیعا = بدیع‌الزمان تبریزی ۱۴۷
بردة ۹
بزرك قائم‌مقام ـ میرزا ۱۵۴
بشنداس ۱۴۳
بهرام‌میرزا صفوی ۱۲۵،۱۳۷
بهزاد ۱۲۷
بیان‌السلطنه = سلمان شریف

(پ)

پرتو = علیرضا
پیامی ۱۴۴

(ت)

ترابا اصفهانی ۱۸،۱۳۹،۱۴۸-۱۵۱
تقیخان امیرکبیر ـ میرزا ۲۶
تقیخان = محمدتقی‌خان بیکلربیکی یزد
تقی‌الدین اوحدی کاشانی ۱۳۷،۱۳۹،
۱۴۱
تیمور گورکانی ـ امیر ۱۲۲،۲۹۳

(ث)

ثمالی = ابوحمزه

(ج)

جابری انصاری ۲۷
جامی ـ عبدالرحمن ۱۲۴ ـ ۱۲۵،
۱۲۷،۱۳۴،۱۳۷،۱۴۱-۱۴۲،۱۵۳-
۱۵۴،۲۹۰
جاهی = سلطان‌ابراهیم میرزا صفوی
جبرئیل = خواجه‌جان
جعفر اهری ۱۴۳
جعفر تبریزی بایسنغری ۵،۱۲۱-
۱۲۳
جلال‌الدین = محمود سلطانی
جلال‌الدین بلخی = مولانا
جمال‌الدین = حسین فخار

شاه‌قاسم ۱۳۰، ۱٤٥
شاه‌محمدتر کستانی ۱۳٥
شاه‌محمدمشهدی(واقفی) ۱۳۳-۱۳٤، ۱۳۹
شاه‌محمودنیشابوری ۱۳۰-۱۳۳، ۱۳۹
شاه‌میر = میر
شاهی‌سبزواری = امیر
شرف‌الدین رامی ۱۲۳
شرف‌الدین علی‌یزدی ۱۲۷
شفائی ۱٤٦
شفیعا ۱۱۰، ۲۸٥-۲۹۰
شکرالله‌خان‌نوری ۲۹٤
شهابی = محمودسیاوشانی
شهره‌امیر ۱۳۲

(ص)

صائب ۱٥۰، ۱٥۲
صائغ = محمدهاشم‌اصفهانی
صاحب‌الزمان ۹
صادق = محمدصادق
صالح - مولانا ۱۲۹
صدرالدین‌دشتکی- میر ۲۹۳
صدیقی = احمد
صفا = میرزاعلیمحمد
صفائی = محمداصفهانی
صفرشاه = خلیفه
صیرفی ۸
صیرفی عبدالله

(ط)

طالب - آقا ۲۱
طاهر - میرزا = نصر آبادی
طهماسب‌اوّل صفوی - شاه ۷، ۹، ۱۳۱- ۱۳۳، ۱۳٦، ۱٤۰

(ظ)

ظهیرالدین = اظهر

(ع)

عارفی ۱۲٤، ۱۳۰، ۱۳٥
عاشور ۲۰
عالمگیر بادشاه ۱۱، ۱٥۱
عباس‌اوّل‌صفوی- شاه ۹، ۱۳۹-۱٤۱، ۱٤٥- ۱٤۸
عباس‌ثانی‌صفوی - شاه ۱٤۸، ۲۸٦
عباس‌نوری - میرزا ۱٤٤، ۱٥۲
عباسی = رضا
عباسی = شفیعا
عباسی = علیرضاتبریزی
عبدالباقی تبریزی ۹
عبدالجبار ۱٤٦، ۱٤۸
عبدالحسین اصفهانی ۱۸، ۲٦
عبدالحلیم‌بن مصطفی ۱۱
عبدالحیّ منشی - خواجه ۱۰۹، ۱۲۲
عبدالرحمن = جامی
عبدالرحیم‌عنبر‌بن‌قلم‌هروی ۱۲۲، ۱٤٦
عبدالرحیم فرمان‌نویس ۱٥۳
عبدالرحیم‌بن‌فضل‌الله‌محتسب ۱٤۰
عبدالرزاق سمرقندی ۱۲۲
عبدالرشید دیلمی = رشیدا
عبدالشکور ۱٤۳
عبدالصمد - میر ۱٤۸
عبدالعزیز ۱٤۳
عبدالعزیز اصفهانی ۲۹۰
عبدالعزیزخان‌ازبك ۱۳٦

رضا ـ امام ۱۳٦
رضا عباسی ۱۳۰
رضا کلهر ـ میرزا = محمدرضا
روشن‌قلم = عبدالرحیم هروی

(ز)
زبدة‌الکتاب = سلطانعلی مشهدی
زرگر = محمدهاشم اصفهانی
زرین‌قلم = حسن بیك
زرین‌قلم = شاه‌محمود نیشابوری
زرین‌قلم = محمدحسین کشمیری
زرین‌قلم = هدایت‌الله
زکریا حسینی ۲۸۵
زمان = محمدزمان
زیدری = نورالدین محمد
زین‌الدین‌محمود ۱۲۵، ۱۲۹
زین‌العابدین ۲۸۵
زین‌العابدین ـ امام ۱٦
زین‌العابدین اصفهانی ۲٦-۲۷
زین‌العابدین قزوینی ۲۲
زین‌العابدین نشأه ۲۸۸

(س)
سام‌میرزا صفوی ۱٤۲
سپهر (هدایت‌الله لسان‌الملك) ۵، ۱۷، ۱۹-۲۰، ۲۵-۲٦، ۱۵۰، ۱۵٤، ۲۹۰
سعدی ۳، ۱۲۷، ۱۳۲، ۱۳۷، ۱٤۵، ۱۵۸، ۲۸٦، ۲۸۹، ۲۹٤
سکوت = ابوالقاسم
سلطان‌ابوسعید = ابوسعید
سلطان‌حسین‌میرزا بایقرا = حسین‌میرزا
سلطان‌الخطاطین = سلطانعلی مشهدی
سلطان‌علی قائنی ۲۲، ۱۲٤
سلطان‌علی مشهدی ۱۲۲-۱۳۱، ۱۳۳-۱۳٤، ۱٤۰
سلطان‌محمد خندان ۱۲۵، ۱۳۱
سلطان‌محمد نور ۱۲۲، ۱۲۵، ۱۲۷، ۱۳۱، ۱۳۳
سلطان‌محمود نجاتی ۱۳۰
سلطانی = احمد نیریزی
سلطانی = درویش‌عبدالله
سلطانی = زین‌العابدین اصفهانی
سلطانی = عبدالله
سلطانی = میرعلی هروی
سلطانی = محمود
سلمان‌شریف فراهانی بیان‌السلطنه ۲۹٦
سلیم کاتب ۱۳٤
سلیمان افندی ۱۳
سلیمان‌صفوی ـ شاه ۱۵، ۱۷-۱۷، ۱۸، ۱٤۷-۱٤۸، ۱۵۱، ۲۸۷
سنائی غزنوی ۱٤۵، ۱۵٤
سنگلاخ ـ میرزا ۱٤۷، ۱۵۱
سهوی = میرمحمد حسین تبریزی
سیدسجاد = امام‌زین‌العابدین
سیدموسوی ۱٤۳
سیف‌الدین باخرزی ۱۲۹

(ش)
شادبشاه ۱۳۱
شاملو = احمد
شاملو = حسنخان
شاملو = حسینخان
شاملو = مرتضی قلیخان
شاه چراغ ۲۵، ۱۵۳، ۱۵٦
شاهرخ‌بن‌امیر تیمور ۱۲۲
شاه‌جهان ۱٤۹، ۱۵۱

غیاث‌الدین دشتکی - میر ۲۹۳
غیاث‌السلطنه والدین = بایسنغر
غیور = محمدحسن کرمانی

(ف)

فائضی ۱۴۹
فتحعلی حجاب شیرازی - میرزا ۱۵۳، ۱۵۵
فتحعلی خان ملک الشعراء ۱۵۴
فتحعلی شاه قاجار ۱۶، ۱۹-۲۲، ۲۷، ۱۵۳-۱۵۴
فتح‌الله شیرازی ۷
فردوسی ۱۲۱، ۲۹۰
فرخ بیک ۱۴۳
فرهادمیرزا معتمدالدوله ۱۵۵
فرهنگ = ابوالقاسم
فریدالدین عطار
فصیحی ۲۸۵
فضل‌علی بیک دنبلی ۲۹۰
فضل‌الله ساوجی - حاج میرزا ۱۵۸
فضل‌الله محتسب ۱۴۰

(ق)

قائم‌مقام = میرزا بزرك
قاسم بن محمد شیرازی ۱۴
قبلة‌الکتاب = سلطانعلی مشهدی
قبلة‌الکتاب = یاقوت
قطب مغیثی = محمود سلطانی
قوام‌الدین محمد ۲۸۶
قوسی - علی ۱۳۹، ۱۴۱

(ك)

کاتب‌السلطان = محمدحسین شیرازی
کاتب‌السلطانی = سلطانعلی مشهدی
کاتب‌السلطانی = میرعلی هروی
کاتب‌السلطانی = محمدحسین شیرازی
کام‌بخش ۱۵۲
کامران میرزا = نایب‌السلطنه
کر = محمدرضا اصفهانی
کعب بن زهیر ۱۳
کلنگی = میرحسین
کلهر = محمدرحیم
کلهر = محمدرضا
کمال‌الدین = حسین حافظ هروی
کوچك اصفهانی - میرزا (محمدقاسم) ۱۴۳، ۲۹۰-۲۹۱
کوچك شیرازی - میرزا = وصال
کوروهن ۱۴۳
کوکب = عبدالعلی خراسانی

(گ)

گلستانه = عبدالوهاب
گلستانه = سیدعلی اکبر
گلستانه = حاج سیدمحمدابراهیم

(ل)

لسان‌الملك = سپهر
لطفعلی بیك = آذر
لطفعلی شیرازی ۲۳
لؤلؤی = محمدصالح اصفهانی

(م)

مالك اشتر ۱۵۶
مالك دیلمی ۱۳۰-۱۳۲، ۱۳۷، ۱۴۵
مجدالدین ابوالفضل ساوجی
مجید = درویش عبدالمجید
محرم = عبدالوهاب یزدی
محرم = محمدعلی یزدی

عبدالعظیم - حضرت ۲۹۶
عبدالعلی خراسانی ۲۱
عبدالغفار ۱۵
عبدالله ۸،۱۴۳،۲۸۵
عبدالله = عبدی نیشابوری
عبدالله ابن ابراهیم ادرنه‌ای ۱۳
عبدالله ابن اسمعیل ۱۱۰
عبدالله انصاری - خواجه ۱۳۹
عبدالله ثانی امیر بخارا ۱۳۸
عبدالله سلطانی — درویش عبدالله
عبدالله سلطانی ۱۵،۱۳۰
عبدالله صیرفی ۸،۱۲۳
عبدالله طباخ هروی ۵،۱۲۲-۱۲۳
عبدالله بن عاشور ۱۹-۲۰
عبدالله بن میر علی تبریزی ۱۲۲
عبدالله بن محمد محسن یزدی ۱۲-۱۳
عبدالله مذهب شیرازی ۱۳۶
عبدالمجید طالقانی — درویش
عبدالنبی محدث قزوینی ۲۲
عبدالواسع تبریزی ۱۲۳
عبدالوهاب گلستانه ۲۶
عبدالوهاب محرم یزدی ۱۸
عبدالوهاب نائینی - حاج ۲۷
عبدی نیشابوری ۱۳۰-۱۳۱،۱۳۳،
۱۳۹
عبیدخان ازبك ۱۲۹،۱۳۸
عثمان - حافظ ۱۳
عزالدین محمود ۱۲۷
عشرت = محمد مهدی ملك الکتاب
عضد - میر ۱۲۸
عطار - شیخ ۱۳۲
علاء بیك علاءالدین محمد تبریزی
۷-۸،۱۰،۱۵،۱۷،۱۴۶
علاءالدین رزه‌ای ۱۳۴
علی بن ابیطالب ۵-۷،۱۱،۱۲۳،۱۵۶
علی اکبر گلستانه - سید ۲۹۵
علی تبریزی - میر ۱۲۲-۱۲۳
علیخان جواهر رقم - سید ۱۴۳،۱۵۱
- ۱۵۲
علی رزه‌ای - میر ۱۳۴
علیرضا پرتو ۲۸
علیرضا عباسی ۹،۱۴۵-۱۴۷
علی شیرازی - میر ۲۸
علی شیرازی نباز - سید ۲۹۳
علیشیر نوائی = امیر علیشیر
علیقلیخان داغستانی = واله
علی قلی شیرازی ۷
علی کاتب خاتون آبادی - میرزا ۱۵۰
علی گنابادی ۱۱۰
علی محمد صفا - میرزا ۱۵۶-۱۵۷،
۲۹۴
علی هروی - میر ۱۲۲،۱۲۶،۱۲۸-
۱۳۰،۱۳۳،۱۳۶،۱۳۸-۱۴۰،۱۵۰
علی یزدی = شرف الدین
عماد حسنی - میر ۱۸،۱۳۹،۱۴۱،
۱۴۳-۱۵۱،۱۵۳،۱۵۷،۲۹۰
عماد حسینی - میر ۱۴۴
عنایت الله شیخ الاسلام ۱۴۰
عنبر بن قلم = عبدالرحیم هروی
عوفی ۱۴۷

(غ)

غزالی ۱۴۸
غزالی - ابوحامد محمد ۲۹۴
غفاری = ابوالحسن

محمد بن‌شمس‌الدین = علاءالدین تبریزی
محمد صادق ۲۰
محمد صادق انجوی ـ سید ۲۹۱
محمد صادق تبریزی ۱۰
محمد صادق نقاش ۱۵۶
محمد صالح اصفهانی ۱۵۰
محمد صالح خاتونابادی ۱۵۰
محمد صالح لؤلؤی ۱۸
محمد صالح مازندرانی ۱۵
محمد بن عبدالله ـ حضرت ۳
محمدبن عبدالواسع تبریزی ۱۲۳
محمدعلی ۲۶
محمدعلی اصفهانی (وفا) ۲۸، ۲۸۵، ۲۸۸
محمد علی تبریزی ۱۴۰
محمد علی شیرازی ـ حاج ۱۵۹
محمد علی محرم یزدی ۱۸
محمد علی مستوفی شیرازی ۲۹۵
محمد قاسم شادیشاه ۱۲۵،۱۳۱،۱۴۳
محمد کاشانی = میرمعزّ الدین
محمد محسن ۱۳۵
محمد محسن اصفهانی ۸،۱۷-۱۸،۱۴۳
محمد محسن خراسانی ۲۱
محمد محسن قمی ۲۸۶-۲۸۷
محمد محسن یزدی ۱۲
محمد مشهدی ۱۲۵
محمد مشهدی = جمال الدین
محمد مقیم تبریزی ۱۴۷
محمد مؤمن مشکی ۱۴۸
محمد مهدی ابن‌محمد مغیث کلیددار ۱۳
محمدمهدی ملک الکتاب (عشرت) ۱۵۴
محمد ولی میرزا ۲۵
محمد هادی اصفهانی ۱۵
محمد هادی نقاش ۱۵۶
محمد هاشم صائغ اصفهانی ۱۸
محمد هروی ۱۴۶
محمد هروی ـ میر ۱۳۳
محمد یوسف ۱۴۳
محمود ۱۴۱
محمودبن‌اسحق شهابی سیاوشانی ۱۳۴،۱۳۸
محمود اصفهانی ۲۶
محمود حکیم ۲۳،۱۵۴-۱۵۵
محمود = خواجوی کرمانی
محمد = زین‌الدین
محمود سلطانی (قطب مغیثی) ۵-۶
محمود ـ شیخ ۱۲۳
محمود شبستری ـ شیخ ۱۴۹
محمود = عزّ الدین
محیی شیرازی ۱۲۳،۱۳۶
محیی هروی ۱۳۶
مرتضی قلیخان شاملو ۲۸۵،۲۸۷
مریم بانو ۲۷
مستعصم بالله ۴
مسعود ۱۴۷
مسکینه ۱۴۳
مشیرالملک ۲۹۳
مصلح = سعدی
مظفرحسین ۱۳۳
مظفرالدین شاه قاجار ۱۵۹،۲۹۵
معتمدالدوله = فرهادمیرزا
معجزنگار = زین‌العابدین قزوینی
معزّ الدین محمد کاشانی (معزّی) ۱۲۶،۱۳۷،۱۴۰

محزون = محمد حسین تبریزی
محسن ۱۴۳
محمد = ابوالفضل ساوجی
محمد = عوفی
محمد = غزالی
محمد = قوام‌الدین
محمد = نورالدین اصفهانی
محمد = نورالدین لاهیجی
محمد ابراهیم ۲۸۵
محمد ابراهیم - حاج ۱۶
محمدابراهیم قمی ۸،۱۴-۱۵،۱۷،۲۸۷
محمدابراهیم گلستانه - حاج سید ۲۹۵
محمدابراهیم نواب طهرانی ۱۵۶-۱۵۷
محمد ابریشمی ۱۲۵-۱۲۷
محمد اسمعیل انجوی ۲۹۳-۲۹۴
محمد اسمعیل شیرازی ۲۵
محمد اصفهانی ۱۹
محمد افضل گنابادی ۲۸۵،۲۸۷
محمد امامی - شیخ ۱۲۳
محمد امین ۱۴۲
محمد امین کاشانی ۱۳۳
محمد باقر ۲۸۵
محمد باقر نقاش ۱۳-۱۴
محمد تقی اصفهانی ۲۶
محمد تقی خان بیکلربیکی یزد ۲۱
محمد تقی ابن محمدعلی - حاج ۲۶
محمد جعفر حکیم الهی ۱۵۷
محمد جعفر شیرازی ۱۵۳
محمد حسن = نظام‌الملك
محمد حسن کرمانی (غیور) ۲۸۶،۲۸۹
محمد حسین ۱۴۶،۲۸۹
محمد حسین آقائی ۲۹۱
محمد حسین اصفهانی -- ادیب
محمد حسین باخرزی ۱۳۱
محمد حسین تبریزی (سهوی) - میر ۱۲۶،۱۴۱
محمد حسین تبریزی (محزون) ۱۲۶،۱۳۳،۱۳۹-۱۴۳،۱۴۵
محمد حسین شاملو ۲۵
محمد حسین شیرازی کاتب السلطان ۱۵۸-۱۵۹
محمد حسین کازرونی ۱۲-۱۳
محمد حسین کشمیری زرین قلم ۱۲۲،۱۴۳،۱۵۰
محمد حسین نورس دماوندی ۱۴۳،۱۵۲
محمد حسینی ۸
محمد خوانساری - میرزا ۱۵۷
محمد داوری ۱۵۵،۲۹۴
محمد رحیم ۲۸۸
محمد رحیم بیک کلهر ۱۷۵
محمد رحیم نیشابوری ۱۰
محمد رزه‌ای ۱۲۵
محمد رضا اصفهانی (کر) ۲۹۰
محمد رضا تبریزی ۱۲۶،۱۳۹
محمد رضا کلهر ۱۵۶-۱۵۷
محمد رضا ابن محمدمقیم تبریزی ۱۴۷
محمد زمان ۱۴۳،۱۵۶
محمد زیدری نورالدین
محمد سعید = اشرف
محمد سعید انصاری ۱۱
محمد شاه قاجار ۱۸،۱۵۶،۲۹۳
محمد بن شاه محمد ترکستانی ۱۳۵
محمد شریف ۲۹۱
محمد شفیع وصال
محمد شفیع حسینی شفیعا

فهرست کتابها

(الف)

آتشکدهٔ آذر ۲۹۱-۲۹۲،۲۹۴

آداب المشق ۱٤٥

ادعیهٔ ایّام هفته ٤

ادعیهٔ مختلفه ۱۹

اسرارنامه ۱۳۲

انجمن خاقان ۱۹

انیس العشاق ۱۲۳

(ب)

بهجة المباهج ٦

بوستان ۱۳۷

بوستان (منتخب) ۱۳۲

(پ)

پیدایش خط و خطاطان ۱۸، ۱۲۲

(ت)

تاریخ اصفهان ۲۷

تاریخ نخجیر ناصری = نخجیر ناصری

تحفة الاحرار ۱۲٥

تحفة العراقین (منتخب) ۱٤۹

تذکره (بی نام) ۱۳۱

تذکرة الخطاطین ۱٤۷

تذکرهٔ روز روشن روز روشن

تذکرهٔ ریاض الشعراء = ریاض الشعراء

تذکرهٔ صبح گلشن = صبح گلشن

تذکرهٔ مذکر احباب = مذکر احباب

تذکرهٔ نصرآبادی ۱۱۰

تزوك تیموری ۲۹۳

تهذیب المنطق ۱۷٥

(ج)

جام جم اوحدی ۱۲۸

جنگ اشعار ۱٤٦

جنگ نظم و نثر ۲۸٥

جوامع الحکایات ۱٤۷

جهانگیر نامه ۱٤٥

(چ)

چهل حدیث ۱٤۱

(ح)

حالنامه ۱۲٤، ۱۳۰، ۱۳٥

حدیقة الحقیقة (منتخب) ۱٤٥

(خ)

خسرو و شیرین نظامی ۱٥٥

خمسهٔ نظامی ۱۲۸

(د)

دعای ابوحمزهٔ ثمالی ۲٥

دواوین جامی ۱۲٤

دیوان امیرشاهی ۱۳۱-۱۳۲

دیوان جاهی ۱۳٦

دیوان حافظ ۱٤٥، ۲۹۲

مغیث السلطنه = ابراهیم سلطان
مغیثی = محمودسلطانی
مقصودبیک مسگر ۱۴۵
مقیم اصفهانی - میرزا ۱۵۱
ملك الشعراء = فتحعلیخان کاشانی
ملك الکتاب = محمد مهدی عشرت
منصور ۱۴۳
منصورمنشی - میر ۱۰۹
منوهر ۱۴۳
مولانا جلال‌الدین بلخی ۱۴۵، ۱۵۴، ۱۵۸
مهدی فراهانی = محمد مهدی
میرشاهمیر ۱۵۱
میرعضد = عضد
میر کلنگی = حسین
(ن)
نادرالزمان ۳، ۱۴۳
نادرالعصر ۱۴۳
ناصرالدین شاه قاجار ۲۶-۲۸، ۱۵۳-۱۵۴، ۱۵۶-۱۵۷، ۱۵۹، ۲۹۵
ناصرالملك همدانی ۲۹۶
نایب السلطنه کامران میرزا ۱۵۹
نبی‌خان - میرزا ۲۴
نثاری = شیخ حسن
نجاتی = سلطان محمود
نشأه = زین‌العابدین
نصرآبادی - میرزا طاهر ۱۱۰، ۱۳۹، ۱۵۲، ۲۸۶
نظام‌الدین = سلطانعلی مشهدی
نظام الملك محمد حسن ۲۹۱
نظامی گنجه‌ای ۱۲۴، ۱۲۸، ۱۵۵
نعیما ۱۳۳
نوائی = امیرعلیشیر
نوّاب طهرانی = محمدابراهیم
نورالاهیجی ۱۳۰، ۱۴۷-۱۴۸
نورالدین‌علی ۲۹۰
نورالدین محمداصفهانی جواهرنگار ۱۵۰-۱۵۱
نورالدین محمد زیدری ۲۹۶
نورالدین محمدلاهیجی = نورا
نورس = محمد حسین دماوندی
نورالله - شیخ ۱۵۲
نورالله ۱۲۷، ۱۳۹، ۱۴۳
نیاز = سیدعلی شیرازی
(و)
واقعی = جمال‌الدین محمد مشهدی
واقفی = شاه محمد مشهدی
واله = علیقلیخان داغستانی ۱۳۹، ۱۴۱، ۲۸۶، ۲۸۸
وحدت = عبدالله کاشانی
وصال - محمد شفیع شیرازی ۲۳-۲۵، ۱۵۵، ۲۹۲، ۲۹۴
وفا = محمد علی اصفهانی
وقار = احمد
(ه)
هادی نقاش = محمد هادی
هاشم اصفهانی = محمد هاشم
هاشم‌نقاش ۱۴۳
هدایت‌الله لسان‌الملك = سپهر
هدایت‌الله زرین قلم ۱۴۳، ۱۵۲
هلالی ۱۳۸
(ی)
یاری ۱۳۰
یاقوت‌بن عبدالله مستعصمی ۳-۵، ۷

مذکراحباب ۱۲۹
مرآة العالم ۱۱
مرقع ۷،۱۰-۱۱،۱۴-۱۵،۲۰،۱۰۹-
۱۱۰،۱۲۶،۱۳۰-۱۳۱،۱۳۳-۱۳۵،
۱۳۸،۱۴۰-۱۴۴،۱۴۶،۱۴۸،۱۵۰-
۱۵۳،۱۵۶،۲۸۵-۲۹۰،۲۹۴-۲۹۵
مرقع گلشن ۱۲۲
مطلع سعدین ومجمع بحرین ۶،۱۲۲
مقالات خواجه عبدالله انصاری ۱۳۹
مناجات خمسة عشر ۱۷
منتخب اشعار حافظ و سعدی و جامی ۱۲۷
منتظم ناصری ۲۵
منشئات خواجه اختیار ۱۰۹

(ن)

نامهٔ دانشوران ۱۵۸
نامهٔ حضرت علی بن ابیطالب بمالك اشتر
(ترجمه) ۱۵۶
نثر اللالی ۴-۵
نخجیر ناصری ۱۵۹
نفثة المصدور ۲۹۶
نفحات الانس ۱۳۸
نقش بدیع ۱۴۷

(و)

وجیزهٔ حاج میرزا آقاسی ۱۵۶

(ه)

هفت اورنگ جامی ۲۹۰
هفت بند حسن کاشانی ۱۴۸

(ی)

یوسف و زلیخای جامی ۱۳۷

دیوان خطائی ۱۳۰، ۱۵۱
دیوان نوائی ۱۳۶
دیوان هلالی ۱۳۸

(ر)

رسالهٔ فارسی در اخلاق ازغزالی ۲۹۴
روزروشن ۱۱۰
روضة الانوار ۱۳۹
روضة الصفا ۲۹۴
ریاض الشعراء ۲۸۶، ۲۸۸

(س)

سبحة الابرار ۱۵۴-۱۵۵
سراج المنیر ۲۹۱
سلامان و ابسال جامی ۱۴۲
سلسلة الذهب (دفتردوم) ۱۳۴

(ش)

شاهنامهٔ فردوسی ۱۲۱، ۲۹۰
شش دفتر مثنوی ۵۴، ۱۵۸
شش دفتر مثنوی (منتخب) ۱۴۵

(ص)

صبح گلشن ۱۳۹
صد کلمه ۱۱۷، ۱۲۳
صراط الخط صراط السطور ۱۲۵

(ط)

طریق التحقیق ۱۵۴

(ظ)

ظفرنامهٔ تیموری ۱۲۷

(ع)

عالم آرای عباسی ۱۴۱
عقد اللالی ۱۵۶

(ف)

فارسنامهٔ ناصری ۲۹۱، ۲۹۴
فیض الدموع ۱۵۶-۱۵۷

(ق)

قرآن ۳-۵، ۸، ۱۰-۱۴، ۱۶، ۱۸ - ۲۸، ۱۴۷، ۱۵۲
قصیدهٔ بردة ۹
قصیدهٔ پیامی ۱۴۴
قصیدهٔ خادرة ۱۳
قصیدهٔ کعب بن زهیر ۱۳

(ک)

کلمات قصار ۶
کلیات خواجو ۱۲۶
کلیات سعدی ۲۸۹

(گ)

گلستان ۳، ۱۴۴-۱۴۵، ۱۵۸، ۲۸۶، ۲۹۴
گلستان هنر ۶، ۹، ۱۱۰، ۱۳۰-۱۳۱، ۱۳۳، ۱۳۹-۱۴۰، ۱۴۲
گلشن راز ۱۴۹
گلشن مراد ۱۸-۱۹

(ل)

لوایح جامی ۱۵۳

(م)

مآثر و آثار ۲۵، ۲۸
مثنوی مولانا - شش دفتر
مثنوی مهرشفائی ۱۴۶
مخزن الاسرار ۱۲۴
مداد الخطوط ۱۲۲، ۱۲۹

۱۲)	تذکرهٔ حسینی	میر حسینی دوست سنبهلی-چاپ نولکشور، لکنهو، سال ۱۲۹۲ ق .
۱۳)	تذکرة الخطاطین	میرزا سنگلاخ -چاپ تبریز، سال ۲۲۹۵ ق.
۱٤)	تذکرة الخطاطین	محمد یوسف لاهیجانی-نسخهٔ خطی نگارنده
۱۵)	تذکرهٔ خوشنویسان	غلام محمد هفت قلمی دهلوی-چاپ کلکته، سال ۱۹۱۰ م .
۱٦)	تذکرهٔ خوشنویسان	هدایت الله لسان الملك سپهر-نسخهٔ خطی نگارنده
۱۷)	تذکرهٔ دلگشا	میرزا علی اکبر بسمل شیرازی -نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی
۱۸)	تذکرهٔ نصر آبادی	میرزا محمد طاهر- چاپ وحید دستگردی ،تهران، سال ۱۳۱۷
۱۹)	حبیب السیر	خوندمیر -چاپ بمبئی، سال ۱۲۷۳ ق.
۲۰)	خطّ و خطاطان	میرزا حبیب اصفهانی-چاپ اسلامبول، سال ۱۳۰۵ ق.
۲۱)	خطّ و خطاطان و نقاشان	قطب الدین محمد قصه خوان-نسخهٔ خطی نگارنده-تاریخ تحریر ۱۰۹٦
۲۲)	خطّ و سواد	مجنون ابن محمود رفیقی (که فصل خوشنویسان آنرا آقای پرفسور محمد شفیع در شمارهٔ ٤ اوریئنتل کالج میگزین بسال ۱۹۳٤ م . درلاهور بچاپ رسانیده اند)
۲۳)	خلاصة الاخبار	خوندمیر - نسخهٔ خطی نگارنده
۲٤)	خلاصة التواریخ	از مؤلف نامعلوم - نسخهٔ خطی دانشگاه پنجاب (که درحدود سال ۹۵۰ تألیف شده است وفصل راجع بخوشنویسان آنرا آقای پرفسور محمد شفیع در شمارهٔ ٤ اوریئنتل کالج میگزین بتاریخ ۱۹۳٤ م درلاهور بچاپ رسانیده اند)
۲۵)	خلاصة المکاتیب	منشی سبحان رای بهنداری (که فصل بیان تعریف خطّ آنرا، آقای پرفسور محمد شفیع در شمارهٔ آگست سال ۱۹۳٤ درلاهور بچاپ رسانیده اند)
۲٦)	دانشمندان آذربایجان	میرزا محمد علیخان تربیت - چاپ تهران، سال ۱۳۱٤

مصادر

۱) آتشکده — لطفعلی بیك آذر - نسخهٔ خطی نگارنده

۲) آثارعجم — فرصت حسینی - چاپ بمبئی، سال ۱۳۱۳ ق .

۳) انجمن خاقان — فاضل خان راوی گر وسی - نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی تهران

٤) پیدایش خط وخطاطان — عبدالمحمدخان ایرانی - چاپ مصر، سال ۱۳٤٥ ق .

٥) تاریخ (؟) — تاریخ تذکره مانندی که عنوان و مؤلف آن معلوم نیست ودر تاریخ ۹٦۰ تألیف شده است - نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی

٦) تاریخ اصفهان — حاج میرزا حسن خان جابری انصاری اصفهانی - چاپ اصفهان، سال ۱۳۲٥ ق .

۷) تاریخ رشیدی — ازمؤلف نامعلوم - نسخهٔ خطی دانشگاه کیمبریج، که فصل هنرمندان آنرا آقای پرفسور محمد شفیع در اورینتل کالج میگزین، شماره های ۱۹۳٤ م در لاهور بچاپ رسانیده اند .

۸) تجربة الاحرار و تسلية الابرار — عبدالرزاق دنبلی - نسخهٔ خطی کتابخانهٔ مجلس شورای ملی، تاریخ تحریر ۱۲۷٥ ق.

۹) تحفة الزائرین — ناصرالدین حنفی حسنی بخارائی - چاپ بخارا، سال ۱۳۲۸ ق .

۱۰) تحفهٔ سامی — سام میرزا صفوی - چاپ وحید دستگردی، تهران، سال ۱۳۱٤ .

۱۱) تذکره — محمدعلی حزین لاهیجانی - چاپ نولکشور، لکنهو، سال ۱۳۱۱ ق.

۴۵) مجالس المؤمنین — قاضی نورالله شوشتری ـ نسخهٔ خطی نگارنده با تصحیح مؤلف

۴۶) مجالس النفایس — امیرعلی شیر نوائی (ترجمهٔ فارسی فخری هراتی و حکیم شاه قزوینی) چاپ آقای حکمت، تهران، سال ۱۳۲۳

۴۷) مجلهٔ موسیقی — مقالات آقای محیط طباطبائی ـ سال سوم شمارهٔ ۱۱ـ۸ ـ چاپ تهران، سال ۱۳۲۰

۴۸) مجلهٔ یادگار — مقالات آقای عباس اقبال ـ سال اول شمارهٔ ۳ و سال دوم، شمارهٔ ۷ ـ چاپ تهران سال، ۱۳۲۴ـ ۱۳۲۳

۴۹) مجمع الخواص — صادقی (ترجمهٔ آقای دکتر عبدالرسول خیام پور) ـ چاپ تبریز، سال ۱۳۲۷

۵۰) مجمع الفصحاء — رضاقلیخان هدایت ـ چاپ تهران، سال ۱۲۹۵ ق.

۵۱) مداد الخطوط — میرعلی هروی (ضمیمهٔ تذکرة الخطاطین میرزا سنگلاخ)

۵۲) مرآة الارض — میرزا حسینخان منشی اسرار ـ نسخهٔ خطی آقای حاج محمد آقا نخجوانی

۵۳) مرآة الاصطلاح — آنندرام مخلص (که فصل راجع بخطاطان آنرا آقای پرفسور محمد شفیع، در شمارهٔ آگست سال ۱۹۳۴ م. اورینتل کالج میگزین، در لاهور بچاپ رسانیده اند)

۵۴) مرآة الخیال — امیر شیرعلی خان لودی ـ چاپ بمبئی، سال ۱۳۲۴ ق.

۵۵) مرآة العالم — بختاورخان (که فصل راجع بخطاطان آنرا آقای پرفسور محمد شفیع، در شمارهٔ آگست سال ۱۹۳۴ م. اورینتل کالج میگزین، در لاهور بچاپ رسانیده اند)

۵۶) مطلع سعدین و مجمع بحرین — عبدالرزاق سمرقندی ـ نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی

۵۷) مطلع الشمس — محمد حسنخان صنیع الدوله (جلد ۲) ـ چاپ تهران، سال ۱۳۰۲ ق.

۵۸) منتخب التواریخ — عبدالقادر بداونی (جلد ۳) ـ چاپ کلکته، سال ۱۸۶۹ م.

۲۷) روز روشن	محمدمظفرحسین- چاپ بهوپال هندوستان، سال ۱۲۹۷ ق .
۲۸) ریاض الشعراء	علیقلی خان واله داغستانی- نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی
۲۹) شاهجهان نامه (عمل صالح)	محمدصالح کنبوه لاهوری (که ترجمهٔ خوشنویسان آن در دنبال تذکرهٔ خوشنویسان غلام محمد، بچاپ رسیده است)
۳۰) شمع انجمن	سیدمحمد صدیق حسن خان- چاپ بهوپال ، سال ۱۲۹۳ ق .
۳۱) صبح گلشن	سیدعلی حسن خان- چاپ بهوپال، سال ۱۲۹۵ ق .
۳۲) صراط السطور	سلطانعلی مشهدی - نسخهٔ خطی نگارنده .
۳۳) صورتگران وخوشنویسان هرات در عصر تیموریان	علی احمد نعیمی (ضمیمهٔ مجلهٔ آریانا)- چاپ کابل
۳۴) عالم آرای عباسی	اسکندر بیك ترکمان- چاپ تهران، سال ۱۳۱٤ ق.
۳۵) فارسنامهٔ ناصری	حاج میرزاحسن طبیب - چاپ تهران ، سال ۱۳۱۳ ق .
۳٦) فهرست راهنمای گنجینهٔ قرآن در موزهٔ ایران باستان	تألیف نگارنده - چاپ تهران، سال ۱۳۲۸
۳۷) فهرست نمایشگاه خطوط خوش نستعلیق کتابخانهٔ ملی تهران	تألیف نگارنده - چاپ تهران، سال ۱۳۲۸
۳۸) قصص الخاقانی	ولی قلی خان شاملو- نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی
۳۹) کلمات الشعراء	محمدافضل سرخوش -چاپ لاهور ، سال ۱۹٤۲ م.
٤۰) گلستان هنر	میرمنشی قمی (قاضی احمد)- نسخهٔ خطی نگارنده
٤۱) گلشن محمود	محمود میرزا - نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی
٤۲) گلشن مراد	ابوالحسن غفاری- نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملك
٤۳) گنج شایگان	میرزاطاهر شعری اصفهانی- چاپ تهران ، سال ۱۲۷۳ ق.
٤٤) المآثر والآثار	محمدحسنخان اعتمادالسلطنه- چاپ تهران، سال ۱۳۰٦ ق.

تبصره

- هرجا کلمات وعبارات آخر نسخه‌ها نقل گردیده، بدون تصرف در الفاظ، تماماً درمیان ایندو علامت «» گذاشته شده، که گاهی خالی ازسهو نبوده است؛ ازجمله درموارد ذیل:

صفحهٔ ۳، سطر ۱۳، «. . وسلماً کثیراً» که صحیح آن «وسلم تسليما کثیرا» ویا «ومسلماً کثیراً» میباشد.

صفحهٔ ۱۲۷، سطر ۱٤، «عزّ الدین» که در آن شعر، برای رعایت وزن، باید «عزّدین» بدون الف ولام نوشته شود.

صفحهٔ ۱۳۸، سطر ٤، «حمیة آلافات» که باید «حمیت عن آلافات» باشد.

صفحهٔ ۱٤۵، سطر ۱۵، «نمت الکتاب» که «تم الکتاب» صحیح است.

- دوسهو فاحش درچاپ کتاب رخ داده که تصحیح آن لازم است:

صفحهٔ ۱۰، سطر ۱۰، «اربع وسبعین» که صواب «سبع وسبعین» است.

صفحهٔ ۲۸٦ سطر ۱۱، «۱۷۵» که صواب آن «۷۵» می باشد.

تذکر

- ازاین کتاب فقط چهارصدوپنجاه نسخه، روی کاغذ معمولی وپنجاه نسخه، روی کاغذ گلاسه، چاپ شده است.

- عکس برداری ازاصل نسخه‌ها، توسط عکاسی اونیورسال تهران، انجام گردیده است.

- کلیشه سازی وچاپ کتاب، درچاپخانهٔ تابان تهران، انجام شده وجدیت کارکنان آن مؤسسه درسرعت وصحت ودقت چاپ این کتاب درخور سپاسگزاری است.

٥٩) منتظم ناصری — محمدحسنخان اعتمادالسلطنه (جلد ۳)-چاپ تهران

٦٠) نگارستان سخن — نورالحسن- چاپ بهوپال، سال ۱۲۹۳ق.

٦١) هفت اقلیم — امین احمد رازی - نسخهٔ خطی نگارندهٔ

٦٢) Cl. Huart – Les Calligraphes et Les Miniaturistes de L'Orient Musulman – Paris, 1908

٦٣) Dr. E. Kühnel– Islamische Schriftkunst Berlin

٦٤) A. U. Pope – A Survey of Persian Art – London, 1938.

٦٥) M. Ziauddin – A Monography On Moslem Calligraphy- Calcutta, 1936.

نجره جامی سے قدم چه طوق قمری سرو قدمی نهفته سالم خونگی چو دام بار بسم ولاری بیبا غنچه زنگ
عشوه قیامت خرم جلوه بهشت ملازم ری زخدا نچه چیاشنده **فرو خوردن** تحمل کردن و بلع کردن
مدر طلق فرو بردن میرزا صائب سے چون غنچه تا چند بیش با برو ستم در اخستن + افکند سرا فرو خوردن
گره نه باشتن + حکیم سے بسر رحم آمد از ناله فرو خورده ام + تبر بشکننده ام کارگر افتاده است سے فی باید فرو خوردن
از فرو بودن + عجب که چرخ دیگر نکنده انم + **فرو آمدن در چیزی** میل کردن وله سے از آب تیغ تو کنیم فرود
بے آید + بنای خانه زین گرگ سوار از سنگ + **و فرو د آمدن خانه و دیوار و بنا** از هنه
آن کنایه از فرو فتادن و منهدم شدن خانه و دیوار مخلص کاشی سے ز با افتادن تن نیست قیدی جان آگاه را
نمو د آزاد زندانی چو زنده انش فرو آید + اگر از دیدن گل باغبان منعم کند مخلص + بجان گیرم که دیوار
گلستانش فرو د آید + **فرو بردن در چیزی** غوطه دادن و غوطه خوردن و رسیدن چنانکه بگوشش
بردن و جا گرفتن صائب سے هر بیت قامت تو کار جای میکند + صبر و سے کز پنجه فرو برد ریشه آتش +
فرو رفتن خورده امر ز ره شستن گناه ملا وحشیه سے خالش بنابک خوانده م و صد مغفرا ستم
این خورده نیز بر بن آستین فرو رفت + **فرو دست** فرو مایه و حقیر در دو بلکه بر هر کسی سے
شد مایه بجر و کان فرو دست + زین نقد که خاک درگه بست + صائب سے مور را از دست خود بخشد سلیمان
بای بخت + با فرو دستان طریق مهربانی یادگیر + **فرو رفتن در چیزی** نفوذ کردن و در شدن
ظهوری سے فرو رفته در مغز ارباب حال + بشراب صندل انجام مال + **فرو داشت** پایان و آخر
جبری مجد الدین بیلقانی سے چون توی سخن اینجا بفرو داشت رسید + هرچه خواهی که بود آن توان آن تو باد
فرو گذار و فرو گذاشتن یعنی بالفعل گردن مستعمل میرخسرو سے بجاه شوق فرو مانده
هم خداوندا + فرو گذار مکن از سر ده خود را + **فروش کردن** طرح اقامت انداختن در جای
فرو کش اسم فاعل و امر بمعنی خواجه شیراز سے سر منزل فراغت نتوان ز دست دادن + ای
ساربان فرو کش این ره که بی کرانه + کلیم سے انحال که غنچه لب گشته فرو کش + گر کوه نشین است بیا
دل و جان که بیست + میرزا رضی دانش سے مجالم گشت راه گوشه میخانه می پرسم + و در بیت پر ینه سم کرده
ام جای فرو کش را + محمد قلی سلیم سے چون گره جا کرده ام آن زلف سر کش کرده ام + بای خود پیچیده
در دو من فرو کش کرده ام + **فرو شستن مهر و فرو شدن** روز کنایه از زوال چنانکه در این
عز انوری سے عالم جاه نه کنار روی گذر مانده + چون مهر فرو شده به یقین یا به گمان را + معنی بیت آنکه
چیزها با یقین یا گمان توان دانست در گاه و در طلب عالم جاه تو هم یقین و گمان بسر آمده به پایان نرسید
و دیگر امکان رسیدن بپایان در وهم نیست کنایه از شیخ **فرو رفتن و فرو شستن** هیچ کردن
بمعنی با یاد دیگران بیجه دو رمل خبر افتاده بیان معنی کسند و معنی ظاهر گردد چون دیدار فرو رفتن یعنی با بلاد کردن
باری خود با کسی صائب سے سالکان معاوضه فرو نماز بوده به ره تا کی برنج هی سے خضر پیران فرو رفتنش

بگلستان نرسد * ملکی گفتم که جفا از فرمان تو ... * فرمان ... فرمان ...

باشد مسا ... بیهقی ... جانش ... که فرمان ... * **فرمان بخشی** بمعنی فرمان ...

طوسی ... فرمان ... گردم ... کردن * ... فرمان بخشی ...

حاکم ... امر فرمان گذار ... سعدی ... ملک ... شده * ملک ... فرمان بد

نظامی ... جهان ... فرمان **فرمان گذار** * ... بر تخت نشستگان ... فرمان ...

دادن برکسی و **فرمان راندن** و **فرمان کردن** بمعنی ... اگر ... کند ...

دگر فرمان ... بر ... باشش ... استاد فرخی ... جانشان ... ملک ... ای * ...

... **فرمان** ... نظامی ... بگو هرچه خواهی که فرمان کنم * ... گری ... کنم * و از فرمان

... و ... **فرمان روا** جایز ... کسی که فرمان ... جمیع ... و اکابر و

قبول کرده باشند ... بمعنی قبول ... جایز است گویند ... این کار ... جایز است

گفت کرده ... رفتن ... نسبت ... افاده معنی فاعلیه ... بمعنی ...

هرچه جواز و قبول ... میپذیرد ... صائب ... یوسف از ترک ...

ملک مصر یافت * هر که فرمان ... فرمان روا خواهد شدن * **فرمودن** حکم کردن و فرمان ... بعد

حلال ... بالای ... دیده و دل مهمان خانه * اگر اینجا ... فرما اندران ...

... جامه ... فرموده ... گریبان ... چرا می آمدی

رفتن شرف الدین علی یزدی ... ظفرنامه ... روز از شهر بیرون فرموده ... گاه ...

گشت ... در ... ناظر ... که ما را ... خوان * ... فرموده ... دیگر

فرموده فرمان و فرمایش ... فرمایش ... چون جامه ... فرموده ...

فرموده ... زنده گردد جان ... هر کار فرمائی کند * ... عاشق ...

است * شوکت ... صحرای ... وادی ... * تشریف ابرجامه فرموده ... *

هوا ... فرموده ... * ... **فرمی** ... چشم ...

... آید * ... **فرمودگی** ... حسن ...

جمالی ... * ... خال ... بی ... چشم ... فرموده ...

فرموده ... * ... دل ... عرفی ... **فرنگ** و فرنگ

و **فرنگان** بمعنی ... است ... بردیم ... فرنگان ...

... رنگ ... میشود ... فرنگ

... **فرنگ** ... عشوه و **فرنگی** جلوه و فرنگی ...

است صائب ... فرنگی ... ابرو ... افتاده ...

۳۳۴

... فرمان ...